M. TULLI CICERONIS

EPISTULAE AD ATTICUM

EDIDIT

D. R. SHACKLETON BAILEY

VOL. I

LIBRI I–VIII

STVTGARDIAE IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI MCMLXXXVII

Gedruckt mit Unterstützung der Förderungs-
und Beihilfefonds Wissenschaft der VG WORT GmbH,
Goethestraße 49, 8000 München 2

CIP-Kurztitelaufnahme der Deutschen Bibliothek

Cicero, Marcus Tullius:
[Epistulae ad Atticum]
M. Tulli Ciceronis Epistulae ad Atticum
ed. D. R. Shackleton Bailey. – Stutgardiae : Teubner
(Bibliotheca scriptorum Graecorum et
Romanorum Teubneriana)
Einheitssacht.: Epistulae ad Atticum

NE: Bailey, David R. Shackleton [Hrsg.];
Cicero, Marcus Tullius: [Sammlung]

Vol. 1. Libri I–VIII. – 1987
ISBN 3-519-01208-1

Printed in Germany

Gesamtherstellung: Passavia Druckerei GmbH Passau

PRAEFATIO

De epistularum ad Atticum traditione alibi fusius disputavi.[1] Nunc igitur ea quae satis comperta habeo rationibus auctoribusque fere omissis in artum contrahere liceat.

Archetypum Ω

Codices qui hodie exstant fragmentis aliquot exceptis ad archetypum litteris minusculis scripturaque, ut videtur, continua exaratum respicere constat. Omnes autem in Italia scripti sunt, omnes etiam ad Quintum fratrem tres et ad M. Brutum unum epistularum librum continent. Quorum antiquissimus Ambrosianus (E) saec. XIV priori parti attribuitur, ceteri vel XIV decedenti vel XV. Porro in familias duas Σ et Δ hunc in modum dispertiuntur:

Familia Σ

E = **Ambrosianus E 14 inf.** Excerpta tantum praebet in undecim[2] libros divisa, totius συλλόγῆς paulo amplius dimidiam partem complexa. Quae serie progrediente ita rarescunt ut quattuor ultimi libri nostri (13–16) in undecimum Ambrosiani librum coartentur.

1 In editionis Oxoniensis praefatione nec non Cantabrigiensis tom. I, pp. 77–101 et tom. VI, appendice IV (pp. 315–321).

2 Vide ed. Cantab. tom. I, p. 69, ann. 2.

G = Parisinus 'Nouveau Fonds' 16248 (bibl. Nationale). Hic post 6, 1, 8 *probari* succedente nova manu in alteram familiam demigrat. Lacunis autem abundat vel paucorum verborum vel multo largioribus.

H = Landianus 8 in bibl. Placentina servatus, superiori aetate fere aequalis et paene gemellus, nisi quod paulo mendosior et lacunosior. Insunt autem 1–7, 22, 2 *acturus* nec non Caesaris ad Ciceronem epistula 10, 8 B.

N = Laurentianus ex Conv. Suppr. 49 paris huius et aetate et qualitate similis, corruptior tamen. Desinit in 7, 21, 1 *conquisitores*. In editione Wattiana hi tres una cum Laurentiani gemello Mus. Brit. Add. 6793 (K) propio siglo Π comprehenduntur.

Intra classem Σ altera quoque classis interdum siglo Φ notata rursus bifariam discedit: hinc habemus V Q O, illinc R P.

V = Palatinus Vaticanus Lat. 1510 saec. XV. Continet libros 1–3 accedentibus ex quarto et quinto et nono nonnullis.

Q = Ravennas Lat. 469 (bibl. Classensis) medio saec. XV scriptus et superioris gemellus, a Wattio collatus atque alterius vice substitutus. Ego, ne in re parvi sane momenti Camerinam Sjögrenianam moverem, semel atque iterum tantum adhibui, Palatinum servavi.

O = Taurinensis Lat. 495 ineunte saec. XV scriptus cum Palatino arta affinitate copulatus. Qui anno 1904 bibliothecae suae incendio 'vi atque impetu flammarum laesus contractusque est, ut non omnia legi possint,[3] post 13, 2 b *item ad te* autem praeter lectiones nonnullas quas ante incendium scriptas ediderat C. A. Lehmann totus periit. Huic damno accedit quod in ea parte quae superest lectiones flammis non violatas manus correctrices seu potius, ut ait Watt, corrup-

3 Sjögren, praef., p. VI.

trices persaepe ita in similitudinem classis Δ mutaverunt ut vix aut ne vix quidem iam appareant.

R = **Parisinus Lat.** 8538 (bibl. Nationale) anno 1419 scriptus.

P = **Parisinus Lat.** 8536, aetate et qualitate superiori consimilis, nisi quod hic illo interpolationibus magis obnoxius fuit.

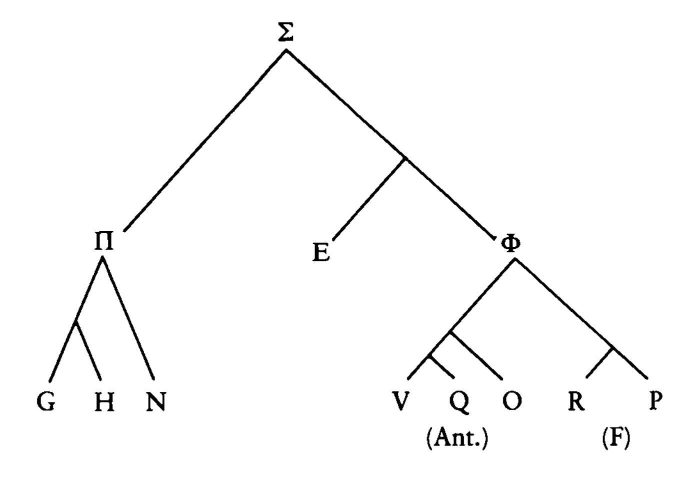
Duo praeterea libri deperditi ad hanc classem pertinentes hic illic citantur:

Ant. = cod. Antonianus, Venetiis in bibl. Antoniana olim servatus, cuius lectiones a L. Malaespina (*Emendationes et suspiciones,* 1564) prolatae cum codicibus VQO affinitatem exhibent.

F = cod. Faërni, codicibus RP propior, ab eodem citatus nec non in annotationibus quas editioni Lambinianae Lugdunensi (1584) subiunxit F. Ursinus.

Hi ambo quae sibi propria deferunt ex coniectura orta fuisse vix est quod dubitemus.

Itaque familiae Σ stemma hanc in formam redigitur:

Familia Δ

M = Mediceus 49.18 anno 1393 scriptus familiam ducit. Ceterum posterorum correctionibus inter tres manus ab editoribus divisis scatet. Recentissimas, quas Leonardus Brunus ex coniectura sua intulisse constat, ipsius nomine citabo, manum secundam et tertiam plerumque neglexi. Nam sive a Coluccio Salutato ex codicibus eiusdem familiae deterioribus sive a Nicolao Niccolo (vel fortasse alio aliquo) ex codice GH simili haustae sunt, seu, ut persaepe accidit, qua manu scriptae fuerint distingui non potest, testimoniis aliis nihil fere ponderis adiciunt.

Sjögren ex turba deteriorum huic classi adhaerentium hos quattuor elegit:

b = Berolensis ex bibl. Hamiltoniana 168.[4]
d = Laurentianus ex bibl. Aedilium 217.
m = Berolinensis ex bibl. Hamiltoniana 166.[5]
s = Urbinas 322 (Vaticanus).

Horum conspirationem in editione mea Oxoniensi siglo quod est δ notavi. Auctoritas singulis prorsus nulla tribuenda est, consentientibus certe exigua. Sed anno 1965 re denuo excussa quo demum pervenerim his verbis professus sum:[6]

'M and m share a long lacuna in Book I, from 18.1 (*reperire*) to 19.11 (*qualem*). A glance through Sjögren's apparatus will show that bds do not in this passage represent the Δ tradition (it was presumably missing in the Δ archetype) but

4 De correctionibus quas plurimas exhibit vide ed. Cantab. tom. VI, pp. 318 sq.

5 A Wattio quoque in Epp. ad Quintum fratrem etc. editione (anno 1958) receptus sed postea repudiatus. Vide tamen ed. Cantab. tom. VI, p. 321, ann. 2.

6 Ed. Cantab. tom. I, pp. 81 sq. et 84.

depend upon a MS very close to GH. That, plus the general tendency of bds to agree with GH noticed by Sjögren, points to direct contamination in the former; presumably the contaminating MS broke off like GH before the end of Book VII and shared most of their smaller lacunae. bds therefore can be of value only where they disagree with GH or where GH is not available. On the other hand the large lacuna in M and m indicates freedom from direct contamination; if their copyists had had to hand a MS of the Σ family or a contaminated one from the Δ family it would have furnished the missing text.' Tum denique:

'The natural conclusion is that at some stage or stages the Δ group apart from M were exposed to a deluge of interpolation, which also strongly affected P and, more slightly, R. Some of the interpolations may have come from a Σ source, perhaps close to E, but many are doubtless medieval or Renaissance conjecture. It follows in practice that the consensus of M with the Σ tradition is not merely *permagni momenti*[7] but conclusive in determining the archetypal reading: $\Sigma + M = \Omega$. Only when the Σ evidence is divided or insufficient or in favour of δ against M can we concede the possibility (leaving unlikely coincidence out of account) that a Δ reading corrupted in the latter has been preserved in the former. Even then we cannot be sure. The main function of δ, a very modest one, is to corroborate M: since we have no reason to suspect contamination between M and δ, their agreement can be regarded as establishing the Δ archetype.'

Duos praeterea huius familiae quos contulit et ubi visum est citavit Watt raro tantum ex eius apparatu adhibui: Bodleianum Lat. class. c. 7 et Balliolensem 248 c.

Graeca pleraque habent GORPΔ, om. EHN.

7 Sjögren, praef., p. XVII.

Y

Hoc siglo significatur lectionum thesaurus traditione Transalpina quam vocant conservatarum, vetustiore illa quidem et meliore et ad archetypum litteris maiusculis scriptum redeunte. Cuius reliquias unde cognitas habeamus nunc explicandum est.

(1) Exstant codicis Wurceburgensis cuiusdam (W) exeunte saec. XI vel ineunte XII scripti fragmenta longiora sex ex epistularum libro sexto (1, 17–2, 1; 3, 4–4, 1) et decimo (11, 1–15, 4) et undecimo (4, 1–6, 2; 7, 4–12, 1; 20, 2–23, 3); item breviora quattuor ex libro quindecimo.

(2) Lectiones editionis A. Cratandri (Basileae, 1528) in margine appositas (C) aliasque quae in textu eiusdem novae apparent (c) ex eodem codice (sive e gemello eius) deproomptas esse post R. Halmium et G. Schepssium statuit A.C. Clark. Quam opinionem a posterioribus auctore Lehmannio spretam satis iam argumentis probavisse mihi videor.[8]

(3)[9] Codicis Tornesiani (Z), cuius fata iam a fine saec. XVI ignoramus, quinque in sedibus vestigia inveniuntur. Sunt autem haec: (I) D. Lambini annotationes quas editioni anno 1565 prolatae addidit (Z^{l}). (II) S. Bosii commentarius anno 1580 prolatus (Z^{b}). Communi opinioni Bosium, testem alioquin mendacem, de Tornesiano sincera fide egisse non est quod refrager.[10] (III) Eiusdem animadversiones in codice Parisino Lat. 8538 A ascriptae et anno 1901 ab A.C. Clarkio primum editae[11] (Z^{β}). (IV) A. Turnebi animadversiones ad libros XIV–XVI spectantes in editionis Stephanianae exemplari ab eodem Clarkio repertae unaque cum supra dictis

8 Ed. Cantab. tom. I, pp. 86–93.

9 Quae sequuntur magnam partem ex praefatione mea Oxoniensi deprompsi.

10 Vide ad ed. Cantab. tom. VI, p. 316, ann. 1.

11 *Philol.* 60 (1901), 195 sqq.

editae (Z^{t}). Lectionibus autem quibus a Clarkio stellula apposita est[12] ego sigla $Z^{(\beta)}$, $Z^{(t)}$ adhibui, similibus ($Z^{(l)}$, $Z^{(b)}$ in eis etiam usus quae a Lambino vel Bosio non ex ipso Tornesiano nominatim sed ex codicibus 'antiquis suis' vel sim. proferuntur. (V) Lectiones nota 'v. c.' (= vetus codex) praeposita editionis Lambinianae alterius margini ascriptae (λ). Nam veterem illum codicem in his epistulis ipsum fuisse Tornesianum in editione mea Oxoniensi monstrare conatus sum.[13] Iam disceptationem quae inter me et virum doctissimum optimeque de epistulis Tullianis meritum Wattium secuta est hic refricare non necesse est. Illud tantum iteretur, quod ad hanc rem attinet nostram ab illius rationem non tam re quam specie abhorrere.[14]

Commemoretur denique omnium qui exstant codicum longe antiquissimus, fragmentum dico libri quarti (16, 8–9),

12 Ipsius verba vide, ibid. 195 et 201, et ed. Cantab. tom. I, p. 93.

13 Pp. VIII sq. Vide etiam ed. Cantab. tom. I, pp. 95–99, VI, pp. 315–318.

14 'As often happens in this kind of controversy, the gap between the two positions is in practice far narrower than might be imagined. On the one hand W. recognizes that some 'v.c.' readings came from Z; on the other, 'a sane editor' must make due allowance for the manifold possibilities of mistake and muddle inherent in these readings as we find them. In other terms, when W. and I see a 'v.c.' reading, W. knows that it may be a transcript of Z, I know that it may not. It is therefore a question of striking a balance. I would claim that the general quality of these readings and the corroboration they receive from other witnesses to Z justify 'a sane editor' in ascribing a high degree of *a priori* probability to the statement $\lambda = Z$ in any particular case. And this would still hold good even if it were to be proved that, accidents apart, λ includes an admixture of non-Z readings. Nor should it be overlooked that Z, though doubtless a much older and better MS than any now extant, was not infallible.'

lacerum illud quidem et exiguum, quod in monasterio Anglimontano repertum anno 1955 edidit Pater W. Hafner nonoque saeculo assignavit.[15] Hoc εὕρημα nihil fere ad scientiam suppeditasse est quod doleamus.[16]

Siglo ς comprehendi varia in coniecturarum numero habenda, quamvis ex codicibus manavisse possint:

(*a*) Lectiones e familiae δ, ut vid., codicibus deperditis hic illic citatas (vide Lehmannium, *Quaestiones Tullianae,* 190 sqq.).

(*b*) Lectiones a Sebastiano Corrado citatas (vide ed. Cantab. tom.VI, pp. 319–321).

(*c*) Lectiones in editionibus ante Pium et Cratandrum primum prolatas; quarum partem ex codicibus depromptam esse procul dubio est.

Restat, opinor, ut hae secundae vel tertiae curae quo spectent declarem. Primum igitur epistularum textum quem potui optimum in usum communem dare volui. Tum in animo fuit et errores aliquot removere et δευτέραις φροντίσιν morem gerere et eorum quae his viginti annis viri docti elucubraverunt rationem debitam habere. Praecipuum inter haec fructum in libris 1–4 ex editione Wattiana cepi. Duo etiam volumina quae I. Beaujeu[17] post longum intervallum editioni Budaeanae adiecit nec non ea quae F.R.D. Goodyear et H. Kasten subinde contulerunt diligenter, ut debui, examinavi. Itaque in apparatu critico vel aliunde accepta vel meo, ut aiunt, marte inventa haud pauca novavi, in textu autem haec:

15 *Mus. Helv.* 12, (1955), pp. 50 sqq.

16 'Unfortunately the remaining scraps of text throw scarcely any light on the Ω tradition, beyond supplying superfluous confirmation of the unreliability of δ' (ed. Cantab. tom. I, p. 84).

17 Vide censuras nostras in *Gnomon* 54 (1982), 596 sq.; 56 (1984), 370 sq.

Haec editio	*Editio Cantabrigiensis*
1, 1, 1 videbantur (H)	videantur
1, 1, 3 ⟨L.⟩ Lucullus (*Baiter*)	Lucullus
1, 1, 5 † eliu αναϑημα † esse	eius (*Schütz*) ἀνάϑημα (esse *errore omissum*)
1, 11, 1 significarim (c)	significarem
1, 13, 1 victimis (O^2)	victumeis
1, 14, 3 proxime (Z^{1b})	proximus
1, 14, 5 ⟨in⟩ rostra (*Boot*)	rostra
1, 16, 13 † magistratum simul ... alia †	magistratus (*Tunstall*) simultatem (*Clark*) ... Aelia (ς)
1, 17, 10 ⟨tu fac ut nos quod ad tempus⟩ te (*Sjögren*)	te
1, 18, 8 scripsi multa (*Watt*)	scripsimus tanta
1, 19, 4 auctorem	actorem (*ego*)
2, 1, 3 indicarunt (*Manutius*)	† invocarunt †
2, 12, 2 rumitatione (*ego*)	ruminatione
2, 12, 3 desederit (*Manutius*)	decesserit
2, 12, 4 putabam (*Wesenberg*)	putaram
2, 15, 2 ⟨sive eri⟩get (*Corradus*)	† get † (CZ^{1b}: *om.* Ω)
2, 16, 4 scribit (ς)	scribis
2, 18, 3 e⟨r⟩go (*Orelli*)	ego
2, 19, 1 possum quidem	quidem possum (*Manutius*)
2, 24, 2 idem (*Watt*)	Mai. (ς: diei G N V R M m: decembr(is) Ebds)
2, 24, 3 ⟨L.⟩ Lucullum (*Wesenberg*)	Lucullum
4, 1, 4 III (*Schmidt*)	† VI †

Haec editio	*Editio Cantabrigiensis*
4, 2, 6 [utilitates meae] (*Manutius*)	utilitatis (H) meae
4, 3, 3 et eductis (*Lambinus*)	eductis (ς: ded- Ω)
4, 4 venit (*Watt*)	fuit
ibid. ⟨fac⟩cum (*Baiter*)	cum
4, 4 a, 2 λόχον (*Bosius*)	ludum (*Ernesti*: locum Ω)
4, 6, 1 uteris (*Boot*) omnium (*Watt*)	† fueris non ne †
4, 8 a, 1 † Aperias †	Apellas (*Turnebus*: Apenas *vulg., Watt*)
4, 9, 1 suavissime me (Z[1])	suavissime (Ω)
4, 10, 2 quod (*cod. Balliolensis 248 c*)	quoad (*Mueller*: quo (cum E)Ω)
4, 13, 1 εὔπεπτα (*Sedgwick*)	suspecta
4, 13, 2 etiam ⟨atque etiam⟩ (*Schütz*)	etiam
4, 14, 1 † putare †	putare
4, 15, 5 Rosia	Rosea (*Manutius*)
4, 16, 3 demovi (*Lambinus*)	dimovi
4, 16, 3 commodum (Σ)	consonum (Δ)
4, 16, 4 nescio (*Watt*)	scis
4, 16, 8 iam (*Watt*)	nam
4, 17, 3 populum (*Pius*)	populo
ibid. † rescidit †	res ce⟨ci⟩dit (⟨ce⟩cidit *debueram*) (*Madvig*)
4, 18, 4 ⟨de⟩ (*Mueller*)	⟨e⟩ (*Bosius*)
4, 18, 5 ex (V P F)	e ⟨R Ant.⟩
4, 19, 2 fac (*Watt*)	tu (*Faërnus*: ut (et N) *vel om.* Ω)
5, 11, 5 ἀνεξίαν (O)	† ανεζιαν †
5, 12, 2 † consilium nostrum †	⟨et erat⟩ consilium nostrum (*Watt*)
5, 12, 3 [de aqua] (*Manutius*)	de aqua

Haec editio	*Editio Cantabrigiensis*
5, 16, 3 et [omnibus] (*Kasten*)	et omnes (*Watt*: ex omnibus Ω)
5, 19, 2 tam caram ac (*Koch*)	iam Romae
5, 20, 1 [nec] (*Kasten*)	nunc (*ego*)
5, 20, 7 hic (*ego*)	his
5, 21, 3 et spero (*ego*)	ut spero
6, 1, 2 vidi⟨t⟩ (*ego*)	videt (*Manutius*: vidi Ω)
6, 3, 1 εὐρείας (*Diggle*)	εὐρείης
7, 13a, 3 quid ad te	quod (*Ernesti*) ad te
7, 15, 2 Fu⟨r⟩fano (*veterum nescioquis*)	Fu⟨r⟩fan⟨i⟩o (*Ursinus*)
8, 5, 2 decernitur (R)	decernetur (P δ: -neret M)
8, 12 C, 3 amicum (*ego*)	amplum
8, 15 A, 2 utqui (*Munro*)	qui
9, 9, 3 tibi ad (O R)	ad (Δ)
9, 14, 2 Barbius	Baebius (ms, *vulg.*)
10, 4, 5 ⟨quia meus quam⟩ (*ego*)	⟨quia filius quam⟩ (*Lambinus*)
10, 15, 4 † panes †	panes
10, 16, 1 venit (*Mueller*)	† fuit †
11, 13, 2 scripsit	scripserit (*Bosius*)
11, 22, 2 † oppidum †	oppidum
11, 25, 3 loquere[tur] (s)	loquere tu (*Orelli*)
12,6a, 1 Chreme (λ)	Chremes
12, 29, 2 ⟨quid⟩ si (*ego*)	† si †
12, 37a etiam ⟨atque etiam⟩ (*Koch*)	etiam
12, 51, 1 essem (*ego*)	esses
13, 6, 4 [eius] (*ego*) legatus (R)	eius legatis
13, 33, 2 Crispo (P)	† Cuspio †
14, 6, 1 Sestulli (*Baldian*)	Sextili (*vulg. variant codd.*)

Haec editio	*Editio Cantabrigiensis*
14, 10, 2 Teba⟨nos (*Münzer*) Ba⟩ssos (*Badian*)	Tebassos
ibid. Sestullianoque (*Badian*)	Sextilianoque (*Manutius*, *vulg.* sestulitanoque *vel sim. codd.*)
14, 11, 2 etiam ⟨atque etiam⟩ (*Orelli*)	etiam
14, 17, 6 commovimus	commovemus (*ego*)
14, 19, 1 ille ⟨se⟩ (*ego*)	ille
14, 20, 2 inde ⟨in Samnium⟩ ... [in Samnium] (*ego*)	inde ... in Samnium
14, 21, 3 ⟨regem sublatum⟩, regni (*ego*)	regni
15, 4, 1 ⟨VI⟩III (*ego*)	IX (*Schiche*)
15, 9, 2 armorum	† armorum †
15, 26, 5 ⟨sum⟩ enim (*Tyrrell*)	enim ⟨sum⟩ (*Wesenberg*)
15, 29, 1 M. Axianum (*Manutius*)	† Maxianam †
15, 29, 2 † hoc est enim †	huic (*ego*) est enim
16, 2, 3 ⟨n⟩ec (*ego*)	et
16, 12 ⟨male⟩ de Ocella (*ego*)	de Ocella
16, 16C, 2 III	IIII (C)

Scribebam Cantabrigiae Massachusettensium mense Ianuario MCMLXXXVI

D.R. SHACKLETON BAILEY

EDITIONES PRAECIPUAE

Ienson (N.). Venetiis, 1470
Ed. Romana. 1470
Salicetus-Regius. Romae, 1490; Venetiis (?) 1495; Venetiis 1499
Aldus (Manutius). Venetiis, 1513; 1521
Ascensius (I. B.). Parisiis 1511; 1522; 1531
Pius (I. B.). Bononiae, 1527
Cratander (A.). Basileae, 1528
Hervagius (I.). Basileae, 1534
Victorius (P.). Venetiis, 1536
Manutius (P.). Venetiis 1540 (ed. prima. Comm. 1547)
Stephanus (C.). Parisiis, 1554
Lambinus (D.). Parisiis, 1565; 1572; Lugduni, al., 1584
Iunius (Fr.). Heidelbergae, 1594
Gruter (I.). Hamburgi, 1618
Graevius (I. G.). Amstelodami, 1684
Ernesti (I. A.). Halis Saxonum, 1775
Schütz (C. G.). Lipsiae, 1809–11
Bentivoglio (Fr.). Mediolani, 1826–32
Orelli (I. C.). Turici, 1831
Billerbeck (I.). Hanoverae. 1836
Klotz (R.). Lipsiae, 1854
Orelli (I. C.) – Baiter (I. G.) – Halm (C.). Turici 1845–63
Boot (I. C. G.). Amstelodami, 1865; 1886
Baiter (I. G.) – Kayser (C. L.). Lipsiae, 1867
Wesenberg (A. S.). Lipsiae, 1872
Tyrrell (R. Y.). Dublini, 1879–86
Hofmann (Fr.) – Andresen (G.). Ausg. Briefe. Berolini, 1895
Tyrrell (R. Y.) – Purser (L. C.). Dublini, 1890–1933

Hofmann (Fr.) – Sternkopf (W.). Ausg. Briefe. Berolini, 1898
Müller (C.F.W.). Lipsiae, 1898
Purser (L.C.). Oxonii, 1903
Sjögren (H.). Libri 1–12. Upsaliae, 1916–29. Libri 13–16 (curante A. Önnerfors) 1960
Constans (L.-A.) et Bayet (I.) et Beaujeu (I.). Parisiis, 1934–83 (nondum finita)
Moricca (H.). Augustae Taurinorum, 1951
Bailey (D.R. Shackleton). Libri 9–16. Oxonii, 1961
Watt (W.S.). Libri 1–8. Oxonii, 1965
Bailey (D.R. Shackleton). Cantabrigiae, 1965–70

INDEX SIGLORUM

E = Ambrosianus E 14 inf. (saec. XIV).
G = Parisinus 'Nouv. Fonds' 16248 (saec. XIV–XV).
H = Landianus 8 (saec. XIV–XV). Cum superiore consentiens raro citatus.
N = Laurentianus (ex Conv. Suppr.) 49 (saec. XIV–XV).
V = Palatinus Lat. 1510 (saec. XV).
O = Taurinensis Lat. 495 (saec. XV). Cum superiore consentiens raro citatus.
R = Parisinus Lat. 8538 (anno 1419 scriptus).
P = Parisinus Lat. 8536 (saec. XV).
Ant. = Antonianus a Malaespina citatus.
F = Faërni codex a Malaespina vel Ursino citatus.
Σ = consensus codicum EG (vel H deficiente G) NV (vel O deficiente V) R vel omnium vel eorum qui quoque loco praesto sunt.
M = Mediceus 49. 18 (anno 1393 scriptus).
b = Berolinensis (ex bibl. Hamiltoniana) 168 (saec. XV).
d = Laurentianus (ex. bibl. aedilium) 217 (saec. XV).
m = Berolinensis (ex bibl. Hamiltoniana) 166 (anno 1408 scriptus).
s = Urbinas 322 (saec. XV).
δ = consensus codicum bdms.
Δ = consensus codicis M cum codicibus bdms, aut omnibus aut tribus.
Ω = consensus codicum Σ et M = archetypum omnium quos supra nominavi codicum.
C = lectiones margini editionis Cratandrinae (an. 1528) ascriptae.
c = lectiones in textu eiusdem editionis primum prolatae.

Z = Tornesianus (de Z^{l}, $Z^{(l)}$, $Z^{(\beta)}$, $Z^{(b)}$, Z^{β}, $Z^{(\beta)}$, Z^{t}, $Z^{(t)}$ vide pp. VIII sq.)

λ = lectiones margine alterius editionis Lambinianae (an. 1572–3) veteri codici (v. c.) attributae.

Lamb. (marg.) = lectiones ibidem quibus littera 'L.' praefixa est.

ς = lectiones ex codicibus deterioribus, ut videntur, hic illic citatae vel in editionibus ante Pium primum inventae.

O^2, etc. = codicum O, etc. secundae manus.

Nota etiam:

Goodyear^1	=	F. R. D. Goodyear, *Gnomon*, 34 (1962), 776–81.
Goodyear^2	=	id. *Gnomon*, 39 (1967), 53–7.
Goodyear^3	=	id. *Gnomon*, 42 (1970), 369–75.
Kasten^1	=	H. Kasten, *Hermes*, 99 (1971), 251–4.
Kasten^2	=	id. *Helikon*, 15–16 (1975–6), 448–51.
Nomenclature	=	D. R. Shackleton Bailey, *Two studies in Roman nomenclature* (1976).

LIBER PRIMUS

1, 1

Scr. Romae paulo ante XVI *Kal. Sext. an. 65 (§ 1)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Petitionis nostrae, quam tibi summae curae esse scio, huius modi ratio est, quod adhuc coniectura provideri possit. prensat unus P. Galba. sine fuco ac fallaciis more maiorum negatur. ut opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera prensatio. nam illi ita negant vulgo ut mihi se debere dicant. ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. nos autem initium prensandi facere cogitabamus eo ipso tempore quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo comitiis tribuniciis a. d. XVI Kal. Sext. competitores, qui certi esse videbantur, Galba et Antonius et Q. Cornificius. puto te in hoc aut risisse aut ingemuisse. ut frontem ferias, sunt qui etiam Caesonium putent. nam Aquilium non arbitramur, qui et negavit et iuravit morbum et illud suum regnum iudiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor. de Aufidio et de Palicano non puto te exspectare dum scribam.

Ep. 1, 1] **1, 4** opinio est ('st) sλ : -o si (-osi, -o se) Ω 8 cogitabamus *anon. ap. Bentivoglio* : -taramus (-tavimus N) Ω 9 tempore quo ms : te quo GNMbd : quo te VR 11 videbantur H : videan- Ω 13–14 putent. nam Aquilium *scripsi* : -t nam qui illum N : -tiaquillum G : putant qui illum VR : potentia qui i- Δ 14 arbitramur (-antur N) Σ : -abamur Δ et negavit Z^{lb} : denegant Ω : -avit ς iuravit GZ^{l} : -ant NVR : curavit Δ

2 De his qui nunc petunt Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur. qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt ut mihi videatur non esse ἀδύνατον Turium obducere; sed hoc praeter me nemini videtur. nostris rationibus maxime conducere videtur Thermum fieri cum Caesare. nemo est enim ex his qui nunc petunt qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur, propterea quod curator est viae Flaminiae, quae tum erit absoluta sane facile. eum libenter nunc Caesari consuli accuderim. petitorum haec est informata adhuc cogitatio. nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam; et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Ianuario revertamur. cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. cetera spero prolixa esse, his dumtaxat urbanis competitoribus. illam manum tu mihi cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompei, nostri amici. nega me ei iratum fore si ad mea comitia non venerit. atque haec huius modi sunt.

3 Sed est quod abs te mihi ignosci pervelim. Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere

2, 1 his GNOM : hiis NR : iis Vms caesar Vms : -ri *cett.* 3 et ab exist- P 4 turium Σbd : Tor- Z[b] : curum M : carum ms : Curium ς, *vulg. olim* me nemini Ns : me me- V : nemini me Gbd : mei (me O) ne minime ORMm 6 his GOΔ : hiis NR : iis V 7 candidatus fore s : -tum ore Ω videatur Vs : -ebatur *cett.* 8 tum HVRZ[lb] : cum GNOΔ 9 nunc Caesari *Manutius* (n- C- consulem) : nunciteri (nunti- G) G VRZ[l] : mun cit- Z[b] : nunc cet- Δ : nuntiari N consuli] -sili Z[b] : concili Z[l] accuderim *Bosius* : accid- Ω : acciderunt Z[lb] : addiderim *Manutius* : accedere viderim *Schütz* 10 informata adhuc (ad- *om.* R) Σλ : a- i- Δ 19 atque s : ad qu(a)e *vel sim.* Ω 3, 2 cum bd : et in GVR : ecino NMms

coepit cum eius fratre Caninio Satyro de iis rebus quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. una agebant ceteri creditores, in quibus erat ⟨L.⟩ Lucullus et P. Scipio et 5
is quem putabant magistrum fore si bona venirent, L. Pontius – verum hoc ridiculum est de magistro. nunc cognosce rem. rogavit me Caecilius ut adessem contra Satyrum. dies fere nullus est quin hic Satyrus domum meam ventitet. observat L. Domitium maxime, me habet proximum. fuit et 10
mihi et Quinto fratri magno usui in nostris petitionibus.

4 sane sum perturbatus, cum ipsius Satyri familiaritate tum Domiti, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. demonstravi haec Caecilio, simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satis facturum fuisse; nunc, in causa universorum creditorum, hominum praesertim am- 5
plissimorum, qui sine eo quem Caecilius suo nomine perhiberet facile causam communem sustinerent, aequum esse eum et officio meo consulere et tempori. durius accipere hoc mihi visus est quam vellem et quam homines belli solent, et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consue- 10
tudine longe refugit.

Abs te peto ut mihi hoc ignoscas et me existimes humanitate esse prohibitum ne contra amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem, cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. quod si voles in me esse 15
durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse, 'ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον οὐδὲ βοείην.' vides enim in quo cursu simus et quam omnis

3 fratre ς : erat re Ω a caninio Mms, *unde.* A. Ca- *alii* iis NVRbm : his GPM (*in ras.*) ds 4 diceret (-re G) Σ : -re et Δ 5 L. *add. Baiter* : M. *Lambinus* 5–6 et is Hs : ei is G : eius NΔ : is R 7–8 cognosce rem *Manutius* : -cerem c : -cere Ω 10 et *om.* Mms 4, 6 praeberet *Corradus* : adhib- *Reid* 13 ne contra *om.* Δ amici ς : a viciis *vel* animis *vel sim.* Σ : animum Mms 18 simus *Manutius* : sumus Ω

gratias non modo retinendas verum etiam acquirendas putemus. spero tibi me causam probasse, cupio quidem certe. 20

5 Hermathena tua valde me delectat et posita ita belle est ut totum gymnasium † eliu ἀνάθημα † videatur. multum te amamus.

1, 2

Scr. Romae paulo post superiorem

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 L. Iulio Caesare C. Marcio Figulo consulibus filiolo me auctum scito, salva Terentia.

Abs te iam diu nihil litterarum. ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. iudices habemus 5 quos volumus, summa accusatoris voluntate. spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis; sin aliter acciderit, humaniter feremus.

2 Tuo adventu nobis opus est maturo. nam prorsus summa hominum est opinio tuos familiaris, nobilis homines, adversarios honori nostro fore. ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. qua re Ianuario ineunte, ut constituisti, cura ut Romae sis. 5

5, 2 eliu (*vel* elui) ἀνάθημα (anathema M : *varie corrumpunt* NPms) Ω : onaohma C : eius ἀνάθημα *Schütz* : Ἑρμαθήναιον *Housman* (*cf. Watt, CQ 12 (1962), 252*)

Ep. 1, 2] *novam ep. fecit Malaespina* (*ante* filiolo M *corr.*) **1, 1** L. Iulio ... consulibus *del. Gurlitt* 3 iam *Boot* : etiam Ω : tam ς 6 volumus ENVRb : -uimus GΔ 7 illum N Δ : nullum VR : *om.* EG **2, 5** ineunte Σ : mense Δ

1, 3

Scr. Romae ex. an. 67 (§ 2)

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse, et simul quod verita sit ne Latinae in officio non manerent et in montem Albanum hostias non adducerent. eius rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror.

2 Nos hic te ad mensem Ianuarium exspectamus ex quodam rumore an ex litteris tuis ad alios missis; nam ad me de eo nihil scripsisti.

Signa quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita. nos ea non vidimus; neque enim exeundi Roma potestas 5 nobis fuit. misimus qui pro vectura solveret. te multum amamus quod ea abs te diligenter parvoque curata sunt.

3 Quod ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci, et expertus sum omnia, sed mirandum in modum est animo abalienato; quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me cum veneris cognosces. Sallustium praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui. hoc 5 eo ad te scripsi quod is me accusare de te solebat. in se expertus est illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi defuisse.

Tulliolam C. Pisoni L. f. Frugi despondimus.

Ep. 1, 3] *novam ep.* M *corr.* : *cum superioribus coniungit* Ω 3, 6 eo Σ : *om.* Δ 8 tibi nec Mm : nec tibi nec sibi *Graevius* : nec sibi nec tibi *noluit Meutzner*

1, 4

Scr. Romae an. 66 parte priore

CICERO ATTICO SAL.

1 Crebras exspectationes nobis tui commoves. nuper quidem, cum te iam adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem reiecti sumus. nunc vero censeo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus quod scribis. obieris Quinti fratris comitia, nos longo intervallo viseris, 5 Acutilianam controversiam transegeris. hoc me etiam Peducaeus ut ad te scriberem admonuit. putamus enim utile esse te aliquando iam rem transigere. mea intercessio parata et est et fuit.

2 Nos hic incredibili ac singulari populi [de] voluntate de C. Macro transegimus. cui cum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione illo damnato cepimus quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus.

3 Quod ad me de Hermathena scribis per mihi gratum est. est ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune est omnium et Minerva singulare est insigne eius gymnasi. qua re velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. quae mihi antea signa mi- 5 sisti, ea nondum vidi; in Formiano sunt, quo ego nunc proficisci cogitabam. illa omnia in Tusculanum deportabo. Caietam, si quando abundare coepero, ornabo. libros tuos con-

Ep. 1, 4] 1, 2 te iam Σ : iam te Δ 3 censeo *Hervagius* : sentio Ω 6 Acutilianam *Hervagius* : ac upil- *vel sim.* Ω 8 iam] eam *Pius* 2, 1 de (*pr.*) *om.* bd 3, 1–2 est; est *Wesenberg* : est. et Ω (*om.* E) c : est; erit *Meier* 3 commune 'st λ : -ne Ω est insigne ΣZ^b : est Mbd : *om.* ms 7 Caietam] *cf. Reid, Hermath. xi (1901), 248 sq. et quae scripsi ad Cic. Phil. 2, 48 (ed. meae p. 63 ann. 46)*

serva et noli desperare eos ⟨me⟩ meos facere posse. quod si adsequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicos et prata contemno. 10

1, 5

Scr. Romae m. Nov. an. 68

CICERO ATTICO SAL.

1 Quantum dolorem acceperim et quanto fructu sim privatus et forensi et domestico Luci, fratris nostri, morte in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes. nam mihi omnia quae iucunda ex humanitate alterius et moribus homini accidere possunt ex illo accidebant. qua re non dubito quin 5 tibi quoque id molestum sit, cum et meo dolore moveare et ipse omni virtute officioque ornatissimum tuique et sua sponte et meo sermone amantem adfinem amicumque amiseris.

2 Quod ad me scribis de sorore tua, testis erit tibi ipsa quantae mihi curae fuerit ut Quinti fratris animus in eam esset is qui esse deberet. quem cum esse offensiorem arbitrarer, eas litteras ad eum misi quibus et placarem ut fratrem et monerem ut minorem et obiurgarem ut errantem. itaque ex 5 iis quae postea saepe ab eo ad me scripta sunt confido ita esse omnia ut et oporteat et velimus.

9 me *add. Lambinus*

Ep. 1, 5] 1, 7 tuique EGVδ : que tuique N : quod R : que M 2, 2 fuerit Σ : -rat Δ 7 ut et ... et EGNΔ : et ut ... et ut V : et ut ... et HOR

3 De litterarum missione, sine causa abs te accusor. numquam enim a Pomponia nostra certior sum factus esse cui dare litteras possem; porro autem neque mihi accidit ut haberem qui in Epirum proficisceretur nequedum te Athenis
4 esse audiebamus. de Acutiliano autem negotio, quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam veni, confeceram; sed accidit ut et contentione nihil opus esset et ut ego, qui in te satis consili statuerim esse, mallem Peducaeum tibi consilium per litteras quam me dare. etenim cum multos 5 dies auris meas Acutilio dedissem, cuius sermonis genus tibi notum esse arbitror, non mihi grave duxi scribere ad te de illius querimoniis, cum eas audire, quod erat subodiosum, leve putassem. sed abs te ipso qui me accusas unas mihi scito litteras redditas esse, cum et oti ad scribendum plus et facul- 10 tatem dandi maiorem habueris.

5 Quod scribis, etiam si cuius animus in te esset offensior, a me recolligi oportere, ⟨teneo⟩ quid dicas neque id neglexi; sed est miro quodam modo adfectus. ego autem quae dicenda fuerunt de te non praeterii; quid autem contendendum esset ex tua putabam voluntate me statuere oportere. quam 5 si ad me perscripseris, intelleges m⟨e⟩ neque diligentiorem esse voluisse quam tu esses neque neglegentiorem fore quam tu velis.

6 De Tadiana re, mecum Tadius locutus est te ita scripsisse, nihil esse iam quod laboraretur, quoniam hereditas usu capta esset. id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usu capi posse.

3, 4 proficiscerentur GMm 5 audieramus *Sternkopf* 4, 3 et (*pr.*) ς : ex Ω 7 scribere Δ : res- Σ 5, 2 teneo *add. Orelli* : video *Mueller quidam ap. Orelli* : scio *Corradus* 5 voluntate me *Lambinus* : -atem Z^1 : -ate Ω 6, 2 quoniam] quo modo C 4 usu capi posse Σ : usucepisse Δ

7 Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. quae tibi mandavi et quae tu intelleges convenire nostro Tusculano velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris. nam nos ex omnibus molestiis et laboribus uno illo in loco conquiescimus. 5

8 Quintum fratrem cottidie exspectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet. et te et sororem tuam et matrem maxime diligit salutemque tibi plurimam adscribit et Tulliola, deliciae nostrae. cura ut valeas et nos ames et tibi persuadeas te a me fraterne amari. 5

1, 6

Scr. Romae paulo post VIII *Kal. Dec. an. 68* (§ 2)

CICERO ATTICO SAL.

1 Non committam posthac ut me accusare de epistularum neglegentia possis; tu modo videto in tanto otio ut par in hoc mihi sis.

Domum Rabirianam Neapoli, quam tu iam dimensam et exaedificatam animo habebas, M. Font⟨e⟩ius emit HS CCCIↃↃↃXXX. id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. 5

2 Quintus frater, ut mihi videtur, quo volumus animo est in Pomponiam et cum ea nunc in Arpinatibus praediis erat et secum habebat hominem χρηστομαθῆ, D. Turranium.

Pater nobis decessit a. d. VIII Kal. Dec.

7, 5 conquiescamus NR : -cemus M (e *in* i *corr.*) 8, 1 Quintum (Q.) *Lambinus* : quo Ω

Ep. 1, 6] 1, 2–3 in hoc Σ : *om.* Δ 5 Fonteius *Corradus* : -tius Ω : -tinus Z[b] 2, 3 χρηστομαθῆ *Turnebus* : chrestomathe λ : c(h)resio- *vel sim.* Ω 4 pater] frater *Sternkopf* a nobis discessit *Orelli* VIII ENVRM : VII G : IIII δ

Haec habebam fere quae te scire vellem. tu velim, si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris quae loci sint eius quem tu non ignoras, ne praetermittas. nos Tusculano ita delectamur ut nobismet ipsis tum denique cum illo venimus placeamus. quid agas omnibus de rebus et quid acturus sis fac nos quam diligentissime certiores.

1, 7

Scr. Romae ante Id. Febr. an. 67

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

Apud matrem recte est eaque nobis curae est. L. Cincio HS $\overline{\text{XX}}$CD constitui me curaturum Id. Febr. tu velim ea quae nobis emisse ⟨te⟩ et parasse scribis des operam ut quam primum habeamus. et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quem ad modum bibliothecam nobis conficere possis. omnem spem delectationis nostrae, quam cum in otium venerimus habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

6 γυμνασιώδη rep- *Victorius* : gymnasiode rep- λ : -sio derep- (-sio rep- Ebs) Ω

Ep. 1, 7] *novam ep. Manutius*: *cum superiore coniungit* Ω, *spatio post* est *in* VMdm *relicto* 1 cura Mm 3 te *add. Lambinus*

1, 8

Scr. Romae post Id. Febr. an. 67 (§ 1)

CICERO ATTICO SAL.

1 Apud te est ut volumus. mater tua et soror a me Quintoque fratre diligitur. cum Acutilio sum locutus. is sibi negat a suo procuratore quicquam scriptum esse et miratur istam controversiam fuisse, quod ille recusarat satis dare amplius abs te non peti. quod te de Tadiano negotio decidisse scribis, id 5 ego Tadio et gratum esse intellexi et magno opere iucundum. ille noster amicus, vir mehercule optimus et mihi amicissimus, sane tibi iratus est. hoc si quanti tu aestimes sciam, tum quid mihi elaborandum sit scire possim.

2 L. Cincio HS CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermae tui Pentelici cum capitibus aëneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc me admodum delectant. qua re velim et eos et signa et cetera quae tibi eius loci et nostri studi et tuae elegantiae esse vide- 5 buntur quam plurima quam primumque mittas, et maxime quae tibi gymnasi xystique videbuntur esse. nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adiuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus. si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit imponito. 10

3 Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagitat et me ut sponsorem appellat. mihi autem abiurare certius est quam dependere.

Ep. 1, 8] 1, 4 recusarit *Malaespina* : -ret *Ernesti* dare P : dari Ω 5 decidisse *Hervagius* : decepisses GNVRM : -isse(t) HO δ 2, 5 videbantur Mbd 3, 2 mi λ

1, 9

Scr. Romae m. Mart. aut Apr. an. 67

CICERO ATTICO SAL.

1 Nimium raro nobis abs te litterae adferuntur, cum et multo tu facilius reperias qui Romam proficiscantur quam ego qui Athenas et certius tibi sit me esse Romae quam mihi te Athenis. itaque propter hanc dubitationem meam brevior haec ipsa epistula est, quod, cum incertus essem ubi esses, 5 nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire.

2 Signa Megarica et Hermas de quibus ad me scripsisti vehementer exspecto. quicquid eiusdem generis habebis dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere et arcae nostrae confidito. genus hoc est voluptatis meae. quae γυμνασιώδη maxime sunt, ea quaero. Lentulus navis suas pollicetur. peto abs te ut haec cures diligenter.

Thyillus te rogat et ego eius rogatu Εὐμολπιδῶν πάτρια.

1, 10

Scr. in Tusculano c. m. Mai. an. 67

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Cum essem in Tusculano (erit hoc tibi pro illo tuo 'cum essem in Ceramico'), verum tamen cum ibi essem, Roma

Ep. 1, 9] 2, 3 dubitaris MmsC : -tes Σbd 4 voluptatis *cod. Balliolensis 248c* : volunt- Ω 5 γυμνασιώδη *Victorius* : gymnasiode λ *et sim.* Ω navis (-im b) bd : avis *vel* aves Ω C 6 diligenter cures Δ 7 Thyillus *Baiter* : thyullus *vel* chiyllus *vel sim.* Ω

Ep. 1, 10] *novam ep.* M. *corr.* : *superiori coniungit* Ω 1, 2 roma ς : -am Ω

puer a sorore tua missus epistulam mihi abs te adlatam dedit nuntiavitque eo ipso die post meridiem iturum eum qui ad te proficisceretur. eo factum est ut epistulae tuae rescriberem aliquid, brevitate temporis tam pauca cogerer scribere. 5

2 Primum tibi de nostro amico placando aut etiam plane restituendo polliceor. quod ego etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen et agam studiosius et contendam ab illo vehementius quod tantam ex epistula voluntatem eius rei tuam perspicere videor. hoc te intellegere volo, pergraviter illum esse offensum; sed quia nullam video gravem subesse causam, magno opere confido illum fore in officio et in nostra potestate. 5

3 Signa nostra et Hermeraclas, ut scribis, cum commodissime poteris, velim imponas, et si quid aliud οἰκεῖον eius loci quem non ignoras reperies, et maxime quae tibi palaestrae gymnasique videbuntur esse. etenim ibi sedens haec ad te scribebam, ut me locus ipse admoneret. praeterea typos tibi mando quos in tectorio atrioli possim includere et putealia 5

4 sigillata duo. bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris; nam ego omnis meas vindemiolas eo reservo, ut illud subsidium senectuti parem.

5 De fratre, confido ita esse ut semper volui et elaboravi. multa signa sunt eius rei, non minimum quod soror praegnans est.

6 De comitiis meis, et tibi me permisisse memini et ego iam pridem hoc communibus amicis qui te exspectant praedico, te non modo non arcessi a me sed prohiberi, quod intellegam multo magis interesse tua te agere quod agendum esset hoc tempore quam mea te adesse comitiis. proinde eo animo 5

4 iturum Z[1b] λ : missurum Ω 6 tam ς : iam Ω 3, 2 quid *Victorius* : quod Ω 3 pal(a)estr(a)e NV : pal(l)estra GRΔ 5 typos ς : ly- Δ : lipos Σ 6, 3 accersi a me C : arcessiam GR : -ssam EHVPΔ prohiberi C : -bebo Ω intellegebam *O.E. Schmidt* 4 esset Ω Z[1] : est *Manutius* : sit *Wesenberg*

te velim esse quasi mei negoti causa in ista loca missus esses. me autem eum et offendes erga te et audies quasi mihi si quae parta erunt non modo te praesente sed per te parta sint.

Tulliola tibi diem dat, sponsorem non appellat. 10

1, 11

Scr. Romae m. Sext. an. 67

CICERO ATTICO SAL.

1 Et mea sponte faciebam antea et post duabus epistulis tuis perdiligenter in eandem rationem scriptis magno opere sum commotus. eo accedebat hortator adsiduus Sallustius, ut agerem quam diligentissime cum Lucceio de vestra vetere gratia reconcilianda. sed cum omnia fecissem, non modo 5 eam voluntatem eius quae fuerat erga te reciperare non potui verum ne causam quidem elicere immutatae voluntatis. tametsi iactat ille quidem illud suum arbitrium et ea quae iam tum cum aderas offendere eius animum intellegebam, tamen habet quiddam profecto quod magis in animo eius 10 insederit, quod neque epistulae tuae neque nostra legatio tam potest facile delere quam tu praesens non modo oratione sed tuo vultu illo familiari tolles, si modo tanti putaris; id quod, si me audies et si humanitati tuae constare voles, certe putabis. ac ne illud mirere, cur, cum ego antea significarim 15

7 me GN : sin VRΔ (*sed* esse *pro* esses M) 8 parata *bis* Z(b) λ 10 non *om.* Mms

Ep. 1, 11] **1, 8** suum] tuum *Pius* 11 legatio Ω Z(b) (*vide etiam* 15, 9, 2) : alle- s 13 putabis ς 15 significarim c : -rem Ω

tibi per litteras me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere, incredibile est quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior et in hac iracundia obfirmatior. sed haec aut sanabuntur cum veneris aut ei molesta erunt in utro culpa erit. 20

2 Quod in epistula tua scriptum erat me iam ⟨te⟩ arbitrari designatum esse, scito nihil tam exercitum esse nunc Romae quam candidatos omnibus iniquitatibus nec quando futura sint comitia sciri. verum haec audies de Philadelpho.

3 Tu velim quae nostrae Academiae parasti quam primum mittas. mire quam illius loci non modo usus sed etiam cogitatio delectat. libros vero tuos cave cuiquam tradas; nobis eos, quem ad modum scribis, conserva. summum me eorum studium tenet, sicut odium iam ceterarum rerum; quas tu 5 incredibile est quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis quam reliquisti.

1, 12

Scr. Romae Kal. Ian. an. 61 (*§ 4*)

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Teucris illa lentum sane negotium, neque Cornelius ad Te⟨ntia⟩m postea rediit. opinor, ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est; nam a Caecilio propinqui minore centesimis nummum movere non possunt. sed ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi. 5

17 idem *Victorius* : ei- Ω 18 obfirmatior ς : aff- Ω λ : conf- *Reid* 2, 1 me iam te *scripsi* : me iam Ω : te iam me *Lambinus* 3, 1 academiae nostrae Δ

Ep. 1, 12] *novam ep. Manutius* : *cum priore coniungit* Ω 1, 1 Terentiam *Victorius* : te rem Ω 2 postea RC : post eam (eum N) Ω 3 minoris *Sen. Ep. 118,2* 5 lentius s : -tulus Ω

'libertum mitto.' 'Tito mandavi.' σκήψεις atque ἀναβολαί. sed nescio an ταὐτόματον ἡμῶν. nam mihi Pompeiani prodromi nuntiant aperte Pompeium acturum Antonio succedi oportere, eodemque tempore aget praetor ad populum. res eius modi est ut ego nec per bonorum nec per popularem 10 existimationem honeste possim hominem defendere, nec mihi libeat, quod vel maximum est. etenim accedit hoc, quod

2 totum cuius modi sit mando tibi ut perspicias. libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem et clientem tuum. de eo mihi Valerius interpres nuntiat Thyillusque se audisse scribit haec: esse hominem cum Antonio; Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare partem 5 mihi quaeri et a me custodem communis quaestus libertum esse missum. non sum mediocriter commotus, neque tamen credidi; sed certe aliquid sermonis fuit. totum investiga, cognosce, perspice et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. huius sermonis Valerius auctorem Cn. 10 Plancium nominabat. mando tibi plane totum ut videas cuius modi sit.

3 Pompeium nobis amicissimum constat esse. divortium Muciae vehementer probatur. P. Clodium Appi f. credo te audisse cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris cum sacrificium pro populo fieret, eumque per manus servulae servatum et eductum; rem esse insigni infamia. quod te 5 moleste ferre certo scio.

4 Quid praeterea ad te scribam non habeo, et mehercule eram in scribendo conturbatior. nam puer festivus, anagno-

6 scepsis (*vel sim.*) atque anabol(a)e Ω 7 prodromi O[2] : prud- *vel sim.* Ω 12 est Σ : sit Δ accedit *Otto* : accidit Ω 13 mando ς : -dat ΩCZ[l] 2, 4 Thyillusque *Baiter* : thyali usque *vel sim.* Ω 11 plancium ΣC : plaucium *vel* plautium Δ : plancum Rs 3, 4 sacrificium ΩZ[l] : *del. Victorius* (*cf.* 1, 13, 3) 4 populi Z[lb] servul(a)e ms : seprullae *vel sim.* ΩCZ[lb] 6 certo GΔ : -te EHNVRs 4, 1 quod ς ad te scribam] adscr- c

stes noster Sositheus, decesserat meque plus quam servi mors debere videbatur commoverat. tu velim saepe ad nos scribas. si rem nullam habebis, quod in buccam venerit scribito. 5

Kal. Ian. M. Messalla M. Pisone coss.

1, 13

Scr. Romae VI *Kal. Febr. an. 61 (§ 6)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi tuas tris iam epistulas: unam a M. Cornelio quam a Tribus ei Tabernis, ut opinor, dedisti, alteram quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit, tertiam quam, ut scribis, iam ora soluta de phaselo dedisti; quae fuerunt omnes, ⟨ut⟩ rhetorum pueri loquuntur, cum humanitatis sparsae sale 5 tum insignes amoris notis. quibus epistulis sum equidem abs te lacessitus ad rescribendum, sed idcirco sum tardior quod non invenio fidelem tabellarium. quotus enim quisque est qui epistulam paulo graviorem ferre possit nisi eam perlectione relevarit? accedit eo quod mihi non, ut quisque in 10 Epirum proficiscitur, ⟨ita ad te proficisci videtur⟩. ego enim te arbitror caesis apud Amaltheam tuam victimis statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum, neque tamen id ip-

7 M. Messalla ... coss. *del. Gurlitt*

Ep. 1, 13] 1, 1 *alt.* a *om.* Mms 2 ei *ante* dedisti Δ 4 iam ora *Dahlman* : anc(h)ora Ω : ora iam *Casaubon* soluta Ω C : sublata *idem Casaubon* 4–5 ut rhetorum pueri *Madvig* : rh- pure Ω : ῥητόρων παῖδες *ten Brink* 7 rescribendum GOΔc : scr- HNVR 9 pellectione *Malaespina* : -nem Ω 11 *lac. ita explevi* 12 c(a)esis Hbs : cessis ΣMdm victimis O^2 : -tum eis Ω : -tumeis bs 13 oppugnandam O^2

sum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare aut quid in Epiro temporis ponas. ita neque Achaicis hominibus 15 neque Epiroticis paulo liberiores litteras committere audeo.

2 Sunt autem post discessum a me tuum res dignae litteris nostris, sed non committendae eius modi periculo ut aut interire aut aperiri aut intercipi possint. primum igitur scito primum me non esse rogatum sententiam praepositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante 5 senatu neque me invito esse factum. sum enim et ab observando homine perverso liber et ad dignitatem in re publica retinendam contra illius voluntatem solutus, et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem paene principis, voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis. tertius est 10 Catulus, quartus, si etiam hoc quaeris, Hortensius. consul autem ipse parvo animo et pravo tamen, cavillator genere illo moroso quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus, nihil agens in re publica, seiunctus ab optimatibus, a quo nihil speres boni rei publicae quia non 15 vult, nihil metuas mali quia non audet. eius autem collega et in me perhonorificus et partium studiosus ac defensor bo-

3 narum. qui nunc leviter inter se dissident, sed vereor ne hoc quod infectum est serpat longius. credo enim te audisse, cum apud Caesarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum, idque sacrificium cum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam (is fuit princeps, ne tu 5 forte aliquem nostrum putes); postea rem ex senatus consulto ad virgines atque ad pontifices relatam idque ab iis nefas esse decretum; deinde ex senatus consulto consules rogationem

2, 5 pac-] *vide Phoenix, 34 (1980), 231 sq.* 9–10 et voluntatem VMms 10 non nimis *Pius* : non minus N : nominis *cett.* 14 in Gbd : cum ENVRMms λ 16 metuas Σ : speres Δ audet Σ b : videt Δ 3, 3 caesarem sacrificium pro Ns (*cf.* 1, 12, 3) 7 ad virgines (Z[1]) atque ad EHVRMd : ad v- atque GNb λ : ad ms

promulgasse; uxori Caesarem nuntium remisisse. in hac causa Piso amicitia P. Clodi ductus operam dat ut ea rogatio quam ipse fert, et fert ex senatus consulto et de religione, antiquetur. Messalla vehementer adhuc agit ⟨et⟩ severe. boni viri precibus Clodi removentur a causa, operae comparantur. nosmet ipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, cottidie demitigamur. instat et urget Cato. quid multa? vereor ne haec †iniecta† a bonis, defensa ab improbis magnorum rei publicae malorum causa sit.

4 Tuus autem ille amicus (scin quem dicam? de quo tu ad me scripsisti, postea quam non auderet reprehendere laudare coepisse) nos, ut ostendit, admodum diligit, amplecitur, amat, aperte laudat, occulte, sed ita ut perspicuum sit, invidet. nihil come, nihil simplex, nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς illustre, nihil honestum, nihil forte, nihil liberum. sed haec ad te scribam alias subtilius. nam neque adhuc mihi satis nota sunt et huic terrae filio nescio cui committere epistulam tantis de rebus non audeo.

5 Provincias praetores nondum sortiti sunt. res eodem est loci quo reliquisti. τοποθεσίαν quam postulas Miseni et Puteolorum includam orationi meae. 'a. d. III Non. Dec.' mendose fuisse animadverteram. quae laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant, sed non audebam antea dicere. nunc vero, quod a te probata sunt, multo mi Ἀττικώτερα videntur. in illam orationem Metellinam addidi quaedam. liber tibi mittetur, quoniam te amor nostri φιλορήτορα reddidit.

10 clodi(i) EHNms : claudi(i) GVRMbd 11 et fert ERMm : et eff- GVd : et esset b : et ferent (*om.* fert *loco priore*) N : *om.* Ps 12 et *add. Lamb. marg.* 16 neglecta s 4, 5–6 illustre nihil honestum Σ Z^{lb} : i- n- h- nihil illustre M : nihil h- nihil i- δ 5, 5 valde mi(hi) GNObd : valde VR : *om.* Mms 9 φιλορήτορα bds : philorthetora *vel sim. cett.*

6 Novi tibi quidnam scribam? quid? etiam. Messalla consul Autronianam domum emit HS †CXXXIIII†. 'quid id ad me?' inquis. tantum, quod ea emptione et nos bene emisse iudicati sumus et homines intellegere coeperunt licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. 5 Teucris illa lentum negotium est, sed tamen est in spe. tu ista confice. a nobis liberiorem epistulam exspecta.

VI Kal. Febr. M. Messalla M. Pisone coss.

1, 14

Scr. Romae Id. Febr. an. 61 (§ 7)

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Vereor ne putidum sit scribere ad te quam sim occupatus, sed tamen ita distinebar ut vix huic tantulae epistulae tempus habuerim atque id ereptum e summis occupationibus.

Prima contio Pompei qualis fuisset scripsi ad te antea: non iucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis 5 non gravis. itaque frigebat. tum Pisonis consulis impulsu levissimus tribunus pl. Fufius in contionem producit Pompeium. res agebatur in circo Flaminio, et erat in eo ipso loco illo die nundinarum πανήγυρις. quaesivit ex eo placeretne ei iudices a praetore legi, quo consilio idem praetor uteretur. 10 id autem erat de Clodiana religione ab senatu constitutum.

6, 1 novi GNbd : non VRMms 2 CXXXIIII GMbd : -XVII OR : -XIIV m : -XIII Vs : XXXIII P : *om.* HN : †XXXIII† *Constans* 2 id *om.* Mms 3 inquies Δ 8 M. Messalla ... coss. *etiam* λ : *del. Gurlitt*

Ep. 1, 14] *novam ep.* ENδ : *cum superiore coniungunt* GVRM 1, 2 vix huic Σ : h- vix Δ 6 frigebat s : eri- Ω 9–10 ne ei GNbd : ne V : nec RM : ne.C. ms

2 tum Pompeius μάλ' ἀριστοκρατικῶς locutus est senatusque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximi videri semperque visam esse respondit, et id multis verbis.

Postea Messalla consul in senatu de Pompeio quaesivit quid de religione et de promulgata rogatione sentiret. locutus ita est in senatu ut omnia illius ordinis consulta γενικῶς laudaret, mihique, ut adsedit, dixit se putare satis ab se
3 [et]iam de istis rebus esse responsum. Crassus, postea quam vidit illum excepisse laudem ex eo quod [hi] suspicarentur homines ei consulatum meum placere, surrexit ornatissimeque de meo consulatu locutus est, ut ita diceret, se quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quotiens coniugem, quotiens domum, quotiens patriam videret, totiens se beneficium meum videre. quid multa? totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro (nosti illas ληκύθους), valde graviter pertexuit. proxime Pompeium sedebam. intellexi hominem moveri, utrum Crassum inire eam gratiam quam ipse praetermisisset an esse tantas res nostras quae tam libenti senatu laudarentur, ab eo praesertim qui mihi laudem illam eo minus deberet quod meis omnibus litteris in Pompeiana laude perstrictus
4 esset. hic dies me valde Crasso adiunxit, et tamen ab illo aperte tecte quicquid est datum libenter accepi.

2, 2 maximi E(?) : -me GNVRM : -mam ms   6 in senatu *num delendum?*   7 ab se ENVR : abs te GΔ   8 iam *scripsi* : etiam Ω   de istis (istis ipsis N) Ω : demptis C : de nostris *Corradus*   3, 2 cepisse *Kayser*   hi *del. Lambinus*   4 ut] cum *Wesenberg*   10–11 proxime Pompeium Z[lb] (*'sic habebat et cod. Turn. : sed correctoris seu potius corruptoris manus locum inquinavit' Lambinus*) : -mus Pompeium *Diomedes GLK I, 410 loco sane dubio* : -mus pompeio Ω   11 utrum EGNORd : verum VMms : unum b : *del. Wesenberg* : *ante* Crassum *aliquid excidisse potest, velut* cum videret (*Graffunder*) *vel* indignatum   4, 2 tecte Δ : -to Σ

Ego autem ipse, di boni! quo modo ἐνεπερπερευσάμην novo auditori Pompeio! si umquam mihi περίοδοι ἢ καμπαὶ ἢ ἐνθυμήματα ἢ κατασκευαὶ suppeditaverunt, illo tempore. quid multa? clamores. etenim haec erat ὑπόθεσις, de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de in⟨ter⟩mortuis reliquiis coniurationis, de vilitate, de otio. nosti iam in hac materia sonitus nostros. tanti fuerunt ut ego eo brevior sim quod eos usque istinc exauditos putem. 5 10

5 Romanae autem se res sic habent. senatus Ἄρειος πάγος. nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. nam cum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae duce filiola Curionis, et populum ut antiquaret rogabant. Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. operae Clodianae pontis occuparant, tabellae ministrabantur ita ut nulla daretur 'uti rogas.' hic tibi ⟨in⟩ rostra Cato advolat, commulcium Pisoni consuli mirificum facit, si id est commulcium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. accedit eodem etiam noster Hortensius, multi praeterea boni; insignis vero opera Favoni fuit. hoc concursu optimatium comitia dimittuntur; senatus vocatur. cum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam, homines ad quindecim Curioni nullum senatus consultum facienti ad- 5 10 15

4–5 ἢ ... ἢ ... ἢ Z^{1b}c : si ... si ... si Ω καμπαὶ *Bosius* : καρποὶ Ω 8 intermortuis *Lambinus* : immo- *vel sim.* Ω vilitate *Manutius* : util- Ω 9 iam *om.* Mms 10 ist(h)inc ENVR : isti(c) me GH : istim M 5, 1 se res sic GΔ : res sic N : res sic se VR 8 in *add. Boot* : ad *A. Klotz* commulcium N (-ltium) Z^{1} : com(m)ulticium *vel sim.* Ω 9 commulcium (-ltium) NM : com(m)ulticium (-tium) GVδ (-tum m) : quo multorum R 12 favoni bs : av- Ω 13 optimatum NMm 15 accidente c : acced- Ω

senserunt; facile ex altera parte CCCC fuerunt. acta res est. Fufius intercessit. Clodius contiones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messallam con- 20 sulem contumeliose laedebat; me tantum comperisse omnia criminabatur. senatus et de provinciis praetorum et de legationibus et de ceteris rebus decernebat ut ante quam rogatio lata esset ne quid ageretur.

6 Habes res Romanas. sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi. Messalla consul est egregius; fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. ille alter uno vitio minus vitiosus quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπρακτότατος; sed voluntate ita 5 καχέκτης ut Pompeium post illam contionem in qua ab eo senatus laudatus est odisse coeperit. itaque mirum in modum omnis a se bonos alienavit. neque id magis amicitia Clodi adductus fecit quam studio perditarum rerum atque partium. sed habet sui similem in magistratibus praeter Fu- 10 fium neminem. bonis utimur tribunis pl., Cornuto vero Pseudocatone. quid quaeris? * * *.

7 Nunc ut ad privata redeam, Τεῦκρις promissa patravit. tu mandata effice quae recepisti. Quintus frater, qui Argiletani aedifici reliquum dodrantem emit HS $\overline{\text{DCCXXV}}$, Tusculanum venditat ut, si possit, emat Pacilianam domum. cum Lucceio in gratiam redii. video hominem valde petiturire. 5 navabo operam. tu quid agas, ubi sis, cuius modi istae res sint, fac me quam diligentissime certiorem.

Id. Febr.

18 facile *hoc loco* Σ : *post* parte Mms : *om.* bd 2 intercessit *scripsi* (tribunus i- *olim*, trib. pl. i- *Pantagathus*) : tertium concessit Ω Z^b : tum conc- *Manutius* 6, 3 alter NVRm : aliter M : autem EGbd : *om.* s 7 ceperit Σs : -rat Δ 9 facit E 11–12 vero (quid quaeris?) Ps- *Boot* *post* quaeris *lac. agnovit Casaubon* 7, 2–3 Argiletani aedifici *Victorius* : arguit e lanie dif- *vel sim.* Ω 5 redii bd : redi Ω video *Manutius* : -ero Ω Z^l

1, 15

Scr. Romae Id. Mart. an. 61 (§ 2)

CICERO ATTICO SAL.

1 Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti; non enim dubito quin celerius tibi hoc rumor quam ullius nostrum litterae nuntiarint. nunc, quoniam et laudis avidissimi semper fuimus et praeter ceteros φιλέλληνες et sumus et habemur et multorum odia atque inimicitias rei publicae causa 5 suscepimus, 'παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο', curaque ⟨et⟩ ef-
2 fice ut ab omnibus et laudemur et amemur. his de rebus plura ad te in ea epistula scribam quam ipsi Quinto dabo.

Tu me velim certiorem facias quid de meis mandatis egeris, atque etiam quid de tuo negotio; nam ut Brundisio profectus es, nullae mihi abs te sunt redditae litterae. valde aveo 5 scire quid agas.

Id. Mart.

1, 16

Scr. Romae in. m. Quint. an. 61

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeris ex me quid acciderit de iudicio quod tam praeter opinionem omnium factum sit, et simul vis scire quo modo ego minus quam soleam proeliatus sim. respondebo tibi ὕστερο⟨ν⟩ πρότερον, Ὁμηρικῶς.

Ep. 1, 15] 1, 6 et *add.* ς 2, 2 in ea NVδ : mea EGOPM : *om.* R 5 aveo VΔ : habeo ΣdZ[1] *sollemni errore*

Ep. 1, 16] 1, 4 ὕστερον ς : -ρο Ω

Ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda 5
fuit, sic acriter et vehementer proeliatus sum ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent. quod si tibi umquam sum visus in re publica fortis, certe me in illa causa admiratus esses. cum enim ille ad contiones confugisset in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, di immortales! 10
quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis! saepe, ita me di iuvent, te non solum auctorem consiliorum meorum verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum 15
2 desideravi. postea vero quam Hortensius excogitavit ut legem de religione Fufius tribunus pl. ferret, in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat nisi iudicum genus (in eo autem erant omnia), pugnavitque ut id ita fieret, quod et sibi et aliis persuaserat nullis illum iudicibus effugere posse, con- 5
traxi vela perspiciens inopiam iudicum neque dixi quicquam pro testimonio nisi quod erat ita notum atque testatum ut non possem praeterire.

Itaque si causam quaeris absolutionis, ut iam πρὸς τὸ πρότερον revertar, egestas iudicum fuit et turpitudo. id au- 10
tem ut accideret commissum est Hortensi consilio, qui, dum veritus est ne Fufius ei legi intercederet quae ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse illum in infamia relinqui ac sordibus quam infirmo iudicio committi, sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium, cum illum 15
plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret.

3 Sed iudicium si quaeris quale fuerit, incredibili exitu, sic uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensi reprehendatur. nam ut reiectio facta est clamoribus maximis, cum accusator tamquam censor bonus homines nequissimos reiceret, reus tamquam clemens lani- 5

11 quas ... edidi *cf. Ribbeck, II, p. 143* 2, 4 id ita EGNR : ita id V : ita HΔc 7 notum EvRs : novum GNΔ

sta frugalissimum quemque secerneret, ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt. non enim umquam turpior in ludo talario consessus fuit: maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati quam, ut appellantur, aerarii. pauci tamen boni inerant, quos reiectione fugare ille non potuerat, qui maesti inter sui dissimilis et †maerentes† sedebant et contagione turpitudinis vehementer permovebantur. 10

4 hic, ut quaeque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas nulla varietate sententiarum. nihil impetrabat reus, plus accusatori dabatur quam postulabat. quid quaeris? triumphabat Hortensius se vidisse tantum, nemo erat qui illum reum ac non miliens condemnatum arbitraretur. me vero teste producto credo te ex acclamatione Clodi advocatorum audisse quae consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut aperta iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint. quae mihi res multo honorificentior visa est quam aut illa, cum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt, aut cum tabulas Metelli Numidici, cum eae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspicere noluerunt; multo haec, inquam, nostra res maior. 5 10

5 itaque iudicum vocibus, cum ego sic ab iis ut salus patriae defenderer, fractus reus et una patroni omnes conciderunt. ad me autem eadem frequentia postridie convenit quacum abiens consulatu sum domum reductus. clamare praeclari Ariopagitae se non esse venturos nisi praesidio constituto. refertur ad consilium. una sola sententia praesidium non desideravit. defertur res ad senatum. gravissime ornatissimeque decernitur, laudan- 5

3, 9–10 non ... aerarii *etiam* Z[1] (quam *om.* Mm) 10 fugare bd : eff- Ω 11 poterat EMms mirantes *Madvig* : gementes *Watt* : verentes *conieci* 4, 3 impetrabat *Manutius* : -rarat Ω 4 quid quaeris? *hic Pius* : *post* triumphabat Ω : *ante* nemo *Mueller* 9 aperta *scripsi* : -te Ω 11 iurare s : -re(n)t Ω 5, 6 pr(a)esidio EPs : -scidio O : -scio NVR : -seio G

tur iudices, datur negotium magistratibus. responsurum hominem nemo arbitrabatur. 10

'Ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι ... ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε.'

Nosti Calvum ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram. biduo per unum servum, et eum ex ludo gladiatorio, 15 confecit totum negotium. arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. iam vero (o di boni, rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum atque adulescentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. ita summo discessu bonorum, pleno foro servorum, XXV 20 iudices ita fortes tamen fuerunt ut summo proposito periculo vel perire maluerint quam perdere omnia; XXXI fuerunt quos fames magis quam fama commoverit. quorum Catulus cum vidisset quendam, 'quid vos' inquit 'praesidium a nobis 6 postulabatis? an ne nummi vobis eriperentur timebatis?' habes, ut brevissime potui, genus iudici et causam absolutionis.

Quaeris deinceps qui nunc sit status rerum et qui meus. rei publicae statum illum quem tu meo consilio, ego divino 5 confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione et auctoritate consulatus mei fixus et fundatus videbatur, nisi quis nos deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio, si iudicium est triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos nummulis acceptis ius ac fas 10 omne delere et, quod omnes non modo homines verum etiam pecudes factum esse sciant, id Talnam et Plautum et Spongiam et ceteras huius modi quisquilias statuere numquam

13 calvum *nonnulli* illum illum GOMdm : illum EHNVRbs 15 ludo gl- ludo Mm : gl- ludo Gbds 20 XXV *etiam* C 24 a nobis EVPZ^{b}λ, *Sen. Ep.* 97, 6 : nobis HR (*ante* praesidium) bd : vobis Mms : *om.* GN 25 postulabatis] peteb- *Sen.* timebatis *om. Sen.* 6, 8 quis Rbms : quia GNVMd : qui EO 12 Talnam *etiam* C

7 esse factum. sed tamen, ut te de re publica consoler, non ita ut sperarunt mali tanto imposito rei publicae vulnere alacris exsultat improbitas in victoria. nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum iudiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore ut aperte victrix nequitia ac 5 libido poenas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatus mei.

8 idem ego ille (non enim mihi videor insolenter gloriari cum de me apud te loquor, in ea praesertim epistula quam nolo aliis legi), idem, inquam, ego recreavi adflictos animos bonorum, unumquemque confirmans, excitans; insectandis vero exagitandisque nummariis iudicibus omnem omnibus 5 studiosis ac fautoribus illius victoriae παρρησίαν eripui; Pisonem consulem nulla in re consistere umquam sum passus, desponsam homini iam Syriam ademi; senatum ad pristinam suam severitatem revocavi atque abiectum excitavi; Clodium praesentem fregi in senatu cum oratione perpetua 10 plenissima gravitatis tum altercatione eius modi (ex qua licet pauca degustes; nam cetera non possunt habere eandem neque vim neque venustatem remoto illo studio contentionis quem ἀγῶνα vos appellatis):

9 Nam ut Id. Mai. in senatum convenimus, rogatus ego sententiam multa dixi de summa re publica, atque ille locus inductus a me est divinitus, ne una plaga accepta patres conscripti conciderent, ne deficerent; vulnus esse eius modi quod mihi nec dissimulandum nec pertimescendum videre- 5 tur, ne aut ignorando stultissimi ⟨aut metuendo ignavissimi⟩ iudicaremur; bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam, hunc tertium iam esse a iudicibus in rem publicam immissum. 'erras, Clodi. non te iudices urbi sed carceri reservarunt neque te retinere in civitate sed exsilio privare 10

7, 3 plane Pms : plena (pene E, pleñ N) Ω 8, 4 excitans Ωλ : et ex- ς 11 eius EGVRm : huius NΔ 12 eandem ENVR : *om.* GΔ 9, 6 aut met- ign- *om. etiam* Z[1] : *add. anon. ap. Victorium*

voluerunt. quam ob rem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. manet illa in re publica bonorum consensio; dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta; nihil est damni factum novi, sed quod erat inventum est. in unius hominis perditi iudicio plures similes reperti sunt.' sed quid ago? paene orationem in epistulam inclusi. redeo ad altercationem.

10 Surgit pulchellus puer, obicit mihi me ad Baias fuisse. falsum, sed tamen. 'quid? hoc simile est' inquam 'quasi in operto dicas fuisse?' 'quid' inquit 'homini Arpinati cum aquis calidis?' 'narra' inquam 'patrono tuo, qui Arpinatis aquas concupivit' (nosti enim Mari⟨a⟩nas). 'quousque' inquit 'hunc regem feremus?' 'regem appellas' inquam, 'cum Rex tui mentionem nullam fecerit?' – ille autem Regis hereditatem spe devorarat. 'domum' inquit 'emisti.' 'putes' inquam 'dicere "iudices emisti."' 'iuranti' inquit 'tibi non crediderunt.' 'mihi vero' inquam 'XXV iudices crediderunt, XXXI, quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt.' magnis clamoribus adflictus conticuit et concidit.

11 Noster autem status est hic: apud bonos idem sumus quos reliquisti, apud sordem urbis et faecem multo melius quam reliquisti. nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse; missus est sanguis invidiae sine dolore, atque etiam hoc magis quod omnes illi fautores illius flagiti rem manifestam illam redemptam esse a iudicibus confitentur. accedit illud, quod illa contionalis hirudo aerari, misera ac ieiuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligi putat; et hercule multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus, usque eo ut nostri isti comissatores

10, 4 hoc $CZ^{(b)}$: huic Ω 4–5 dicas in operto Δ 7 Marianas ς : marinas $ΩZ^{1}$ 12 inquam ERs : quam *cett.* XXV *etiam* $CZ^{(b)}$ (*om.* Ns) **11,** 2 multa Δ 3 quam ENVR : cuiq- G : nunq- Δ : nunc q- M *corr.* : nunc q- quom *Buecheler* 7 hirudo ς : irrudo s^{2} : trudo (triduo V) Ω 10 isti nostri Mms

coniurationis, barbatuli iuvenes, illum in sermonibus Cn. Ciceronem appellent. itaque et ludis et gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας sine ulla pastoricia fistula auferebamus.

12 Nunc est exspectatio comitiorum; in quae omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium, atque in eo neque auctoritate neque gratia pugnat sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat in quae modo asellus onustus auro posset ascendere. consul autem ille δευτερεύοντος histrionis 5 similis suscepisse negotium dicitur et domi divisores habere. quod ego non credo, sed senatus consulta duo iam facta sunt odiosa quae in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante, unum, ut apud magistratus inquiri liceret, alterum, cuius domi divisores habitarent, adversus rem publi- 10

13 cam. Lurco autem tribunus pl., † qui magistratum simul cum lege alia † iniit, solutus est et Aelia et Fufia ut legem de ambitu ferret quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit. ita comitia in a. d. VI Kal. Sext. dilata sunt. novi est in lege hoc, ut qui nummos in tribu pronuntiarit, si non 5 dederit, impune sit, sin dederit, ut quoad vivat singulis tribubus HS CIↃ CIↃ CIↃ debeat. dixi hanc legem P. Clodium iam ante servasse; pronuntiare enim solitum esse et non dare. sed heus tu, videsne consulatum illum nostrum, quem Curio antea ἀποθέωσιν vocabat, si hic factus erit, fabam 10 mimum futurum? qua re, ut opinor, φιλοσοφητέον, id quod tu facis, et istos consulatus non flocci facteon.

11 iuvenes ς : tuens (tueris R) Ω 12 ludis et s : ludet si Ω 12, 1 quae *Manutius* : qua Ω 5 δευτερεύοντος *Seyffert* : deterioris Ω 8 quae O[2]F : quod Ω 10 domi *Corradus* : modi Ω 13, 1 magistratus *Tunstall* insimul Mm : simultatem *Clark, duce Sternkopf* 2 alia Ω (*cf. Badian,* ΜΝΗΜΑΙ : *Classical studies in memory of Karl Hulley (1948), 97–101)* : aelia s ut s : aut Ω 6 tribubus PΔ : -ulibus ΣC 10 fabam (*etiam* Z[l])] *sescenta hariolati sunt viri docti* 11 mimum EGNVbdZ[l] : minium R : minimum Mm : num(m)um Hs 12 flocci VCZ[l] : el- *vel sim. cett.*

14 Quod ad me scribis te in Asiam statuisse non ire, equidem mallem ut ires, ac vereor ne quid in ista re minus commode fiat; sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, praesertim cum egomet in provinciam non sim profectus.

15 Epigrammatis tuis, quae in Amaltheo posuisti, contenti erimus, praesertim cum et Thyillus nos reliquerit et Archias nihil de me scripserit; ac vereor ne, Lucullis quoniam Graecum poëma condidit, nunc ad Caecilianam fabulam spectet. 5

16 Antonio tuo nomine gratias egi eamque epistulam Mallio dedi – ad te ideo antea rarius scripsi quod non habebam idoneum cui darem nec satis sciebam quo darem. valde te venditavi.

17 Cincius si quid ad me tui negoti detulerit, suscipiam. sed nunc magis in suo est occupatus, in quo ego ei non desum. tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis litteras exspec-

18 ta; sed pluris etiam ipse mittito. velim ad me scribas cuius modi sit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, qua τοποθεσίᾳ, et, quae poëmata quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas. libet mihi facere in Arpinati. ego tibi aliquid de meis scriptis mittam. nihil erat absoluti. 5

15, 1 quae bds : qui Ω 2 Thyillus *Baiter* : thylius VC : *variant more suo cett.* 3 Lucullis *Bosius* : -lus Ω 4 poema bds : poetam Ω **16,** 1 Manlio ς (*cf. Wiseman, CR 15 (1965), 263*) 3 quo ς : quod N : quid VR : quoi M : cui Hms (nec ... darem *om.* Gbd) valde G : vale Ω (*exc.* G) Z^b **17,** 3 uno VH : una RΔ : *om.* G in loco VR : inlo *vel sim. cett.* 4 sed *Madvig* : ast Ω : et b **18,** 4 aliquod *Wesenberg*

1, 17

Scr. Romae Non. Dec. an. 61 (§ 11)

CICERO ATTICO SAL.

1 Magna mihi varietas voluntatis et dissimilitudo opinionis ac iudici Quinti, fratris mei, demonstrata est ex litteris tuis in quibus ad me epistularum illius exempla misisti. qua ex re et molestia sum tanta adfectus quantam mihi meus amor summus erga utrumque vestrum adferre debuit et admiratione 5 quidnam accidisset quod adferret Quinto, fratri meo, aut offensionem tam gravem aut commutationem tantam voluntatis. atque illud a me iam ante intellegebatur, quod te quoque ipsum discedentem a nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis incommodae sauciumque esse 10 animum et insedisse quasdam odiosas suspiciones. quibus ego mederi cum cuperem et antea saepe et vehementius etiam post sortitionem provinciae, nec tantum intellegebam esse offensionis quantum litterae tuae declarant nec tantum 2 proficiebam quantum volebam. sed tamen hoc me ipse consolabar quod non dubitabam quin te ille aut Dyrrachi aut in istis locis uspiam visurus esset. quod cum accidisset, confidebam ac mihi persuaseram fore ut omnia placarentur inter vos non modo sermone ac disputatione sed conspectu ipso 5 congressuque vestro. nam quanta sit in Quinto, fratre meo, comitas, quanta iucunditas, quam mollis animus et ad accipiendam et ad deponendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea nosti, scribere. sed accidit perincommode quod eum nusquam vidisti. valuit enim plus quod erat illi non 10

Ep. 1, 17] 1, 8 iam Σbds : tam M : *om.* m ante M(?) : inte *vel* in te OR : *om.* EGNVm 10 esse] eius M : esse eius *Lambinus* 12 ego *om.* c et antea Σ : antea Δ 14 ei esse Δ declarant ENVR : -lararant GΔ 2, 6 nostro c 7 et ad Σ : ad Δ

nullorum artibus inculcatum quam aut officium aut necessitudo aut amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit.
3 atque huius incommodi culpa ubi resideat facilius possum existimare quam scribere; vereor enim ne, dum defendam meos, non parcam tuis. nam sic intellego, ut nihil a domesticis vulneris factum sit, illud quidem quod erat eos certe sanare potuisse. sed huiusce rei totius vitium, quod aliquanto etiam latius patet quam videtur, praesenti tibi commodius exponam.

4 De iis litteris quas ad te Thessalonica misit et de sermonibus quos ab illo et Romae apud amicos tuos et in itinere habitos putas, ecquid tant⟨ul⟩um causae sit ignoro; sed omnis in tua posita est humanitate mihi spes huius levandae molestiae. nam si ita statueris, et irritabilis animos esse optimorum saepe hominum et eosdem placabilis, et esse hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiamque naturae plerumque bonitatis, et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda sive vitia sive iniurias esse tolerandas, facile haec, quem ad modum spero, mitigabuntur; quod ego ut facias te oro. nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet neminem esse meorum qui aut te non amet aut abs te non ametur.

5 Illa pars epistulae tuae minime fuit necessaria, in qua exponis quas facultates aut provincialium aut urbanorum commodorum et aliis temporibus et me ipso consule praetermiseris. mihi enim perspecta est et ingenuitas et magnitudo animi tui, neque ego inter me atque te quicquam interesse umquam duxi praeter voluntatem institutae vitae, quod me ambitio quaedam ad honorum studium, te autem alia

4, 1 iis V : hiis NR : his EGPΔ Thessalonica *Victorius* : -am Ω 3 ecquid *Manutius* : et q- Ω (*sic fere semper; itaque talia rarius commemorabo*) tantulum *scripsi* : tantum Ω : tandem *Ernesti* 8 bonitatis s: -ati Ω 5, 2 provincialium ς : -arum Ω 4 est et Σ : est Δ ingenuitas ΣbdsCZ[l] : integri- Mm

minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit. vera quidem laude probitatis, integritatis, diligentiae, religionis neque me tibi neque quemquam antepono, amoris vero erga 10
me, cum a fraterno amore domesticoque discessi, tibi primas
6 defero. vidi enim, vidi penitusque perspexi in meis variis temporibus et sollicitudines et laetitias tuas. fuit mihi saepe et laudis nostrae gratulatio tua iucunda et timoris consolatio grata. quin mihi nunc te absente non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quae mihi 5
suavissima tecum solet esse, maxime deest – quid dicam? in publicane re, quo in genere mihi neglegenti esse non licet, an in forensi labore, quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc ut dignitatem tueri gratia possim, an in ipsis domesticis negotiis, in quibus ego cum antea tum vero post 10
discessum fratris te sermonesque nostros desidero? postremo non labor meus non requies, non negotium non otium, non forenses res non domesticae, ⟨non publicae⟩ non privatae carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt. 15

7 Atque harum rerum commemorationem verecundia saepe impedivit utriusque nostrum; nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistulae tuae per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi illud inest ta- 5
men commodi, quod et mihi et ceteris amicis nota fuit et abs te aliquanto ante testificata tua voluntas omittendae provinciae, ut, quod una non estis, non dissensione ac discidio vestro sed voluntate ac iudicio tuo factum esse videatur. qua re et illa quae violata expiabuntur et haec nostra, quae sunt 10
sanctissime conservata, suam religionem obtinebunt.

9 integr- c : *om.* Ω 11 amore HPms : more Ω : *del. Ernesti*
6, 4 quin Σ : qui Δ 7 publicane Z^b : -ca Ω 9 an in Σ : an Δ
13 non publicae *add. Hervagius* 7, 7 aliquanto C : -ndo Ω
ante tes- EGNC : tes- ante OR : tes- VΔ 9 factum tuo c

8 Nos hic in re publica infirma, misera commutabilique versamur. credo enim te audisse nostros equites paene a senatu esse diiunctos; qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse ut de eis qui ob iudicandum accepissent quaereretur. qua in re decernenda cum ego casu non adfuissem sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste neque aperte dicere, obiurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate et in causa non verecunda admodum gravis et copiosus fui. 9 ecce aliae deliciae equitum vix ferendae! quas ego non solum tuli sed etiam ornavi. Asiam qui de censoribus conduxerunt questi sunt in senatu se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse; ut induceretur locatio postulaverunt. ego princeps in adiutoribus atque adeo secundus; nam ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos impulit. invidiosa res, turpis postulatio et confessio temeritatis. summum erat periculum ne, si nihil impetrassent, plane alienarentur a senatu. huic quoque rei subventum est maxime a nobis perfectumque ut frequentissimo senatu et liberalissimo uterentur, multaque a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal. Dec. et postridie. neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatus perspecta. unus enim contra dixerat Metellus consul designatus, [qui] erat dicturus, ad quem propter diei brevitatem perventum non est, heros ille noster Cato.

10 Sic ego conservans rationem institutionemque nostram tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam. sed tamen, quoniam ista sunt tam infirma, munitur quaedam nobis ad retinendas opes nostras tuta, ut spero, via, quam tibi litteris satis explicare non possum, significatione

8, 5 accepissent Ω Z^1 : pecuniam acc- ς 9, 3 asiam GVR : -ani EHNΔ 6 auderent ς : laudar- Ω 6–7 hoc postulare *om.* c 8 sed summum *Kayser* 11 liberali- EHNVPC : liberati- GR : libenti- Δ 15 qui (*etiam* λ) *seclusi* : atque *Boot* : unusque *Lehmann* : *anne* eratque*?* 10, 3 tam (tum R) infirma EVR : tamen f- GΔ : tam f- H : f- Ns

parva ostendam tamen: utor Pompeio familiarissime. video quid dicas. cavebo quae sunt cavenda, ac scribam alias ad te de meis consiliis capessendae rei publicae plura.

11 Lucceium scito consulatum habere in animo statim petere. duo enim soli dicuntur petituri, Caesar (cum eo coire per Arrium cogitat) et Bibulus (cum hoc se putat per C. Pisonem posse coniungi). rides? non sunt haec ridicula, mihi crede. quid aliud scribam ad te? quid? multa sunt, sed in aliud 5 tempus.

⟨Tu fac ut nos quod ad tempus⟩ te exspectare velis cures ut sciam. iam illud modeste rogo, quod maxime cupio, ut quam primum venias.

Non. Dec. 10

1, 18

Scr. Romae XI *Kal. Febr. an. 60 (§ 8)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil mihi nunc scito tam deesse quam hominem eum quocum omnia quae me cura aliqua adficiunt una communicem, qui me amet, qui sapiat, quicum ego cum loquar nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. abest enim frater ἀφελέστατος et amantissimus. †Metellus† non homo sed 5 litus atque aër et solitudo me⟨r⟩a. tu autem qui saepissime curam et angorem animi mei sermone et consilio levasti tuo,

11, 7 tu ... tempus *add. coni. Sjörgren (lac. indicaverat Wesenberg)* te *om.* NMs

Ep. 1, 18] 1, 1 eum EH δ : meum GNVRM 2 uno *Boot* 3 ego cum loquar *anon. ap. Hervagium* : ego colloquar EGVRM : ego (*om.* bds) etiam (et m) lo- Nδ 5 Visellius *Corradus* : mei. Tullius *Madvig* : Camillus *temptavi* 6 litus ... mera *num ex poeta incertum; cf. Jocelyn, CR 16 (1966), 149sq.* mera ς : mea ΩC

qui mihi et in publica re socius et in privatis omnibus conscius et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles, ubinam es? ita sum ab omnibus destitutus ut tantum requietis habeam quantum cum uxore et filiola et mellito Cicerone consumitur. nam illae ambitiosae nostrae fucosaeque amicitiae sunt in quodam splendore forensi, fructum domesticum non habent. itaque cum bene completa domus est tempore matutino, cum ad forum stipati gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna turba neminem possumus quocum aut iocari libere aut suspirare familiariter possimus. qua re te exspectamus, te desideramus, te iam etiam arcessimus. multa sunt enim quae me sollicitant anguntque, quae mihi videor auris nactus tuas unius ambulationis sermone exhaurire posse. 10 15 20

2 Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnis et scrupulos occultabo neque ego huic epistulae atque ignoto tabellario committam. atque hi (nolo enim te permoveri) non sunt permolesti, sed tamen insident et urgent et nullius amantis consilio aut sermone requiescunt; in re publica vero, quamquam animus est praesens, tamen vulnus etiam atque etiam ipsa medicina efficit. nam ut ea breviter quae post tuum discessum acta sunt colligam, iam exclames necesse est res Romanas diutius stare non posse. etenim post profectionem tuam primus, ut opinor, introitus fuit fabulae Clodianae, in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum resecandae libidinis et coërcendae iuventutis vehemens flavi et omnis profudi viris animi atque ingeni mei, non odio adductus alicuius sed spe non corrigendae sed sanandae civitatis. 5 10

15 forum Ω : eo- Z[l] 16 ex ... et talis, (1, 19, 11) *carent* Mm 19 anguntque quae Z[l] : -tque *vel* -t qu(a)e Σ 2, 6 volnus *Sternkopf* : voluntas Σbds 7 medicinam Z[b] 10 fuit fabul(a)e ENVP : fabule fuit R : fuit in causam fabulae Gbds 12 flavi C : favi GNd : fui EVRbs 14 spe non ENVR : non Gbd : animo s : spero non Z[l] : spere Z[b] (‘*non, ut falso tradit Lambinus,* spero corrigendae’) sed ΣbdZ[l] : et s sedandae G

3 Adflicta res publica est empto constupratoque iudicio. vide quae sint postea consecuta. consul est impositus is nobis quem nemo praeter nos philosophos aspicere sine suspiritu posset. quantum hoc vulnus! facto senatus consulto de ambitu, de iudiciis, nulla lex perlata; exagitatus senatus, alienati equites Romani quod erat 'qui ob rem iudicandam.' sic ille annus duo firmamenta rei publicae per me unum constituta evertit; nam et senatus auctoritatem abiecit et ordinum concordiam diiunxit. instat hic nunc annus egregius. eius initium eius modi fuit ut anniversaria sacra Iuventatis non committerentur; nam M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit. Menelaus aegre id passus divortium fecit. quamquam ille pastor Idaeus Menelaum solum contempserat, hic noster Paris tam Menelaum quam Agamemnonem liberum non putavit.

4 Est autem C. Herennius quidam, tribunus pl., quem tu fortasse ne nosti quidem; tametsi potes nosse, tribulis enim tuus est et Sextus, pater eius, nummos vobis dividere solebat. is ad plebem P. Clodium traducit idemque fert ut universus populus in campo Martio suffragium de re Clodi ferat. hunc ego accepi in senatu ut soleo, sed nihil est illo homine lentius.

5 Metellus est consul egregius et nos amat, sed imminuit auctoritatem suam quod habet dicis causa promulgatum illud idem de Clodio. Auli autem filius, o di immortales!

3, 1 constupratoque ENVR : st- Gd : stuprato bs 2 is nobis ENVRb : n- is Gds 3 suspiritu (sis- Z[l]) Z[lb] : -rio Σbds 4 possit *Faërnus* 6 quod ... iudicandam *del. Manutius* qui Σ : quidem H : *om.* bds 9 annus ENVR : ille a- Gbds 10 Iuventatis *Lambinus* : -tutis Σbds 4, 4 fert Gbds : ref(f)- ENVR 5 Clodii ς : C. Σbds 5, 2 dicis causa *Pithoeus* : -is causam EPZ[l] : -is tamen R : dicit (ob d- s) causam GVbds : dicere causam N promulgatum *Manutius* : -tam Σbds 3 A(uli) autem *Victorius* : anti(i) (*vel* auti) autem Σbds : autumat C

quam ignavus ac sine animo miles! quam dignus qui Palica-
no, sicut facit, os ad male audiendum cottidie praebeat! 5
6 agraria autem promulgata est a Flavio, sane levis, eadem
fere quae fuit Plotia. sed interea πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ
quisquam inveniri potest. qui poterat, familiaris noster (sic
est enim, volo te hoc scire) Pompeius, togulam illam pictam
silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gra- 5
tiam. ceteros iam nosti; qui ita sunt stulti ut amissa re publi-
7 ca piscinas suas fore salvas sperare videantur. unus est qui
curet, constantia magis et integritate quam, ut mihi videtur,
consilio aut ingenio, Cato; qui miseros publicanos, quos
habuit amantissimos sui, tertium iam mensem vexat neque
iis a senatu responsum dari patitur. ita nos cogimur reliquis 5
de rebus nihil decernere ante quam publicanis responsum
sit. qua re etiam legationes reiectum iri puto.

8 Nunc vides quibus fluctibus iactemur; et si ex iis quae
scripsi multa etiam a me non scripta perspicis, revise nos
aliquando, et, quamquam sunt haec fugienda quo te voco,
tamen fac ut amorem nostrum tanti aestimes ut eo vel cum
his molestiis pervenire velis. nam ne absens censeare curabo 5
edicendum et proponendum locis omnibus; sub lustrum au-
tem censeri germani negotiatoris est. qua re cura ut te quam
primum videamus.

XI Kal. Febr. Q. Metello L. Afranio coss.

6, 1 autem lex *Wesenberg* 4 hoc scire te λ togulam C : teg- R : leg- EGNVbds 7, 7 reiectum ς : relec- GV : relic- ENRbds 8, 2 scripsi multa *Watt* : -imus tanta Σ bds λ perspicis revise P : p- (percipis VR) crevisse ENVR : -ci scire visse Gbds 5 pervenire] perfrui *Bosius 'auctoribus libris antiquis'*, *fort. recte* 9 Q. ... coss. *om.* E

1, 19

Scr. Romae Id. Mart. an. 60 (§ 11)

CICERO ATTICO SAL.

1 Non modo si mihi tantum esset oti quantum est tibi, verum etiam si tam brevis epistulas vellem mittere quam tu soles, facile te superarem et in scribendo multo essem crebrior quam tu. sed ad summas atque incredibilis occupationes meas accedit quod nullam a me volo epistulam ad te sine 5 aliquo argumento ac sententia pervenire. et primum tibi, ut aequum est civi amanti patriam, quae sint in re publica exponam; deinde, quoniam nos amore tibi proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea quae scire te non nolle arbitramur. 10

2 Atque in re publica nunc quidem maxime Gallici belli versatur metus. nam Haedui, fratres nostri, pugnam nuper malam pugnarunt et ⟨Helvetii⟩ sine dubio sunt in armis excursionesque in provinciam faciunt. senatus decrevit ut consules duas Gallias sortirentur, dilectus haberetur, vaca- 5 tiones ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur qui adirent Galliae civitates darentque operam ne eae se cum Helvetiis coniungerent. legati sunt Q. Metellus Creticus et L. Flaccus et, τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lentulus, Clodiani filius.

Ep. 1, 19] 1, 2 epistula a(d) me mitteretur VR vellem *Ernesti* : velim EGNPbds quam P : quem N : quod EGVRbds 3 facile *Manutius* : facere Σbds scribendo *Manutius* : scripto Σbds 5 volo *Baiter* : solo ENVPbd : soleo GR : *om.* s sine Gbd : -e et H : sino ENVRsc λ 6 aliquo *Lehmann* : absque Σds : *om.* b 6 pervenire Cλ : ev- (v- E) Σ bds 7 sint GNVPbdc : sič E : sunt Rs 8 tibi amore nos Gbds 2, 2 Hedui c : (h)edues *vel sim.* Σbds pugnam *Koch* : -ant Σbds 2–3 nuper malam *H. E. Allen* : puer m- Z[l] : puer male Z[b] : pueri malam (in alam G, male N) Σ : pueri in ala mihi bds 3 Helvetii *add.* ς (*spat. rel.* N) 8 coniungerent ENVRC : iungere G : iungerent bds 9 Clodiani *Goveanus* : -di(a)e Σbds

3 atque hoc loco illud non queo praeterire, quod, cum de consularibus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit. hoc idem post me Pompeio accidit, ut nos duo quasi pignora rei publicae retineri videremur. quid enim ego aliorum in me ἐπιφωνήματα 5 exspectem cum haec domi nascantur?

4 Urbanae autem res se sic habent. agraria lex a Flavio tribuno pl. vehementer agitabatur auctore Pompeio, quae nihil populare habebat praeter auctorem. ex hac ego lege secunda contionis voluntate omnia illa tollebam quae ad privatorum incommodum pertinebant; liberabam agrum 5 eum qui P. Mucio L. Calpurnio consulibus publicus fuisset; Sullanorum hominum possessiones confirmabam; Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat neque diviserat, in sua possessione retinebam; unam rationem non reiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur quae ex 10 novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. huic toti rationi agrariae senatus adversabatur, suspicans Pompeio novam quandam potentiam quaeri; Pompeius vero ad voluntatem perferendae legis incubuerat. ego autem magna cum agrariorum gratia confirmabam omnium privatorum 15 possessiones; is enim est noster exercitus, hominum, ut tute scis, locupletium. populo autem Pompeioque (nam id quoque volebam) satis faciebam emptione, qua constituta diligenter et sentinam urbis exhauriri et Italiae solitudinem frequentari posse arbitrabar. sed haec tota res interpellata bello 20 refrixerat. Metellus est consul sane bonus et nos admodum diligit. ille alter nihil ita est ut plane quid emerit nesciat.

3, 6 nascantur NR : inna- EGVPbds 4, 1 sic se ER 3 auctorem (*vide Badian, Athenaeum, 55 (1977), 233sqq.*)] act- *scripseram, atque etiam nunc* ἐπέχω 5 liberabam *Manutius* : -eraram (-erara N, -eram R) Σbds 8 Ar(r)etinos ς : art(h)eminos Σbds 17 pompeioque EVR : -eique O : -eio Gbd : et pompeio Ns 22 ni(hi)l ita Σbds C : ita nihil ς quid emerit C : quidem erit GPbd : quid est (ē R) erit VR : quid erit N : q- est E : q- sit s

5 Haec sunt in re publica, nisi etiam illud ad rem publicam putas pertinere, Herennium quendam, tribunum pl., tribulem tuum, sane hominem nequam atque egentem, saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse. huic frequenter interceditur. haec sunt, ut opinor, in re publica. 5

6 Ego autem, ut semel Nonarum illarum Decembrium iunctam invidia ac multorum inimicitiis eximiam quandam atque immortalem gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magnitudine in re publica versari et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri; sed postea quam primum 5 Clodi absolutione levitatem infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde vidi nostros publicanos facile a senatu diiungi, quamquam a me ipso non divellerentur, tum autem beatos homines, hos piscinarios dico, amicos tuos, non obscure nobis invidere, putavi mihi maiores quasdam opes et 10

7 firmiora praesidia esse quaerenda. itaque primum eum qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium, adduxi in eam voluntatem ut in senatu non semel sed saepe multisque verbis huius mihi salutem imperi atque orbis terrarum adiudicarit. quod non tam interfuit mea (neque enim illae res aut 5 ita sunt obscurae ut testimonium aut ita dubiae ut laudationem desiderent) quam rei publicae, quod erant quidam improbi qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. cum hoc ego me tanta familiaritate coniunxi ut uterque nostrum in sua ratio- 10 ne munitior et in re publica firmior hac coniunctione esse

8 possit. odia autem illa libidinosae ac delicatae iuventutis quae erant in me incitata sic mitigata sunt comitate quadam mea me unum ut omnes illi colant. nihil iam denique a me asperum in quemquam fit, nec tamen quicquam populare ac dissolutum, sed ita temperata tota ratio est ut rei publicae 5 constantiam praestem, privatis meis rebus propter infirmita-

7, 4 huius *Manutius* : suis Σbds 6 testimonium *et* laudationem (*vel* obscurae *et* dubiae) *libenter inter se mutaverim* 8, 4 fit E : sit *cett.* 6 rebus meis *VR*

tem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum adhibeam quandam cautionem et diligentiam; atque ita tamen [si] his novis amicitiis implicati sumus ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam, 'νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.' ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quandam formam, ut opinor, vides. 10

9 De tuo autem negotio saepe ad me scribis; cui mederi nunc non possumus. est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate, nullius nostrum auctoritate factum. nam quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intellegere potes aliam rem tum relatam, hoc autem de populis liberis sine causa additum. et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit; sed immutari hoc tempore non potest. itaque conventus, qui initio celebrabantur, iam diu fieri desierunt. tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummulorum aliquid expresseris, velim me facias certiorem. 5 10

10 Commentarium consulatus mei Graece compositum misi ad te. in quo si quid erit quod homini Attico minus Graecum eruditumque videatur, non dicam quod tibi, ut opinor, Panhormi Lucullus de suis historiis dixerat, se, quo facilius illas probaret Romani hominis esse, idcirco barbara quaedam et soloeca dispersisse; apud me si quid erit eius modi, me imprudente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam. tertium poëma exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meae praetermittatur. hic tu cave dicas, 'τίς πατέρ' αἰνήσει;'; si est enim apud homines quicquam quod potius [si] 5 10

9 tamen his *Lambinus* : t- (*etiam* Z^b) si eis EORZ[l] : tametsi eis GVbds : cum si eis N : tamen istis *Meutzner* 10 Epicharmus *del. Manutius* 11 τᾶν *Casaubon ex Dion. Chrysost. 74, 1* : τῶν GORsC (*num et Cicero dubito*) 12 quasi *om.* λ 9, 9 celebrabantur ENP : -rantur GVRbds si *om.* Gbds 10, 10 si *del. Tyrrell*

laudetur, nos vituperemur qui non potius alia laudemus; quamquam non ἐγκωμιαστικὰ sunt haec sed ἱστορικὰ quae scribimus.

11 Quintus frater purgat se mihi per litteras et adfirmat nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. verum haec nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda. tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo et non levis et amans tui visus est et talis qua- 5 lem esse eum tuae mihi litterae nuntiarant.

Id. Mart.

1, 20

Scr. Romae post IV *Id. Mai. an. 60 (§ 1)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum e Pompeiano me Romam recepissem a. d. IIII Id. Mai, Cincius noster eam mihi abs te epistulam reddidit quam tu Id. Febr. dederas. ei nunc epistulae litteris his respondebo.

Ac primum tibi perspectum esse iudicium de te meum laetor; deinde te in iis rebus quae tibi asperius a nobis atque 5 ⟨adeo a⟩ nostris et iniucundius actae videbantur moderatissimum fuisse vehementissime gaudeo idque neque amoris mediocris et ingeni summi ac sapientiae iudico. qua de re cum ad me ita suaviter, diligenter, officiose, humaniter scripseris ut non modo te hortari amplius non debeam sed 10

11, 2 vobis C 5 qualem] *redeunt* Mm 6 nuntiarant Mm : en- NVR : nuntiarunt Gbds

Ep. 1, 20] 1, 1 e s : *om.* Ω 3 ei ms : et Ω 4 tibi *Tyrrell–Purser, dubitanter* : mihi Ω 6 adeo a *Wesenberg* : a m : *om.* Ω 8 et EVR : sed GNΔ 9 humaniter Σ : et h- Δ 10 scripseris ENm : -ras GVRΔ

ne exspectare quidem abs te aut ab ullo homine tantum facilitatis ac mansuetudinis potuerim, nihil duco esse commodius quam de his rebus nihil iam amplius scribere. cum erimus congressi, tum, si quid res feret, coram inter nos conferemus. 15

2 Quod ad me de re publica scribis, disputas tu quidem et amanter et prudenter, et a meis consiliis ratio tua non abhorret; nam neque de statu nobis nostrae dignitatis est recedendum neque sine nostris copiis intra alterius praesidia veniendum et is de quo scribis nihil habet amplum, nihil 5 excelsum, nihil non submissum atque populare. verum tamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis sed mehercule rei publicae multo etiam utilior quam mihi, civium improborum impetus in me reprimi cum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia fluc- 10 tuantem sententiam confirmassem et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem. quod si cum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti aestimassem; sed a me ita sunt acta omnia non ut ego illi adsentiens

3 levior sed ut ille me probans gravior videretur. reliqua sic a me aguntur et agentur ut non committamus ut ea quae gessimus fortuito gessisse videamur. meos bonos illos viros quos significas et eam quam mihi dicis obtigisse Σπάρταν non modo numquam deseram sed, etiam si ego ab illa deserar, 5 tamen in mea pristina sententia permanebo. illud tamen velim existimes, me hanc viam optimatem post Catuli mortem nec praesidio ullo nec comitatu tenere. nam ut ait Rhinton,

2, 4 praesidium Z^{b} 6 verum VΔ : utrum EGNOR 9 civium EGVRC : cum NΔ : quum c 13 aestimassem ς : exis- Ω 14 a me GNVRM : tamen E : tamen a me δ 3, 3 meos bonos illos viros Σλ : in eos b- v- i- Δ 7 optimatem (-acem) GR : -atum ENVδ : ocii mortem M 8 Rhinton ς : phinton (phynt-, phit-) Ω : Philemon *anon. ap. Kaibel, Com. Graec, fr., p. 189*

ut opinor, 'οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσι, τοῖς δ' σὐδὲν μέλει'.
mihi vero ut invideant piscinarii nostri aut scribam ad te 10
alias aut in congressum nostrum reservabo. a curia autem
nulla me res divellet, vel quod ita rectum est vel quod rebus
meis maxime consentaneum vel quod a senatu quanti fiam
minime me paenitet.

4 De Sicyoniis, ut scripsi ad te antea, non multum spei est in
senatu; nemo est enim iam qui queratur. qua re si id exspec-
tas, longum est. alia via, si qua potes, pugna. cum est actum,
neque animadversum est ad quos pertineret et raptim in eam
sententiam pedarii cucurrerunt. inducendi senatus consulti 5
maturitas nondum est, quod neque sunt qui querantur et
multi, partim malevolentia partim opinione aequitatis, de-
lectantur.

5 Metellus tuus est egregius consul; unum reprehendo,
quod otium ⟨e⟩ Gallia nuntiari non magno opere gaudet.
cupit, credo, triumphare. hoc vellem mediocrius, cetera
egregia. Auli filius vero ita se gerit ut eius consulatus non
consulatus sit sed Magni nostri ὑπώπιον. 5

6 De meis scriptis misi ad te Graece perfectum consulatum
meum. eum librum L. Cossinio dedi. puto te Latinis meis
delectari, huic autem Graeco Graecum invidere. alii si scrip-
serint, mittemus ad te; sed, mihi crede, simul atque hoc
nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. 5

7 Nunc ut ad rem meam redeam, L. Papirius Paetus, vir
bonus amatorque noster, mihi libros eos quos Ser. Claudius
reliquit donavit. cum mihi per legem Cinciam licere capere
Cincius amicus tuus diceret, libenter dixi me accepturum si
attulisset. nunc si me amas, si te a me amari scis, enitere per 5

9 εἰσι, τοῖς *Lambinus* : εισινοις *vel* εἰσὶν οἷς GRΔ 4, 1 scripsi ad te Σ : ad te s- Δ 2 iam Σδ (*post* qui VR, *post* queratur bd) : idem M 5, 2 e ς : *om.* Ω : a *Watt* gallia (-ie NV) nuntiari Σ (non magis n- pergaudet N) bds : n- g- Mm 4 egregie *Wesenberg* (*vide quae in comm. scripsi ad* 10, 17, 1 vellem cetera eius)

amicos, clientis, hospites, libertos denique ac servos tuos, ut scida ne qua depereat. nam et Graecis iis libris quos suspicor et Latinis quos scio illum reliquisse mihi vehementer opus est. ego autem cottidie magis quod mihi de forensi labore temporis datur in iis studiis conquiesco. per mihi, per, in- 10 quam, gratum feceris si in hoc tam diligens fueris quam soles in iis rebus quas me valde velle arbitraris, ipsiusque Paeti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias, et ut iam invisas nos non solum rogo sed etiam suadeo.

7, 9 labore *om.* Δ

LIBER SECUNDUS

2, 1

Scr. Anti, ut vid., fort. III *Non. Iun. an. 60*

CICERO ATTICO SAL.

1 Kal. Iun. eunti mihi Antium et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti venit obviam tuus puer. is mihi litteras abs te et commentarium consulatus mei Graece scriptum reddidit. in quo laetatus sum me aliquanto ante de isdem rebus Graece item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse; 5
nam si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse diceres. quamquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi atque incompta visa sunt, sed tamen erant ornata hoc ipso quod ornamenta neglexerant, et, ut mulieres, ideo bene olere quia nihil olebant videbantur. meus autem liber totum 10
Isocrati myrothecium atque omnis eius discipulorum arculas ac non nihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit. quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti, post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti. quem tibi ego non essem ausus mittere nisi eum lente ac fastidiose proba- 15
2 vissem. quamquam ad me rescripsit iam Rhodo Posidonius se, nostrum illud ὑπόμνημα ⟨cum⟩ legere⟨t⟩, quod ego ad eum ut ornatius de isdem rebus scriberet miseram, non modo non excitatum esse ad scribendum sed etiam plane deterritum. quid quaeris? conturbavi Graecam nationem. ita vul- 5

Ep. 2, 1] 1, 6 me *om.* *R*Δ 11 isocrati *vel sim.* GVMbd : -tis ENRms 2, 1 rescripsit EVRMdm : sc- GNbsC Posid- ς : possid- Ω 2 cum legeret ς : legere Ω 4 deterritum *Lambinus* : perte- Ω

go qui instabant ut darem sibi quod ornarent iam exhibere mihi molestiam destiterunt. tu, si tibi placuerit liber, curabis ut et Athenis sit et in ceteris oppidis Graeciae. videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis adferre.

3 Oratiunculas autem et quas postulas et pluris etiam mittam, quoniam quidem ea quae nos scribimus adulescentulorum studiis excitati te etiam delectant. fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus quae Philippicae nominantur enituerat tuus ille civis Demosthenes et quod se ab hoc 5
refractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat ut σεμνότερός τις et πολιτικώτερος videretur, curare ut meae quoque essent orationes quae consulares nominarentur. quarum una est in senatu Kalendis Ianuariis, altera ad populum de lege agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de 10
proscriptorum filiis, sexta cum provinciam in contione deposui, septima qua Catilinam emisi, octava quam habui ad populum postridie quam Catilina profugit, nona in contione quo die Allobroges indicarunt, decima in senatu Nonis Decembribus. sunt praeterea duae breves, quasi ἀποσπασμά- 15
τια legis agrariae. hoc totum σῶμα curabo ut habeas. et quoniam te cum scripta tum res meae delectant, isdem ex libris perspicies et quae gesserim et quae dixerim; aut ne poposcisses. ego enim tibi me non offerebam.

4 Quod quaeris quid sit quod te arcessam ac simul impeditum te negotiis esse significas, neque recusas quin, non modo si opus sit sed etiam si velim, accurras, nihil sane est necesse, verum tamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse discribere. nimis abes diu, praesertim 5

3, 5 tuus ille civis EGNOR : c- i- t- VPΔ   Demosthenes *del. Manutius*   6 refractar- GVRM(?)CZ^1 : refractor- ENδ   7 et GRM : καὶ Oδ   12 qua EVRbs : quo GMdm : cum N : quae H   habui *om.* Mm   14 indicarunt *Manutius* : invoca- Ω : involga- *Bosius*   4, 1 quod te GR Ant. bds : quo te NVPMm   2 negotiis Δ : -tii Σ   5 discribere Z^1 (*ed. alt.*) : desc- ΩCZ^1 (*ed. prima*)

cum sis in propinquis locis; neque nos te fruimur et tu nobis cares. ac nunc quidem otium est, sed si paulo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istinc excitarem. verum praeclare Metellus impedit et impediet. quid quaeris? est consul φιλόπατρις et, ut semper iudicavi, natura bonus. 10

5 Ille autem non simulat, sed plane tribunus pl. fieri cupit. qua ⟨de⟩ re cum in senatu ageretur, fregi hominem et inconstantiam eius reprehendi qui Romae tribunatum pl. peteret cum in Sicilia hereditatem se petere dictitasset, neque magno opere dixi ⟨e⟩sse nobis laborandum, quod nihilo magis ei 5 liciturum esset plebeio rem publicam perdere quam similibus eius me consule patriciis esset licitum. iam cum se ille septimo die venisse a freto neque sibi obviam quemquam prodire potuisse et noctu se introisse dixisset in eoque se in contione iactasset, nihil ei novi dixi accidisse. ex Sicilia septimo die Romam: at tribus horis Roma Interamnam. noctu 10 introisse: idem ante. 'non est itum obviam: ne tum quidem cum iri maxime debuit.' quid quaeris? hominem petulantem modestum reddo non solum perpetua gravitate orationis sed etiam hoc genere dictorum. itaque iam familiariter cum ipso 15 etiam cavillor ac iocor. quin etiam cum candidatum deduceremus, quaerit ex me num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare. negavi. 'at ego' inquit 'novus patronus instituam. sed soror, quae tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat.' 'noli' inquam 'de uno pede sororis 20

8 istinc HVRδ : istim GM : istum N 5, 2 de ς : *om.* ΩC 4 hrēditatem M : haeredilitatem Z^b : edilit- Σδ se petere dictitasset *Manutius* : s(a)epe hereditasset *vel sim.* GVRMZ^b : sepe dictit- sed Nδ 5 dixi esse *Pius* : dixisse Ω 6 plebeio rem s : -orum Ω 11 at *Lambinus* : ac G : a NVRΔ : *del.* ς : ante *Lehmann* 12 introisti *Sternkopf* item ς non est ante Mm est] esse *Kasten*[1], *251* ne tum δ : ne cum GM : ne tu N : mecum VR 14 perpetuae *Rinkes* 15 etiam *om.* HΔ 16 deducerem is Δ 18 novus patronus *Goveanus* : novos (non vos GR) patronos Ω 19 habet G

queri; licet etiam alterum tollas.' 'non consulare' inquies 'dictum.' fateor; sed ego illam odi male consularem: 'ea est enim seditiosa, ea cum viro bellum gerit', neque solum cum Metello sed etiam cum Fabio, quod eos nihil⟨i⟩ esse moleste fert. 25

6 Quod de agraria lege scribis, sane iam videtur refrixisse. quod me quodam modo molli bracchio de Pompei familiaritate obiurgas, nolim ita existimes, me mei praesidi causa cum illo coniunctum esse; sed ita res erat instituta ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in re publica dis- 5 cordias versari esset necesse. quod a me ita praecautum atque provisum est, non ut ego de optima illa mea ratione decederem, sed ut ille esset melior et aliquid de populari levitate deponeret. quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo scito gloriosius quam de suis praedicare; 10 sibi enim bene gestae, mihi conservatae rei publicae dat testimonium. hoc facere illum mihi quam prosit nescio; rei publicae certe prodest. quid si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem? num tantum ob-

7 sum rei publicae? quin etiam si mihi nemo invideret, si om- 15 nes, ut erat aequum, faverent, tamen non minus esset probanda medicina quae sanaret vitiosas partis rei publicae quam quae exsecaret. nunc vero, cum equitatus ille quem ego in clivo Capitolino te signifero ac principe collocaram 5 senatum deseruerit, nostri autem principes digito se caelum putent attingere si mulli barbati in piscinis sint qui ad ma-

22 ego odi illam VR : i- ego odi s consularem *del. anon. ap. Malaespinam Ribbeck II, p. 136* 24 nihili *scripsi* : ni(c)hil ENVR : mihi Gbds : esse in hoc (esse *del. fort. eadem manus*) M : nihil in hoc m 6, 1 iam] quam *Gronovius* 6 atque Σsc : a- ita Δ 7 praevisum Mm 13–14 nunc valde sunt venti M : s- n- valde venti m 14 num GRms : non HPM : nunc V : unde N : nam bd 7, 7 mulli ς : multi (ti *in ras.* M) Ω sint Σ : sunt PΔ

num accedant, alia autem neglegant, nonne tibi satis prodesse videor si perficio ut ii nolint obesse qui possunt?

8 Nam Catonem nostrum non tu amas plus quam ego; sed tamen ille optimo animo utens et summa fide nocet interdum rei publicae; dicit enim tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli faece, sententiam. quid verius quam in iudicium venire qui ob rem iudicandam pecuniam 5 acceperit? censuit hoc Cato et adsensit senatus: equites curiae bellum – non mihi, nam ego dissensi. quid impudentius publicanis renuntiantibus? fuit tamen retinendi ordinis causa facienda iactura. restitit et pervicit Cato. itaque nunc, consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, 10 aspiravit nemo eorum quorum ego concursu itemque ii consules qui post me fuerunt rem publicam defendere solebant. 'quid ergo? istos' inquies 'mercede conductos habebimus?' quid faciemus si aliter non possumus? an libertinis atque etiam servis serviamus? sed, ut tu ais, ἅλις σπουδῆς. 15

9 Favonius meam tribum tulit honestius quam suam, Luccei perdidit. accusavit Nasicam inhoneste, ac modeste tamen; dixit ita ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse. mihi quod defendissem leviter suscensuit. nunc tamen petit iterum rei publicae causa. Lucceius quid agat 5 scribam ad te cum Caesarem videro, qui aderit biduo.

10 Quod Sicyonii te laedunt, Catoni et eius aemulatori attribues Servilio. quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? sed si ita placuit, laudemus, deinde in dissensionibus soli relinquamur.

11 Amalthea mea te exspectat et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant, nisi quod me, illum ipsum

8 alia *Malaespina* : alii Ω 9 ii (*vel* hi) *om.* NΔ 8, 3 in *om.* Δ 4 fece m : face Ω 6 et *om.* Δ equites *Hervagius* : -ti Ω 9 facienda HVRbds : -iunda ENGMmλ et] ac c 11 ii (*vel* hi) GNbdsc : *om.* VRMm 9, 2 moleste s 3 ita ut C : aut GVRΔ : ut Ns 10, 1 attribues *Wesenberg* : -uis Ω

vindicem aeris alieni, aere non Corinthio sed hoc circumforaneo obruerunt. in Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis prope diem exspecta, et tamen quid 5 cogites de adventu tuo scribe ad nos. nam mihi Pomponia nuntiari iussit te mense Quintili Romae fore. id a tuis litteris quas ad me de censu tuo miseras discrepabat.

12 Paetus, ut antea ad te scripsi, omnis libros quos frater suus reliquisset mihi donavit. hoc illius munus in tua diligentia positum est. si me amas, cura ut conserventur et ad me perferantur. hoc mihi nihil potest esse gratius. et cum Graecos tum vero Latinos diligenter ut conserves velim. tuum 5 esse hoc munusculum putabo.

Ad Octavium dedi litteras. cum ipso nihil eram locutus; neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam neque te in tocullionibus habebam. sed scripsi, ut debui, diligenter.

2, 2

Scr. Anti (?), med. vel ex. m. Dec. an. 60

CICERO ATTICO SAL.

1 Cura, amabo te, Ciceronem nostrum. ei nos ϑεῖοι videmur.

2 ‘Πελληναίων’ in manibus tenebam et hercule magnum acervum Dicaearchi mihi ante pedes exstruxeram. o magnum hominem, et unde multo plura didiceris quam de Pro-

11, 5 cum GNδ : quin VRM 8 censu ΣZ[1]λ : acc- M : accessu δ **12,** 5 diligenter latinos Δ 9 tocullionibus sZ[1] : toculio- Nm : toculo- *vel sim.* GVRΔ

Ep. 2, 2] 1, 1 ei nos ϑεῖοις (*cf. Planc. 29*) : cinos ΘΕΙΟΙ *vel sim. codd.* : συννοσεῖν *Watt* (cui nos σ- *Muretus* : ei nos σ- *Schütz*) **2,** 3 unde C : eodem GVbds : eo de N : cum R : eo Mm

cilio! 'Κορινθίων' et 'Ἀθηναίων' puto me Romae habere. mihi crede (sed ego te hoc doceo?), mirabilis vir est. 5 Ἡρώδης, si homo esset, eum potius legeret quam unam litteram scriberet; qui me epistula petivit, ad te, ut video, comminus accessit. coniurasse mallem quam restitisse coniu-

3 rationi si illum mihi audiendum putassem. de lolio, sanus non es; de vino, laudo.

Sed heus tu, ecquid vides Kalendas venire, Antonium non venire? iudices cogi? nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in contione se iudicem qui non adfuerit compellaturum. 5 velim tamen si quid est de Antoni adventu quod audieris scribas ad me et, quoniam huc non venis, cenes apud nos utique prid. Kal. cave aliter facias. cura ut valeas.

2, 3

Scr. Romae, ut vid., paulo post superiorem

CICERO ATTICO SAL.

1 Primum, ut opinor, εὐαγγέλια. Valerius absolutus est Hortensio defendente. id iudicium Auli filio condonatum putabatur; et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. etenim mihi caligae eius et fasciae cretatae non placebant. quid sit, sciemus cum veneris. 5

4 et GRMc : καὶ Οδ 5 crede (*Lambinus*) (sed (scilicet *olim*) ego *scripsi* : credes (hr̄ēdes M, heredes m) lege ΩZ[l] te *om.* Δ hoc HNRbds : h(a)ec GMm 6 eum Gbds : cum N : tum VRMm 3, 3 ecquid O : hec q- Ω

Ep. 2, 3] 1, 2 Auli filio *Tunstall* : Afilio F : at(t)ilio (athi- V) HNVRs : hati- (haci- m) G : Kati- Z[l] : K. Ati- Z[b] 3 Iphicratem *Tyrrell* 4 et *Orelli* : ut Ω

2 Fenestrarum angustias quod reprehendis, scito te Κύρου παιδείαν reprehendere. nam cum ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat virid⟨ar⟩iorum διαφάσεις latis luminibus non tam esse suavis. etenim ἔστω ὄψις μὲν ἡ Α, τὸ δὲ ὁρώμενον ⟨τὸ⟩ ΒΓ, ἀκτῖνες δὲ †ΑΙΤΑ† – vides enim cetera. nam si 5
κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις videremus, valde laborarent εἴδωλα in angustiis; nunc fit lepide illa ἔκχυσις radiorum. cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi si quid erit eius modi quod sine sumptu corrigi possit.

3 Venio nunc ad mensem Ianuarium et ad ὑπόστασιν nostram ac πολιτείαν, in qua Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, τὴν ἀρέσκουσαν. est res sane magni consili. nam aut fortiter resistendum est legi agrariae, in quo est quaedam dimicatio sed plena laudis, aut 5
quiescendum, quod est non dissimile atque ire in Solonium aut Antium, aut etiam adiuvandum, quod a me aiunt Caesarem sic exspectare ut non dubitet. nam fuit apud me Cornelius, hunc dico Balbum, Caesaris familiarem. is adfirmabat illum omnibus in rebus meo et Pompei consilio usurum da- 10
turumque operam ut cum Pompeio Crassum coniungeret.

4 hic sunt haec: coniunctio mihi summa cum Pompeio, si placet, etiam cum Caesare, reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. sed me κατακλεὶς mea illa commovet quae est in libro tertio:

2, 3 cyrus b : girus *vel* gyrus Ω aiebat viridariorum *Lambinus, Bosius* (*'fidem secutus omnium quos habui'*) : -t viridiorum NVR : -tur idiorum Δ 5 τὸ *addidi* ΑΙΤΑ R : ΛΙΤΛ M : αἱ Γᾱ δ : αἱ ΒΑ, ΓΑ *Barrett* : κατὰ ταῦτα *conieci* 3, 2 Σωκρατικῶς O : socraticos Ω 5 aut s : ad Ω 4, 2 etiam ERs : et (ea b) tam NΔ : et V : et etiam P 4 κατακλεὶς *Turnebus* : κατακρεσις *vel sim.* Ω

'interea cursus, quos prima a parte iuventae 5
quosque adeo consul virtute animoque petisti,
hos retine atque auge famam laudesque bonorum.'

haec mihi cum in eo libro in quo multa sunt scripta ἀριστοκρατικῶς Calliope ipsa praescripserit, non opinor esse dubitandum quin semper nobis videatur 'εἷς οἰωνὸς ἄριστος 10 ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.'

Sed haec ambulationibus Compitaliciis reservemus. tu prid. Compitalia memento. balineum calfieri iubebo. et Pomponiam Terentia rogat; matrem adiungemus. Θεοφράστου 'περὶ Φιλοτιμίας' adfer mihi de libris Quinti fratris. 15

2, 4

Scr. Antii in. m. Apr. an. 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Fecisti mihi pergratum quod Serapionis librum ad me misisti; ex quo quidem ego, quod inter nos liceat dicere, millesimam partem vix intellego. pro eo tibi praesentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum muneribus ferres. sed quoniam nummorum mentio facta est, amabo te, cura ut cum 5 Titinio, quoquo modo poteris, transigas. si in eo quod ostenderat non stat, mihi maxime placet ea quae male empta sunt reddi, si voluntate Pomponiae fieri poterit; si ne id quidem, nummi potius reddantur quam ullus sit scrupulus. valde hoc velim ante quam proficiscare amanter, ut soles, 10 diligenterque conficias.

8 in eo EN : meo GRΔ 11 ἀμύνεσθαι, *Hom. Il. 12, 243* 15 φιλοτιμίας C : -OTEIΛC *vel sim.* GRM : -ολογίας *vel* -οθείας Οδ

Ep. 2, 4] 1, 4 sed *Lambinus* : ast Σ : at Mm : abst d : abs te bs 6 titinio OC : tici- Ω quod Nδ : quos GVRM

2 Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem! velim †sirpie† condicione; sed facile patior. accommodatius enim nobis est ad liberam legationem tempus illud, cum et Quintus noster iam, ut speramus, in otio consederit et iste sacerdos Bonae deae cuius modi futurus sit sci⟨em⟩us. interea quidem cum 5 Musis nos delectabimus animo aequo, immo vero etiam gaudenti ac libenti, neque mihi umquam veniet in mentem Crasso invidere neque paenitere quod a me ipso non desciverim.

3 De geographia, dabo operam ut tibi satis faciam; sed nihil certi polliceor. magnum opus est, sed tamen, ut iubes, curabo ut huius peregrinationis aliquod tibi opus exstet.

4 Tu quicquid indagaris de re publica, et maxime quos consules futuros putes, facito ut sciam. tametsi nimis sum curiosus; statui enim nihil iam de re publica cogitare.

5 Terentiae saltum perspeximus. quid quaeris? praeter quercum Dodonaeam nihil desideramus quo minus Epirum 6 ipsam possidere videamur. nos circiter Kalendas aut in Formiano erimus aut in Pompeiano. tu, si in Formiano non erimus, si nos amas, in Pompeianum venito. id et nobis erit periucundum et tibi non sane devium.

7 De muro, imperavi Philotimo ne impediret quo minus id fieret quod tibi videretur. tu censeo tamen adhibeas Vettium. his temporibus, tam dubia vita optimi cuiusque, magni aestimo unius aestatis fructum palaestrae Palatinae, sed ita tamen ut nihil minus velim quam Pomponiam et puerum 5 versari in timore ruinae.

2, 1 sirpi(a)e ΣC : syr- Δ : ipse pari *Lehmann, fort. recte* : exire ipse ea *coni. Watt* condicione ΣC : -ones Δ 5 sit sciemus *Ernesti* : scius sit VMmZ^bλ : sidus sit N : iussit R : sit Gbds : sit scierimus *Orelli* 6 delectabimus O : -avimus Ω 8 ipso O : ipse Ω 3, 3 aliquod *om.* Mm 4, 2 nimis] minus M 7, 2 tu $Z^{(b)}$(?)c : ut Ω : *del. Manutius* Vettium *Manutius* : veccium *vel* vectium Ω, *ut alibi*

2, 5

Scr. Antii paulo post superiorem

CICERO ATTICO SAL.

1 Cupio equidem et iam pridem cupio Alexandriam reliquamque Aegyptum visere et simul ab hac hominum satietate nostri discedere et cum aliquo desiderio reverti; sed hoc tempore et his mittentibus 'αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους.' quid enim nostri optimates, si qui reliqui 5 sunt, loquentur? an me aliquo praemio de sententia esse deductum? 'Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει', Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum milibus. quid vero historiae de nobis ad annos DC praedicarint? quas quidem ego multo magis vereor quam eorum hominum qui 10 hodie vivunt rumusculos. sed, opinor, excipiamus et exspectemus. si enim deferetur, erit quaedam nostra potestas et tum deliberabimus. etiam hercule est in non accipiendo non nulla gloria. qua re si quid Θεοφάνης tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. 15

2 De istis rebus exspecto tuas litteras, quid Arrius narret, quo animo se destitutum ferat, et qui consules parentur, utrum, ut populi sermo, Pompeius et Crassus, an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Ser. Sulpicius, et num quae novae leges et num quid novi omnino, et, quoniam Nepos proficis- 5 citur, cuinam auguratus deferatur, quo quidem uno ego ab istis capi possum – vide levitatem meam! sed quid ego haec,

Ep. 2, 5] 1, 1 alexandriam EHNRbds : -ream GVMm 9 praedicarint Eb(?)d : -arunt GNVRMm(?)sλ : -abunt *Lamb.* (*marg.*) 13 tum Pbds : tamen Ω 14 tectum Σ 2, 7 vide *Goveanus* : -ete ΩZ[1] : -es *Wesenberg* levitatem H : civit- (evit- G) Ω : vitam Z[1]

quae cupio deponere et toto animo atque omni cura φιλοσοφεῖν? sic, inquam, in animo est; vellem ab initio, nunc vero, quoniam quae putavi esse praeclara expertus sum quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito. 10

3 Tu tamen de †Tutio† ad me rescribe certius et num quis in eius locum paretur, et quid de P. Clodio fiat, et omnia, quem ad modum polliceris, ἐπὶ σχολῆς scribe. et quo die Roma te exiturum putes velim ad me scribas, ut certiorem te faciam quibus in locis futurus sim, epistulamque statim des de iis rebus de quibus ad te scripsi. valde enim exspecto tuas litteras. 5

2, 6

Scr. Antii paulo post superiorem

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod tibi superioribus litteris promiseram, fore ut opus exstaret huius peregrinationis, nihil iam magno opere confirmo; sic enim sum complexus otium ut ab eo divelli non queam. itaque aut libris me delecto, quorum habeo Anti festivam copiam, aut fluctus numero (nam ad lacertas captandas tempestates non sunt idoneae); a scribendo prorsus abhorret animus. etenim γεωγραφικὰ quae constitueram magnum opus est. ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur. quid 5

9 est *Victorius* : si (*nempe pro* st) Ω 3, 1 tutio GVZ[b]λ : cutio RMm : cucio N : tucio H : curtio P rescribe certius s : -be (scribere N) recentius Σ : -bere certius Δ num *Manutius* : nunc Ω 3 tu polliceris VR

Ep. 2, 6] **1, 8** *an* mihi auctorem pr- ?

censes si Tyrannio accesserit? et hercule sunt res difficiles ad 10
explicandum et ὁμοειδεῖς nec tam possunt ἀνθηρογραφεῖ-
σθαι quam videbantur et, quod caput est, mihi quaevis satis
iusta causa cessandi est; qui etiam dubitem an hic Anti con-
sidam et hoc tempus omne consumam, ubi quidem ego mal-
2 lem duumvirum quam Romae fuisse. tu vero sapientior Bu- 15
throti domum parasti. sed, mihi crede, proxima est illi muni-
cipio haec Antiatium civitas. esse locum tam prope Romam
ubi multi sint qui Vatinium numquam viderint, ubi nemo sit
praeter me qui quemquam ex viginti viris vivum et salvum 5
velit, ubi me interpellet nemo, diligant omnes! hic, hic nimi-
rum πολιτευτέον. nam istic non solum non licet sed etiam
taedet. itaque ἀνέκδοτα a nobis, quae tibi uni legamus,
Theopompio genere aut etiam asperiore multo pangentur.
neque aliud iam quicquam πολιτεύομαι nisi odisse impro- 10
bos, et id ipsum nullo cum stomacho sed potius cum aliqua
†scribendi† voluptate.

Sed ut ad rem, scripsi ad quaestores urbanos de Quinti
fratris negotio. vide quid narrent, ecquae spes sit denari an
cistophoro Pompeiano iaceamus. praeterea de muro statue 15
quid faciendum sit. aliud quid? etiam: quando te proficisci
istinc putes fac ut sciam.

11 tam ς : tamen Ω 13 qui ς : quin Ω **2**, 3 civitas Vδ : -atis N : -ates O(?)RM 5 vivum Δ : unum NVR et *Victorius* : est NRMmZ[b] : esse VPbds salvum VR : s(a)egium MmZ[b] : sennī N : *om.* bds 8 a nobis NVR : *om.* Δ 9 Theopompio *Goveanus* : -mponio Ω

2, 7

Scr. Antii paulo post superiorem

CICERO ATTICO SAL.

1 De geographia etiam atque etiam deliberabimus. orationes autem me duas postulas; quarum alteram non libebat mihi scribere †qui absciram†, alteram ne laudarem eum quem non amabam. sed id quoque videbimus. denique aliquid exstabit, ne tibi plane cessasse videamur. 5

2 De Publio quae ad me scribis sane mihi iucunda sunt, eaque etiam velim omnibus vestigiis indagata ad me adferas cum venies, et interea scribas si quid intelleges aut suspicabere, et maxime de legatione quid sit acturus. equidem ante quam tuas legi litteras [in] hominem ire cupiebam, non mehercule ut differrem cum eo vadimonium (nam mira sum alacritate ad litigandum), sed videbatur mihi, si quid esset in ⟨eo⟩ populare quod plebeius factus esset, id amissurus. quid enim? 'ad plebem transisti ut Tigranem ires salutatum? narra mihi, reges Armenii patricios resalutare non solent?' quid quaeris? acueram ⟨me⟩ ad exagitandam hanc eius legationem. quam si ille contemnit et si, ut scribis, bilem id commovet et latoribus et auspicibus legis curiatae, spectaculum egregium.

Ep. 2, 7] 1, 2 me Ωλ : a me c 3 qui absciram (*vel* absti-) GVΔZ[1] : quid a- N : qui absaram R : quia obscuram H : quia abscideram ς : quia amicos perstrinxeram *exempli causa conieci* 5 tibi P : te GNRΔ : *om.* V 2, 2 etiam atque etiam *Koch* : *fort. delendum* 5 in *del. Manutius* : in Asiam *Starker* : eo *Corradus* : illuc *Schiche* : sane *Kayser* 6 eo Ps : *om.* Ω 10 resalutare NVRC : sa- Δ 11 me *add.* ς 12 ipse N id δ : (h)is *vel* (h)iis Ω 13 curiatae s : -tes V : curitates *vel sim.* NORΔ

3 ⟨Et⟩ hercule, verum ut loquamur, subcontumeliose tractatur noster Publius, primum qui, cum domi Caesaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse potuerit; deinde alia legatio dicta erat, alia data est. illla opima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi an epuloni 5 Vatinio reservatur; haec ieiuna tabellari legatio datur ei cuius tribunatus ad istorum tempora reservatur. incende hominem, amabo te, quoad potest. una spes est salutis istorum inter ipsos dissensio; cuius ego quaedam initia sensi ex Curione. iam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit; Me- 10 gabocchus et haec saginaria iuventus inimicissima est. accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus. spero me praeclaras de istis rebus epistulas ad te saepe missurum.

4 Sed illud quid sit scire cupio quod iacis obscure, iam etiam ex ipsis quinque viris loqui quosdam. quidnam id est? si est enim aliquid, plus est boni quam putarem. atque haec sic velim existimes, non me abs te κατὰ τὸ πρακτικὸν quaerere, quod gestiat animus aliquid agere in re publica. iam pridem 5 gubernare me taedebat etiam cum licebat; nunc vero, cum cogar exire de navi non abiectis sed ereptis gubernaculis, cupio istorum naufragia ex terra intueri, cupio, ut ait tuus amicus Sophocles,

'κἂν ὑπὸ στέγῃ 10
πυκνῆς ἀκούειν ψακάδος εὑδούσῃ φρενί.'

3, 1 et *add. Watt* 2 primum qui GNVC : et qui p- R : qui Mm domi $Z^{(b)}$C : in domo Ω : in Ant. 4 opima *Pius* : optima Ω 5 Pisaurensi an epuloni Z^{lb} : -sia nepuloni (neptil- Δ) *vel sim.* Ω 6 tabellarii legatio NVC : *varie depravant cett.* 8 quoad VZ^{b}λ : quod EGNORΔ potest ΩZ^{b}λ : -es ς 9 ipsos bds : istos Ω 11 saginaria P : sangui- Ω 4, 1 iam s : tam (tñ = tamen E) Ω 2 quidnam Psc : quod- Ω 3 putarem C : -ram Ω 7 ereptis Σ : recep- Δ 10 *fr. 636 Pearson* κἂν] καὶ *Stobaei* (4, 17, 12) *codd.* : κᾆθ' *Meineke* 10–11 στέγῃ πυκνῆς *Stob.* : ΣΤΕΓΗΣ *vel sim.* Ω 11 ἀκοῦσαι *Stob.*

5 De muro, quid opus sit videbis. Castricianum mendum nos corrigemus; et tamen ad me Quintus HS CCIↃↃ IↃↃ scripserat, non, ⟨ut⟩ ad sororem tuam, HS †XXX a†. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat ut Aristodemo idem de se respondeas quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti. de Amalthea quod me admones non neglegemus. cura ut valeas. 5

2, 8

Scr. Antii XV, *ut vid., Kal. Mai. an. 59* (*§ 1*)

CICERO ATTICO SAL.

1 Epistulam cum a te avide exspectarem ad vesperum, ut soleo, ecce tibi nuntius pueros venisse Roma. voco, quaero ecquid litterarum. negant. 'quid ais?' inquam, 'nihilne a Pomponio?' perterriti voce et vultu confessi sunt se accepisse sed excidisse in via. quid quaeris? permoleste tuli. nulla enim abs te per hos dies epistula inanis aliqua re utili et suavi venerat. nunc, si quid in ea epistula quam a. d. XVI Kal. Mai. dedisti fuit historia dignum, scribe quam primum ne ignoremus; sin nihil praeter iocationem, redde id ipsum. 5

Et scito Curionem adulescentem venisse ad me salutatum. valde eius sermo de Publio cum tuis litteris congruebat. ipse vero mirandum in modum 'reges odisse superbos.' peraeque narrabat incensam esse iuventutem neque ferre haec posse. 10

5, 2 Quintus ς : qu(a)e Ω HS *Wesenberg* : di *vel* dicunt *vel sim.* Ω CCIↃↃIↃↃ R : CCIↃↃIↃↃↃ *vel sim.* Ω (*exc.* R) 3 ut *add. Malaespina* XXXV *conieci, alii alia* a PMm : at GN : ad V : a te R

Ep. 2, 8] 1, 2 roma ENVPms : -am GRMbd

bene habemus nos, si in his spes est; opinor, aliud agamus. ego me do historiae. quamquam, licet me Saufeium putes 15 esse, nihil me est inertius.

2 Sed cognosce itinera nostra, ut statuas ubi nos visurus sis. in Formianum volumus venire Parilibus. inde, quoniam putas praetermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum, Kal. Mai. de Formiano proficiscemur, ut Anti simus a. d. V Non. Mai. ludi enim Anti futuri sunt ex a. d. 5 IIII [Kal.] ad prid. Non. Mai. eos Tullia spectare vult. inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad Kal. Iun. te aut in Formiano aut Anti aut in Tusculano cura ut videamus.

Epistulam superiorem restitue nobis et appinge aliquid 10 novi.

2, 9

Scr. Antii XV *vel* XIV *Kal. Mai., ut vid., an. 59*

CICERO ATTICO SAL.

1 Subito cum mihi dixisset Caecilius quaestor puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim ut tuos mirificos cum Publio dialogos, cum eos de quibus scribis tum illum quem abdis et ais longum esse quae ad ea responderis perscribere,

2, 4 delicatum Z[1] : deliga- *vel* delega- Ω 5 ex a. d. *Lambinus* : x (*vel* decem) ad Gbd : ad NVRMms : a E 6 K(al). *del. Manutius*

Ep. 2, 9] 1, 1 subito] sub *vel* sube (= S.V.B.(E.)) Z[(b)] (*cf. ed. meam epp. ad fam., tom. I, p. 274*) 2 ut] utinam audissem *coni. Watt* : O *Kasten*[1], *251* 4 abdis et O(?)M(?)F : addis et ENms : audis et (*vel* -isset) GVbd : abdisset et R

* * *; illum vero qui nondum habitus est, quem illa Βοῶπις, 5
cum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes,
nihil hoc posse mihi esse iucundius. si vero quae de me pacta
sunt ea non servantur, in caelo sum, ut sciat hic noster Hierosolymarius
traductor ad plebem quam bonam meis puti-
⟨di⟩ssimis orationibus gratiam rettulerit; quarum exspecta 10
divinam παλινῳδίαν. etenim, quantum coniectura auguramur,
si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo
de 'cynico consulari' sed ne de istis quidem 'piscinarum Tritonibus'
poterit se iactare. non enim poterimus ulla esse
invidia spoliati opibus et illa senatoria potentia. sin autem 15
ab iis dissentiet, erit absurdum in nos invehi. verum tamen
invehatur. festive, mihi crede, et minore sonitu quam putaram
orbis hic in re publica est conversus, citius omnino
quam potuit. id culpa Catonis, sed rursus improbitate istorum,
qui auspicia, qui Aeliam legem, qui Iuniam et Liciniam, 20
qui Cae⟨ci⟩liam et Didiam neglexerunt, qui omnia remedia
rei publicae effuderunt, qui regna qu⟨as⟩i praedia tetrar-
2 chis, qui immanis pecunias paucis dederunt. video iam quo
invidia transeat et ubi sit habitatura. nihil me existimaris
neque usu neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore
desiderari nostra illa tempora videris. etenim, si fuit invidiosa
senatus potentia, cum ea non ad populum sed ad tris 5
homines immoderatos redacta sit, quid iam censes fore?
proinde isti licet faciant quos volunt consules, tribunos pl.,

5 *aliqua excidisse opinatus sum, velut* iucundissimos mihi fuisse ostenderem 8 ut] tum *Watt, alii alia* 9 putidissimis *Turnebus* : putiss- Ω (*sed fort.* puriss- E) : potiss- Hbds : politiss- *Boot* : praestantiss- *Watt*) 15 invidia HNVΔ : in inv- EGOR 19 potuit] oport- (*vel* putavi) *Hervagius* : provideri potuit *coni. Watt* 21 Caeciliam *Manutius* : c(a)el- (ael- M, elidiam N) Ω 22 quasi pr- *R. Klotz* : qui pr- Ω : qui foedera *coni. Watt* 2, 3 nisi EVR : si GNΔ 6 redacta Ω : tralata C iam ς : etiam Ω : nam sC

denique etiam Vatini strumam sacerdoti διβάφῳ vestiant, videbis brevi tempore magnos non modo eos qui nihil titu-
3 barunt sed etiam illum ipsum qui peccavit, Catonem. nam nos quidem, si per istum tuum sodalem Publium licebit, σοφιστεύειν cogitamus; si ille cogit, at [tantum] dumtaxat nos defendere, et, quod est proprium artis huius, ἐπαγγέλλομαι 'ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.' 5
patria propitia sit. habet a nobis, etiam si non plus quam debitum est, plus certe quam postulatum est. male vehi malo alio gubernante quam tam ingratis vectoribus bene gubernare. sed haec coram commodius.

4 Nunc audi quod quaeris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. V Non. Mai. Antio volo Non. Mai. proficisci in Tusculanum. sed cum e Formiano rediero (ibi esse usque ad prid. Kal. Mai. volo) faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem καὶ Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον τὸν 5
Ἀθηναῖον.

2, 10

Scr. Appii Fori XI *Kal. Mai. an.* 59

CICERO ATTICO SAL.

Volo ames meam constantiam. ludos Anti spectare non placet. est enim ὑποσόλοικον, cum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repente ἀναφαίνεσθαι non solum deli-

3, 3 cogit; at *Gronovius* (*sed vide ed. Cantab*) : cogitat Ω tantum *del. Gronovius* : tum *Bosius* : tamen *Manutius* 6 sit] est *Watt* 4, 1 audi] ad id F 3–4 volo *post* esse VR 5 καὶ κικέρων m : καικ- RM : κικ- GObs : dicit καὶ Κικ- c τὸν R : *om.* GOΔ

Ep. 2, 10] 2 cum ς : quom M *corr.* : quum c : quam Ω

cate sed etiam inepte peregrinantem. qua re usque ad Non. Mai. te in Formiano exspectabo. nunc fac ut sciam quo die te visuri simus. 5

Ab Appi Foro hora quarta. dederam aliam paulo ante a Tribus Tabernis.

2, 11

Scr. in Formiano c. VIII *Kal. Mai., an.* 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Narro tibi, plane relegatus mihi videor postea quam in Formiano sum. dies enim nullus erat, Anti cum essem, quo die non melius scirem Romae quid ageretur quam ii qui erant Romae. etenim litterae tuae non solum quid Romae sed etiam quid in re publica, neque solum quid fieret verum 5 etiam quid futurum esset indicabant. nunc, nisi si quid ex praetereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. qua re, quamquam iam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim iussi recurrere, da ponderosam aliquam epistulam plenam omnium non modo actorum sed etiam 10 opinionum tuarum, ac diem quo Roma sis exiturus cura ut sciam.

2 Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Non. Mai. eo si ante eam diem non veneris, Romae te fortasse videbo; nam Arpinum quid ego te invitem?

'τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος, οὔτ' ἄρ' ἔγωγε
ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.' 5

haec igitur, et cura ut valeas.

6 simus EGNR : sumus HVPΔ 8 ante a Σ : antea Δ

Ep. 2, 11] 1, 1 quam EHms : cum (*vel* quom) GVRMbd : vero cum N 6 si GNΔ : *om.* EVR 11 diem EPms : die *cett.* 2, 4 οὔ τοι ἔγωγε *Hom. Od.* 9, 27 6 et *om.* Gbds

2, 12

Scr. Tribus Tabernis XII *Kal. Mai. an. 59* (*§ 4*)

CICERO ATTICO SAL.

1 Negent illi Publium plebeium factum esse? hoc vero regnum est et ferri nullo pacto potest. emittat ad me Publius qui obsignent; iurabo Gnaeum nostrum, collegam Balbi Ati, mihi narrasse ⟨se⟩ in auspicio fuisse. o suavis epistulas tuas uno tempore mihi datas duas! quibus εὐαγγέλια quae red- 5 dam nescio, deberi quidem plane fateor.

2 Sed vide συγκύρημα. emerseram commodum ex Antiati in Appiam ad Tris Tabernas ipsis Cerialibus, cum in me incurrit Roma veniens Curio meus. ibidem ilico puer abs te cum epistulis. ille ex me, nihilne audissem novi. ego negare. 'Publius' inquit 'tribunatum pl. petit.' 'quid ais?' 'et inimicis- 5 simus quidem Caesaris, et ut omnia' inquit 'ista rescindat.' 'quid Caesar?' inquam. 'negat se quicquam de illius adoptione tulisse.' deinde suum, Memmi, Metelli Nepotis exprompsit odium. complexus iuvenem dimisi properans ad epistulas. ubi sunt qui aiunt ζώσης φωνῆς? quanto magis vidi ex 10 tuis litteris quam ex illius sermone quid ageretur, de rumitatione cottidiana, de cogitatione Publi, de lituis Βοώπιδος, de signifero Athenione, de litteris missis ad Gnaeum, de Theophanis Memmique sermone! quantam porro mihi exspectationem dedisti convivi istius ἀσελγοῦς! sum in curio- 15 sitate ὀξύπεινος, sed tamen facile patior te id ad me συμπόσιον non scribere; praesentem audire malo.

Ep. 2, 12] **1,** 1 pleb(e)ium GZ[1b] : tr. pl(eb.) *vel sim. cett.* 2 est et ferri Z[1b] : esse f- GVR : esse ferre NΔ potest G (*'sed littera t imperfecta' Constans*) RZ[1b] : -es HNVΔ mittat N 3 Ati *C. L. Smith* : anti(i) Ω 4 se *add. Lambinus* **2,** 1 commodum *Corradus* : -de Ω antiati ΣbdsC : antio Mm 5 tr. pl. Ω 11 rumitatione *scripsi* : ruminat- Ω : rumorum mutat- *Watt* 15 convivii istius C : -iis tuis Ω

3 Quod me ut scribam aliquid hortaris, crescit mihi quidem materies, ut dicis, sed tota res etiam nunc fluctuat, κατ' ὀπώρην τρύξ. quae si desederit, magis erunt liquata quae scribam. quae si statim a me ferre non potueris, primus habebis tamen et aliquamdiu solus. 5

4 Dicaearchum recte amas. luculentus homo est et civis haud paulo melior quam isti nostri ἀδικαίαρχοι.

Litteras scripsi hora decima Cerialibus, statim ut tuas legeram, sed eas eram daturus, ut putabam, postridie ei qui mihi obviam venisset. Terentia delectata est [et] tuis litteris. 5 impertit tibi multam salutem, καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.

2, 13

Scr. in Formiano c. VII Kal. Mai., an. 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Facinus indignum! epistulam αὐθωρεὶ tibi a Tribus Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistulas neminem reddidisse! at scito eum fasciculum quo illam conieceram domum eo ipso die latum esse quo ego dederam et ad me in Formianum relatum esse. itaque tibi tuam epistulam iussi referri, ex qua intellegeres quam mihi tum illae gratae fuissent. 5

2 Romae quod scribis sileri, ita putabam. at hercule in agris non siletur, nec iam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt.

3, 3 τρύξ *Bosius* : τραχύς *vel sim.* GRΔC desederit *Manutius* : decesserit ΩZ[1] liquata *Orelli* : iudicata Ω : iam liquata *Kayser* : mihi (mi) l- *Watt* 5 habebis Ns : -it GVRΔ et ς : id Ω 4, 4 putabam *Wesenberg* : -aram Ω 5 delectata *Victorius* : adf(i)ec- *vel sim.* Ω et *del.* ς

Ep. 2, 13] 1, 2 epistulas s : -as scriptam (-tas N) Ω 3 at scito HPm : a(d)s- GORM : as- NVbd : s- s 6 tum] tue s

si vero in hanc Τηλέπυλον veneris Λαιστρυγονίην, Formias dico, qui fremitus hominum! quam irati animi! quanto in odio noster amicus Magnus! cuius cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consenescit. credas mihi velim, neminem adhuc offendi qui haec tam lente quam ego fero ferret. qua re, mihi crede, φιλοσοφῶμεν. iuratus tibi possum dicere nihil esse tanti. 5

Tu si litteras ad Sicyonios habes, advola in Formianum, unde nos prid. Non. Mai. cogitamus. 10

2, 14

Scr. in Formiano c. V *Kal. Mai. an. 59*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quantam tu mihi moves exspectationem de sermone Bibuli, quantam de colloquio Βοώπιδος, quantam etiam de illo delicato convivio! proinde ita fac venias ⟨ut⟩ ad sitientis auris. quamquam nihil est iam quod magis timendum nobis putem quam ne ille noster Sampsiceramus, cum se omnium sermonibus sentiet vapulare et cum has actiones εὐανατρέπτους videbit, ruere incipiat. ego autem usque eo sum enervatus ut hoc otio quo nunc tabescimus malim ἐντυραννεῖσθαι quam cum optima spe dimicare. 5

2 De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest. basilicam habeo, non villam frequentia Formianorum †ad quam partem basilicae tribum Aemiliam†. sed omitto

2, 10 ad sicyonios litt- Mm

Ep. 2, 14] **1, 1** Bibuli] Publii *Boot* 2 quantam etiam s : -tum etiam Ω 3 ut *add. Udalbinus* : cito *Pluygers* 5 cum (quom) Σ : quem Δ **2, 3** *locus nondum sanatus* partem *etiam* C

vulgus; post horam quartam molesti ceteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus, immo ille quidem iam contubernalis, qui etiam se idcirco Romam ire negat ut hic mecum totos dies philosophetur. ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. quo me vertam? statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime exspectari viderem, dumtaxat ad prid. Non. Mai. vide enim quibus hominibus aures sint deditae meae. occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit! et tamen illud probe, 'magnum quid adgrediamur et multae cogitationis atque oti.' sed tamen satis fiet a nobis neque parcetur labori.

2, 15

Scr. in Formiano c. III *Kal. Mai. an.* 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Ut scribis ita video, non minus incerta in re publica quam in epistula tua, sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat. Romae enim videor esse cum tuas litteras lego et, ut fit in tantis rebus, modo hoc modo illud audire. illud tamen explicare non possum quidnam inveniri 2 possit nullo recusante ad facultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione quid habet nisi ipsius iudicium sine ulla correctione rei publicae? nimirum in Publio spes est. fiat, fiat tribunus pl., si nihil aliud ut eo citius tu ex Epiro revertare. nam ut illo tu careas non video posse fieri, praesertim si mecum aliquid volet disputa-

10 vide M : vidi ΣbdZ[b] : video ms : vides M *corr.* 11 o *ante* occ- *add. Mueller* 13 probe ς : -em Ω Z[l]

Ep. 2, 15] 1, 5 inveniri ς : -ire Ω

re. sed id quidem non dubium est quin, si quid erit eius modi, sis advolaturus. verum ut hoc non sit, tamen, sive ruet ⟨sive eri⟩get rem publicam, praeclarum spectaculum mihi propono, modo te consessore spectare liceat. 10

3 Cum haec maxime scribebam, ecce tibi Sebosus! nondum plane ingemueram, 'salve' inquit Arrius. hoc est Roma decedere? quos ego homines effugi, cum in hos incidi? ego vero 'in montis patrios et ad incunabula nostra' pergam. denique, si solus non potuero, cum rusticis potius quam cum his 5 perurbanis, ita tamen ut, quoniam tu nihil certi scribis, in Formiano tibi praestoler usque ad III Non. Mai.

4 Terentiae pergrata est adsiduitas tua et diligentia in controversia Mulviana. nescit omnino te communem causam defendere eorum qui agros publicos possideant. sed tamen tu aliquid publicanis pendis, haec etiam id recusat. ea tibi igitur et Κικέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς, salutem di- 5 cunt.

2, 16

Scr. in Formiano prid. Kal. vel Kal. Mai. an. 59 (§ 1)

CICERO ATTICO SAL.

1 Cenato mihi et iam dormitanti prid. Kal. Mai. epistula est illa reddita in qua de agro Campano scribis. quid quaeris? primo ita me pupugit ut somnum mihi ademerit, sed id cogi-

2, 8 sive ruet MmC : servet GVδZ[lb] : sitineruet R : si enervet P : *de* N *vide Sjögren* 9 sive eriget *Corradus* : get CZ[lb] : *om.* Ω 3, 4 *cf. Buechner, Fr. poet. Lat., p. 86; sed versus Ennio potius quam Ciceroni tribuendus* 5 ero *post* potuero *add. Boot* (*melius, opinor,* sim) 6 certi nihil Δ 4, 4 publicanis O : -canos ΩC

Ep. 2, 16] 1, 3 primo Ω (*exc.* G)C : -mum Gδ

tatione magis quam molestia. cogitanti autem haec fere suc-
currebant. primum ex eo quod superioribus litteris scripse- 5
ras, ex familiari te illius audisse prolatum iri aliquid quod
nemo improbaret, maius aliquid timueram. hoc mihi eius
modi non videbatur. deinde, ut me egomet consoler, omnis
exspectatio largitionis agrariae in agrum Campanum vide-
tur esse derivata, qui ager, ut dena iugera sint, non amplius 10
hominum quinque milia potest sustinere; reliqua omnis
multitudo ab illis abalienetur necesse est. praeterea, si ulla
res est quae bonorum animos, quos iam video esse commo-
tos, vehementius possit incendere, haec certe est, et eo magis
quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod 15
vectigal superest domesticum praeter vicesimam? quae mihi
videtur una contiuncula clamore pedisequorum nostrorum
esse peritura.

2 Gnaeus quidem noster iam plane quid cogitet nescio:
‘φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
ἀλλ’ ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ’,
qui quidem etiam istuc adduci potuerit. nam adhuc haec
ἐσοφίζετο, se leges Caesaris probare, actiones ipsum prae- 5
stare debere; agrarium legem sibi placuisse, potuerit inter-
cedi necne nihil ad se pertinere; de rege Alexandrino placuis-
se sibi aliquando confici, Bibulus de caelo tum servasset
necne sibi quaerendum non fuisse; de publicanis, voluisse illi
ordini commodare, quicquid futurum fuerit si Bibulus tum 10
in forum descendisset se divinare non potuisse. nunc vero,
Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antili-
bano constituisse, agri Campani abstulisse? quid? hoc quem
ad modum obtinebis? ‘oppressos vos’ inquit ‘tenebo exerci-
tu Caesaris.’ non mehercule me tu quidem tam isto exercitu 15

6 familiari te *Manutius* : -aritate Ω 8 egomet C : ego Ω 11 homines Mm 16 vectigal O[2] : -li Ω 2, 4 adduci ς : addici (adici Nbdm) Ω : adigi *Iunius* haec *om.* c 5 se *Manutius* : si Ω Z[1] 6 intercedi *Hervagius* : -dit Ω 9 voluisse se *Buecheler* 10 quid *Hervagius* si Σ : sibi Δ 12 te *Pius* : se Ω

quam ingratis animis eorum hominum qui appellantur boni, qui mihi non modo praemiorum sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum aut gratiam rettulerunt. quod si in eam me partem incitarem, profecto iam aliquam reperirem resistendi viam. nunc prorsus hoc statui ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus τὸν πρακτικὸν βίον longe omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικόν, utrique a me mos gestus esse videatur. puto enim me Dicaearcho adfatim satis fecisse; respicio nunc ad hanc familiam quae mihi non modo ut requiescam permittit sed reprehendit quia non semper quierim. qua re incumbamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia, et eo unde discedere non oportuit aliquando revertamur.

4 Quod de Quinti fratris epistula scribis, ad me quoque fuit 'πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ' – quid dicam nescio. nam ita deplorat primis versibus mansionem suam ut quemvis movere possit; ita rursus remittit ut me roget ut annalis suos emendem et edam. illud tamen quod scribit animadvertas velim, de portorio circumvectionis; ait se de consili sententia rem ad senatum reiecisse. nondum videlicet meas litteras legerat, quibus ad eum re consulta et explorata perscripseram non deberi. velim, si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas et, si tibi videbitur, iis demonstres quid ego de ea re sentiam. si possunt decidere, ne causa optima in senatu pereat, ego satis faciam publicanis; εἰ δὲ μή (vere tecum loquar), in hac re malo universae Asiae et negotiatoribus; nam eorum quoque vehementer interest. hoc ego sentio valde nobis opus esse. sed tu id videbis.

3, 7 videatur P : -ebatur Ω 4, 5 scribit ς : -is ΩC 6 consili(i) GNV : -suli R : -sulis PΔ 8 rescripseram Mm 11 possunt *scripsi* : -um Ω decidere *Madvig* : disced- Ω

Quaestores, autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? nam si aliud nihil erit, cum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam quod extremum est.
Te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam maritimum hoc contempsisti. 20

2, 17

Scr. in Formiano paulo post superiorem

CICERO ATTICO SAL.

1 Prorsus ut scribis ita sentio, turbat Sampsiceramus. nihil est quod non timendum sit; ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται. quid enim ista repentina adfinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniae significant? quae si essent extrema, tamen esset nimium mali; sed ea 5 natura rei est ut haec extrema esse non possint. quid enim eos haec ipsa per se delectare possunt? numquam huc venissent nisi ad alias res pestiferas aditus sibi compararent. verum, ut scribis, haec in Arpinati a. d. VI circiter Id. Mai. – non deflebimus, ne et opera et oleum philologiae nostrae 10
2 perierit, sed conferemus tranquillo animo. * * * di immortales, neque tam me εὐελπιστία consolatur, ut antea, quam ἀδιαφορία, qua nulla in re tam utor quam in hac civili et publica. quin etiam quod est subinane in nobis et non ἀφιλόδοξον (bellum est enim sua vitia nosse), id adficitur qua- 5

18 ne illud *Corradus* : i- ne Ω

Ep. 2, 17] 1, 1 turbat ς : -atur GNΔ : -atus VR 6–7 enim? eos *Mueller* 10 deflebimus *Brunus* : -evimus Ω 11 conferemus (*Manutius* : -ramus Ω). quam sum tranquillo *Watt. ipse lac. hic indicavi* (*ante* neque *Wesenberg*) *ita fere supplendam:* quo ego quam utor tranquillo 2 consolatur O^2 : -lantur Ω

dam delectatione. solebat enim me pungere ne Sampsicerami merita in patriam ad annos sescentos maiora viderentur
3 quam nostra. hac quidem cura certe iam vacuus sum. iacet enim ille sic ut 'Phocis' Curiana stare videatur. sed haec coram. tu tamen videris mihi Romae fore ad nostrum adventum, quod sane facile patiar si tuo commodo fieri possit. sin ut scribis ita venies, velim ex Theophane expiscere quonam 5 in me animo sit Arabarches. quaeres scilicet κατὰ τὸ κηδεμονικὸν et ad me ab eo quasi ὑποθήκας adferes quem ad modum me geram. aliquid ex eius sermone poterimus περὶ τῶν ὅλων suspicari.

2, 18

Scr. Romae m. Iun. an. 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi aliquot epistulas tuas, ex quibus intellexi quam suspenso animo et sollicito scire averes quid esset novi. tenemur undique, neque iam quo minus serviamus recusamus sed mortem et eiectionem quasi maiora timemus, quae multo sunt minora. atque hic status, qui una voce omnium ge- 5 mitur, ⟨neque facto⟩ neque verbo cuiusquam sublevatur. σκοπὸς est, ut suspicor, illis qui tenent nullam cuiquam largitionem relinquere. unus loquitur et palam adversatur

8–3, 2 sum. iacet enim C : consumi (cum sim N) hac et e- GN : est summe ete- (et e-) VR : est (sum s) hac ete- Mms 2 phocis *etiam* C 5 expiscere *Victorius* : exspic- C : respic- Ω (*sed* respirare V) 6 Alabarches Z[b] scilicet (*om.* N) Ω : sc- ut soles Z[b] 7 afferes C : -rre Ω

Ep. 2, 18] 1, 2 averes s : haberes Ω 5 atque] quam *Reid* 6 neque facto *addidi* (n- opera *R. Klotz*) 7 σκοπὸς *anon. ap. Pium* : CKOTOC GRMm 8 et palam] p- et *Reid*

adulescens Curio. huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benevolentiae permulta a 10
bonis impertiuntur. Fufium clamoribus et conviciis et sibilis consectantur. his ex rebus non spes sed dolor est maior, cum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem adligatam.

2 Ac ne forte quaeras κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eo est deducta spes ut nulla sit aliquando non modo privatos verum etiam magistratus liberos fore. hac tamen in oppressione sermo in circulis dumtaxat et in conviviis est liberior quam fuit. vincere incipit timorem dolor, sed 5
ita ut omnia sint plenissima desperationis. habet etiam Campana lex exsecrationem in contione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur atque ut ex legibus Iuliis. non dubitant iurare ceteri; Laterensis existimatur laute fecisse quod tribunatum pl. petere destitit ne iuraret. 10

3 Sed de re publica non libet plura scribere. displiceo mihi nec sine summo scribo dolore. me tueor ut oppressis omnibus non demisse, ut tantis rebus gestis parum fortiter. a Caesare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus, atque etiam libera legatio voti causa datur. sed 5
haec et praesidi apud pudorem Pulchelli non habet satis et a fratris adventu me ablegat; illa et munitior est et non impedit quo minus adsim cum velim. hanc e⟨r⟩go teneo, sed usurum me non puto; neque tamen scit quisquam. non libet fugere, aveo pugnare. magna sunt hominum studia. sed nihil 10
adfirmo; tu hoc silebis.

2, 1 κατὰ λεπτὸν O : catalepton Ω 3–4 hac tamen HZ[(b)] (‘*codices vulgati* attamen, *uno verbo, nostri melius*’) : ac t- GMλ : actum N : attamen (ata- R) EVRδ 8 quo aliter EOR : qual- NMm : quo GVbds 10 laute Σ (*exc.* N) bdCZ[b] : recte NMms 3, 6 praesidii M *corr.* : -dia Ω apud pudorem *etiam* Z[l] 8 quum c : quom m : quam GNVΔ : qua ER ergo *Orelli* : ego Ω 10 abeo λ

4 De Statio manu misso et non nullis aliis rebus angor equidem, sed iam prorsus occallui. tu vellem ego vel cuperem adesses; nec mihi consilium nec consolatio deesset. sed ita te para ut, si inclamaro, advoles.

2, 19

Scr. Romae inter Non. et prid. Id. Quint. an. 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Multa me sollicitant et ex rei publicae tanto motu et ex his periculis quae mihi ipsi intenduntur. et sescenta sunt, sed mihi nihil est molestius quam Statium manu missum:

'nec meum imperium, ac mitto imperium, non simultatem meam 5
revereri saltem!'

nec quid faciam scio, neque tantum est in re quantus est sermo. ego autem ne irasci possum quidem iis quos valde amo; tantum doleo, ac mirifice quidem. cetera in magnis rebus. minae Clodi contentionesque ⟨quae⟩ mihi proponuntur modice me tangunt. etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia posse. dices fortasse 'dignitatis ἅλις tamquam δρυός! saluti, si me amas, consule.' me miserum! cur non ades? nihil te profecto praeteriret. ego fortasse τυφλώττω et nimium τῷ καλῷ προσπέπονθα. 10 15

4, 2 vel *Mueller* : ut Nb : ve EGORMd : ne HPm : que V : et s

Ep. 2, 19] **1,** 1 hi(i)s Ω : iis m 2 et] ea *Ernesti* : *del. Wesenberg* 4–7 *Ter. Phorm.* 232 8 ne irasci quidem possum *Manutius* : i- ne p- q- *noluit Boot* 10 -que quae ς : -que *vel* qu(a)e Ω 12 cum *om.* VR 13 saluti P : -is Ω 14 nihil profecto te M

2 Scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peraeque omnibus generibus, ordinibus, aetatibus offensum, quam hunc statum qui nunc est, magis mehercule quam vellem, non modo quam putarem. populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est, 5 nec qua re scio, sed ita laudatur quasi ⟨qui⟩ 'unus homo nobis cunctando restituit rem.' Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolore est, ipse se adflixit. neminem tenent voluntate; an metu necesse sit iis uti vereor. ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam neque 10 adprobo ne omnia improbem quae antea gessi. utor via ⟨media⟩.

3 Populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est. nam gladiatoribus qua dominus qua advocati sibilis conscissi, ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est: 'nostra miseria tu es magnus' miliens coactus est dicere. 'eandem virtutem istam ve- 5 niet tempus cum graviter gemes' totius theatri clamore dixit itemque cetera. nam et eius modi sunt ii versus ut in tempus ab inimico Pompei scripti esse videantur. 'si neque leges neque mores cogunt' et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar cum venisset mortuo plausu, Curio 10 filius est insecutus. huic ita plausum est ut salva re publica Pompeio plaudi solebat. tulit Caesar graviter. litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur. inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant, hostes omnibus; Rosciae le-

2, 1 tam infame *om.* Z[1] 2 peraeque C : -qui Z[1] : de re que GM : denique ENVRδ 6 qui *add. Watt* (*post* homo *Wesenberg*) 6–7 *Enn. Ann. 370 V* 7 amores EC : -re *cett.* 9 an] ne *Schütz* 10 causa bds : -am G : cussam ENVRMm 12 media *add. Wesenberg* (*ante* utor *Koch*) 3, 4–9 *Ribbeck, I, p. 291* 4 tu es magnus] m- est *Val. Max. 6, 2, 9* 6 gemes Ω, *Valerii epitomator Paris* : gemas *Valerii cod. Bernensis* 7 et *om. cod. Baliolensis 248 c* 10 intermortuo *Orelli*

gi, etiam frumentariae minitabantur. sane res erat perturba- 15
ta. equidem malueram quod erat susceptum ab illis silentio
transire, sed vereor ne non liceat. non ferunt homines quod
videtur esse tamen ferendum. sed est iam una vox omnium,
magis odio firmata quam praesidio.

4 Noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est. impendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre. idem adfirmat verbum 5 de me illum non esse facturum; in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cosconio mortuo sum in eius locum invitatus. id erat vocari in locum mortui. nihil me turpius apud homines fuisset, neque vero ad istam ipsam ἀσφάλειαν quicquam alienius. sunt enim illi apud bonos invidiosi, ego apud im- 10 probos; meam retinuissem invidiam, alienam adsumpsis-
5 sem. Caesar me sibi vult esse legatum. honestior haec declinatio periculi, sed ego hoc non repudio. quid ergo est? pugnare malo. nihil tamen certi. iterum dico 'utinam adesses!' sed tamen, si erit necesse, arcessemus.

Quid aliud? quid? hoc, opinor: certi sumus perisse omnia. 5 quid enim ἀκκιζόμεθα tam diu?

Sed haec scripsi properans et mehercule timide. posthac ad te aut, si perfidelem habebo cui dem, scribam plane omnia, aut, si obscure scribam, tu tamen intelleges. in iis epistulis me Laelium, te Furium faciam; cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖς. 10

Hic Caecilium colimus et observamus diligenter. edicta Bibuli audio ad te missa. iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

17 transiri *Pius* 4, 4 sat *Reid* 5, 1 vult *Victorius* : volet Ωλ 2 refugio *Wesenberg* 5 certi sumus ς: -issimus GNOΔ : -issimum VR 8 aut GNRs : autem HOVΔ 11 hic ς : hec N : hoc GVRΔ et edicta VR

2, 20

Scr. Romae m. Quint. an. 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex litteris tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi. Caecilium, quibus rebus par est, tueor diligenter. Varro satis facit nobis. Pompeius amat nos carosque habet. 'credis?' inquies. credo; prorsus mihi persuadet, sed quia volo. pragmatici homines omnibus historiis, praeceptis, versibus denique cavere iubent et vetant credere. alterum facio, ut caveam, alterum, ut non credam, facere non possum. 5

2 Clodius adhuc mihi denuntiat periculum. Pompeius adfirmat non esse periculum, adiurat; addit etiam se prius occisum iri ab eo quam me violatum iri. tractatur res. simul et quid erit certi, scribam ad te. si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris; si quies dabitur, ab Amalthea te non commovebo. 5

3 De re ⟨publica⟩ breviter ad te scribam; iam enim charta ipsa ne nos prodat pertimesco. itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλληγορίαις obscurabo. nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur, ut, cum omnes ea quae sunt acta improbent, querantur, doleant, varietas nulla in re sit aperteque loquantur et iam clare gemant, tamen medicina nulla adferatur. neque enim resisti sine internecione posse arbitramur nec videmus qui finis cedendi praeter 5

4 exitium futurus sit. Bibulus hominum admiratione et benevolentia in caelo est. edicta eius et contiones describunt et

Ep. 2, 20] 1, 3 par est s : parum Ω : possum b 6 πραγματικοὶ *Orelli* 6 historiis H : -cis Ω 3, 1 p(ublica) *add.* ς 3 ἀλληγ- O : ΗΓ- *vel sim.* GRMms : *om.* bd 5–6 nulla in re M : in re m : in re nulla Σbds 7 internecione NMmZ[1] : -rnitione E : -remptione G : -rventione VR

legunt. novo quodam genere in summam gloriam venit. 5 populare nunc nihil tam est quam odium popularium. haec quo sint eruptura timeo; sed si dispicere quid coepero, scribam ad te apertius.

Tu, si me amas tantum quantum profecto amas, expeditus facito ut sis, si inclamaro, ut accurras; sed do operam et dabo ne sit necesse. quod scripseram me Furio scripturum, nihil necesse est tuum nomen mutare; me faciam Laelium et te Atticum, neque utar meo chirographo neque signo, si modo erunt eius modi litterae quas in alienum incidere nolim.

6 Diodotus mortuus est; reliquit nobis HS fortasse $\overline{\text{C}}$. comitia Bibulus cum Archilochio edicto in a. d. XV Kal. Nov. distulit. a Vibio libros accepi. poëta ineptus, et tamen scit nihil; sed est non inutilis. describo et remitto.

2, 21

Scr. Romae post VIII *Kal. Sext. an.* 59 (§ 3)

CICERO ATTICO SAL.

1 De re publica quid ego tibi subtiliter? tota periit; atque hoc est miserior quam reliquisti quod tum videbatur eius modi dominatio civitatem oppressisse quae iucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta ut tamen sine pernicie, nunc repente tanto in odio est omnibus ut quorsus eruptura sit horreamus. nam iracundiam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui Catoni irati omnia perdiderunt, sed ita

5, 6 me furio EVR : et f- GNΔ : te f- c (*post Ascensium*) : te furium s 6, 1 C̄ *Constans* : centie(n)s (sent- NP) Ω 3 et tamen Ωλ : tamen et *Watt, fort. recte* (tamen *post* sed *transp. Reid*) scit ERΔλ : sit NGVP

lenibus uti videbantur venenis ut posse videremur sine dolore interire; nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum,
2 fremitu Italiae vereor ne exarserint. equidem sperabam, ut saepe etiam loqui tecum solebam, sic orbem rei publicae esse conversum ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus; et fuisset ita, si homines transitum tempestatis exspectare potuissent. sed cum diu occulte suspirassent, 5
postea iam gemere, ad extremum vero loqui omnes et clamare coeperunt.

3 Itaque ille noster amicus, insolens infamiae, semper in laude versatus, circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo quo se conferat nescit. progressum praecipitem, inconstantem reditum videt. bonos inimicos habet, improbos ipsos non amicos. ac vide mollitiem animi: non tenui 5
lacrimas cum illum a. d. VIII Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli contionantem. qui antea solitus esset iactare se magnificentissime illo in loco summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat, ut ipse etiam
4 sibi, non iis solum qui aderant, displicebat! o spectaculum 10
uni Crasso iucundum, ceteris non item! nam quia deciderat ex astris, lapsus potius quam progressus videbatur; et, ut Apelles si Venerem aut Protogenes si Ialysum illum suum caeno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem, 5
sic ego hunc omnibus a me pictum et politum artis coloribus subito deformatum non sine magno dolore vidi. quamquam nemo putabat propter Clodianum negotium me illi amicum esse debere, tamen tantus fuit amor ut exhauriri nulla posset iniuria. itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita 10

Ep. 2, 21] 3, 1 amicus noster Δ 6 a.d. *Aldus nepos* : ante Ω 8 populi Nms : publi(i) HVRbd : -ico EG 4, 2 item m : idem Ω 3 potius *ante* lapsus N, *ante* videbatur Δ 4 prot(h)ogenes (-em G) si EG : si prothogenem (-theg- N) si NMm : si prot(h)ogenes (-em R) VRbds ialysum (-lis-) Vbds : al- *vel sim. cett.*

sunt iucunda ut eum locum ubi proponunter prae multitudine eorum qui legunt transire nequeamus, ipsi ita acerba ut tabescat dolore, mihi mehercule molesta, quod et eum quem semper dilexi nimis excruciant et timeo tam vehemens vir tamque acer in ferro et tam insuetus contumeliae ne omni 15 animi impetu dolori et iracundiae pareat.

5 Bibuli qui sit exitus futurus nescio. ut nunc res se habet, admirabili gloria est. qui cum comitia in mensem Octobrem distulisset, quod solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Caesar oratione sua posse impelli contionem ut iret ad Bibulum. multa cum seditiosissime diceret, vocem expri- 5 mere non potuit. quid quaeris? sentiunt se nullam ullius partis voluntatem tenere. eo magis vis nobis est timenda.

6 Clodius inimicus est nobis. Pompeius confirmat eum nihil esse facturum contra me, mihi periculosum est credere. ad resistendum me paro. studia spero me summa habiturum omnium ordinum. te cum ego desidero, tum vero res ad tempus illud vocat. plurimum consili, animi, praesidi deni- 5 que mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satis facit. Pompeius loquitur divinitus. spero nos aut certe cum summa gloria aut etiam sine molestia discessuros.

Tu quid agas, quem ad modum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam cura. 10

14 dilexi nimis EGRC : -ximus NVΔ 15 ferro (*etiam* C)] *suspectum* 16 pareat EGNVm : parcat OΔ : parat R : pereat P 5, 6 se EHs : sed GNVRΔ : sed se P 6, 7 certe *del. Manutius* 8 etiam] certe *Manutius*

2, 22

Scr. Romae fort. m. Sext. an. 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Quam vellem Romae ⟨esses⟩! mansisses profecto si haec fore putassemus. nam Pulchellum nostrum facillime teneremus aut certe quid esset facturus scire possemus. nunc se res sic habet. volitat, furit; nihil habet certi, ⟨multa⟩ multis denuntiat; quod fors obtulerit id acturus videtur. cum videt 5 quo sit in odio status hic rerum, in eos qui haec egerunt impetum facturus videtur; cum autem rursus opes eorum, vim, exercitus recordatur, convertit se in ⟨bo⟩nos; nobis 2 autem ipsis tum vim tum iudicium minatur. cum hoc Pompeius egit et, ut ad me ipse referebat (alium enim habeo neminem testem), vehementer egit, cum diceret in summa se perfidiae et sceleris infamia fore si mihi periculum crearetur ab eo quem ipse armasset cum plebeium fieri passus esset. 5 sed fidem recepisse sibi et ipsum et Appium de me. hanc si ille non servaret, ita laturum ut omnes intellegerent nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. haec et in eam sententiam cum multa dixisset, aiebat illum primo sane diu multa contra, ad extremum autem manus dedisse et adfirmasse nihil se 10 contra eius voluntatem esse facturum. sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui. quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus atque omnia, sicut facimus, pararemus.

Ep. 2, 22] 1, 1 esses *addidi* : et mansisses *Wesenberg post* m- (ut m- *Lambinus*, m- *Bosius*) hoc EHN 4 multa *addidi* (*cf. Soph. El.* 520 πολλὰ πρὸς πολλούς ... ἐξεῖπας) 7–8 eorum vim EGNV : eorum et vim RAnt. F : et vim Δ : eorum, cum *Lambinus* : eorum et *Orelli* 8 bonos *Wesenberg* : nos Ω 9 tum vim GOR : cum vim M (*de cett. auctores silent*) 2, 2 et ut ς : ut HV : ut et GNORΔ 6 sed GNVRΔ : vel (ł) E : *del. Lambinus* 10 dedisse *Lambinus* 13 ei *om.* Mm

3 Nunc ita nos gerimus ut in dies singulos et studia in nos hominum et opes nostrae augeantur. rem publicam nulla ex parte attingimus; in causis atque in illa opera nostra forensi summa industria versamur, quod egregie non modo iis qui utuntur opera sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. 5 domus celebratur, occurritur, renovatur memoria consulatus, studia significantur. in eam spem adducimur ut nobis ea contentio quae impendet interdum non fugienda videatur.

4 Nunc mihi et consiliis opus est tuis et amore et fide; qua re advola. expedita mihi erunt omnia si te habebo. multa per Varronem nostrum agi possunt quae te urgente erunt firmiora, multa ab ipso Publio elici, multa cognosci quae tibi occulta esse non poterunt, multa etiam – sed absurdum est 5

5 singula explicare cum ego requiram te ad omnia. unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata si te videro; sed totum est in eo, si ante quam ille ineat magistratum. puto Pompeium Crasso urgente * * * si tu aderis, qui per Βοῶπιν ex ipso intellegere possis qua fide ab illis agatur, 5 nos aut sine molestia aut certe sine errore futuros. precibus nostris et cohortatione non indiges. quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intellegis.

6 De re publica nihil habeo ad te scribere nisi summum odium omnium hominum in eos qui tenent omnia. mutationis tamen spes nulla. sed, quod facile sentias, taedet ipsum Pompeium ⟨eum⟩que vehementer paenitet. non provideo satis quem exitum futurum putem; sed certe videntur haec 5 aliquo eruptura.

3, 3 attingimus ς : -gemus Ω 4, 3 te etiam urgente VR 5, 3 totum *Hervagius* : tantum Ω 4 *excidisse aliquid videtur, velut* vacillare, sed 6, 3 sentias Hs : sententias (*vel* -ia est) Ω 4 Pompeium eumque vehementer *scripsi* : pompeiumque v- Ω : -eium vehementerque ς

7 Libros Alexandri, neglegentis hominis et non boni poëtae sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam et hominem gravem et prudentem et dignum tua commendatione cognovi.

2, 23

Scr. Romae fort. m. Sext. an. 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Numquam ante arbitror te epistulam meam legisse nisi mea manu scriptam. ex eo colligere poteris quanta occupatione distinear. nam cum vacui temporis nihil haberem et cum recreandae voculae causa necesse esset mihi ambulare, haec dictavi ambulans. 5

2 Primum igitur illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum, vehementer sui status paenitere restituique in eum locum cupere ex quo decidit, doloremque suum impertire nobis et medicinam interdum aperte quaerere, quam ego posse inveniri nullam puto; deinde omnis illius partis 5 auctores ac socios nullo adversario consenescere, consensionem universorum nec voluntatis nec sermonis maiorem umquam fuisse.

3 Nos autem (nam id te scire cupere certo scio) publicis consiliis nullis intersumus totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus. ex quo, quod facile intellegi possit, in multa commemoratione earum rerum quas gessimus desiderioque versamur. sed Boopidis nostrae consanguineus non 5 mediocris terrores iacit atque denuntiat et Sampsiceramo

Ep. 2, 23] **2, 5** posse GNZ^{lb} : -em VRΔ : *om.* H inveniri ΩZ^{lb} : -re OPδ puto *Lambinus* : post $Z^{l(b)}$: possum G : posse N : *om.* VRΔ 6 socios etiam nullo VR **3, 4** in *om.* RMm 5 βοώπιδος ς nostre R : -ter EGNVΔ

negat, ceteris prae se fert et ostentat. quam ob rem, si me amas tantum quantum profecto amas, si dormis expergiscere, si stas ingredere, si ingrederis curre, si curris advola. credibile non est quantum ego in consiliis ⟨et⟩ prudentia tua 10 et, quod maximum est, quantum in amore et fide ponam. magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat, coniunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. permagni nostra interest te, si comitiis non potueris, at declarato illo esse Romae. cura ut valeas. 15

2, 24

Scr. Romae fort. m. Sext. an. 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam ut nihil acrius neque incitatius fieri posset. ad illam celeritatem adde etiam si quid potes. ac ne sis perturbatus; novi enim te et non ignoro quam sit amor omnis sollicitus atque anxius. sed res est, ut spero, non tam exitu molesta quam aditu. 5

2 Vettius ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est sese curaturum ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. itaque insinuavit in familiaritatem adulescentis et cum eo, ut res indicat, saepe congressus est.

9 si (*alt.*) EVRm : si non GΔ : si vero (vō) HN 10 et *add.* ς 11 et quod EVR : q- GNΔλ 15 *post* valeas *add.* suavissime mi at(t)ice VR

Ep. 2, 24] 1, 2 celeritatem Ω : κέλευσιν Z[b] 5 est] erit *Reid* aditu *Victorius* : aud- ΩZ[l] : introitu *Watt* **2,** 1 Vettius *Malaespina* : vect- Ω *et item infra* ille ille EM : ille *cett.* 2 sese Σbds : se Mm 3 insinuavit *Orelli* : in sinu aut Ω : insinuatus *Hervagius* familiaritatem *Hervagius* : -ate *V*

rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum esse cum 5
suis servis in Pompeium impetum facere eumque occidere.
hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium. res delata ad
senatum est. introductus Vettius primo negabat se umquam
cum Curione restitisse, neque id sane diu; nam statim fidem
publicam postulavit. reclamatum est. tamen exposuit ma- 10
num fuisse iuventutis duce Curione, in qua Paulus initio fuis-
set et [Cn.] Caepio hic Brutus et Lentulus, flaminis filius,
conscio patre; postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugio-
nem sibi a Bibulo attulisse. quod totum irrisum est, Vettio
pugionem defuisse nisi ei consul dedisset, eoque magis id 15
eiectum est quod a. d. III Id. idem Bibulus Pompeium fecerat
certiorem ut caveret insidias, in quo ei Pompeius gratias
3 egerat. introductus Curio filius dixit ad ea quae Vettius di-
xerat, maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus
quod ⟨id⟩ dixerat adulescentium consilium ut in foro [cum]
gladiatoribus Gabini Pompeium adorirentur; in eo princi-
pem Paulum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedo- 5
nia fuisse. fit senatus consultum ut Vettius, quod confessus
esset se cum telo fuisse, in vincula coniceretur; qui eum
emisisset, eum contra rem publicam esse facturum. res erat
in ea opinione ut putarent id esse actum ut Vettius in foro
cum pugione et item servi eius comprehenderentur cum telis, 10
deinde ille se diceret indicaturum. idque ita actum esset nisi
Curiones rem ante ad Pompeium detulissent.

8 usquam *Reid, fort. recte* 9 restitisse Ω : const- C 10 tamen *Iunius* : tum Ω 12 Cn. *del. Constans* 16 eiectum M *corr.* : ele- Ω Id. idem *Watt* : Id. diei GNVRMm : Id. decembr(is) Ebds : Id. mai(i) ς : Id. ς : eius diei *Constans* 3, 3 id *addidi* (id fuisse *post* dixerat *Mueller*) ut ERbs : aut GNVMdm cum *del. Manutius* 4 adorirentur NVPδ : or- EGRM(?) 8 emisisset EM : emisset *cett.* 11 factum *Ernesti* 12 Curiones ς : -nis Ω

Tum senatus consultum in contione recitatum est. postero
autem die Caesar, is qui olim, praetor cum esset, Q. Catu-
lum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in rostra pro- 15
duxit eumque in eo loco constituit quo Bibulo consuli aspi-
rare non liceret. hic ille omnia quae voluit de re [publica]
dixit, ut qui illuc factus institutusque venisset. primum Cae-
pionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime
nominarat, ut appareret noctem et nocturnam deprecatio- 20
nem intercessisse. deinde, quos in senatu ne tenuissima qui-
dem suspicione attigerat, eos nominavit: 〈L.〉 Lucullum, a
quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum qui in P.
Clodium subscripserat, L. Domitium, cuius domum consti-
tutam fuisse unde eruptio fieret. me non nominavit, sed dixit 25
consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse Ahalam
Servilium aliquem aut Brutum opus esse reperiri. addidit ad
extremum, cum iam dimissa contione revocatus a Vatinio
fuisset, se audisse ex Curione his de rebus conscium esse
Pisonem, generum meum, et M. Laterensem. 30

4 Nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius de vi et,
cum esset damnatus, erat indicium postulaturus; quod si
impetrasset, iudicia fore videbantur. ea nos, utpote qui nihil
contemnere sole〈a〉mus, non pertimescebamus. hominum
quidem summa erga nos studia significabantur. sed prorsus 5
vitae taedet; ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima.
modo caedem timueramus, quam oratio fortissimi senis, Q.
Consi〈di〉, discusserat; †eam†, quam cottidie timere potue-

17 p(ublica) *del. Manutius* 18 ut ς : et Ω 22 L. *add. Wesenberg* 26 consulis Δ : -li Σ 29 ex EGVR : a NPΔ 4, 4 soleamus *Wesenberg* : -emus Ω : -eremus *R. Klotz* 4 *ante* non *add.* non contemnebamus sed *Wesenberg, inutiliter* 7 quam Σ : qu(a)e Δ : quem metum *Madvig* 8 Considi(i) ς : consi *vel sim.* Ω eam quam Σbds : ea inq- Mm : ea q- Hs : causa q- *conieci*

ramus, subito exorta est. quid quaeris? nihil †me† fortunatius est Catulo cum splendore vitae tum hoc tempore. nos 10
tamen in his miseriis erecto animo et minime perturbato sumus honestissimeque ⟨et salutem⟩ et dignitatem nostram
5 magna cura tuemur. Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura et summam in nos benevolentiam omni oratione significat. te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum cupio. qua re, ut Numestio mandavi tecum ut ageret, item atque eo, si potest, 5
acrius te rogo ut plane ad nos advoles. respiraro si te videro.

2, 25

Scr. Romae fort. m. Sept. an. 59

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te me id fecisse, ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse eam rem summae tibi voluptati esse. sed ego mallem ad ipsum scripsisses mihi illum satis facere, non quo faceret sed ut faceret. 5
mirabiliter enim moratus est, sicut nosti, 'ἑλικτὰ καὶ οὐδέν...'. sed nos tenemus praeceptum illud, 'τὰς τῶν κρατούντων...'. at hercule alter tuus familiaris Hortalus quam

9 me hercule *vel* meo iudicio *conieci* : mihi *Watt* fortunatius *etiam* C 10 est *Bosius* : et Ω hoc] mortis *Lambinus* 12 honestatemque *Boot* et salutem *hic addidi, post* dignitatem *Alford* (et auctoritatem *Otto*) 5, 5 eo] adeo *Mueller*

Ep. 2, 25] 1, 4 ipsum *Ernesti* : illum Ω 5 mihi M *corr.* : ni(c)hil ΩC facere MmsC : -ret Σbd non quo faceret CZ[1] : *om.* Ω 8 Hortalus Z[1] : -atus Ω

plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit cum de Flacci praetura et de illo tempore Allo- 10 brogum diceret! sic habeto, nec amantius nec honorificen-

2 tius nec copiosius potuisse dici. ei te hoc scribere a me tibi esse missum sane volo. sed quid tu scribas? quem iam ego venire atque adesse arbitror; ita enim egi tecum superioribus litteris. valde te exspecto, valde desidero, neque ego magis quam ipsa res et tempus poscit. 5

His de negotiis quid scribam ad te nisi idem quod saepe? re publica nihil desperatius, iis quorum opera nihil maiore odio. nos, ut opinio et spes et coniectura nostra fert, firmissima benevolentia hominum muniti sumus. qua re advola. aut expedies nos omni molestia aut eris particeps. ideo sum 10 brevior quod, ut spero, coram brevi tempore conferre quae volumus licebit. cura ut valeas.

2, 2 ego iam c 7 re p. Obs : r. p. dm : rei p. GVR : res pu. N : (*de* M *n. l.*)

LIBER TERTIUS

3, 1

Scr. in exsilium proficiscens c. XI *Kal. Apr., ut vid., an. 58*

CICERO ATTICO SAL.

Cum antea maxime nostra interesse arbitrabar te esse nobiscum, tum vero, ut legi rogationem, intellexi ad iter id quod constitui nihil mihi optatius cadere posse quam ut tu me quam primum consequare, ut, cum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum tuo tuorumque 5 praesidio uteremur, sive aliud quid agendum esset certum consilium de tua sententia capere possemus. quam ob rem te oro des operam ut me statim consequare; quod eo facilius potes quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. pluribus verbis tecum agerem nisi pro me apud te res ipsa lo- 10 queretur.

3, 2

Scr. Naribus Lucanis VI *Kal. Apr. an. 58*

CICERO ATTICO SAL.

Itineris nostri causa fuit quod non habebam locum ubi pro meo iure diutius esse possem quam fundum Siccae, praeser-

Ep. 3, 1] 4 consequerere *Wesenberg, fort. recte* 8 quod eo c : *om.* Ω

Ep. 3, 2] *de epistularum 2–5 diebus vide editionis meae Cantab. tom. II, pp. 227–232* 2 fundum C : in f- Ωλ : in fundo ς

tim nondum rogatione correcta; et simul intellegebam ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre, sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter Autro- 5 nium. nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. iter esse molestum scio, sed tota calamitas omnis molestias habet. plura scribere non possum; ita sum animo perculso et abiecto. cura ut valeas.

Data VI Kal. Apr. Narib. Luc. 10

3, 3

Scr. in itinere c. IX *Kal. Apr., ut vid., an. 58*

CICERO ATTICO SAL.

Utinam illum diem videam cum tibi agam gratias quod me vivere coëgisti! adhuc quidem valde me paenitet. sed te oro ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum. sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero. si id non feceris, mirabor; sed 5 confido te esse facturum.

3, 4

Scr. Vibone, ut vid., III *Non. Apr. an. 58*

CICERO ATTICO SAL.

Miseriae nostrae potius velim quam inconstantiae tribuas quod a Vibone quo te arcessebamus subito discessimus. ad-

4 si te haberem C : se iter habere (si i- haberem NO) Σbds : si recte habere m (*de* M *n. l.*) 5 Autronium *Manutius* : ant(r)o- Ω 10 K(al.) *scripsi* : Id. Ω Narib. *R. Klotz* : naris Ω Z[lb]

Ep. 3, 3] 2 quidem V : eq- *cett.* 3 de *om.* Mm

lata est enim nobis rogatio de pernicie mea, in qua quod correctum esse audieramus erat eius modi ut mihi ultra quadringenta milia liceret esse, illuc pervenire non liceret. statim 5
iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis, ne et Sicca, apud quem eram, periret et quod Melitae esse non licebat. nunc tu propera ut nos consequare, si modo recipiemur. adhuc invitamur benigne, sed quod superest timemus.
me, mi Pomponi, valde paenitet vivere, qua in re apud me tu 10
plurimum valuisti. sed haec coram. fac modo ut venias.

3, 5

Scr. Thuriis VIII *Id. Apr. an. 58*

CICERO ATTICO SAL.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias. id est mihi gratissimum. ego vivo miserrimus et maximo dolore conficior. ad te quid scribam nescio. si enim es Romae, iam me adsequi non potes; sin es in via, cum eris me adsecutus, coram agemus quae erunt agenda. tantum te oro ut, quo- 5
niam me ipsum semper amasti, ut eodem amore sis; ego enim idem sum. inimici mei mea mihi, non me ipsum ademerunt. cura ut valeas.

Data VIII Id. Apr. Thuri.

Ep. 3, 4] 4 correctum C : confe- Ω quadringenta GOPΔ : -raginta *vel* XL HNVR : quingenta ς 5 illuc HVP : illoc GORMbd : -o cum ms : illec N

Ep. 3, 5] 6 ut GNΔλ : *om.* VR : nunc *Mueller* 9 IIII *Corradus* turri N : Thuriis *R. Klotz* : Eburi *Nissen*

3, 6

Scr. in Tarentino XIV *Kal. Mai. an. 58*

CICERO ATTICO SAL.

Non fuerat mihi dubium quin te Tarenti aut Brundisi visurus essem idque ad multa pertinuit, in eis et ut in Epiro consisteremus et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum. tibi meos commendo. me vix misereque sustento. 5

Data XIIII Kal. Mai. de Tarentino.

3, 7

Scr. Brundisii prid. Kal. Mai. an. 58 (*§ 3*)

CICERO ATTICO SAL.

1 Brundisium veni a. d. XIIII Kal. Mai. eo die pueri tui mihi a te litteras reddiderunt, et alii pueri post diem tertium eius diei alias litteras attulerunt. quod me rogas et hortaris ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est et minime nova. ⟨es⟩set consilium mihi quidem optatum si 5 liceret ibi omne tempus consumere; odi enim celebritatem, fugio homines, lucem aspicere vix possum, esset mihi ista solitudo, praesertim tam familiari in loco, non amara. sed itineris causa ut deverterer, primum est devium, deinde ab Autronio et ceteris quadridui, deinde sine te. nam castellum 10

Ep. 3, 6] 2 in eis NOR : meis VHΔ : me his G 6 meos tibi Δ 7 XIIII ΩZ[(b)] : VIII P : XIII c

Ep. 3, 7] **1,** 1 et eo Mm 5 esset *Bentivoglio* (et esset *iam Ernesti*) : sed Ω : sed ut *Le Clerc* 8 sed V : si EN : sit GRΔ : sic m, *Le Clerc* 10 nam ΣC : natura Δ

munitum habitanti mihi prodesset, transeunti non est necessarium. quod si auderem, Athenas peterem. sane ita cadebat ut vellem. nunc et nostri hostes ibi sunt et te non habemus et veremur ne interpretentur illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse, nec scribis quam ad diem te exspectemus. 15

2 Quod me ad vitam vocas, unum efficis ut a me manus abstineam, alterum non potes ut me non nostri consili vitaeque paeniteat. quid enim est quod me retineat, praesertim si spes ea non est quae nos proficiscentis prosequebatur? non faciam ut enumerem miserias omnis in quas incidi per summam iniuriam et scelus non tam inimicorum meorum quam invidorum, ne et meum maerorem exagitem et te in eundem luctum vocem; hoc adfirmo, neminem umquam tanta calamitate esse adfectum, nemini mortem magis optandam fuisse. cuius oppetendae tempus honestissimum praetermissum est; reliqua tempora sunt non iam ad medicinam sed ad finem doloris. 5 10

3 De re publica video te colligere omnia quae putes aliquam spem mihi posse adferre mutandarum rerum; quae quamquam exigua sunt, tamen, quoniam placet, exspectemus.

Tu nihilominus, si properaris, nos consequere. nam aut accedemus in Epirum aut tarde per Candaviam ibimus. dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra adferebat sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus; quem quidem ego nec ⟨quo⟩ modo visurus nec ut dimissurus sim scio. id est maximum et miserrimum mearum omnium miseriarum. 5 10

2, 11 sunt non Σmλ : non s- ΔZ[b] *(nimirum aliud agens Bosius vulgatum sequebatur)* iam Z[b] Ant. : tam Ωλ sed GNVRΔZ[b]λ : quam Es 3, 2 quamquam Hms : quam (*om.* R) Ω 5 accedemus Es : -damus *cett.* 8 quomodo ς : modo Ω ut *Bosius* : vi N : cui E : vidi G : ubi VΔ : *nugas habent* RP 9 sim ms : sum Ω

Ego et saepius ad te et plura scriberem nisi mihi dolor meus cum omnis partis mentis tum maxime huius generis facultatem ademisset. videre te cupio. cura ut valeas.
D. prid. Kal. Mai. Brundisio proficiscens.

3, 8

Scr. Thessalonicae IV *Kal. Iun. an. 58 (§ 4)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Scripseram ad te quas ob causas in Epirum non essemus profecti, quod et Achaia prope esset plena audacissimorum inimicorum et exitus difficilis haberet cum inde proficisceremur. accessit, cum Dyrrachi essemus, ut duo nuntii adferrentur, unus, classe fratrem Epheso Athenas, alter, pedibus 5 per Macedoniam venire. itaque illi obviam misimus Athenas ut inde Thessalonicam veniret. ipsi processimus et Thessalonicam a. d. X Kal. Iun. venimus, neque de illius itinere quicquam certi habebamus nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum. 10

2 Nunc istic quid agatur magno opere timeo. quamquam tu altera epistula scribis Id. Mai. audiri fore ut acrius postularet⟨ur⟩, altera iam esse mitiora. sed haec est pridie data quam illa, quo conturbor magis. itaque cum meus me maeror cottidianus lacerat et conficit, tum vero haec addita 5 cura vix mihi vitam reliquam facit.

14 D. *scripsi* : data Ω brundisio *cod. Balliolensis* : -sii Ω proficiscens *del. Bosius*

Ep. 3, 8] 1, 1 Brundisii (-sio *Iunius*) proficiscens *ante* scripseram *add. Bosius* 2, 1 tu H : tua Ω 2 altera bds : -am H : littera GNORM : *om.* Vm epistula Vδ : -am GNORM audiri Z^bλ : -re Ω : -re te *Lambinus* postularetur *Malaespina* (?) : -rer Ant. 4 conturbor Σm : -ber Δ

Sed et navigatio perdifficilis fuit et ille incertus ubi ego essem fortasse alium cursum petivit. nam Phaëtho libertus eum non vidit; vento reiectus ab Ilio in Macedoniam Pellae mihi praesto fuit. reliqua quam mihi timenda sint video, nec quid scribam habeo et omnia timeo, nec tam miserum est quicquam quod non in nostram fortunam cadere videatur. equidem adhuc miser in maximis meis aerumnis et luctibus hoc metu adiecto maneo Thessalonicae suspensus nec audeo quicquam. 10 15

3 Nunc ad ea quae scripsisti. Tryphonem Caecilium non vidi. sermonem tuum et Pompei cognovi ex tuis litteris. motum in re publica non tantum ego impendere video quantum tu aut vides aut ad me consolandum adfers. Tigrane enim neglecto sublata sunt omnia. Varroni me iubes agere gratias. faciam; item Hypsaeo. quod suades ne longius discedamus dum acta mensis Mai ad nos perferantur, puto me ita esse facturum; sed ubi, nondum statui. atque ita perturbato sum animo de Quinto ut nihil queam statuere; sed tamen statim te faciam certiorem. 5 10

4 Ex epistularum mearum inconstantia puto te mentis meae motum videre, qui, etsi incredibili et singulari calamitate adflictus sum, tamen non tam est ex miseria quam ex culpae nostrae recordatione commotus. cuius enim scelere impulsi et proditi simus iam profecto vides; atque utinam ante vidisses neque totum animum tuum maerori mecum simul dedisses! qua re cum me adflictum et confectum luctu audies, existimato me stultitiae meae poenam ferre gravius quam eventi, quod ei crediderim quem esse nefarium non putarim. 5

8–9 pheton libertus eum *Brunus* : phetolibeum *vel sim.* Ω 9 ilio F : illo Ω 13 equidem ERs : q- HNVΔ : quid est G 3, 3 impendere *om.* Mm 8 perturbatus EN 4, 5 simus EGδ : sumus NVRM ante Σ : iam a- HΔ 9 eventum *Wesenberg*

me et meorum malorum maeror et metus de fratre in scribendo impedit. tu ista omnia vide et guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. litterarum exemplum quas ad Pompeium scripsi misi tibi. 10

Data IIII Kal. Iun. Thessalonicae.

3, 9

Scr. Thessalonicae Id. Iun. an. 58 (§ 3)

CICERO ATTICO SAL.

1 Quintus frater cum ex Asia discessisset ante Kal. Mai. et Athenas venisset Id. Mai., valde fuit ei properandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset qui contentus nostris malis non esset. itaque eum malui properare Romam quam ad me venire; et simul (dicam enim quod 5 verum est, ex quo magnitudinem mearum miseriarum perspicere possis) animum inducere non potui ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in maerore aspicerem aut meas miserias luctu adflictus et perditam fortunam illi offerrem aut ab illo aspici paterer. atque etiam illud 10 timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset. versabatur mihi tempus illud ante oculos cum ille aut lictores dimitteret aut vi avelleretur ex complexu meo. huius acerbitatis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. in hunc me casum vos vivendi auctores impulistis. ita- 15

10 maeror Pdbs : memor GNVRm : memoria EO 13 Iun.] Maias Mm

Ep. 3, 9] 1, 2 maiis bds : maias Ω : *del. Manutius* 6 mearum miseriarum EGVR : mis- me- HNΔ 9 adflictus R : -tas *cett.* 13 lictores Gs : lec- *vel sim. cett.* 14 eventum ENORMm : -tu GVPbds altera acerbitate Em : -ram (aliam bds) -tem GNVRΔ

2 que mei peccati luo poenas. quamquam me tuae litterae sustentant – ex quibus quantum tu ipse speres facile perspicio; [et] quae quidem tamen aliquid habebant solaci ante quam eo venisti a Pompeio: 'nunc Hortensium adlice et eius modi viros.' obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis quo- 5 rum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? sed tecum haec coram agemus; tantum dico quod scire te puto: nos non inimici sed invidi perdiderunt. nunc si ita sunt quae speras, sustinebimus nos et spe qua iubes nitemur; sin, ut mihi videntur, ⟨in⟩firma sunt, quod optimo tempore facere 10 non licuit minus idoneo fiet.

3 Terentia tibi saepe agit gratias. mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miseri negotium; quod si sciam cuius modi sit, sciam quid agendum mihi sit. me etiam nunc istorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicae tenet. si quid erit novi adlatum, sciam de reli- 5 quo quid agendum sit. tu si, ut scribis, Kal. Iun. Roma profectus es, prope diem nos videbis. litteras quas ad Pompeium scripsi tibi misi.

Data Id. Iun. Thessalonicae.

3, 10

Scr. Thessalonicae XIV *Kal. Quint. an. 58* (*§ 3*)

CICERO ATTICO SAL.

1 Acta quae essent usque ad VIII Kal. Iun. cognovi ex tuis litteris; reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae. quibus adlatis facilius statuere potuero ubi sim. nam si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar aut me ad te conferam; sin, ut tu scribis, ista evanuerint, 5

2, 3 et *del.* ς 7 haec ΣZ[1] : h- omnia Δ 10 infirma ς : f- Ω tempore ς: genere (-ri G) ΩCλ

aliquid aliud videbimus. omnino adhuc nihil mihi significatis nisi discordiam istorum; quae tamen inter eos de omnibus potius rebus est quam de me. itaque quid ea mihi prosit nescio. sed tamen quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. 10

2 Nam quod me tam saepe et tam vehementer obiurgas et animo infirmo esse dicis, quaeso, ecquod tantum malum est quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingeni, consili, gratiae, tantis praesidiis bonorum omnium concidit? possum oblivisci qui fuerim? non sentire qui sim, quo 5 caream honore, qua gloria, quibus liberis, quibus fortunis, quo fratre? quem ego, ut novum calamitatis genus attendas, cum pluris facerem quam me ipsum semperque fecissem, vitavi ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem aut ne me, quem ille florentissimum reliquerat, perdi- 10 tum illi adflictumque offerrem. mitto cetera intolerabilia; etenim fletu impedior. hic utrum tandem sum accusandus quod doleo an quod commisi ut haec aut non retinerem, quod facile fuisset nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur, aut certe vivus non amitterem? 15

3 Haec eo scripsi ut potius relevares me, quod facis, quam ut castigatione aut obiurgatione dignum putares, eoque ad te minus multa scribo quod et maerore impedior et quod exspectem istinc magis habeo quam quod ipse scribam. quae si erunt adlata, faciam te consili nostri certiorem. tu, ut 5 adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem.

Data XIIII Kal. Quint. Thessalonicae.

Ep. 3, 10] 1, 6 aliquid aliud VMmsλ : aliud aliq- EGVRbd 2, 3–4 tam ex amplo ς : tam extemplo NMm : tam (*om.* G) ext- a EGVRbds 6 quid sim G 11 ne *om.* EΔ 14 non aut *Madvig, fort. recte* 16 non *etiam* CZ[1]

3, 11

Scr. Thessalonicae IV *Kal. Quint. an. 58* (§ 2)

CICERO ATTICO SAL.

1 Me et tuae litterae et quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, et exspectatio vestrarum litterarum et quod tibi ita placuerat adhuc Thessalonicae tenebat. si accepero litteras quas exspecto, si spes erit ea quae rumoribus adferebatur, ad te me conferam; si non erit, faciam te certiorem quid 5 egerim.

2 Tu me, ut facis, opera, consilio, gratia iuva. consolari iam desine, obiurgare vero noli; quod cum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero! quem ita adfectum mea aerumna esse arbitror ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum humanissimumque sustenta. 5 ad me obsecro te ut omnia certa perscribas.

Data IIII Kal. Quint.

3, 12

Scr. Thessalonicae XVI *Kal. Sext. an. 58* (§ 3)

CICERO ATTICO SAL.

1 Tu quidem sedulo argumentaris quid sit sperandum et maxime per senatum, idemque caput rogationis proponi scribis qua re in senatu dici nihil liceat. itaque siletur. hic tu me accusas quod me adflictem, cum ita sim adflictus ut nemo umquam, quod tute intellegis. spem ostendis secundum co- 5 mitia. quae ista est eodem tribuno plebis et inimico consule

Ep. 3, 11] 1, 3 tenebat ENVR : -ant GΔ

Ep. 3, 12] 1, 2 proponi *Hervagius* : -is Ω

2 designato? percussisti autem me etiam de oratione prolata. cui vulneri, ut scribis, medere, si quid potes. scripsi equidem olim iratus quod ille prior scripserat, sed ita compresseram ut numquam emanaturam putarem. quo modo exciderit nescio. sed quia numquam accidit ut cum eo verbo uno 5 concertarem et quia scripta mihi videtur neglegentius quam ceterae puto ex se ⟨posse⟩ probari non esse meam. id, si putas me posse sanari, cures velim; sin plane perii, minus laboro.

3 Ego etiam nunc eodem in loco iaceo sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. licet tibi, ut scribis, significarim ut ad me venires, id dono tamen et intellego te istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. non queo plura scribere nec est quod scribam; vestra magis exspecto. 5

Data XVI Kal. Sext. Thessalonicae.

3, 13

Scr. Thessalonicae Non. Sext. an. 58 (§ 2)

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod ad te scripseram me in Epiro futurum, postea quam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi consilium nec me Thessalonica commovi, ubi esse statueram quoad aliquid ad me de eo scriberes quod proximis litteris scripseras, fore uti secundum comitia aliquid de nobis in 5

2, 3 iratus EVR : ei r- GNMm : ei ir- Hbds 4 emanaturam (man- Mm) putarem ENVRMm : naturae impu- Gbds exciderit EVP : -int NM(?)m : -im GRbds 7 ex se posse *scripsi* : ex se EGVbds : esse ORMm : posse NP 3, 2 scilicet *Madvig* significarim *Victorius* : -arem Ω : -aram *Madvig* 3 id dono tamen et *scripsi, similia iam Springer et Constans* : si donatam ut NVRΔ : si dona E : si donatam ... posse *om.* GH

senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse. qua de re quoniam comitia habita sunt tuque nihil ad me scribis, proinde habebo ac si scripsisses nihil esse, meque temporis non longinqui spe ductum esse ⟨non⟩ moleste feram. quem autem motum te videre scripseras qui nobis utilis fore videretur, 10 eum nuntiant qui veniunt nullum fore. in tribunis pl. designatis reliqua spes est. quam si exspectaro, non erit quod putes me causae meae, voluntati meorum defuisse.

2 Quod me saepe accusas cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere, cum ita me adflictum videas ut neminem umquam nec videris nec audieris. nam quod scribis te audire me etiam mentis errore ex dolore adfici, mihi vero mens integra est. atque utinam tam in periculo fuisset, 5 cum ego iis quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum! qui ut me paulum inclinari timore viderunt, sic impulerunt ut omni suo scelere et perfidia abuterentur ad exitium meum.

Nunc quoniam iam est Cyzicum nobis eundum, quo ra- 10 rius ad me litterae perferentur, hoc velim diligentius omnia quae putaris me scire opus esse perscribas. Quintum, fratrem meum, fac diligas. quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum perisse arbitrabor.

Data Non. Sext. 15

Ep. 3, 13] 1, 8 meque] neque P : n- me *Ernesti* 9 non *add.* *Tyrrell* 2, 8 paululum Gbds 9 exitium GVs : -tum ERΔ : exercitum N 10 iam EGV : a me R : *om.* NΔ 11 perferentur ς : -runtur Ω

3, 14

Scr. Thessalonicae XII *Kal. Sext. an. 58* (§ 2)

CICERO ATTICO SAL.

1 Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit aut ostendat. comitia enim credo esse habita, quibus absolutis scribis illi placuisse agi de nobis. si tibi stultus esse videor qui sperem, facio tuo iussu †et scio te meis epistulis† potius et meas spes solitum esse remorari. 5 nunc velim mihi plane perscribas quid videas. scio nos nostris multis peccatis in hanc aerumnam incidisse. ea si qui casus aliqua ex parte correxerit, minus moleste feremus nos vixisse et adhuc vivere.

2 Ego propter viae celebritatem et cottidianam exspectationem rerum novarum non commovi me adhuc Thessalonica. sed iam extrudimur, non a Plancio (nam is quidem retinet) verum ab ipso loco minime apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. in Epirum ideo, ut scripseram, non veni 5 quod subito mihi universi nuntii venerant et litterae qua re nihil esset necesse quam proxime Italiam esse. hinc, si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus; neque adhuc stabat quo potissimum, sed scies.

Data XII Kal. Sext. Thessalonicae. 10

Ep. 3, 14] **1, 4** et] etsi F 5 meis] me istis *vel* me tuis *Purser* 4–5 et scis te me istis epistulis sustentare potius *temptavi* (*cf. Kasten*[1], *251 sq.*) 5 meas spes ms : mea spes Md : mea spe Σb remorari EH : -rare GNV, R(remem-) Δ : renovare *Kasten* 8 correxerit NR : -xerint EVΔ : -xit G **2,** 5 veni HPZ[b]λ : mei R : ivi GN : ii EVΔ 6 subito Z[b]λ : -ti Ω universi Ωλ : non varii *coni. Watt* 7 si] nisi *anon. ap. Pium*

3, 15

Scr. Thessalonicae XIV *Kal. Sept. an. 58 (§ 8)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi Id. Sext. quattuor epistulas a te missas: unam qua me obiurgas et rogas ut sim firmior; alteram qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine macieque narrasse; tertiam qua demonstras acta in senatu; quartam de eo quod a Varrone scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompei. 5

2 Ad primam tibi hoc scribo, me ita dolere ut non modo a mente non deserar sed id ipsum doleam, me tam firma mente ubi utar et quibuscum non habere. nam si tu me uno non sine maerore cares, quid me censes, qui et te et omnibus? et si tu incolumis me requiris, [et] quo modo a me ipsam incolumitatem desiderari putas? nolo commemorare quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras sed etiam ne scindam ipse dolorem meum; hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum quemquam neque in tantas miserias incidisse. dies autem non modo non levat luctum hunc sed etiam auget. nam ceteri dolores mitigantur vetustate, hic non potest non et sensu praesentis miseriae et recordatione praeteritae vitae cottidie augeri. desidero enim non mea solum neque meos sed me ipsum. quid enim sum? sed non faciam ut aut tuum animum angam querelis aut meis vulneribus saepius manus adferam. nam quod purgas eos quos ego mihi scripsi invidisse et in eis Catonem, ego vero tantum illum puto ab isto scelere afuisse ut maxime doleam plus apud me simulationem aliorum quam istius fidem valuisse.

Ep. 3, 15] 1, 2 et rogas *om.* Δ 2, 1 rescribo *Lambinus* 5 et Ωλ : *om.* P 8 rescindam *Graevius* 17 ego ERMm : *om.* GNVbds scripsi Em : -ibis *cett.* 19 aliorum ΣC : malo- Δ

ceteros quod purgas, debent mihi probati esse tibi si sunt. 20
3 sed haec sero agimus.

Crassi libertum nihil puto sincere locutum. in senatu rem probe scribis actam. sed quid Curio? an illam orationem non legit? quae unde sit prolata nescio. sed Axius eiusdem diei scribens ad me acta non ita laudat Curionem. at potest 5 ille aliquid praetermittere; tu, nisi quod erat, profecto non scripsisti. Varronis sermo facit exspectationem Caesaris. atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto cum sua sponte tum te instante faciet.

4 Ego, si me aliquando vestri et patriae compotem fortuna fecerit, certe efficiam ut maxime laetere unus ex omnibus amicis meaque officia et studia, quae parum antea luxerunt (fatendum est enim), sic exsequar ut me aeque tibi ac fratri et liberis nostris restitutum putes. si quid in te peccavi, ac po- 5 tius quoniam peccavi, ignosce; in me enim ipsum peccavi vehementius. neque haec eo scribo quo te non meo casu maximo dolore esse adfectum sciam; sed profecto ⟨si⟩ quantum me amas et amasti tantum amare deberes ac debuisses, numquam esses passus me, quo tu abundabas, egere 10 consilio, nec esses passus mihi persuaderi utile nobis esse legem de collegiis perferri. sed tu tantum lacrimas praebuisti dolori meo, quod erat amoris, tamquam ipse ego; quod meritis meis perfectum potuit, ut dies ac noctes quid mihi faciendum esset cogitares, id abs te meo, non tuo scelere prae- 15 termissum est. quod si non modo tu sed quisquam fuisset qui me Pompei minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potu-

20 quod Z[1]λ : quos Ω probati EGNVPbdsZ[(b)]λ : purgati HRMm 3, 4 axius NC : anx- EGVR : aux- M(?)m 5 at G : ac *cett.* 9 faciet Gδ : -iat ENORM : facit V 4, 2 l(a)etere Vδ : lat- *cett.* 3 ante(a) elux- *Orelli, Wesenberg* 8 si Pm : *om.* Ω 12 perferri GVRC : prof- ENMm tamquam ... praesto esses (7, *v.* 3) *om.* GH 15 cogitares P : -em NVδ : -e RM(?) id ς : si Ω

isti, ⟨aut honeste occubuissemus⟩ aut victores hodie vive-
remus. hic mihi ignosces. me enim ipsum multo magis accu- 20
so, deinde te quasi me alterum, et simul meae culpae socium
quae⟨ro⟩. ac si restituor, etiam minus videbimur deliquisse
abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio
diligemur.

5 Quod te cum Culleone scribis de privilegio locutum, est
aliquid, sed multo est melius abrogari. si enim nemo impe-
diet, quid est firmius? sin erit qui ferri non sinat, idem sena-
tus consulto intercedet. nec quicquam aliud opus est [quam]
abrogari; nam prior lex nos nihil laedebat. quam si, ut est 5
promulgata, laudare voluissemus aut, ut erat neglegenda,
neglegere, nocere omnino nobis non potuisset. hic mihi pri-
mum meum consilium defuit, sed etiam obfuit. caeci, caeci
inquam, fuimus in vestitu mutando, in populo rogando,
quod, nisi nominatim mecum agi coeptum esset, fieri perni- 10
ciosum fuit. sed pergo praeterita, verum tamen ob hanc cau-
sam, ut, si quid agetur, legem illam, in qua popularia multa
sunt, ne tangatis.

6 Verum est stultum me praecipere quid agatis aut quo mo-
do. utinam modo agatur aliquid! in quo ipso multa occul-
tant tuae litterae, credo ne vehementius desperatione pertur-
ber. quid enim vides agi posse aut quo modo? per senatum-
ne? at tute scripsisti ad me quoddam caput legis Clodium in 5
curiae poste fixisse, ne referri neve dici liceret. quo modo

19 aut hon- occ- *add. Watt* (aut occ- hon- *Brunus*) : *om.* ΩZ[1] 22 quaero. ac ς : qu(a)e ac VRΔ (ac *etiam* λ) : quare P : ac N 5, 1 tecum Culleonem *Tyrrell* 3 quid CZ[b]λ : sic Ω firmius ΔCZ[b]λ : -mus Σd idem *Hervagius* : eidem Ω 4 quam *del. Schütz* 8 meum ... obfuit *etiam* λ 12 agetur *Lambinus* : ageretur Ω 6, 1 agatis Ps : a- verum est stultum Ω 2 in quo ipso Z[b] : in quo ipsa Σ : quo ipsa Δ 5 at tute bds : astute VR : aut tute N : ast tute M (ast *in ras.*) m

igitur Domitius se dixit relaturum? quo modo autem iis quos tu scribis et de re dicentibus et ut referretur postulantibus Clodius tacuit? ac si per populum, poteritne nisi de omnium tribunorum pl. sententia? quid de bonis? quid de domo? poteritne restitui? aut si non poterit, egomet quo modo potero? haec nisi vides expediri, quam in spem me vocas? sin autem spei nihil est, quae est mihi vita? itaque exspecto Thessalonicae acta Kal. Sext., ex quibus statuam in tuosne agros confugiam, ut neque videam homines quos nolim et te, ut scribis, videam et propius sim si quid agatur, id quod intellexi cum tibi tum Quinto fratri placere, an abeam Cyzicum.

7 Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertisti tuae prudentiae ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consili decreras aut te nihil plus mihi debere quam ut praesto esses, quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in fraudem omnia mea praesidia neglexi, totam Italiam [in me] erectam ad me defendendum destitui et reliqui, me, meos tradidi inimicis inspectante et tacente te, qui, si non plus ingenio valebas quam ego, certe timebas minus: si potes, erige adflictos et in eo nos iuva; sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus et nos aliquando aut obiurgare aut communiter consolari desine. ego si tuam fidem accusarem, non me potissimum tuis tectis crederem; meam amentiam accuso, quod me a te tantum amari quantum ego vellem putavi. quod si fuisset, fidem eandem, curam maiorem adhibuisses, me certe ad exitium praecipitantem retinuisses, istos labores, quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subisses.

7–8 iis quos s : i(i)s (his, id) quo(d) Ω 17 id quod *R. Klotz* : idque Ω 7, 5 in me *del. Ernesti* 6 meos ENOR : meis Mm : meosque GVbds : meos me λ : meos meis *Lamb.* (*marg.*) 13 me c : *om.* Ω

8 Qua re fac ut omnia ad me perspecta et explorata perscribas meque, ut facis, velis esse aliquem, quoniam qui fui et qui esse potui, iam esse non possum, et ut his litteris non te sed me ipsum a me esse accusatum putes. si qui erunt quibus putes opus esse meo nomine litteras dari, velim conscribas 5 curesque dandas.

Data XIIII Kal. Sept.

3, 16

Scr. Thessalonicae XII *Kal. Sept. an. 58*

CICERO ATTICO SAL.

Totum iter mihi incertum facit exspectatio litterarum vestrarum Kal. Sext. datarum. nam si spes erit, Epirum, si minus, Cyzicum aut aliud quid sequemur. tuae quidem litterae quo saepius a me leguntur hoc spem faciunt mihi minorem, quod cum ⟨diligentius⟩ lectae sunt tum id quod 5 attulerunt ad spem infirmant, ut facile appareat te et consolationi servire et veritati. itaque te rogo plane ut ad me quae sci⟨e⟩s ut erunt, quae putabis ita scribas ut putabis.

Data XII Kal. [April.].

Ep. 3, 16] 2 nam si s : nam aliud aliquid si Ω 3 quid] aliq- *Wesenberg* 5 quod Z^{l} : quam Ω diligentius *addidi, alia alii* lect(a)e HNΔ : lete G : laetae Z^{lb} : lat(a)e VR 6 attulerant *Ernesti* 7 itaque *Brunus* : idque Ω 8 scies *Iunius* : scis Ω ut putabis Z^{b}λ : *om.* Ω 9 data Ω : D. λ April. *del Baiter* : Sept. ς

3, 17

Scr. Thessalonicae prid. Non. Sept. an. 58 (§ 3)

CICERO ATTICO SAL.

1 De Quinto fratre nuntii nobis tristes nec varii venerant ex a. d. IIII Non. Iun. usque ad prid. Kal. Sept. eo autem die Livineius, L. Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit. is omnino mentionem nullam factam esse nuntiavit, sed fuisse tamen sermonem de C. Clodi filio; isque mihi tum a fratre 5 litteras attulit. sed postridie Sesti pueri venerunt, qui a te litteras attulerunt non tam exploratas a timore quam sermo Livinei fuerat. sane sum in meo infinito maerore sollicitus, et eo magis quod Appi quaestio est.

2 Cetera quae ad me eisdem litteris scribis de nostra spe intellego esse languidiora quam alii ostendunt. ego autem, quoniam non longe ab eo tempore absumus in quo res diiudicabitur, aut ad te conferam me aut etiam nunc circum haec loca commorabor. 5

3 Scribit ad me frater omnia sua per te unum sustineri. quid te aut horter quod facis aut agam gratias, quod non exspectas? tantum velim fortuna det nobis potestatem ut incolumes amore nostro perfruamur. tuas litteras semper maxime exspecto; in quibus cave vereare ne aut diligentia tua mihi 5 molesta aut veritas acerba sit.

Data prid. Non. Sept.

Ep. 3, 17] 1, 1–2 a. d. IIII *scripsi* : ante diem Ω : a. d. III *Hand* eo … attulit (*v.* 6) *om.* GH 2 eo sC : ego Ω 2–3 die Livineius *Victorius* : diei ei ve in eius R : diei ei (*om.* s) veniens VΔ : die (*spat.*) eius N : die Livinus C : (die) Levineius λ 3 L. *Hervagius* : m *vel* in VΔ : *om.* NRC libertus *Hervagius* : l. ΩC 4 P. *ante* mentionem *addere olim cogitavi,* de Publio *add. Watt* 5 tum a V : cum (quom) a NOR : qm M : cum bdm : quinto s : a Quinto *R. Klotz* 8 livini(i) Ω 3, 5 exopto GN vereare *Baiter* : vereri Z[1] (*'quamquam postrema syllaba non admodum appareat'*) : *om.* Ω

3, 18

Scr. Thessalonicae c. IV *Id. Sept. an. 58*

CICERO ATTICO SAL.

1 Exspectationem nobis non parvam attuleras cum scripseras Varronem tibi pro amicitia confirmasse causam nostram Pompeium certe suscepturum et, simul a Caesare ei litterae quas exspectaret remissae essent, actorem etiam daturum. utrum id nihil fuit an adversatae sunt Caesaris litterae an est 5 aliquid in spe? etiam illud scripseras, eundem 'secundum 2 comitia' dixisse. fac, si vides quantis in malis iaceam et si putas esse humanitatis tuae, me fac de tota causa nostra certiorem. nam Quintus frater, homo mirus qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena, metuens, credo, defectionem animi mei. tuae autem litterae sunt variae; neque 5 enim me desperare vis nec temere sperare. fac, obsecro te, ut omnia quae perspici a te possunt sciamus.

3, 19

Scr. Thessalonicae XVI *Kal. Oct. an. 58* (*§ 3*)

CICERO ATTICO SAL.

1 Quoad eius modi mihi a vobis litterae adferebantur ut aliquid ex iis esset exspectandum, spe et cupiditate Thessalonicae retentus sum; postea quam omnis actio huius anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui, quod et celebritas

Ep. 3, 18] **1, 3** simul ac a Mm ei *om.* NMm 4 actorem Z[1] : au(c)t- Ω **2, 1** fac] tu *Schütz* : nunc *Mueller* 2 fac *om.* EH

Ep. 3, 19] **1, 1** quoad λ : quod Ω litter(a)e a vobis Δ

mihi odio est et, si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse 5
longe nolebam. itaque in Epirum ad te statui me conferre,
non quo mea interesset loci natura qui lucem omnino fugerem,
sed et ad salutem libentissime ex tuo portu proficiscar
et, si ea praecisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam
vitam vel sustentabo vel, quod multo est melius, abiecero. 10
⟨ero⟩ cum paucis; multitudinem dimittam.

2 Me tuae litterae numquam in tantam spem adduxerunt
quantam aliorum; ac tamen mea spes etiam tenuior semper
fuit quam tuae litterae. sed tamen, quoniam coeptum est agi,
quoquo modo coeptum est et quacumque de causa, non
deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas 5
preces nec Sesti ceterorumque promissa nec spem aerumnosissimae
mulieris Terentiae nec miserrimae Tulliolae obsecrationem
et fidelis litteras tuas. mihi Epirus aut iter ad
salutem dabit aut quod scripsi supra.

3 Te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis,
carissimis iucundissimisque rebus perfidia hominum
spoliatum, si me a meis consiliariis proditum et proiectum
vides, si intellegis me coactum ut ipse me et meos perderem,
ut me tua misericordia iuves et Quintum fratrem, qui potest 5
esse salvus, sustentes, Terentiam liberosque meos tueare,
me, si putas te istic visurum, exspectes, si minus, invisas si
potes, mihique ex agro tuo tantum adsignes quantum meo
corpore occupari potest, et pueros ad me cum litteris quam
primum et quam saepissime mittas. 10

Data XVI Kal. Oct.

8 et ad λ : ad EHR : et GM : ut NVδ saltem Nδ 11 ero *add. Hervagius* 2, 2 ac tamen GN : att- VΔ : actum N : et tamen E : et tum R 3 tamen quoniam Ω : q- t- m : q- c agi *Schütz* : age E : ago GVRMm : agam s (coeptum ... modo *om.* Nbd) 7 miserrimae mulieris Ω : *corr. Schütz* 8 et] nec *Hervagius* 3, 1 T. ΣZ[1] : *om.* HMm

3, 20

Scr. Thessalonicae III *Non. Oct. an. 58* (§ 4)

CICERO S. D. Q. CAECILIO
Q. F. POMPONIANO ATTICO

1 Quod quidem ita esse et avunculum tuum functum esse officio vehementissime probo; gaudere me tum dicam si mihi hoc verbo licebit uti. me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum quibus credidimus, non defuisset! quae colligere nolo ne augeam maerorem; sed tibi in mentem venire certo scio quae vita esset nostra, quae suavitas, quae dignitas. ad quae recuperanda, per fortunas incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei cura ut in tuis aedibus amoenissimis agam tecum et cum meis. ego huic spei et exspectationi quae nobis proponitur maxime tamen volui praestolari apud te in Epiro, sed ita ad me scribitur ut putem esse commodius nos eisdem in locis esse.

2 De domo et Curionis oratione, ut scribis ita est. in universa salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia: ex quibus nihil malo quam domum. sed tibi nihil mando nominatim, totum me tuo amori fideique commendo. quod te in tanta hereditate ab omni occupatione expedisti, valde mihi gratum est. quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te praeter ceteros iuver, id quantum sit praesidium video intellegoque te multas partis meae salutis et suscipere et posse sustinere neque ut ita facias rogandum esse.

Ep. 3, 20] CICERO SALUTEM DICIT *Brunus* : CICERO ATTICO SALUTEM VΔ : *om.* GNR Pomponiano O(?)PMC : -oiano R : -onio NVδ 1, 6 venire in mentem Δ certo GNΔc : -te HVR 9 amoenissimis *om.* Mm 11 tamen] antea *Faber* 2, 8 te *om.* Mm

3 Quod me vetas quicquam suspicari accidisse ad animum tuum quod secus a me erga te commissum aut praetermissum videretur, geram tibi morem et liberabor ista cura, tibi tamen eo plus debebo quo tua in me humanitas fuerit excelsior quam in te mea. velim quid videas, quid intellegas, quid agatur ad me scribas tuosque omnis ad nostram salutem adhortere. rogatio Sesti neque dignitatis satis habet nec cautionis. nam et nominatim ferri oportet et de bonis diligentius scribi, et id animadvertas velim. 5

Data III Non. Oct. Thessalonicae. 10

3, 21

Scr. Thessalonicae V *Kal. Nov. an.* 58

CICERO ATTICO SAL.

Triginta dies erant ipsi cum has dabam litteras per quos nullas a vobis acceperam. mihi autem erat in animo iam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum et ibi omnem casum potissimum exspectare. te oro ut si quid erit quod perspicias quamcumque in partem quam planissime ad me scribas et meo nomine, ut scribis, litteras quibus putabis opus esse ut des. 5

Data V Kal. Nov.

3, 2 a GPbms : ad NVRMd 6 tuosque omneis Cλ : que (qui G) omnis GRM : omnisque NVms : qui omnisque bd 8 ferri c : ferre Ω

Ep. 3, 21] 3 casum P : causam Ω 5 planissime VRMmC : plen- G

3, 22

Scr. partim Thessalonicae c. XV *Kal. Dec., partim Dyrrachii* VI *Kal. Dec. an. 58 (§ 4)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi diligenter ad me Quintus frater et Piso quae essent acta scripserant, tamen vellem tua te occupatio non impedisset quo minus, ut consuesti, ad me quid ageretur et quid intellegeres perscriberes. me adhuc Plancius liberalitate sua retinet iam aliquotiens conatum ire in Epirum. spes homini est 5 iniecta non eadem quae mihi, posse nos una decedere, quam rem sibi magno honori sperat fore. sed iam, cum adventare milites dicentur, faciendum nobis erit ut ab eo discedamus, quod cum faciemus ad te statim mittemus ut scias ubi simus.

2 Lentulus suo in nos officio, quod et re et promissis et litteris declarat, spem nobis non nullam adfert Pompei voluntatis; saepe enim tu ad me scripsisti eum totum esse in illius potestate. de Metello scripsit ad me frater quantum 3 speraret profectum esse per te. mi Pomponi, pugna ut tecum et cum meis mihi liceat vivere, et scribe ad me omnia. premor luctu cum desiderio omnium rerum quae mihi me cariores semper fuerunt. cura ut valeas.

4 Ego quod per Thessaliam si irem in Epirum perdiu nihil eram auditurus et quod [et] mei studiosos habeo Dyrrachinos, ad eos perrexi, cum illa superiora Thessalonicae scripsissem. inde cum ad te me convertam, faciam ut scias, tuque

3, 22] 2, 4 de GNV : et de ORMm 3, 3 luctu GNVΔ : cum l- ER cum desiderio s : tum d- ER : d- cum NMm : d- GV cum omnium rerum tum meorum *Baiter* : omnium meorum *Stuerenburg* qu(a)e ENVRbs : qui GMdm me *om.* EGN 4 fuerunt Rs : -rant *cett.* 4, 2 mei bds : et mei Ω

ad me velim omnia quam diligentissime, cuicuimodi sunt, 5
scribas. ego iam aut rem aut ne spem quidem exspecto.

Data VI Kal. Dec. Dyrrachi.

3, 23

Scr. Dyrrachii prid. Kal. Dec. an. 58 (§ 5)

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. V Kal. Dec. tris epistulas a te accepi, unam datam a. d. VIII Kal. Nov., in qua me hortaris ut forti animo mensem Ianuarium exspectem, eaque quae ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota Pompei ratione perscribis. in altera epistula praeter consuetudinem 5 tuam diem non adscribis, sed satis significas tempus; lege enim ab octo tribunis pl. promulgata scribis te eas litteras eo ipso die dedisse, id est a. d. IIII Kal. Nov., et quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse perscribis. in quo si iam nostra salus cum hac lege desperata erit, velim pro tuo 10 in me amore hanc inanem meam diligentiam miserabilem potius quam ineptam putes; sin est aliquid spei, des operam ut maiore diligentia posthac a nostris magistratibus defendamur.

2 Nam ea veterum tribunorum pl. rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, scriptum incaute. nihil enim restituitur praeter civitatem et ordinem; quod mihi pro meo casu satis est, sed quae cavenda fuerint et quo modo te non fugit.

5 cuicuimodi ς : -do Mdm : cui modo Rb : quoquo modo Gs : quoiusmodi V

3, 23] 1, 1 decembr. V : septembr. *cett.* 8 putes ς : potest Ω C : post bds 9 perscribis Σ : sc- Δ 10 iam GNR : iam h(a)ec VMm : h(a)ec iam bds 11 amore Hs : m- GNΔ : m(o)erore VR 2, 1 tribunorum ... contentus (4, *v.* 17) *om.* GH

alterum caput est tralaticium, de impunitate: 'si quid contra 5
alias leges eius legis ergo factum sit.' tertium caput, mi Pomponi, quo consilio et a quo sit inculcatum vide.

Scis enim Clodium sanxisse ut vix aut omnino non posset nec per senatum nec per populum infirmari sua lex. sed vides numquam esse observatas sanctiones earum legum 10
quae abrogarentur. nam si id esset, nulla fere abrogari posset; neque enim ulla est quae non ipsa se saepiat difficultate abrogationis. sed cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur

3 quo non eam abrogari oporteat. hoc cum et re vera ita sit et cum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni pl. caput posuerunt hoc: 'si quid in hac rogatione scriptum est quod per leges plebisve scita' (hoc est, quod per legem Clodiam) 'promulgare, abrogare, derogare, obrogare 5
sine fraude sua non liceat, non licuerit, quodve ei qui promulgavit, ⟨abrogavit⟩, derogavit, ⟨obrogavit⟩ ob eam rem poenae multaeve sit, E. H. L. N. R.'

4 Atque hoc in illis tribunis pl. non laedebat; lege enim collegi sui non tenebantur. quo maior est suspicio malitiae alicuius, cum id quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt, ut novi tribuni pl., si essent timidiores, multo magis sibi eo capite utendum putarent. neque id a 5
Clodio praetermissum est. dixit enim in contione a. d. III Non. Nov. hoc capite designatis tribunis pl. praescriptum esse quid liceret. tamen in lege nulla esse eius modi caput te

8 *num* scio ? aut omnino *ER*Δ : aut ut o- NOP : aut animo V 13 abrogatur (*alt.*) ΣZ(b)λ : -aretur Δ 14 non Z(b) : modo Ω 3, 1 quom et VR : et quod N : quod Δ 1–2 et cum (quom) Σ : cum Δ 6 quodve ei *Manutius* : quod vel Ω 7 abrog- *et* obrog- *add. Pithoeus* 8 multaeve *Hervagius* : -ae ut ΩC E.H.L.N.R. *Corradus* : EH. INR C : eh nir *vel sim.* Ω 4, 1 atque *etiam* C : atqui *Schütz* 2 collegae ς 3 cum] quod ς 5 putarent Δ : -et Σ 6 in *om.* Δ 7 prescriptum P : persc- NVΔ : sc- R 8 tamen s : tam Ω

non fallit (quod si opus esset, omnes in abrogando ⟨uterentur⟩), ut Ninnium aut ceteros fugerit, investiges velim, et quis 10
attulerit, et qua re octo tribuni pl. ad senatum de me referre non dubitarint, sibi quod observandum illud caput non putabant, eidem in abrogando tam cauti fuerint ut id metuerent soluti cum essent quod ne iis quidem qui lege tenentur est curandum. id caput sane nolim novos tribunos pl. ferre. sed 15
perferant modo quidlibet; uno capite quo revocabor, modo res conficiatur, ero contentus. iam dudum pudet tam multa scribere; vereor enim ne re iam desperata legas, ut haec mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur. sed si est aliquid in spe, vide legem quam T. Fadio scripsit [T.] Visel- 20
lius. ea mihi perplacet. nam Sesti nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet.

5 Tertia est epistula prid. Id. Nov. data, in qua exponis prudenter et diligenter quae sint quae rem distinere videantur, de Crasso, de Pompeio, de ceteris. qua re oro te ut, si qua spes erit posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata rem confici, des operam ut uno impetu per- 5
fringatur, in eam rem incumbas ceterosque excites. sin, ut ego perspicio cum tua coniectura tum etiam mea, spei nihil est, oro obtestorque te ut Quintum fratrem ames, quem ego miserum misere perdidi, neve quid eum patiare gravius consulere de se quam expediat sororis tuae filio, meum Cicero- 10
nem, cui nihil misello relinquo praeter invidiam et ignominiam nominis mei, tue⟨a⟩re quoad poteris, Terentiam, unam omnium aerumnosissimam, sustentes tuis officiis.

9–10 *sic nunc distinxi* 9 uterentur *add.* ς 10 ut *Malaespina* : aut Ω Ninnium *Victorius* : nimium Ω 12 dubitarint Mm : -arent bds : -arunt VR : -ant N sibi *scripsi* : sive *vel* sine Ω : scilicet *Lallemand* 13 fuerint *Bosius* : -runt (-rant N) Ω 16 quidlibet s : -et quod λ : quid iubet (-ent N) Ω 17 res s : re Ω 20 T. *del.* ς : c. G^2 5, 4 studiis tribuniciis, b- a- *Watt* 9 quid eum Em : quidem GNVΔ : aliquid quidem R 12 tueare *Manutius* : tuere Ω

Ego in Epirum proficiscar cum primorum dierum nuntios excepero. tu ad me velim proximis litteris ut se initia dederint perscribas. 15
Data prid. Kal. Dec.

3, 24

Scr. Dyrrachii IV *Id. Dec. an. 58* (§ 2)

CICERO ATTICO SAL.

1 Antea, cum ad me scripsissetis vestro consensu consulum provincias ornatas esse, etsi verebar quorsum id casurum esset, tamen sperabam vos aliquid aliquando vidisse prudentius; postea quam mihi et dictum est et scriptum vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter commotus, 5 quod illa ipsa spes exigua quae erat videtur esse sublata. nam si tribuni pl. nobis suscensent, quae potest spes esse? ac videntur iure suscensere, cum et expertes consili fuerint ei qui causam nostram susceperant et nostra concessione omnem vim sui iuris amiserint, praesertim cum ita dicant, se 10 nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus ornandis, non ut eos impedirent sed ut ad nostram causam adiungerent; nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. nam quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc 15 idem per populum adsecuturos fuisse, invitis tribunis pl.

15 tu Δ : tua Σ

Ep. 3, 24] 1, 1 cum (quom) Σ : quam Δ 5 sum graviter GNΔλ : g- sum HVR 6 videbatur M : -eretur *Lambinus* 7 nam ... amiserimus (2, *v.* 13) *om.* GH 8 ei *Orelli* : et Ω 9 vestra R 10 cum ita NPm : ea ita VRM : cum ea ita d : cum ea bs 14 sin NΔ : si VR velint *Ernesti* : vellent Ω se NΔ : eis VR 15 ni δ : ne Ω

fieri nullo modo potuit. ita vereor ne et studia tribunorum amiserimus et, si studia maneant, vinclum illud adiungendorum consulum amissum sit.

2 Accedit aliud non parvum incommodum quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante quam de nobis actum esset, amissa est, praesertim in ea causa quae non modo necessaria non fuit sed etiam inusitata ac nova (neque enim umquam arbitror ornatas esse 5 provincias designatorum), ut, cum in hoc illa constantia quae erat mea causa suscepta imminuta sit, nihil iam possit non decerni. iam iis ad quos relatum est amicis placuisse non mirum est; erat enim difficile reperire qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. fuit om- 10 nino difficile non obsequi vel amicissimo homini Lentulo vel Metello, qui simultatem humanissime deponeret. sed vereor ne hos tamen tenere potuerimus, tribunos pl. amiserimus. haec res quem ad modum ceciderit et tota res quo loco sit velim ad me scribas et ita ut instituisti. nam ista veritas, 15 etiam si iucunda non est, mihi tamen grata est.

Data IIII Id. Dec.

3, 25

Scr. Dyrrachii c. med. m. Dec. an. 58

CICERO ATTICO SAL.

Post tuum datae discessum litterae mihi Roma adlatae sunt ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse. neque enim (sed bonam in partem accipies), si ulla spes

2, 8 iam iis (his) NVR : iis Δ est λ : si Ω 10 fuit NΔ : et f- VR 14 *fort.* loci

Ep. 3, 25] 1 datae *coni. Watt* : a me Ω : *del.* M *corr.* 2 perspicio H : pros- GVRΔ : *om.* N 3 accipies Nms : -peres GVM : -pe R

salutis nostrae subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. sed ne ingrati aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, haec omitto; illud abs te peto, des operam, id quod mihi adfirmasti, ut te ante Kal. Ian. ubicumque erimus sistas.

3, 26

Scr. Dyrrachii, ut vid., med. m. Ian. an. 57

CICERO ATTICO SAL.

Litterae mihi a Quinto fratre cum senatus consulto quod de me est factum adlatae sunt. mihi in animo est legum lationem exspectare; et si obtrectabitur, utar auctoritate senatus et potius vita quam patria carebo. tu, quaeso, festina ad nos venire.

3, 27

Scr. Dyrrachii, ut vid., in. m. Febr. an. 57

CICERO ATTICO SAL.

Ex tuis litteris et ex re ipsa nos funditus perisse video. te oro ut quibus in rebus tui mei indigebunt nostris miseriis ne desis. ego te, ut scribis, cito videbo.

4 salutis ς : -i Ω 6 h(a)ec Σ : hoc Δ

Ep. 3, 27] *cum superiore coniungunt* Δ 1 et VΔ : *om.* GNR 2 mei Ps: meis Ω indigebunt ms : indulgebant (-bunt G) Ω

LIBER QUARTUS

4, 1

Scr. Romae c. IV *Id. Sept. an.* 57

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum primum Romam veni fuit⟨que⟩ cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi quam ut tibi absenti de reditu gratularer. cognoram enim, ut vere scribam, te in consiliis mihi dandis nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum nec etiam propter meam in te observantiam 5 nimium in custodia salutis meae diligentem; eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri aut potius furoris particeps et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse plurimumque operae, studi, diligentiae, la-
2 boris ad conficiendum reditum meum contulisse. itaque hoc 10 tibi vere adfirmo, in maxima laetitia et exoptatissima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conspectum aut potius complexum mihi tuum defuisse. quem semel nactus si umquam dimisero ac nisi etiam praetermissos fructus tuae 5 suavitatis praeteriti temporis omnis exegero, profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis dignum iudicabo.

Ep. 4, 1] **1, 1** fuitque cui s : fuit cui GNOPbd : f- qui VMm : que R 3 ut vere scribam GNP : ut resc- VR : te vere sc- (scibam M) Mm : ut bene sc- Z[l] 5 nec etiam ΩZ[l] propter (-ter ita Z[b]) ... obs- ΩZ[lb] (*'plane scriptum'* Z[l]) : pro praeterita (perpetua *Popma*) mea in te observantia *Bosius* : propter meam in te inobservantiam *Madvig* : *locus perplexus* 7 potius *Hervagius* : to- Ω 8 timoris ς : moris Z[(l)] (*'liber unus manuscr. longe optimus'*) : rum- Ω **2, 4** quem ... aestimabunt (7, *v.* 14) *desunt in* GH 4–5 si umquam *Meutzner* : ē umq- R : tum q- M : numq- NVδ : nisi numq- *Watt* 5 fructus VPms : flu- NOR (-tos) Mbd tuae s : tuos tu(a)e Ω

3 Nos adhuc in nostro statu quod difficillime recuperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem et in senatu auctoritatem et apud viros bonos gratiam, magis quam opta⟨ra⟩mus consecuti sumus; in re autem familiari, quae quem ad modum fracta, dissipata, direpta sit non igno- 5 ras, valde laboramus, tuarumque non tam facultatum, quas ego nostras esse iudico, quam consiliorum ad colligendas et constituendas reliquias nostras indigemus.

4 Nunc, etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam nuntiis ac rumore perlata, tamen ea scribam brevi quae te puto potissimum ex meis litteris velle cognoscere.

Prid. Non. Sext. Dyrrachio sum profectus, ipso illo die quo lex est lata de nobis. Brundisium veni Non. Sext. ibi 5 mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat et Brundisinae coloniae et tuae vicinae Salutis; quae res animadversa a multitudine summa Brundisinorum gratulatione celebrata est. a. d. III Id. Sext. cognovi, cum Brundisi essem, litteris Quinti fratris mirifico studio 10 omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae, legem comitiis centuriatis esse perlatam. inde a Brundisinis honestissime ornatus iter ita feci ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint.

5 Ad urbem ita veni ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit qui mihi obviam non venerit, praeter eos inimicos quibus id ipsum, se inimicos esse, non liceret aut dissimulare aut negare. cum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant. a qua 5

3, 2 forensem s : -sium Ω 4 optaramus *Manutius* : optamus Ω : -avimus P 4, 2 scribam ENO : ins- VRΔ 9 gratulatione ... est C : *om.* Ω ante diem (ante *etiam* C) Vms : a- dies NRMbd : *om. Constans* III *O.E. Schmidt* : VI *vel* sex(t). VΔ : sextil. b : ē R : *om.* N, *Constans* 10 cum br- essem ΣZ[lb] : *om.* Δ 13 honestissime ς : -mis Ω : -mis decretis *Ernesti* fecimus Mm 5, 1 ullius ms : ill- Ω

plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata, similis
et frequentia ⟨et⟩ plausus me usque ad Capitolium celebra-
vit in foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit.
postridie in senatu, qui fuit dies Non. Sept., senatui gratias
egimus. 10

6 Eo biduo, cum esset annonae summa caritas et homines
ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, im-
pulsu Clodi mea opera frumenti inopiam esse clamarent,
cum per eos dies senatus de annona haberetur et ad eius
procurationem sermone non solum plebis verum etiam bo- 5
norum Pompeius vocaretur idque ipse cuperet multitudoque
a me nominatim ut id decernerem postularet, feci et accurate
sententiam dixi. cum abessent consulares, quod tuto se ne-
garent posse sententiam dicere, praeter Messallam et Afra-
nium, factum est senatus consultum in meam sententiam ut 10
cum Pompeio ageretur ut eam rem susciperet, lexque ferre-
tur. quo senatus consulto recitato continuo, ⟨cum multitu-
do⟩ more hoc insulso et novo plausum meo nomine recitan-
do dedisset, habui contionem. ⟨eam⟩ omnes magistratus
praesentes praeter unum praetorem et duos tribunos pl. de- 15
derunt.

7 Postridie senatus frequens et omnes consulares. nihil
Pompeio postulanti negarunt. ille legatos quindecim cum
postularet, me principem nominavit et ad omnia me alterum
se fore dixit. legem consules conscripserunt qua Pompeio
per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto or- 5
be terrarum daretur; alteram Messius, qui omnis pecuniae

6–7 similis et NVΔ : -li ER 7 et s : *om.* Ω 6, 5 plebi λ 7
feci et Pδ : faciet Ω 9 Afranium *Brunus* : (a)eran- Ω : herenn-
δ 10 factum bs : -us Ω 12 continuo *etiam* C cum multitu-
do *add. Watt, ego, suo Marte uterque* : *om. etiam* C : cum populus
ς 13 insulso ΔC : in sulto N : inconsulto R : in consilio V
plausum meo O : -um eo N : -u meo RΔ : -um in meo *Zumpt*
iterando *temptavi* dedissent *Ernesti* 14 eam *addidi* : quam ς
7, 3 ad EVR : *om.* NΔ

dat potestatem et adiungit classem et exercitum et maius imperium in provinciis quam sit eorum qui eas obtineant. illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, haec Messi non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc. 10 consulares duce Favonio fremunt. nos tacemus, et eo magis quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderant. qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habemus, superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt; sin aliter, demolientur, suo nomine locabunt, rem totam aestimabunt. 15

8 Ita sunt res nostrae, 'ut in secundis fluxae, ut in adversis bonae.' in re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. praeterea sunt quaedam domestica quae litteris non committo. Quintum fratrem insigni pietate, virtute, fide praeditum sic amo ut debeo. te exspecto et oro ut matures venire eoque 5 animo venias ut me tuo consilio egere non sinas. alterius vitae quoddam initium ordimur. iam quidam qui nos absentis defenderunt incipiunt praesentibus occulte irasci, aperte invidere. vehementer te requirimus.

4, 2

Scr. Romae in. m. Oct. an. 57

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Si forte rarius tibi a me quam a ceteris litterae redduntur, peto a te ut id non modo neglegentiae meae sed ne occupationi quidem tribuas; quae etsi summa est, tamen nulla esse

7 adiungit c : -nxit Ω 12 responderunt F 13 aream bds : aera ī M : arram m : (m)eram NVR habebimus δ 14 ex δ : es N : sex VRM 15 Clodi porticum, Catuli restituendam *vel sim. ante* suo *addere voluit Schütz* 8, 1–2 *Ribbeck, I, p. 318*

Ep. 4, 2] *novam ep. fecit Brunus; cum priore coniungunt codd.*

potest tanta ut interrumpat iter amoris nostri et offici mei. nam ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus esse cui 5 darem litteras; itaque has alteras dedi.

Prioribus tibi declaravi adventus noster qualis fuisset et quis esset status atque omnes res nostrae quem ad modum 2 essent, 'ut in secundis fluxae, ut in adversis bonae.' post illas datas litteras secuta est summa contentio de domo. diximus apud pontifices prid. Kal. Oct. acta res est accurate a nobis, et si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam si ⟨n⟩umquam alias fuimus, tum profecto dolor et ⟨rei⟩ ma- 5 gnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. itaque oratio iuventuti nostrae deberi non potest; quam tibi, etiam si non desideras, tamen mittam cito.

3 Cum pontifices decressent ita, 'si neque populi iussu neque plebis scitu is qui se dedicasse diceret nominatim ei rei praefectus esset neque populi iussu aut plebis scitu id facere iussus esset,' videri posse sine religione eam partem areae mihi restitui, mihi facta statim est gratulatio (nemo enim 5 dubita⟨ba⟩t quin domus nobis esset adiudicata), cum subito ille in contionem escendit quam Appius ei dedit. nuntiat [iam] populo pontifices secundum se decrevisse, me autem vi conari in possessionem venire; hortatur ut se et Appium sequantur et suam Libertatem ut defendant. hic cum etiam 10 illi infimi partim admirarentur partim irriderent hominis

1, 7 declaravi NΔ : -rat H : -ra G : -rabitur VR 2, 2 litteras *etiam* λ : *del. Manutius* 5 numquam ς : um- Ω dolor et rei *Gulielmius* : dolor et GNΔ : -ris et OR : -ris etiam P : -ris V, *edd. nonnulli* 6 itaque ... inquam (5, *v.* 12) *om.* GH 6–7 iuventuti (Z[l]) ... deberi *Victorius* : iubent uti *vel* iubet ut in ... debere Ω 3, 4 eam s : iam Ω 4–5 areae mihi ς : *varia, ut* aree emi Ω 6 dubitabat *Hervagius* : -tat Ω 7 escendit M : asc- Nδ : desc- VR nuntiat ς : -ant Ω 8 iam (*etiam* Z[b]) *del. Malaespina* 9 possessionem Vbds : -ne NRMm 10 ut *om.* N : vi *Corradus* 11 infimi ς : infirmi ΩC

amentiam (ego statueram illuc non accedere nisi cum consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locas-
4 sent), Kal. Oct. habetur senatus frequens. adhibentur omnes pontifices qui erant senatores. a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus quaesivit quid essent in decernendo secuti. tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit religionis iudices pontifices 5
fuisse, legis ⟨es⟩se senatum; se et collegas suos de religione statuisse, in senatu de lege statu⟨tur⟩os cum senatu. itaque suo quisque horum loco sententiam rogatus multa secundum causam nostram disputavit. cum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere, neque ei finis est factus; sed tamen, 10
cum horas tris fere dixisset, odio et strepitu senatus coactus est aliquando perorare. cum fieret senatus consultum in sententiam Marcellini, omnibus praeter unum adsentientibus, Serranus ⟨intercessit. de⟩ intercessione statim ambo consules referre coeperunt. cum sententiae gravissimae dicerentur, 15
senatui placere mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi, si quae vis esset facta, senatum existimaturum eius opera factam esse qui senatus consulto intercessisset, Serranus pertimuit et Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit; abiecta 20
toga se ad generi pedes abiecit. ille noctem sibi postulavit. non concedebant; reminiscebantur enim Kal. Ian. vix tamen ei de mea voluntate concessum est.

4, 2 qui erat Δ : *om.* Σ 4 tum M. ς : cum (quom) me (M. b) Ω 6 legis esse *Seyffert* : legisse VR : legis NΔ 7 statuturos ς : statuos NOΔ : -ues VR : stat. C cum ... suo C : *om.* Ω 9 cum] tum *Watt* (*cf. Kühner-Stegmann II, p. 337*) 14 intercessit. de *add. Victorius* 16 locari ς : -re NΔ : iocare VR 18 factam *scripsi* : -tum Ω 22 tamen Ωλ : tandem *Hervagius* 23 ei de *scripsi* : tibi de Ωλ : sibi de δ : *del. Watt* (tibi *del. Corradus*) : *num potius* et id?

5 Postridie senatus consultum factum est id quod ad te misi. deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt; illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. nobis superficiem aedium consules de consili sententia aestimarunt HS vicies, cetera valde illiberaliter: Tusculanam villam quingentis milibus, Formianum HS ducentis quinquaginta milibus. quae aestimatio non modo vehementer ab optimo quoque sed etiam a plebe reprehenditur. dices 'quid igitur causae fuit?' dicunt illi quidem pudorem meum, quod neque negarim neque vehementius postularim. sed non est id; nam hoc quidem etiam profuisset. verum iidem, mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci. sed, ut spero, iam renascuntur. tu modo ad nos veni; quod vereor ne tardius interventu Varronis tui nostrique facias.

6 Quoniam acta quae sint habes, de reliqua nostra cogitatione cognosce. ego me a Pompeio legari ita sum passus ut nulla re impedirer. quod nisi vellem mihi esset integrum ut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere possem, votivam legationem sumpsissem prope omnium fanorum, lucorum; sic enim nostrae rationes [utilitates meae] postulabant. sed volui meam potestatem esse vel petendi vel ineunte aestate exeundi, et interea me esse in oculis civium de me optime meritorum non alienum putavi.

5, 1 senatus consultum m : -us consulto Ω : s. c. bds 5 vicies sλ : vicis *vel sim.* Ω illiberaliter *Victorius* : in te lib- Ω 6 HS *ante* quingentis *add. Lambinus* Formianam *Seyffert* HS *om.* b 12 mi VP : mei NORΔ 6, 3 ut *Hofmann* : aut Ω 4 possem ς : possent (-sint N) Ω : posse Z^(b) 5 sumpsissem C : -isse NRΔ : suppressisse V 6 lucorum *Bosius* : loc- Ω utilitates (-atis H) me(a)e ΩZ¹ : *del Manutius* 9 alienum Gs : -norum HNVRΔC

7 Ac forensium quidem rerum haec nostra consilia sunt, domesticarum autem valde impedita. domus aedificatur, scis quo sumptu, qua molestia. reficitur Formianum, quod ego nec relinquere possum nec videre. Tusculanum proscripsi, ⟨etsi⟩ suburbano non facile careo. amicorum benignitas 5 exhausta est in ea re quae nihil habuit praeter dedecus; quod sensisti tu absens, ⟨tui⟩ praesentes. quorum studiis ego et copiis, si esset per meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus; quo in genere nunc vehementer laboratur. cetera quae me sollicitant μυστικώτερα sunt. amamur a 10 fratre et a filia. ⟨te⟩ exspectamus.

4, 3

Scr. Romae VIII *Kal. Dec. an. 57 (§ 5)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Avere te certo scio cum scire quid hic agatur tum ea a me scire, non quo certiora sint ea quae in oculis omnium geruntur si a me scribuntur quam cum ab aliis aut scribuntur tibi aut nuntiantur, sed velim perspicias ex meis litteris quo animo ea feram quae geruntur et qui sit hoc tempore aut mentis 5 meae sensus aut omnino vitae status.

7, 3 reficitur *Manutius* : -ciatur Ωλ 5 etsi *add. Boot* non *om.* Mm 7 tui *add. Tyrrell-Purser* : nos *Madvig* 9 nunc P : hunc R : hinc GVΔ : hic N 11 te *add. Manutius* ex(s)pectamus GRMbd : -ur HNVPms

Ep. 4, 3] 1, 1 avere ... nuntiantur (*v.* 4) *om.* GH avere te EVbs : avete NR : avere OMdm certo NOΔ : -te VR : *om.* E ea Ω : mea PZ[1] 2 sint Vms : sunt ENORMbd 3 scribuntur (*pr.*) *Wesenberg* : -bantur Ω scribuntur (*alt.*) V : -bantur *cett.* 4 sed velim EVR : velim (*incipiente ep.*) G : sed ut v- N : sed ut verum Δ : sed ut M *corr.* : verum ut *Manutius*

2 Armatis hominibus a. d. III Non. Nov. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli, quae ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur et ad tectum paene pervenerat, Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodi inspec- 5 tante urbe coniectis ignibus, magna querela et gemitu non dicam bonorum, qui nescio an ⟨n⟩ulli sint, sed plane hominum omnium. ille ve⟨l ante⟩ demens ruere, post hunc vero furorem nihil nisi caedem inimicorum cogitare, vicatim ambire, servis aperte spem libertatis ostendere. etenim an- 10 tea, cum iudicium nolebat, habebat ille quidem difficilem manifestamque causam, sed tamen causam; poterat infitiari, poterat in alios derivare, poterat etiam aliquid iure factum defendere: post has ruinas, incendia, rapinas desertus a suis vix iam †Decimum† dissignatorem, vix Gellium retinet, ser- 15 vorum consiliis utitur; videt, si omnis quos vult palam occiderit, nihilo suam causam difficiliorem quam adhuc sit in iudicio futuram.

3 Itaque a. d. III Id. Nov. cum Sacra via descenderem, insecutus est me cum suis. clamor, lapides, fustes, gladii; et haec improvisa omnia. discessi in vestibulum Tetti Damionis. qui erant mecum facile operas aditu prohibuerunt. ipse occidi potuit; sed ego diaeta curare incipio, chirurgiae taedet. ille 5 omnium vocibus cum se non ad iudicium sed ad supplicium

2, 7 nulli *Lambinus* : u- Ω 8 ille ... futuram (*v.* 18) *om.* GH vel ante demens (de- ς) *scripsi* : vehemens Ω ruere *etiam* CZ[1]λ 9 vero *om.* Δ nisi c(a)edem Σs : sic edem *vel sim.* Δ 11 nolebat] toll- *Corradus* 12 poterat E : id p- *cett.* 15 Decimium *Orelli* : *an* Decium *vel* Docimum? dissig- *Vetter* : dessig- R : desig- *cett.* 16 occiderit ERbs : -rint OMdm : -runt NV 3, 2 et *om.* Δ 3 discessimus Δ vestibulum *Victorius* : -lo m. NVRMm : -lo EGbds Tetti ... futura (4, *v.* 3) *om.* GH Tettii *Manutius* : tetii *vel* tecii Ω 5 diaeta (*sic* s) curare *Cobet* : dia et accurari (dia *om.* NV *spat. rel.*) Ω

praesens trudi videret, omnis Catilinas Acidinos postea reddidit. nam Milonis domum, eam quae ⟨est in⟩ Cermalo, prid. Id. Nov. expugnare et incendere ita conatus est ut palam hora quinta cum scutis homines et eductis gladiis, 10 alios cum accensis facibus adduxerit. ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acris; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimo⟨s⟩, ipsum cupivit, sed ille †ex interiorem aedium Sulla se in†. senatus 15 postridie Id. domi Clodius. egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit adiuvante Appio, etiam hercule familiari tuo, de cuius constantia vitae tuae verissimae litterae. Sestius furere. ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. ⟨Milo⟩ proposita Marcellini 20 sententia, quam ille de scripto ita dixerat ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei iudicio complecteretur eaque omnia comitiis anteferret, proscripsit se per omnis dies comitialis de caelo servaturum. contiones turbulen-

4 tae Metelli, temerariae Appi, furiosissimae Publi; haec tamen summa, nisi Milo in campo obnuntiasset, comitia futura.

7 trudi ς : videri Ω (praesens v- *om.* VP) Acidinos *Victorius* : sac- Ω 8 eam quae *Malaespina* : meamque Ω est in *add. Lambinus* : in ς Cermalo *Turnebus* : ceramio Ω 10 et eductis *Lambinus* : ded- Ω : ed- ς 12 oppug- *Lambinus* 13 Milonis *del. Kiehl* acris s : agris Ω 14 notissimos ς : -mo Ω 15 ex] se in ς interiorem RΔ : ore- NVP : -orem partem ς : -ora *Manutius* : -orem μυχὸν (*vel* mucum) *temptavi* Sullae *Manutius* se (*om.* V) in *del. Malaespina* : abdidit *vel* recepit ς senatus *Manutius* : -tu Ω : -tum c 18 appio M *corr.* : op(p)io Ω vit(a)e tu(a)e Σ : virtute Δ 20 minari δ : mirari Ω Milo *add. Tunstall* 23 se per ς : super ΩC 4, 3 mil(l)o in (-oī) NR : miloni VPΔ campo Σ : -pum Δ

A. d. XII Kal. Dec. Milo ante mediam noctem cum manu 5
magna in campum venit. Clodius, cum haberet fugitivorum
delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo perman-
sit ad meridiem mirifica hominum laetitia, summa cum glo-
ria. contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus
furor. Metellus tamen postulat ut sibi postero die in foro 10
obnuntietur; nihil esse quod in campum nocte veniretur; se
hora prima in comitio fore. itaque a. d. XI Kal. [Ian.] in
comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce
furtim in campum itineribus †prope† deviis currebat; adse-
quitur inter lucos hominem Milo, obnuntiat. ille se recipit 15
magno et turpi Q. Flacci convicio. a. d. X Kal. nundinae.
contio biduo nulla.

5 A. d. VIIII Kal. haec ego scribebam hora noctis nona.
Milo campum iam tenebat. Marcellus candidatus ita sterte-
bat ut ego vicinus audirem. Clodi vestibulum vacuum sane
mihi nuntiabatur: pauci pannosi sine lanterna. meo consilio
omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo hero⟨e⟩ 5
esset animi, quantum etiam consili. miranda virtus est. nova
quaedam divina mitto, sed haec summa est: comitia fore
non arbitror, reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a
Milone puto; si se in turba ei iam obtulerit, occisum iri ab

5 ante mediam noctem HNVRbdsC : media nocte Mm : *om.* G 5–6 manu magna NVRMmλ : magna manu Gbds 7 delectas ς : deie- Ω 9 contemptus δ : -entus ΩZ[1] 12 XII Mm Ian. *del Manutius* 14 properans *conieci* adsequitur ... crediturus (5, *v.* 13) *om.* GH 15 inter duos lucos *Wesenberg* recipit NVP : recepit ORΔ 5, 1 VIIII O(?)Rλ : XIIII NV : VIII Δ (*vide edit. meae Cantab. tom. VII, p. 95*) scribebam Oδ : -ibam NRM : scripsi V 4 nuntiabatur N : -bantur VRΔ pauci s : -is Ω pannosis Nb sine lanterna s : s- alanterna(m) *vel sim.* Ω : linea lan- *Bosius* meo consilio *Manutius* : eo conscio (contio R) Ω 5 heroe ς : hero Ω 7 mitto ς : mittite Ω 9 se in turba ei iam *R. Klotz, ducibus Tunstall et Baiter* : se uti turb(a)e iam *vel sim.* NVCZ[lb] : sentitur hanc (ac P) iam R : -tur ve(h)iam Δ

ipso Milone video. non dubitat facere, prae se fert; casum illum nostrum non extimescit. numquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est us⟨ur⟩us nec inerti nobili⟨tati⟩ crediturus.

6 Nos animo dumtaxat vigemus, etiam magis quam cum florebamus; re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus essem, illo recusante subsidiis amicorum respondemus. quid consili de omni nostro statu capiamus te absente nescimus. qua re appropera.

4, 4

Scr. Romae III *Kal. Febr. an.* 56

CICERO ATTICO SAL.

Periucundus mihi Cincius venit a. d. III Kal. Febr. ante lucem; dixit enim mihi te esse in Italia seseque ad te pueros mittere. quos sine meis litteris ire nolui, non quo haberem quod tibi, praesertim iam prope praesenti, scriberem, sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum exspectatissimumque esse. qua re advola ad nos eo animo ut nos ames, te amari scias. cetera coram agemus. haec properantes scripsimus. quo die venies, utique ⟨fac⟩ cum tuis apud me sis.

12 usurus *R. Klotz* : usus Ω nobilitati *scripsi* : nobili Ω 6, 1 quam ς : quod N : *om.* VRΔ 3 liberalitati ς : -tatis Ω 4 respondimus *R. Klotz*

Ep. 4, 4] 1 venit *Watt* : fuit Ω 6 expect- P : spect- Ω 8 fac *add. Baiter* : velim (*ante* utique) *Mueller*

4, 4a

Scr. Antii c. XI *Kal. Quint., ut vid., an. 56*

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Perbelle feceris si ad nos veneris. offendes dissignationem Tyrannionis mirificam librorum meorum, quorum reliquiae multo meliores sunt quam putaram. et velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris, iisque imperes ut sumant 5 membranulam ex qua indices fiant, quos vos Graeci, ut opi-
2 nor, σιττύβας appellatis. sed haec, si tibi erit commodum. ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere, et Piliam adducas; ita enim et aequum est et cupit Tullia.

Me dius fidius, ne tu emisti λόχον praeclarum! gladiatores audio pugnare magnifice. si locare voluisses, duobus his mu- 5 neribus liberasses. sed haec posterius. tu fac venias, et de librariis, si me amas, diligenter.

Ep. 4, 4a] *novam ep. fecit Brunus, ut vid.: superiori adnectunt codd.* 1, 1 veneris GNΔ : venies VR dissig- *Vetter* : desig- Ω 2 meorum GVR : -um bibliotheca (-am N) NΔ 3 et Σ : etiam Δ velim Ps : vellem Ω 7 σιττύβας *Tyrrell* : sillabos Ω 2, 3 adducas *scripsi* : -cere Ω : -c(e) *Pius* 4 ne tu emisti Gbds : nec (et N) venisti NVR : ne tu ven- Mm λόχον *Bosius* (gladiatores *pro glossemate fort. habendum cum Milns, Hermes, 96 (1968), 506 sq.*) : locum Ω : ludum *Ernesti* 5 audio GNΔ : enim a- VR 6 te lib- *Purser, fort. recte*

4, 5

Scr. Antii paulo post ep. 4, 8

CICERO ATTICO SAL.

1 Ain tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probarique quam ⟨a⟩ te? cur igitur cuiquam misi prius? urgebar ab eo ad quem misi et non habebam exempla duo. quin etiam (⟨iam⟩ dudum enim circumrodo quod devorandum est) subturpicula mihi videbatur esse παλινῳδία. sed valeant 5 recta, vera, honesta consilia. non est credibile quae sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse et ut essent si quicquam haberent fidei. senseram, noram inductus, relictus, proiectus ab iis. tamen hoc eram animo ut cum iis in re publica consentirem. iidem erant qui fuerant. vix aliquando 10 te auctore resipivi.

2 Dices ea te[nuisse] suasisse quae facerem, non etiam ut scriberem. ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis ne qua mihi lice⟨re⟩t ⟨re⟩labi ad illos qui etiam tum cum misereri mei debent non desinunt

Ep. 4, 5 1, 1 ain ... παλινωδία (*v.* 5) *om.* GH ain OΔ Ant. FZ[1] : an NR tu an NΔZ[1] : tu OR : tu me Ant. F : tandem *Seyffert* legi O(?)P : lege Ω 2 a Ps : *om.* Ω 3 exampla duo (*i.e.* ii) *Constans* : -lare *vel* -lari ORΔ : -laria N : -lar Ps quin *Rinkes* : quid Ω : *anne* quid quod? iam *add. Hand* 9 iis O : is R : his GNPΔ eram C : erat in Ω 11 resipivi λς : -pui s : res ipsi (ipi) Ω 2, 1 dices ς : iud- Ω ea te *scripsi* : ea tenuisse Ω : eatenus te *R. Klotz* qua *idem* facerem *Pius* : feceram Ω : tacerem *Constans* 2 volui *cod. Balliolensis* : no- Ω 3 ne qua mihi liceret *Victorius* : neque mihi (me Mm) licet Ω relabi *Pluygers* : labi Ω

invidere. sed tamen modici fuimus ἀποθεώσει, ut scrips⟨e- 5
ram⟩. erimus uberiores, si et ille libenter accipiet et hi sub-
ringentur qui villam me moleste ferunt habere quae Catuli
fuerat, a Vettio me emisse non cogitant, qui domum negant
oportuisse me aedificare, vendere aiunt oportere. sed quid
ad hoc si, quibus sententiis dixi quod et⟨iam⟩ ipsi proba- 10
rent, laetati sunt tamen me contra Pompei voluntatem dixis-
se? finis sit. quoniam qui nihil possunt ii me nolunt amare,
3 demus operam ut ab iis qui possunt diligamur. dices 'vellem
iam pridem.' scio te voluisse et me asinum germanum fuisse.
sed iam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis
nullo modo possum.

Domum meam quod crebro invisis est mihi valde gratum. 5
viaticam Crassipes praeripit. tu 'de via recta in hortos?' vi-
detur commodius. ad te postridie scilicet; quid enim tua? sed
viderimus.

Bibliothecam mihi tui pinxerunt cum structione et sitty-
bis. eos velim laudes. 10

5 sed tamen ... oportere (*v.* 9) *om.* GH ἀποθεώσει ς : ΑΠΟΘѠCΙ RMm 5–6 scripseram. erimus *scripsi* : -pserimus Ω : -pseramus P : -psimus ms : -psi; erimus *Victorius* : -psisti (*quidni* -pseras?) : erimus *Watt* 6 hi NR (his ubr-) Δ : ii C subring- *Victorius* : subrig- ΩC 8 a Vettio me Z^b : a vectio O(?)R Ant. F : avercio N : aut etiam Δ 9 oportere *scripsi* : -tuisse Ω 10 hos *Rothstein, Watt* si *Manutius* : sed Ω : scilicet *Rothstein* : et *Watt* etiam *scripsi* : et Ω : ei *Watt : del. Boot* 12 sit *Graevius* : sed Ωλ 3, 2–3 me ... sed *Corradus* : me ast num germanum fuisset C : me ast num geram manum fuisset NOΔ *et sim.* R : me (*ceteris omissis*) G 6 viaticam ... laudes (*v.* 10) *om.* GH viaticam *scripsi* : -cum Ω 6–7 tu ... scilicet *distinxi* 9 cum structione *Birt* : const- Ω sittybis *Victorius* : sit t- Mm : sic tibi R : si scribis Nbds : sillybis *Graevius*

4, 6

Scr. in Cumano c. XIV *Kal. Apr., an.* 55

CICERO ATTICO SAL.

1 De Lentulo scilicet sic fero ut debeo. virum bonum et magnum hominem et in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus, nosque malo solacio sed non nullo tamen consolamur quod ipsius vicem minime dolemus, non ut Saufeius et vestri, sed mehercule quia sic ama- 5
bat patriam ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex eius incendio ereptus. nam quid foedius nostra vita, praecipue mea? nam tu quidem, etsi es natura πολιτικός, tamen nullam habes propriam servitutem, communi uteris om-
2 nium. ego vero, qui, si loquor de re publica quod oportet, 10
insanus, si quod opus est, servus existimor, si taceo, oppressus et captus, quo dolore esse debeo? quo sum scilicet, hoc etiam acriore quod ⟨ne⟩ dolere quidem possum ut non in te ingratus videar. quid si cessare libeat et in oti portum confu- 5
gere? nequiquam; immo etiam in bellum et in castra. ergo erimus ὀπαδοὶ qui ταγοὶ esse noluimus? sic faciendum est;

Ep. 4, 6] 1, 3 nosque ... viderimus (4, *v.* 1) *paucis exceptis om.* GH 4 nullo *Corradus* : multo Ω 5 vestri sed *Malaespina* : -ris EORΔ : nostre N 6 aliquo deorum (de e- R) ER : aliquid d- O : aliquid e- NΔ 7 ereptus EOR : esse er- NΔ 9 servitutem C : virtu- Ω uteris *Boot* : fueris Ωλ : fru- s : servis *Wesenberg* omnium *Watt* : non ne (nonne) ORΔλ : nomine *Pius* : condicione *R. Klotz* 2, 4 ne *add. Brunus* 5 ingratus Nbds : gr- EGRMm libeat RM : -et EGNOP : debet m 6 nequiquam *Baiter* : ne(c)quicquam EGNPΔ : nequaq- R 7 ὀπαδοὶ qui ταγοὶ *Victorius* : ΟΠΑΟΙ (*vel sim.*) qui ΤΑΤΟΙ RMm : ὀπλοίτε (vel -ται) bds noluimus OMC : vo- Rm : nolumus bd : vol- Ps : volemus N

tibi enim ipsi, cui utinam semper paruissem, sic video placere. reliquum est 'Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει.' non mehercule possum et Philoxeno ignosco qui reduci in carcerem (10) maluit. verum tamen id ipsum mecum in his locis commentor ut ista [im]probem, idque tu cum una erimus confirmabis. a te litteras crebro ad me scribi video, sed omnis uno tempore accepi. quae res etiam auxit dolorem meum. casu enim trinas ante legeram quibus meliuscule Lentulo esse (15) scriptum erat. ecce quartae fulmen! sed ille, ut scripsi, non miser, nos vero ferr⟨e⟩i.

3 Quod me admones ut scribam illa Hortensiana, in alia incidi, non immemor istius mandati tui, sed mehercule incipiendo refugi, ne, qui videor stulte illius amici [non] intemperiem tulisse, rursus stulte iniuriam illius faciam illustrem si quid scripsero, et simul ne βαθύτης mea, quae in agendo (5) apparuit, in scribendo sit occultior et aliquid satisfactio levitatis habere videatur. sed viderimus, tu modo quam saepissime ad me aliquid.

4 Epistulam Lucceio quam misi, qua meas res ut scribat rogo, fac ut ab eo sumas (valde bella est) eumque ut approperet adhorteris et quod mihi se ita facturum rescripsit agas (5) gratias, domum nostram quoad poteris invisas, Vestorio aliquid significes. valde enim est in me liberalis.

9 reliquum *Corradus* : -quia NΔ$Z^{(b)}$: quia OR : reliqui λ : -quum iam *Orelli* 12 ista probem Ant. : ista imp- Ω$Z^{(b)}$: istam p- R : ista ne imp- *Schütz* 15 meliuscule ς : -us qu(a)e GNΔ : -us ORS 17 ferrei s : ferri Ω : ferei m : miserrimi *R. Klotz* : servi *Victorius* 3, 2 ab incipiendo *Wesenberg* : in in- *Mueller* 3 qui *Pius* : quod Ω non *seclusi : post* int- ς : *anne ante* stulte *?* 4 illius ς : -is Ω illustrem P : -re Ω 6 -factio ς : facito ORMm : facere Nbs : facete d 4, 3 quam GNPs : quidem O : numquam R : nunc q- Z^{b} 7 liberalis Pbs : -rtatis Ω

4, 7

Scr. in Arpinati c. Id. Apr. an. 56

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil εὐκαιρότερον epistula tua, quae me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. venerat horis duabus ante Chaerippus, mera monstra nuntiarat.

De Apollonio quod scribis, qui illi di irati, homini Graeco qui conturbat atque idem putat sibi licere quod equitibus 5
2 Romanis! nam Terentius suo iure. de Metello, 'οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν', sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus cui equidem... tibi nummi meo periculo sint. quid enim vereris? quemcumque heredem fecit, nisi Publium fecit, †verum fecit non improbi quemquam† fuit ipse. quare in 5
hoc thecam nummariam non retexeris, in aliis eris cautior.

3 Mea mandata de domo curabis, praesidia locabis, Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. quid quaeris? equidem dolui. 'ὁ δὲ οὐκ ἐμπάζετο μύθων.'

Quid superest? etiam. puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis. 5

Ep, 4, 7] 1, 1 *verba* nihil εὐκ- *huic ep. tribuit* Z[1], *superiori* Ω 3 mera monstra R : -am -am GNOΔ : mera mi monstra M *corr.* 5 conturbat atque (et *Buecheler*) idem *Boot* : -baret quidem Ω quod ... cautior (2, *v.* 6) *om.* GH 2, 1 κταμένοισιν *Hom. Od. 22, 412; cf. ed. meae Cantab. tom. VII, p. 86* 3 cui equidem *cum aposiopesi scripsi* : quid q- Ω : qui q- bds 5 virum (nimirum *mallem*) fecit non improbiorem quam *Mueller* 3, 3 quid *Manutius* : quod Ω 5–6 amabis ut facis Ps : -it ut facias (-iat N) Ω

4, 8

Scr. Antii paulo post ep. 4, 4a

CICERO ATTICO SAL.

1 Multa me in epistula tua delectarunt, sed nihil magis quam patina tyrotarichi. nam de rauduscuIo quod scribis, ‘μήπω μέγ’ εἴπῃς πρὶν τελευτήσαντ’ ἴδῃς.’

Aedificati tibi in agris nihil reperio. in oppido est quiddam de quo est dubium sitne venale, ac proximum quidem no- 5
stris aedibus. hoc scito, Antium Buthrotum esse Romae ut Corcyrae illud tuum. nihil quietius, nihil alsius, nihil amoe-
2 nius. †ειμηισητωτ† φίλος ⟨οἶ⟩κος. postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens addita videtur meis aedibus. qua quidem in re mirifica opera Dionyṣi et Menophili tui fuit. nihil venustius quam illa tua pegmata, postquam sittybae libros illustrarunt. vale. 5

Et scribas mihi velim de gladiatoribus, sed ita bene si rem gerunt; non quaero male si se gesserunt.

Ep. 4, 8] *desunt* GH 1, 2 de rauduscuIo *Hervagius* : perau(i)d- *vel sim.* ΩC 7 alsius ς : sa- Ω 8 ἀεὶ (*hoc ego quoque*) ἄριστος (*hoc G. Schmid*) *Watt* οἶκος *Corradus ex Ep.* 15, 16a : KOC RMm 2, 2 mens NC : -sa RΔ 4 sittybae *Pantagathus* : sit tibae Z[1] : sit tibi NR *Ant.* : misit t- O : misit Δ : sillybis *Graevius* 5 vale *Gronovius* : valde ΩZ[lb] : v- laudo *Lehmann* 6 et ΩZ[b] : sed s : *om.* P 7 si se gesserunt (gessere *iam Malaespina*) *Wesenberg* : sit egisse (eg- sic N) re NOR : sic egisse Δ : si rem gesserunt *Watt*

4, 8a

Scr. Antii vel in Tusculano c. XIV *Kal. Dec., ut vid., an. 56*

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 †Aperias† vix discesserat, cum epistula. quid ais? putasne fore ut legem non ferat? dic, oro te, clarius; vix enim mihi exaudisse videor. verum statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. ludis quidem quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus. 5

2 De Trebonio, prorsus tibi adsentior. de Domitio,

'σύκῳ, μὰ τὴν Δήμητρα, σῦκον οὐδὲ ἓν
οὕτως ὅμοιον γέγονεν'

quam est ista περίστασις nostrae, vel quod ab isdem vel quod praeter opinionem vel quod viri boni nusquam; unum 5 dissimile, quod huic merito. nam de ipso casu nescio an illud melius. quid enim hoc miserius quam eum qui tot annos quot habet designatus consul fuerit fieri consulem non posse, praesertim cum aut solus aut certe non plus quam cum altero petat? si vero id est, quod nescio an sit, ut non minus 10 longas iam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeant quam factorum, quid illo miserius nisi res publica, in qua ne speratur quidem melius quicquam?

3 De Natta ex tuis primum scivi litteris; oderam hominem. de poëmate quod quaeris, quid si cupiat effugere? quid? sinam? de Fabio Lusco quod eram exorsus, homo peramans nostri semper fuit nec mihi umquam odio. satis enim acutus

Ep. 4, 8a] *novam ep. Manutius* : *cum superiore coniungunt codd.* 1, 1 aperias ... exorsus (*3, v. 3*) *om.* GH Apellas *Turnebus, ego olim* (*sed vide quae scripsi in Nomenclature, p. 13*) : Apenas F *et edd., quid secuti nescio* quid ς : quod Ω 3 tibi ΣZ[b] : *om.* Δ 2, 4 nostrae *Manutius* : -ra Ω 12 habeant *Gronovius* : -at Ω 3, 1 scivi s : -vit Ω 3 sinam *scripsi* : -at Ω : -as *Manutius* 4 nostri semper Σc : s- n- Δ

et permodestus ac bonae frugi. eum, quia non videbam, 5
abesse putabam: audivi ex Gavio hoc Firmano Romae esse
hominem et fuisse adsiduum. percussit animum. dices 'tantulane causa?' permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus. quid sit quod se a me remov⟨er⟩it, si modo
removit, ignoro. 10

4 De eo quod me mones, ut et πολιτικῶς me geram et τὴν ἔσω γραμμὴν teneam, ita faciam. sed opus est maiore prudentia, quam a te, ut soleo, petam. tu velim ex Fabio, si quem habes aditum, odorere et istum convivam tuum degustes et ad me de his rebus et de omnibus cottidie scribas. 5
ubi nihil erit quod scribas, id ipsum scribito. cura ut valeas.

4, 9

Scr. Antii ex. m. Iun., ut vid., an. 56

CICERO ATTICO SAL.

1 Sane velim scire num censum impediant tribuni diebus vitiandis (est enim hic rumor) totaque de censura quid agant, quid cogitent. nos hic cum Pompeio fuimus. multum mecum de re publica, sane sibi displicens, ut loquebatur (sic est enim in hoc homine dicendum), Syriam spernens, Hispaniam iac- 5
tans, hic quoque ut loquebatur – et opinor, usquequaque, de

9 removerit *Boot* (-orit *iam Ernesti*) : -ovit Ω (si modo r- *om.* GN) 4, 1 πολιτικῶς λ : pol(l)iticos Ω 2 ἔσω *Corradus* : EΩ *vel sim.* GRMm : eo λ 3 ex *Baiter* (e *Victorius*) : et GNΔ : *om.* R 6 id ς : et Ω

Ep. 4, 9] 1, 1 impediant R : -endant GNΔ diebus ... petere (*v.* 11) *om.* GH 3 multum R : -to NΔ : -ta Ps 4 displicens Rs : -pic(i)ens NΔ 5 iactans ς : l(a)et- Ω 6 hoc *Reid*

hoc cum dicemus, sit hoc quasi 'καὶ τόδε Φωκυλίδου.' tibi etiam gratias agebat quod signa componenda suscepisses; in nos vero suavissime mehercule est effusus. venit etiam ad me in Cumanum a. d. VI. nihil minus velle mihi visus est quam 10 Messallam consulatum petere. de quo ipso si quid scis velim scire.

2 Quod Lucceio scribis te nostram gloriam commendaturum et aedificium nostrum quod crebro invisis, gratum. Quintus frater ad me scripsit se, quoniam Ciceronem suavissimum tecum haberes, ad te Non. Mai. venturum. ego me de Cumano movi a. d. V Kal. Mai. eo die Neapoli apud Pae- 5 tum. a. d. IIII Kal. Mai. iens in Pompeianum bene mane haec scripsi.

4, 10

Scr. in Cumano IX *Kal. Mai. an. 55* (§ 2)

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Puteolis magnus est rumor [et] Ptolomaeum esse in regno. si quid habes certius, velim scire. ego hic pascor bibliotheca Fausti. fortasse tu putabas his rebus Puteolanis et Lucrinensibus. ne ista quidem desunt, sed mehercule ⟨ut⟩ a ceteris

9 suavissime me Z[1] : -ime Ω : -is me *Victorius* est ς : et Ω : *om.* Z[1] 10 a. d. VI *Constans* : at si Δ : si NR : sed *Sjögren* velle ς : -em Ω 2, 4 tecum haberes *Manutius* : secum haberet Ω 5 Paetum *Corradus* : l(a)etum GRΔ : locum N

Ep. 4, 10] *novam ep. Corradus : cum superiore coniungunt codd.* **1,** 1 et *om.* N ptolom- *vel* ptolem- Ω 4 ista NRΔ : -(a)e EG ut a *Corradus* : a Ω : ut *Watt*

oblectationibus deseror et voluptat⟨ibus cum propter aeta- 5
tem t⟩um propter rem publicam, sic litteris sustentor et re-
creor maloque in illa tua sedecula quam habes sub imagine
Aristotelis sedere quam in istorum sella curuli tecumque
apud te ambulare quam cum eo quocum video esse ambu-
landum. sed de illa ambulatione fors viderit aut si quis est 10
2 qui curet deus. nostram ambulationem et Laconicum eaque
quae circa sunt velim quod poteris invisas et urgeas Philoti-
mum ut properet, ut possim tibi aliquid in eo genere respon-
dere.

Pompeius in Cumanum Parilibus venit. misit ad me statim 5
qui salutem nuntiaret. ad eum postridie mane vadebam cum
haec scripsi.

4, 11

Scr. fort. in Tusculano v Kal. Quint. an. 55 (§ 1)

CICERO ATTICO SAL.

1 Delectarunt me epistulae tuae quas accepi uno tempore duas
a. d. V Kal. perge reliqua. gestio scire ista omnia. etiam illud
cuius modi sit velim perspicias; potes a Demetrio. dixit mihi
Pompeius Crassum a se in Albano exspectari a. d. IIII Kal.;
is cum venisset, Romam esse statim venturos ut rationes 5

5 et GNΔZ^{b}λ : *om.* ER 5–6 voluptatibus ... tum *scripsi* : voluptatum EGNΔZ^{b}λ : -tate R : -tatem P : -tatibus Hs : -tatum taedet *Kayser* : taedet voluptatum *Kasten* 10 quis ENRδ : qui GMλ 2, 2 circa EGRδ (curae b) : certa N : cirea M : Cyrea *Victorius* sunt E : sint GNRΔ quod *cod. Balliolensis* : quo GNRΔ : cum E : quoad *Mueller* poteris Es : -it GNRΔ

Ep. 4, 11] 1, 1 duas datas *Wesenberg* 3 mihi *om.* Mm 4 crassum a s : cras muma *et sim.* Ω 5 esse *Victorius* : et se Ω : *fort.* et se et eum (et illum et se ς)

cum publicanis putarent. quaesivi gladiatoribusne. respondit ante quam inducerentur. id cuius modi sit aut nunc, si scies, aut cum is Romam venerit ad me mittas velim.

2 Nos hic voramus litteras cum homine mirifico (ita mehercule sentio) Dionysio, qui te omnisque vos salutat. 'οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι.' qua re ut homini curioso ita perscribe ad me quid primus dies, quid secundus, quid censores, quid Appius, quid illa populi Appuleia; denique etiam 5 quid a te fiat ad me velim scribas. non enim, ut vere loquamur, tam rebus novis quam tuis litteris delector. ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem nec metuo tamen ne mihi sermo desit; ab isto ⟨tanto⟩pere delector. tu Lucceio nostrum librum dabis. Demetri Magnetis tibi mitto statim, ut 10 sit qui a te mihi epistulam referat.

4, 12

Scr. Antii ex. m. Iun., ut vid., an. 56

CICERO ATTICO SAL.

Egnatius Romae est, sed ego cum eo de re †Halimeti† vehementer Anti egi. graviter se acturum cum Aquilio confirmavit. videbis ergo hominem si voles. Macroni vix videor

2, 2 te Ps : tibi Ω 3 ἐστιν *post* γλυκ- *add. Manutius* παντ' *Victorius* : πάντα RC : ΠΑ M (*in fine paginae*) : πᾶν bds 6 a te s[2] : ante Ω 8 eduxi (edd- R) NORC : duxi GΔ 9 ab isto tantopere *scripsi* (ita ab isto puero del- *iam Madvig*) : abs te opere ΩZ[1] (de λ *vide ed. meae Cantab. tom. I, p. 96*) tu s : ut Ω

Ep. 4, 12] 1 halimeti (alime(n)ti RP, alimati O) ΩC : Thallum- *Corradus, coll. 5, 12, 2* 2 anti(i) GNM Ant. : ante ORδ

praesto esse. Idibus enim auctionem Larini video et biduum praeterea. id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas 5
mihi velim. sed si me diligis, postridie Kal. cena apud me cum P[et]ilia. prorsus id facies. Kalendis cogito in hortis Crassipedis quasi in deversorio cenare; facio fraudem senatus consulto. inde domum cenatus, ut sim mane praesto Miloni. ibi te igitur videbo; et praemonebo. domus te nostra 10
tota salutat.

4, 13

Scr. in Tusculano XVI *vel* XV *Kal. Dec. an. 55 (§ 1)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Nos in Tusculanum venisse a. d. XVII Kal. Dec. video te scire. ibi nobis Dionysius praesto fuit. Romae a. d. XIII Kal. volumus esse. quod dico 'volumus', immo vero cogimur. Milonis nuptiae.

Comitiorum non nulla opinio est. ego, etsi * * *, ⟨pro re⟩ 5
nata afuisse me in altercationibus quas in senatu factas audio fero non moleste. nam aut defendissem quod non placeret aut defuissem cui non oporteret. sed mehercule velim res

4 posse *post* esse *add.* ς idibus Σ (graviter ... biduum *om.* GH) Z[l] : *om.* Δ biduum N : vi- ORZ[l] : i- Δ 6 mihi GNP : mi ORΔ : me H 7 Pilia ς : petilia ΩC 10 praemonebo *Corradus* : prom- (*sed* -movebo R) ΩZ[lb]λ

Ep. 4, 13] 1, 2 dionysius nobis Δ XIII GRc : XIIII NO : XVIII Δ 3 quid s 5 est ... licet (2, *v.* 5) *paucis exceptis om.* GH ego *anon. ap. Pium* : ergo OδZ[b] : rigo NRM 5–6 etsi *** pro re nata *scripsi* (*post* etsi *aliqua intercidisse viderat Fr. Schmidt*) : etsi irata *vel* et sur- ΩZ[b] : ληστρικῷ Συρίας *Constans* (*cf. B. A. Marshall, Les Études Cl. 41 (1973), 419 sqq.*) 6 afuisse Z[l] : abf- s : f- Ω (*post* me R)

istas et praesentem statum rei publicae et quo animo consules ferant hunc σκυλμὸν scribas ad me quantum pote. valde 10
sum ὀξύπεινος et, si quaeris, omnia mihi sunt εὔπεπτα.

2 Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt profectum paludatum quam olim aequalem eius L. Paulum, item iterum consulem. o hominem nequam!

De libris oratoriis factum est a me diligenter. diu multumque in manibus fuerunt. describas licet. illud etiam ⟨atque 5
etiam⟩ te rogo, τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς, ne istuc hospes veniam.

4, 14

Scr. in Cumano vel Pompeiano med. m. Mai. an. 54

CICERO ATTICO SAL.

1 Vestorius noster me per litteras fecit certiorem te Roma a. d. VI Id. Mai †putare† profectum esse tardius quam dixeras quod minus valuisses. si iam melius vales, vehementer gaudeo. velim domum ad te scribas ut mihi tui libri pateant non secus ac si ipse adesses, cum ceteri tum Varronis. est enim 5
mihi utendum quibusdam rebus ex his libris ad eos quos in manibus habeo; quos, ut spero, tibi valde probabo.

10 scribas NORC : resc- Δ pote Ωλ : -es bds valde Osλ : val NRΔ 11 εὔπεπτα *Sedgwick* : suspecta Ω 2, 1 minore *cod. Balliolensis* : -em Ω 2 iterum H : t. terum *vel sim.* Ω 4 oratoriis NMm : -ris *cett.* diu multumque s[2] : dium uttum que *vel* diminutum qu(a)e *vel sim.* Ω 5–6 atque etiam *add. Schütz* 7 veniam Oms : -at GNRMbdC

Ep. 4, 14] *in hac sequentibusque plerumque deficiunt* GH **1,** 1 Roma ς : -am Ω 2 putare] -re possum (-sim R) RF : -ri ς : puto te *Lambinus* : putat te *Meutzner* : *del. Schütz* : *post* esse *transp. Sternkopf* dixeras *Corradus* : -at Ω 4 ad te *etiam* Z[1] : *om.* VR : ad tuos bs

2 Tu velim, si quid novi forte habes, maxime a Quinto fratre, deinde a C. Caesare, et si quid forte de comitiis, de re publica (soles enim tu haec festive odorari), scribas ad me; si nihil habebis, tamen scribas aliquid. numquam enim mihi tua epistula aut intempestiva aut loquax visa est. maxime 5 autem rogo rebus tuis totoque itinere ⟨feliciter ex⟩ sententiaque confecto nos quam primum revisas. Dionysium iube salvere. cura ut valeas.

4, 15

Scr. Romae VI *Kal. Sext. an. 54 (§ 8)*

CICERO ATTICO SAL.

1 De Eutychide gratum, qui vetere praenomine novo nomine T. erit Caecilius, ut est ex me et ex te iunctus Dionysius M. Pomponius. valde mehercule mihi gratum est Eutychidem tua erga me benevolentia cognosse suam illam in meo dolore συμπάθειαν neque tum mihi obscuram neque post ingratam 5 fuisse.

2 Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse, numquam enim tu sine iustissima causa tam longe a tot tuis et hominibus et rebus carissimis et suavissimis abesse voluisses. sed humanitatem tuam amoremque in tuos reditus celeritas declarabit. sed vereor ne lepore suo detineat diutius 5

2, 1 tu VRλ : ut NMm : *om.* GPbds : et *cod. Balliolensis* forte novi Δ 6 feliciter ex *addidi* (ex ς) 7 que *om.* ς confecto ς : -ta Ω

Ep. 4, 15] 1, 3 gratum est (-mst) *Buecheler* : -um si NΔ : -um se O(?)R 4 tua ... -entia *Baiter* : tuam -entiam Ω : per tuam ... -entiam *coni. Watt* cognosse suam *Baiter* : -osces suam N : -ossi iam O (-sse?) Mm : -oscam R : -osses iam bds 2, 5 declarabit ς : -avit Ω 5 ne te *Lambinus*

praetor Clodius et homo pereruditus, ut aiunt, et nunc quidem deditus Graecis litteris Pituanius. sed si vis homo esse, recipe te ad nos ad quod tempus confirmasti. cum illis tamen cum salvi venerint Romae vivere licebit.

3 Avere te scribis accipere aliquid a me litterarum. dedi, ac multis quidem de rebus ἡμερολεγδὸν perscripta omnia; sed, ut conicio, quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. genus autem mearum ad te quidem litterarum eius modi fere est ut non libeat cuiquam dare 5 nisi de quo exploratum sit tibi eum redditurum.

4 Nunc Romanas res accipe. a. d. III⟨I⟩ Non. Quint. Sufenas et Cato absoluti, Procilius condemnatus. ex quo intellectum est τρισαρεοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, maiestatem, totam denique rem publicam flocci non facere, patrem familias domi suae occidi nolle, neque tamen id ipsum abunde; nam absolverunt XXII, condemnarunt 5 XXVIII. Publius sane diserto epilogo ⟨la⟩crim[in]ans mentis iudicum moverat. Hortalus in ea causa fuit cuius modi solet. nos verbum nullum; verita est enim pusilla, quae nunc laborat, ne animum Publi offenderet. 10

5 His rebus actis Reatini me ad sua Τέμπη duxerunt ut agerem causam contra In⟨ter⟩amnatis apud consules et de-

7 Pituanius *Manutius* : -ios Ω 8 tamen GORMbd : tum NPms 3, 1 avere ms : habere Ω 5 fere R : forte GNΔ 4, 1 romanas δ : -nus ORM : romam N accipe Nδ : accepit ORM IIII *Manutius* (*cf. Ascon. 18, 17 Clark*) : III Ω 2 condemnatus ς : com(m)endatus (-andus N) NM (*in marg.*) ms : -datur ORMbd 3 τρισ- *Bosius* : tres ΔN : *om.* R 5 familias bds : -ia ORMm : -ie N occidi *Schütz* : -dere Ω 7 diserto ς : deserte Ω lacrimans *scripsi* : cruminar RM : criminari δ : -ans N 8 Hortalus *Manutius* : hotal(l)us *vel sim.* Ω : hortensius s 9 verita *Manutius* : -tas Ω Z^b 10 publii Nc : -io RΔZ^b offenderet ΩZ^b : -rem *Manutius* 5, 1 Reatini me ς : erat in (i)me Ω duxerunt ς : dix- Ω 2 Interamnates ς : inamnatis *vel sim.* Ω consules *scripsi* : -em Ω

cem legatos, qua lacus Velinus a M'. Curio emissus interciso monte in Nar⟨em⟩ defluit; ex quo est illa siccata et umida tamen modice Rosia. vixi cum Axio; quin etiam me ad Septem Aquas duxit. 5

6 Redii Romam Fontei causa a. d. VII Id. Quint. veni spectatum, primum magno et aequabili plausu – sed hoc ne curaris, ego ineptus qui scripserim. deinde Antiphonti operam. is erat ante manu missus quam productus. ne diutius pendeas, palmam tulit. sed nihil tam pusillum, nihil tam sine 5 voce, nihil tam... verum haec tu tecum habeto. in Andromacha tamen maior fuit quam Astyanax, in ceteris parem habuit neminem. quaeris nunc de Arbuscula. valde placuit. ludi magnifici et grati; venatio in aliud tempus dilata.

7 Sequere nunc me in campum. ardet ambitus. 'σῆμα δέ τοι ἐρέω': faenus ex triente Id. Quint. factum erat bessibus. dices 'istuc quidem non moleste fero.' o virum! o civem! Memmium Caesaris omnes opes confirmant. cum eo Domitium consules iunxerunt, qua pactione epistulae committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet; 5 sed utrum fronte an mente dubitatur. ἐξοχὴ in nullo est; pecunia omnium dignitatem exaequat. Messalla languet, non quo aut animus desit aut amici, sed coitio consulum ⟨et⟩ Pompeius obsunt. ea comitia puto fore ut ducantur. 10

3 qua *scripsi* : quod Ω M'. *Manutius* : m. Ω 4 Narem *Lambinus* : nar Ω 5 rosia ΩC : Rosea *Manutius* quin ΩC : qui *Manutius* 6, 1 spectatum *Graevius* : spectaculum Ω : in sp- *Malaespina* 4 is erat *Victorius* : mise- Ω 6 *post* tam *aposiopesin ind. Bosius* 7 Astyanax *Victorius* (-ax. nam *iam* c) : astya (*vel* astia) nam Δ : astra nam Σ 9 dilata *cod. Balliolensis* : dill- N: del- GRΔ 7, 3 istuc *Victorius* : -um Ω 5 coss. ς : cons. GR : -sulem NOPΔ epistul(a)e GOR : -lam NΔ 7 nullo bdsλ : -la Ω 9 amicis Δ consulum *Manutius* : -lis Ω : cons(ul) Pbd 10 et *add.* ς obsunt s: abs- (aps-) ORMm : absens est Nbd ea *Manutius* : ex RΔ : *om.* N

tribunicii candidati iurarunt se arbitrio Catonis petituros. apud eum HS quingena deposuerunt ut, qui a Catone dam-
8 natus esset, id perderet et competitoribus tribueretur. haec ego pridie scribebam quam comitia fore putabantur. sed ad te V Kal. Sext., si facta erunt et tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam. quae si, ut putantur, gratuita fuerint, plus unus Cato potuerit quam ⟨omnes leges⟩ om- 5
nesque iudices.

9 Messius defendebatur a nobis de legatione revocatus; nam eum Caesari legarat Appius. Servilius edixit ut adesset. tribus habet Pomptinam, Velinam, Maeciam. pugnatur acriter; agitur tamen satis. deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum. parantur orationibus indices gloriosi. fortasse 5
accedent etiam consules designati. in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde laborabit.

10 Ex Quinti fratris litteris suspicor iam eum esse in Britannia. suspenso animo exspecto quid agat. illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis indiciis possumus iudicare, nos Caesari et carissimos et iucundissimos esse.

Dionysium velim salvere iubeas et eum roges ut te horte- 5
tur quam primum venias, ut possit Ciceronem meum atque etiam me ipsum erudire.

13 esset *cod. Balliolensis* : est Ω et ς : ea N : a R (*sed* perdere) : et a Δ tribueretur *cod. Ball.* : -entur Ω 8, 2 fore ORs : in f- (foro bd) NΔ sed Δ : si OR : *om.* N 4 si N (*sed post* te) Δ : *om.* OR 5–6 omnes leges omnesque *Wesenberg* : omnes qui Ω 9, 1 de NOR : sed de Δ 2 legarat b : legerat ORΔC : legaret N : -averat s 3 Velinam, Maeciam (ς) *Manutius* : villam m(a)ecia *vel sim.* Ω

4, 16

Scr. Romae c. Kal. Quint. an. 54

CICERO ATTICO SAL.

1 Occupationum mearum vel hoc signum erit quod epistula librari manu est. de epistularum frequentia te nihil accuso, sed pleraeque tantum modo mihi nuntiabant ubi esses quod erant abs te, vel etiam significabant recte esse. quo in genere maxime delectarunt duae fere eodem tempore abs te Buthro- 5 to datae; scire enim volebam te commode navigasse. sed haec epistularum frequentia non tam ubertate sua quam crebritate delectavit: illa fuit gravis et plena rerum quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. ad eam rescribam igitur, et hoc quidem primum: Paccio et verbis et re ostendi 10 quid tua commendatio ponderis haberet. itaque in intimis est meis, cum antea notus non fuisset.

2 Nunc pergam ad cetera. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. sed nosti genus dialogorum meorum. ut in oratoriis, quos tu in caelum fers, non potuit mentio fieri cuiusquam ab iis qui disputant nisi eius qui illis notus aut auditus esset, ⟨ita⟩ hanc ego 5 de re publica quam institui disputationem in Africani personam et Phili et Laeli ⟨et⟩ Manili contuli. adiunxi adulescentis Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Laeli generos, Scaevolam et Fannium. itaque cogitabam, quoniam in singulis li-

Ep. 4, 16] 1, 2 manu s : -us ΣC : in manus Δ 3 plereque M *corr.* : -rique (-runque N) Ω 3–4 quod erant abs te *post* esse (*v.* 4) *transp. Schütz* erant *Malaespina* : erat Ω 5 Buthroto λ : bruto Ω 8 crebritate *Lamb.* (*marg.*) : celebr- GRMC : celer- NVPδ 10 Paccio *varie depravant codd.* **2,** 2 includetur GNVRC : inducetur Em : *om.* M 3 oratoriis NP : -ris EVRΔ 4 mentio potuit Δ 5 ita *add. Wesenberg* 7 Phili ς : pilti *vel* pilii *vel sim.* Ω Laeli *Manutius* : peti(i) Ω et P : *om.* Ω 8 duo EVMCλ : duos NORδ

bris utor prohoemiis ut Aristoteles in iis quos ἐξωτερικοὺς vocat, aliquid efficere ut non sine causa istum appellarem, id quod intellego tibi placere. utinam modo conata efficere possim! rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et plurimi oti, quo ego maxime egeo.

3 Quod in iis libris quos laudas personam desideras Scaevolae, non eam temere demovi, sed feci idem quod in 'Πολιτείᾳ' deus ille noster Plato. cum in Piraeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem, quoad primus ille sermo habe[re]tur, adest in disputando senex; deinde, cum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere neque postea revertitur. credo Platonem vix putasse satis commodum fore si hominem id aetatis in tam longo sermone diutius retinuisset. multo ego magis hoc mihi cavendum putavi in Scaevola, qui et aetate et valetudine erat ea qua esse meministi et iis honoribus ut vix satis decorum videretur eum pluris dies esse in Crassi Tusculano. et erat primi libri sermo non alienus a Scaevolae studiis; reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut scis. huic ioculatorem senem illum, ut noras, interesse sane nolui.

4 De re Piliae quod scribis, erit mihi curae. etenim est luculenta res Aureliani, ut scribis, indiciis, et in eo me etiam Tulliae meae venditabo. Vestorio non desum; gratum enim tibi id esse intellego et ut ille intellegat curo. sed ⟨ne⟩scio qui, cum habeat duo facilis, nihil difficilius.

10 Aristoteles ς : adistolis *vel sim.* Ω ἐξωτ- ς : ext- Ω 14 quo VRδ : quod GNM 3, 2 demovi *Lambinus* : dim- Ω iddem (*sic*) quod in E : idem (id bds) in GNδ : id enim M : quod in VR 5 habetur *Boot* : -eretur Ω 8 commodum Σ : consonum Δ 10 magis *Ernesti* : satis (*ex v. 8; sed* satius Ems) Ω 11 qua Rbds : quam ENVMm : qua eum *Buecheler* 14 ioculatorem ΩCλ : -ri(a)e δ 4, 1 Piliae *Schütz* : fil- Ω 2 indiciis Nδ : iudici(i)s GVRMZ^{1} 3 venditabo MC : -icabo Σδ 4–5 nescio qui *Watt* : scis qui Ω : scis qui sit *Wesenberg* : scis tu *temptavi*

5 Nunc ad ea ⟨quae⟩ quaeris de C. Catone. lege Iunia et Licinia scis absolutum; Fufia ego tibi nuntio absolutum iri, neque patronis suis tam libentibus quam accusatoribus. is tamen et mecum et cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus a Lucretio. iudicibus reiciendis ⟨dies⟩ a. d. V Non. Quint. de Procilio rumores non boni; sed iudicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. senatus consultum quod hi consules de provinciis fecerunt, 'quicumque posthac...', non mihi vi‖detur esse valiturum. 5

6 De Messalla quod quaeris, quid scribam nescio. numquam ego vidi tam paris candidatos. Messallae copias nosti. Scaurum Triarius reum fecit. si quaeris, nulla est magnopere commota συμπάθεια, sed tamen habet aedilitas eius memoriam non ingratam et est pondus apud rusticos in patris memoria. reliqui duo pleb⟨ei⟩i sic exaequantur [ut] Domitius ut valeat amicis, adiuvetur tamen non gratissimo munere, Memmius Caesaris commendetur militibus, Pompei gratia nitatur. quibus si non valuerit, putant fore aliquem qui comitia in adventum Caesaris detrudat, Catone praesertim absoluto. 5 10

5, 1 qu(a)e Ps : *om.* Ω 2 Fufia ς : -i(a)e (fu sic R) Ω 4 rediit NObds : redit RMm 5 dies *addidi* (dies est dictus *Madvig*) 6 Procilio *Manutius* : pr(a)elio Ω nosti NOδ : -tri RM 8 hi b : hic Ω 9 videtur *Mommsen* : ut (*etiam* $Z^b\lambda$) detur Ω, *ita tamen ut inter duas has voces archetypi foliis inter se scilicet mutatis verba quae sunt* quod iam intellegebamus (4, 17, 3, *v.* 3) *usque ad* absolutum Gabinium (4, 19, 1, *vv.* 1–2) *inserant codd.* : *quae suo loco restituit idem* (*sed vide infra ad* 4, 17, 3, *v.* 2). *Tornesianum eodem modo peccasse ex Lambini Bosiique adnotationibus manifestum* est 6, 2 nosti δ : notis O(?)RM : noras N 6 memoria M *corr.* : -am Ω plebeii ς : -bi Ω ut *del. Sternkopf* 7 ut *om. cod. Balliolensis* tamen] etiam *Schütz, del.* non 8 commendetur ς : -datur s : -dat Ω 9 gratia s : gallia Ω

7 Paccianae epistulae respondi; cognosce cetera. ex fratris litteris incredibilia quaedam de Caesaris in me amore cognovi, eaque sunt ipsius Caesaris uberrimis litteris confirmata. Britannici belli exitus exspectatur; constat enim aditus insulae esse muratos mirificis molibus. etiam illud iam cognitum est, neque argenti scrupulum esse ullum in illa insula neque ullam spem praedae nisi ex mancipiis; ex quibus nullos puto te litteris aut musicis eruditos exspectare.

8 Paulus in medio foro basilicam iam paene texerat isdem antiquis columnis. illam autem quam locavit facit magnificentissimam. quid quaeris? nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. itaque Caesaris amici, me dico et Oppium, dirumparis licet, ⟨in⟩ monumentum illud quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus sescenties sestertium; cum privatis non poterat transigi minore pecunia. efficiemus rem gloriosissimam. iam in campo Martio saepta tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi eaque cingemus excelsa porticu ut mille passuum conficiatur. simul adiungetur huic operi villa etiam publica. dices 'quid mihi hoc monumentum proderit?' at quid id laboramus?

⟨Habes⟩ res Romanas. non enim te puto de lustro, quod iam desperatum est, aut de iudiciis quae lege Clodia fiunt quaerere.

7, 5 muratos ... molibus *fort. ex poeta aliquo* muratos NRs (*cf. Ciris 105*) : munitos E : mira- OMdm : muta- b montibus *Watt* 6 scrupulum ENRds : scrip- Mbmλ **8,** 1 texerat *Corradus* : -rit ΩCZ^{l}λ : texit bds 5 dir- *Bosius* : disr- Ω in *add. Bosius* : *om.* Ω$Z^{(b)}$ 6 forum C : eo- Ω usque N : u (*cett. amissis*) *Frag. Anglimontanum* (Ang.) : iisque *vel sim.* ORΔ 9 iam *Watt* : nam Ω 11 simul Nδ : semel ORM(?) Ang. 12 dices bds : dicis NORMm Ang. 13 at *Wesenberg* : ad Ω Ang. quid id Δ : qui id Ang. : quid te F : quid NOR labores F 14 habes *add. Malaespina* 15 Clodia *Lange* : coctia *vel* coc(c)ia Ω fiunt *Boot* : fiant Ω Ang.

9 Nunc te obiurgari patere, si iure. scribis enim in ea epistula quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam in Asiam tibi eundum esse te arbitrari. mihi mehercule nihil videbatur esse in quo tantulum interesset utrum per procuratores ageres an per te ipsum ut a nobis totiens et tam longe 5 abesses. sed haec mallem integra re tecum egisse; profecto enim aliquid egissem. nunc reprimam susceptam obiurgationem. hoc quod dixi tantum utinam valeat ad celeritatem reditus tui!

Ego ad te propterea minus saepe scribo quod certum non 10 habeo ubi sis aut ubi futurus sis; huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras. tu quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quae tempora te exspectemus facias me certiorem velim, et de Eutychide quid egeris. 15

4, 17

Scr. Romae Kal. Oct. an. 54 (§ 4)

CICERO ATTICO SAL.

1 Puto te existimare me non oblitum consuetudinis et instituti mei rarius ad te scribere quam solebam; sed cum loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum neque Athenas neque in Asiam neque cuiquam nisi ad te ipsum proficiscenti dedi litteras. neque enim ⟨eae⟩ sunt epistulae 5

9, 4 interesset bds : -esse Ω Ang. 5 ut a nobis *Baiter* : mutabis Ω : ut ab iis F : ut ab his *Beroaldus* : ut a tuis *Boot* totiens] tot tuis *Sternkopf* 6 egisse NRδ : -em M 8 hoc ... tantum $Z^b\lambda$: *om.* Ω 9 tui ς : tuus Ω (*om.* R) 12 is te δ : isti Ω : istic te *Madvig*

Ep. 4, 17] 1, 1 non] nunc *Pius* 2 mei ERC : tui me GNVΔ (mei me b, tui s) : tui (*tunc praecisum*) Ang. cum] quoniam *Wesenberg* 4 neque (*alt.*) *del. Wesenberg* 5 eae *add.* ς

nostrae quae si perlatae non sint nihil ea res nos offensura sit; quae tantum habent mysteriorum ut eas ne librariis quidem fere committamus ne quid quo excidat.

2 Consules flagrant infamia quod C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit quam ipse ⟨et⟩ suus competitor Domitius cum consulibus fecisset, uti ambo HS ⌈XXXX⌉ consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent qui se adfuisse dicerent cum lex curiata ferretur 5 quae lata non esset, et duo consularis qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse cum omnino ne senatus quidem fuisset. haec pactio non verbis sed nominibus et perscriptionibus multorum ⟨per⟩ tabulas cum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus 10 inductis auctore Pompeio. hic Appius erat idem; nihil sane 3 iacturae. corruerat alter et plane, inquam, iacebat. Memmius autem dirempta coitione invito Calvino plane refrixerat et eo magis nunc || quod iam intellegebamus enuntiationem illam Memmi valde Caesari displicere. Messalla noster et eius Domitius competitor liberalis in populum valde fuit. 5 nihil gratius. certi erant consules. at senatus decernit ut taci-

8 ne quid quo *Schmidt* : lepidum quo ΩZ[b] : ne quid umquam *Starker* : ne q- aliquo *R. Klotz* 2, 2 et *add. Pius* competitor ς : rep- Ω Ang. 3 fecissent *cod. Balliolensis* uti ambo ς : utinambo Ang. : -nam ambo Δ : -nam bonus (HS *om.*) R : -nam bona V : uti. nam N ⌈XXXX⌉ *scripsi, ut interpret. Gelzer* : quadragena ΩC : quadringenties *Watt, ut interpret. multi* 6 se NVRs : sequi se Δ 7 adfuisset Δ 9 multorum per tabulas *scripsi* : m- t- Ω : m- tabulis bs : m- in tabulas *Constans* : in m- tabulis *Watt* 3, 2 dirempta ς : -epta Ω 3 nunc NRΔZ[b] : in V *sequentes litteras quae sunt* cociace *a Mommsenio hic positas ad* 4, 19, 1, *v.* 11 *pertinere vidit Sternkopf* 4 displicere bs : -rem N : despicerem ORMdm 5 competitor Domitius ς populum *Pius* : -lo Ω 6 erant *cod. Balliolensis* : erat Ω consules *cod. Balliolensis* : cons. .s. RM : consules .s. N : consulibus bds : cos. m at ς : ac Ω decrevit P

tum iudicium ante comitia fieret ab iis consiliis †quae erant omnibus sortita† in singulos candidatus. magnus timor candidatorum. sed quidam iudices, in his Opimius, Veiento, Rantius, tribunos pl. appellarunt ne iniussu populi iudicarent. †rescidit†. comitia dilata ex senatus consulto dum lex de tacito iudicio ferretur. venit legi dies. Terentius intercessit. consules, qui illud levi bracchio egissent, rem ad senatum detulerunt. hic Abdera, non tacente me. dices 'tamen tu non quiescis?' ignosce, vix possum. verum tamen quid tam ridiculum? senatus decreverat ne prius comitia haberentur quam lex lata esset; ⟨si⟩ quis intercessisset, res integra referretur. coepta ferri leviter, intercessum non invitis, res ad senatum. 'de ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore haberi. c.'

4 Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, cum ego partem eius ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scaevolam interpositis singulis diebus usque ad pr. Kal. Oct., quo ego haec die scripsi, sublatis, populo tributim domi suae satis fecerat. sed tamen, etsi uberior liberalitas huius, gratior esse videbatur eorum qui occuparant. cuperem vultum videre tuum cum haec legeres; nam profecto spem habes nullam haec negotia multarum nundinarum fore. sed senatus hodie erat futurus, id est Kal. Oct.; iam enim

8 sortito *conieci* 9–10 Veiento (*Orelli*), Rantius *Buecheler* : Veientora- Z^b : veietor Antius C : veietora- *vel sim.* Ω 11 rescidit (res c- M) NOPΔZ^l : recidie R : res cedit Ant. : res cecidit *Madvig* : res recidit ad senatum *Wesenberg* : res rec- *Watt* dum ς : cum Ω 14 retulerunt s 17 si quis *Lambinus* : quis NOR : qui si Δ 18 ferri ς : fieri Ω 20 c. *scripsi* : censere Ω : *del. Manutius* 4, 2 partem *Manutius* : patrem ORΔ : pater N 2 eius] causae *Watt* : *an* causae eius? 4 die scripsi *Victorius* : desc- Ω 6 gratior *Victorius* : er(r)at- *vel sim.* Ω 7 vultum δ : ut cum (tñ N) Ω leges *Gronovius, perperam* 8 spem *Lambinus* : rem Ω 9 erat N : fue- ORΔ

luciscit. ibi loque[re]tur praeter Ateium et Favonium libere 10
nemo; nam Cato aegrotat. de me nihil timueris; sed tamen
promitto nihil.

5 Quid quaeris aliud? iudicia, credo. Drusus, Scaurus non
fecisse videntur. tres candidati rei fore putabantur, Domitius
a Memmio, Messalla a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario
aut a L. Caesare. 'quid poteris' inquies 'pro iis dicere?' ne
vivam ⟨si⟩ scio; in illis quidem tribus libris quos tu dilaudas 5
nihil reperio.

4, 18

Scr. Romae inter IX *Kal. et* IV *Non. Nov. an. 54 (§§ 4, 5)*

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 * * * nunc, ut opinionem habeas †rerum†, ferendum est.
quaeris ego me ut gesserim. constanter et libere. 'ille' inquies
'ut ferebat?' humaniter, meaeque dignitatis, quoad mihi satis
factum esset, habendam sibi rationem putabat. quo modo
ergo absolutus? omnino πρῷρα πρύμνα accusatorum 5
incredibilis infantia, id est L. Lentuli L. f., quem fremunt

10 luciscit. ibi loquetur *Victorius* : -ci tibi loqueretur Ω Ateium *scripsi* : antium Ω libere NORC : -er Δ 5, 2 fore rei Δ 5 si *add.* ς quos tu dilaudas *Victorius* : quo (quos R) studio laudas ΩC

Ep. 4, 18] 1, 1 *verba* nunc ut … sensibus (2, *v.* 19) *novae epistulae* ἀποσπασμάτιον *esse suspicatus est Malaespina, sequentia eodem pertinere ostendit Mommsen* : *codices cum superiore coniungunt* nunc … rerum *ita etiam* Z^b rerum] meam *Purser* : *anne* nostram (n̄ram)? 2 gesserim Pbs : ce- Ω 5 omnino *del. H. Stephanus* πρῷρα πρύμνα *Manutius* : ΠΟRΠΑΠΥΜΝΑ *vel sim.* RMmZ^bc : πρῷρα καὶ πρύμνα *coni. Watt, ego* (et *iam Tyrrell–Purser*) 6 f. ms : T. *vel* t. Ω

omnes praevaricatum, deinde Pompei mira contentio, iudicum sordes. ac tamen XXXII condemnarunt, XXXVIII absolverunt. iudicia reliqua impendent. nondum est plane expeditus. 10

2 Dices 'tu ergo haec quo modo fers?' belle mehercule et in eo me valde amo. amisimus, mi Pomponi, omnem non modo sucum ac sanguinem sed etiam colorem et speciem pristinae civitatis. nulla est res publica quae delectet, in qua acquiescam. 'idne igitur' inquies 'facile fers?' id ipsum. re- 5 cordor enim quam bella paulisper nobis gubernantibus civitas fuerit, quae mihi gratia relata sit. nullus dolor me angit unum omnia posse; dirumpuntur ii qui me aliquid posse doluerunt. multa mihi dant solacia, nec tamen ego de meo statu demigro, quaeque vita maxime est ad naturam, ad eam 10 me refero, ad litteras et studia nostra. dicendi laborem delectatione oratoria consolor. domus me et rura nostra delectant. non recordor unde ceciderim sed unde surrexerim. fratrem mecum et te si habebo, per me isti pedibus trahantur; vobis ἐμφιλοσοφῆσαι possum. locus ille animi nostri 15 stomachus ubi habitabat olim concalluit. privata modo et domestica nos delectent, miram securitatem videbis; cuius plurimae mehercule partes sunt in tuo reditu. nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus.

8 ac tamen *Wesenberg* : att- Ω 2, 1 fers. belle mehercule Ec (*sed* fers? c) : fers (fert N, ferre Δ) vellem h- (me h- N) NORΔ 2 omnem non modo ΣOZ[b]λc : omnem M : non modo o- δ 3 pristinae *Wesenberg* : -nam Ω 5 a(c)quiescam EVδ : -at GNM : -as R fers EVP : fer G : fert N : fieri R : ferri Δ 8 dirumpantur *Watt* 11 ad litteras *Lambinus* : et l- EGNORΔ : id est l- V 14 isti *Gulielmius* : ista Ω trahantur *Corradus* : trahun- Ω 16 habitat *Nonius p. 128 L* concalluit ς : -aluit Ω, *Nonius* 17 delectent, miram *scripsi* : -tant. miram Ω 18–19 in terris EV : ΔEPPIC (δέρρις) in terris *vel sim.* GRMm (*cf.* 4, 19, 1, *v.* 4) : in t- (*praec. spat.*) Hbds : in ceteris (*praec. lin. distorta*) N

3 Sed accipe alia. res f⟨l⟩uit ad interregnum et est non nullus odor dictaturae, sermo quidem multus; qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuvit. candidati consulares omnes rei ambitus. accedit etiam Gabinius, quem P. Sulla, non dubitans quin foris esset, postularat, contra dicente et nihil 5 obtinente Torquato. sed omnes absolventur, nec posthac quisquam damnabitur nisi qui hominem occiderit. hoc tamen agitur severius, itaque indicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est; multi alii urbani ne respondent quidem. 10

4 Quid aliud novi? etiam: absoluto Gabinio stomachantes alii iudices hora post Antiochum Gabinium nescio quem ⟨de⟩ Sopolidis pictoribus libertum, accensum Gabini, lege Papia condemnarunt. itaque dixit statim †res p. lege maiestatis ουσοιμϱισαμαφιηι†. Pomptinus vult a. d. IIII Non. 5 Nov. triumphare. huic obviam Cato et Servilius praetor⟨es⟩ ad portam et Q. Mucius tribunus. negant enim latum de imperio, et est latum hercule insulse. sed erit cum Pomptino Appius consul. Cato tamen adfirmat se vivo illum non triumphaturum. id ego puto ut multa eiusdem ad nihil⟨um⟩ 10 recasurum. Appius sine lege suo sumptu in Ciliciam cogitat.

5 A Quinto fratre et a Caesare accepi a. d. VIIII Kal. Nov. litteras datas a litoribus Britanniae proximae a. d. VI Kal. Oct. confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda,

3, 1 fluit ς: fuit Ω 8 indicia ΩZ^1 : iud- Pms nobilior Nδ : -ius VRM 9 est et VR 4, 1 etiam *noluit Acidalius* : et tamen Ω 3 de *Mueller* : in R : *om.* NVΔ : e *Bosius* Sopolidis (*vel* rop-) Z^{1b} : solidis Ω 4 'reus (ς) pol ego maiestatis *coni. Watt* : reus : 'pro lex m- ! *temptavi, et pro sequentibus* οὐ σοὶ μέϱις ἅμα Παφίῃ, *sed nihil certi* 6 praetores *Corradus* : -or Ω 7 a porta NMm negant EVR : -at GNΔ 10 triumphare Mm nihilum *Siesbye* : nihil Ω 5, 2–3 datas ... Oct. *huc transp. R. Klotz* : *voc.* pecunia (*v.* 4) *sequuntur in codd.* 2 litore *Watt* proximae *scripsi* : -mo Ω : -mis *Bentivoglio*

imperata tamen pecunia exercitum ex Britannia reportabant. Q. Pilius erat iam ad Caesarem profectus. 5

Tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum aut ulla veritas, aut si etiam sapis ac frui tuis commodis cogitas, adventare et prope adesse iam debes. non mehercule aequo animo te careo; te autem quid mirum, qui Dionysium tanto opere desiderem? quem quidem abs te, cum dies venerit, et ego et 10 Cicero meus flagitabit. abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. V Id. Sext. datas.

4, 19

Scr. Romae ex. m. Nov. an. 54

CICERO ATTICO SAL.

1 O exspectatas mihi tuas litteras! o gratum adventum! o constantiam promissi et fidem miram! o navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam recordans superioris tuae transmissionis δέρρεις. sed, nisi fallor, citius te quam scribis videbo. credo enim te putasse tuas mulieres in 5 Apulia esse; quod cum secus erit, quid te Apulia moretur? an Vestorio dandi sunt dies et ille Latinus Ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus? quin tu huc advolas et invisis illius nostrae rei publicae germanae puta⟨mina⟩? vide nummos

4 ex VPF : e R Ant. : est N : a c : *om.* EΔ 6 nostri NF : -ter VP : -trum E : non GRΔ ulla EGR : nu- NVΔ 7 etiam si VR

Ep. 4, 19] *nova ep. in* EVR : *superiori iungunt* GNΔ **1, 6** cum] quoniam *Wesenberg* erit] sit *Watt* 7 an *Boot* : nam Σbds : *om.* Mm : num *Pluygers* latinas Δ 8 advolas et *Victorius* : -asset N : -asses et OR : -as sed Δ 9 germane Ω : germa Z^b putamina? vide *Tucker* (peti vide *Manutius*) : putavi de Ω nummos OR : -mis NΔ

ante comitia tributim uno loco divisos palam, vide absolu- 10
tum Gabinium, ||olface dictaturam, fruere iustitio et om-
2 nium rerum licentia, perspice aequitatem animi mei et lu-
dum et contemptionem Selicianae unciae et mehercule cum
Caesare suavissimam coniunctionem; haec enim me una ex
hoc naufragio tabula delectat. qui quidem Quintum meum
tuumque, di boni, quem ad modum tractat honore, dignita- 5
te, gratia! non secus ac si ego essem imperator. hibernam
legionem eligendi optio delata commodum, ut ad me Quin-
tus scribit. hunc tu non ames? quem igitur istorum?

Sed heus tu, scripseramne tibi me esse legatum Pompeio et
extra urbem quidem fore ex Id. Ian.? visum est hoc mihi ad 10
multa quadrare. sed quid plura? coram, opinor, reliqua, ut
tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem; cui
quidem ego non modo servavi sed etiam aedificavi locum.
quid quaeris? ad summam laetitiam meam quam ex tuo
reditu capio magnus illius adventus cumulus accedit. quo 15
die [ad me] venies, fac, si me amas, apud me cum tuis ma-
neas.

10 divisos R : -sis NΔ vide R : inde NPΔ 11 olface *Sternkopf* : cociace (-i ace Z^b)ΔZ^b (*post* nunc; *vide ad* 4, 17, 3, *v.* 2) : eciate N : ocio V dictatum fluere Z^b 2, 2 Selicianae Cλ : seleuc- ENΔ : seleutice G : ceciliane (*vel* cic-) VR : seleptiane P : Felicianae *Tyrrell* unciae C : provinc- Ω 6 hiberna *Ernesti* 7 legionis *Nipperdey* 15 adventu Pλ : -us Ω accedet c 16 ad me (Ωλ) *del. Manutius* advenies *Corradus* fac *Watt* : ut GΔ : et N : *om.* EVRλ : tu *Faërnus*

LIBER QUINTUS

5, 1

Scr. Minturnis III *aut prid. Non. Mai. an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero et tuum in discessu vidi animum et meo sum ipse testis; quo magis erit tibi videndum ne quid novi decernatur, ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum.

2 De Annio Saturnino, curasti probe. de satis dando vero, te rogo, quoad eris Romae, tu ut satis des; et sunt aliquot satisdationes secundum mancipium, veluti Mennianorum praediorum vel Atilianorum. de Oppio, factum est ⟨ut⟩ volui, et maxime quo⟨d de⟩ $\overline{\text{DCCC}}$ aperuisti; quae quidem ego utique vel versura facta solvi volo, ne extrema exactio nostrorum nominum exspectetur. 5

3 Nunc venio ad transversum illum extremae epistulae tuae versiculum in quo me admones de sorore. quae res se sic habet: ut veni in Arpinas, cum ad me frater venisset, in primis nobis sermo isque multus de te fuit; ex quo ego veni ad ea quae fueramus ego et tu inter nos de sorore in Tusculano locuti. nihil tam vidi mite, nihil tam placatum quam tum meus frater erat in sororem tuam, ut, etiam si qua fuerat ex ratione sumpta offensio, non appareret. ille sic dies. postridie ex Arpinati profecti sumus. ut in Arcano Quintus mane- 5

Ep. 5, 1] 2, 1 *anne* Fannio? *vide Nomenclature, pp. 14sq.* 3 veluti s : vel his tu Ω 4 (h)atilianorum PΔ : atti- NVRm ut s : *om.* Ω 5 quod de *Tyrrell* : quod s : quo Ω $\overline{\text{DCCC}}$ *Boot* : dccc Ω 7 nominum NVRC : omnium Δ 3, 8 sumpta VΔ : -tus ENOPC : -tum R : supradicta G ille Ω (*praeter* G) C : illo Gbd dies EVRC : die GNΔ

ret dies fecit; ego Aquini, sed prandimus in Arcano (nosti hunc fundum). quo ut venimus, humanissime Quintus 'Pomponia' inquit, 'tu invita mulieres, ego vero ascivero pueros.' nihil potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius, idque cum verbis tum etiam animo ac vultu. at illa audientibus nobis 'ego ipsa sum' inquit 'hic hospita'; id autem ex eo, ut opinor, quod antecesserat Statius ut prandium nobis videret. 10 15

4 tum Quintus 'en' inquit mihi, 'haec ego patior cottidie.' dices 'quid, quaeso, istuc erat?' magnum; itaque me ipsum commoverat; sic absurde et aspere verbis vultuque responderat. dissimulavi dolens. discubuimus omnes praeter illam, cui tamen Quintus de mensa misit; illa reiecit. quid multa? nihil meo fratre lenius, nihil asperius tua sorore mihi visum est; et multa praetereo quae tum mihi maiori stomacho quam ipsi Quinto fuerunt. ego inde Aquinum. Quintus in Arcano remansit et Aquinum ad me postridie mane venit mihique narravit nec secum illam dormire voluisse et cum discessura esset fuisse eius modi qualem ego vidissem. quid quaeris? vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei meo iudicio illo die defuisse. haec ad te scripsi, fortasse pluribus quam necesse fuit, ut videres tuas quoque esse partis instituendi et monendi. 5 10 15

5 Reliquum est ut ante quam proficiscare mandata nostra exhaurias, scribas ad me omnia, Pomptinum extrudas, cum profectus eris cures ut sciam, sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse nec suavius.

A. Torquatum amantissime dimisi Minturnis, optimum virum; cui me ad te scripsisse aliquid in sermone significes velim. 5

12 vero *om.* Mm accivero ς 4, 2 quaeso *Manutius* : quasi Ω 10 et EVR : *om.* GNΔ 12 ei ERs : et GNVΔ 5, 3 sic P : si Ω 6 scripsisse de se *Lambinus*

5, 2

Scr. in Pompeiano VI *Id. Mai. an. 51* (*§ 1*)

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VI Id. Mai., cum has dabam litteras, ex Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium; deinde cogitabam sine ulla mora iusta itinera facere. in Cumano cum essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius; cui deposcenti mea mandata cetera universe mandavi, illud prop⟨ri⟩e, ne pateretur, quantum esset in ipso, prorogari nobis provinciam; in quo eum tu velim confirmes gratumque mihi fecisse dicas quod et venerit ad me et hoc mihi praetereaque si quid opus esset promiserit. confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum, quem ad annum tribunum pl. videbam fore.

2 Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam; tanta erat in iis locis multitudo; cum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, στρατηγήματι hominem percussit; nam ad me non accessit. 'itane? cum Hortensius veniret et infirmus et tam longe et Hortensius, cum maxima praeterea multitudo, ille non venit?' non, inquam. 'non vidisti igitur hominem?' inquies. qui potui non videre cum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum agentem aliquid credo salutavi, post etiam iussi valere cum me exiens e sua villa num quid vellem rogasset. hunc hominem parum

Ep. 5,2] 1, 1 ex G : e bs : et *cett.* 6 mandavi ς: -asti ΩC proprie *Manutius* : -pe Ω 7 provinciam *Pius* : -as Ω 10 Furnium c : tur- Ω 2, 2 me *Tyrrell–Purser* 3 videbat M *corr.* : -tur Ω στρατηγήματι *Tyrrell–Purser* (strategemate *Victorius*) : stragem alto Ω : στρατηγηματίῳ *Sandbach per litteras* 5 et tam λ : etiam Ω et (*post* longe) NVRλ : *om.* Δ 6 venit Vs : lenit *vel* levit NORΔ 9 post etiam *Manutius* : postea iam Ω 9–10 exiens e *Manutius* : expense Ω Z[b]

gratum quisquam putet, aut non in eo ipso laudandum, quod laudari non laborarit?

3 Sed redeo ad illud. noli putare mihi aliam consolationem esse huius ingentis molestiae nisi quod spero non longiorem annua fore. hoc me ita velle multi non credunt ex consuetudine aliorum: tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet cum id agi debebit, cum ex Epiro redieris. 5

De re publica scribas ad me velim si quid erit quod op⟨us sit sc⟩ire. nondum enim satis huc erat adlatum quo modo Caesar ferret de auctoritate perscripta, eratque rumor de Transpadanis, eos iussos IIII viros creare; quod si ita est, magnos motus timeo. sed aliquid ex Pompeio sciam. 10

5, 3

Scr. in Trebulano Pontii v Id. Mai. an. 51 (*§ 3*)

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. V⟨I⟩ Id. Mai. veni in Trebulanum ad Pontium; ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te die. eodem autem exiens e Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras; nec vero nunc erat sane quid scriberem. qui de re publica rumores scribe, quaeso; in oppidis enim summum video timorem, sed multa inania. quid de his * * * cogites et quando 5 scire velim.

12 laudari NVRC : audiri Δ 3, 1 noli V (*silet* O) : -im GRΔ : nolo N 6–7 opus sit scire *coni. Watt* : opere GVR : operare NΔ : odorere *Ursinus* : operae est (*melius* sit) *Purser* : operae *Sjögren* 7 quo VR : quoquo GNΔ 8 perscripta VP : pr(a)es- GNRΔ 9 IIII Victorius : illi GMms : illi(u)s Pbd : il VR

Ep. 5, 3] 1, 1 VI *Victorius* : V Ω 3 exiens e *'libri manuscr.' ap. Lambinum* : expense Ω 4 quod F 6 *post* his *aliquid excidisse mihi videtur, velut* existimes et de itinere quid

2 Ad quas litteras tibi rescribi velis nescio. nullas enim adhuc acceperam praeter quae mihi binae simul in Trebulano redditae sunt; quarum alterae edictum †publi mihi† habebant (erant autem Non. Mai. datae), alterae rescriptae ad meas Minturnensis. quam vereor ne quid fuerit σπουδαιότερον in iis quas non accepi quibus rescribi vis! 5

3 ⟨Apud⟩ Lentulum ponam te in gratia. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. iam deest quid scribam et lucet. Beneventi cogitabam hodie esse. nostra continentia et diligentia satis faciemus.

A Pont⟨i⟩o ex Trebulano a. d. V Id. Mai. 5

5, 4

Scr. Beneventi IV *Id. Mai. an.* 51

CICERO ATTICO SAL.

1 Beneventum veni a. d. V Id. Mai. ibi accepi eas litteras quas tu superioribus litteris significaveras te dedisse, ad quas ego eo ipso die dederam ex Trebulano ⟨a⟩ L. Pontio. ac binas quidem tuas Beneventi accepi, quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius. gratissima est 5 mihi tua cura de illo meo primo et maximo mandato; sed

2, 2 simul s : semel Ω 3 publi(i) mihi GNVR : publili mihi *vel sim.* Δ : P. Licinii ς 4 alter(a)e NVR : -ra GΔ rescript(a)e VP : -ta N : -tas GRΔ 5 quam ς : qu(a)e Ω fuerit VP : -rat GORΔ 3, 1 apud *add. Victorius* Lentulum] *anne* Laenium? gratia *Ernesti* : -am Ω 2 egregiam ς : e grecia Ω 3 quod *Malaespina* hodie *Manutius* : hoc de Ω esse *hoc loco Watt* : *ante* satis ΩZ[(b)] : *del. Manutius* 4 faciemus NVR : -mus satis GΔZ[(b)] 5 Pontio ς : ponto Ω

Ep. 5, 4] 1, 3 eo ipso ς : ipse eo HNOR : eo G (*om.* ego) : ipse V : ipso c : ipso eo ς a *add. Pius* (*pro* L. *Manutius*)

tua profectio spem meam debilitat. ac †me ille illud quod labat†, non quo –, sed inopia cogimur eo contenti esse. de illo altero quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor adduci ut nostra possit, et tu ⟨a⟩is δυσδιάγνωστον esse. 10
equidem sum facilis, sed tu aberis et me absente res †habebis mirationem†. nam posset aliquid, si utervis nostrum adesset, agente Servilia Servio fieri probabile. nunc, si iam res placeat, agendi tamen viam non video.

2 Nunc venio ad eam epistulam quam accepi a Tullio. de Marcello fecisti diligenter. igitur senatus consultum si erit factum, scribes ad me; si minus, rem tamen conficies. mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. sed non dubito quin senatus consultum expeditum sit, in quo praesertim sit compendium populi. de Torquato, probe. de Masone et Ligure, 5
cum venerint. de illo quod Chaerippus (quoniam hic quoque πρόσνευσιν sustulisti), o provincia! etiamne hic mihi curandus est? curandus autem hactenus, ne quid ad senatum, 'consule!' aut 'numera!' nam de ceteris – sed tamen commode, quod cum Scrofa. de Pomptino recte scribis; est enim ita 10
ut, si ante Kal. Iun. Brundisi futurus sit, minus urgendi fuerint M. Ann⟨e⟩ius et Tullius. quae de Sicinio audisti etiam
3 mihi probantur, modo ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum; sed considerabimus, rem enim probo. de nostro itinere cum statuero, de quinque praefectis quid Pompeius facturus sit cum ex ipso cognoro, faciam ut 5

7 me ille illud VRMmZ[b] : me illud Nbds : de illo: illuc *Kayser* : de pusilla *vel* de illo ἐνδομύχῳ *temptavi* 7–8 quod labat NVRZ[b] : quidem l- bds : *om.* Mm : quidem labor *Kayser* 10 tu ais *Turnebus* : tuis Ω 10–11 esset quidem Z[b] 11–12 habebit admirationem Vs : haerebit (*Palmer*), habes meam rat- *coni. Watt* 13 Servilia *Tunstall* : -lio Ω 14 viam ς : aliam Ω 2, 1 eam GNVRc : illam Δ 4 Bibulo ς : -li Ω 6 probo N 9 *fort.* ne si quid 11 Pomptino *Victorius* : -nio λ : pompeiano Ω 13 Anneius *Manutius* : annius Ω L. Tullius *Boot* 3, 1 etiam *Watt* : em M : enim VR : ea G : et Nδ 4 cum *Wesenberg* : quod Ω

scias. de Oppio, bene curasti quod ei de $\overline{\text{DCCC}}$ exposuisti, idque, quoniam Philotimum habes, perfice et cognosce rationem et, ut ⟨ne tecum⟩ agam amplius, si me amas, prius quam proficiscaris effice; magna me cura levaris.

4 Habes ad omnia. etsi paene praeterii chartam tibi deesse. mea captio est, si quidem eius inopia minus multa ad me scribis. tu vero aufer CC; etsi meam in eo parsimoniam huius paginae contractio significat. dum ⟨ades, et⟩ acta et rumores, vel etiam si qua certa habes, de Caesare exspecto; litteras et aliis ⟨et⟩ Pomptino de omnibus rebus diligenter dabis.

5, 5

Scr. Venusiae Id. Mai. an. 51 (§ 1)

CICERO ATTICO SAL.

1 Plane nil est quod scribam; nam nec quid mandem habeo (nihil enim praetermissum est) nec quid narrem (novi enim nihil est) nec iocandi locus est; ita me multa sollicitant. tantum tamen scito, Id. Mai. nos Venusia mane proficiscentis has dedisse. eo autem die credo aliquid actum in senatu;

8 ut ne tecum agam *scripsi* : ut agam Ω : ne angar *Pius* : ut ne angar *Malaespina*   4, 3 CC *Sjögren* : ducentos Ω : -tas *Wesenberg*   4 ades, et *addidi* (ades *pro* acta et *Sternkopf*)   5 vel etiam *Stinner* : vellet iam Ω   6 aliis et *Boot* : aliis GNORM : alias Vδ   diligenter GNbds : -tes VRMm : -tis λ

Ep. 5, 5] 1, 1 nil est *Edms* : nihil est Rb : id est GM : adest N : est V : deest *Victorius*   nec quod *Ernesti*   2 ne(c) quid Ω : nec quod *Ernesti*   3 nihil est EVR : mi(c)hi est GN : mihi Δ   4 venusia EG : -am NVRΔ   mane *om.* E

sequantur igitur nos tuae litterae quibus non modo res omnis sed etiam rumores cognoscamus. eas accipiemus Brundisi; ibi enim Pomptinum ad eam diem quam tu scripsisti exspectare consilium est.

2 Nos Tarenti quos cum Pompeio διαλόγους de re publica habuerimus ad te perscribemus; etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte ad te scribere possim, id est quam diu Romae futurus sis, ut aut quo dem posthac litteras sciam aut ne dem frustra. sed ante quam proficiscare, utique explica- 5 tum sit illud HS $\overline{\text{XX}}$ et $\overline{\text{DCCC}}$; hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas, ut quod auctore te velle coepi adiutore adsequar.

5, 6

Scr. Tarenti XIV *Kal. Iun., ut vid., an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

1 Tarentum veni a. d. XV Kal. Iun. quod Pomptinum statueram exspectare, commodissimum duxi dies eos quoad ille veniret cum Pompeio consumere, eoque magis quod ei gratum esse id videbam, qui etiam a me petierit ut secum et apud se essem cottidie. quod concessi libentur; multos enim 5 eius praeclaros de re publica sermones accipiam, instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negotium.

2 Sed ad te brevior iam in scribendo incipio fieri dubitans Romaene sis an iam profectus; quod tamen quoad ignorabo,

2, 3 possim EVR : -sem GNΔ 4 quo dem *Manutius* : cui dem C : quod est Ω posthac *Victorius* : post has Ω 6 illud de *Ernesti*

Ep. 5, 6] 1, 2 duxi Σs : duxi ex(s)pectare Δ dies eos GNRΔ : eos dies EV 4 qui *Victorius* : quin Ω

scribam aliquid potius quam committam ut tibi cum possint reddi a me litterae non reddantur. nec tamen iam habeo quid aut mandem tibi aut narrem. mandavi omnia; quae 5 quidem tu, ut polliceris, exhauries. narrabo cum aliquid habebo novi. illud tamen non desinam, dum adesse putabo, de Caesaris nomine rogare ut confectum relinquas. avide exspecto tuas litteras, et maxime ut norim tempus profectionis tuae. 10

5, 7

Scr. Tarenti XI *Kal. Iun. an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

Cottidie vel potius in dies singulos breviores litteras ad te mitto; cottidie enim magis suspicor te in Epirum iam profectum. sed tamen ut mandatum scias me curasse quo de ante, ait se Pompeius quinos praefectos delaturum novos vacationis iudiciariae causa. 5

Ego cum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundisium a. d. XI[III] Kal. Iun. civem illum egregium relinquebam et ad haec quae timentur propulsanda paratissimum. tuas litteras exspectabo cum ut quid agas tum ⟨ut⟩ ubi sis sciam. 10

2, 5 quod HV 7 adesse δ : abe- Ω : te ade- *Lambinus*

Ep. 5, 7] 3 quo de *Francken* : quod Ω 3–4 ante ait *Victorius* : -ea id C : -e ad Ω 4 quinos *Pius* : qui nos ΩC vacationis *cod. Ravennas Lat. 469* : -nes ΩC 5 iudiciariae *Madvig* : -riam ΩC causa ς : -am ΩC 7 XI *Corradus* : XII N : XIIII GVRΔ 10 ut bm : *om.* Ω

5, 8

Scr. Brundisii IV *Non. Iun. an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

1 Me et incommoda valetudo, e qua iam emerseram utpote cum sine febri laborassem, et Pomptini exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum iam diem Brundisi; sed cursum exspectabamus.

2 Tu, si modo es Romae (vix enim puto, sin es), hoc vehementer animadvertas velim. Roma acceperam litteras Milonem meum queri per litteras iniuriam meam quod Philotimus socius esset in bonis suis. id ego ita fieri volui de C. Duroni sententia, quem et amicissimum Miloni perspexeram et talem virum qualem tu iudicas cognoram; eius autem consilium meumque hoc fuerat, primum ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emptor alienus mancipiis, quae permulta secum habet, spoliaret, deinde ut Faustae quod cautum ille esse voluisset ratum esset; erat etiam illud, ut ipsi nos si quid servari posset quam facillime servaremus. 5 10

3 nunc rem totam perspicias velim; nobis enim scribuntur saepe maiora. si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, ut ego ei coram dixeram mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis; nihil nobis fuerat tanti. sin haec leviora sunt, tu iudicabis. loquere cum Duronio. scripsi etiam ad Camillum, ⟨ad Caelium⟩, ad Lamiam, eoque magis quod non confid⟨eb⟩am Romae te esse. summa erit haec: statues ut ex fide, fama reque mea videbitur. 5

Ep. 5, 8] 1, 1 e c : *om.* Ω 2, 1 sin es H : sin est GORΔ : *om.* NV 2 Roma *Manutius* : -(a)e Ω 7 fuerat *Brunus* : -rit Ω : fuit *Pius* 8 alienus V : -nis NRΔ 9 secum m : -ura ΩZ[b]λ quod *scripsi* : quoi V : qui NRM : cui δ 10 esset Vdms : esse NRMb 11 posset V : -sit NRΔ 3, 2 si ille *Brunus* : sed i- Ω scribit VPs : -bis R : -bet NΔ 6 scripsi s : -sit Ω ad Caelium *add. Schiche vel hoc loco vel post* etiam 7 confidebam s : -dam Ω

5, 9

Scr. Actii XVII *Kal. Quint. an. 51* (*§ 1*)

CICERO ATTICO SAL.

1 Actium venimus a. d. XVII Kal. Quint., cum quidem et Corcyrae et Sybotis muneribus tuis, quae et Araus et meus amicus Eutychides opipare et φιλοπροσηνέστατα nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui commodissime navigasse- 5 mus; sed Leucatam flectere molestum videbatur, actuariis autem minutis Patras accedere sine impedimentis non satis visum est decorum.

Ego, ut saepe tu me currentem hortatus es, cottidie meditor, praecipio meis, facio denique ut summa modestia et 10 summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus velim quiescat et Fortuna nos iuvet: nostra praestabimus.

2 Tu, quaeso, quid agas, ubi quoque tempore futurus sis, qualis res nostras Romae reliqueris, maxime de $\overline{\text{XX}}$ et de $\overline{\text{DCCC}}$ cura ut sciamus; id unis diligenter litteris datis, quae ad me utique perferantur, consequere. illud tamen, quoniam nunc abes cum id non agitur, aderis autem ad tempus, ut 5 mihi rescripsisti, memento curare per te et per omnis nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo

Ep. 5, 9] 1, 1 XVI c 2 muneribus tuis NO : mune robustius Δ : muneribus R 3 opipare et δ : opirare et *vel sim.* Ω 4 congesserant *Manutius* : conce- Ω saliarem C : alia rem *vel sim.* Ω 5 qui commodissime R : quin c- O : qui inc- Nδ : quin inc- M 6 sed Ω : et *Victorius* 10 facio GNORc : -iam Δ 11 munus NPδ : unus GORM : unius H extraordinarium Pbds : exor- Ω 2, 1 tempore λ : hoc t- Ω 2 XX *Bosius* : CXX Ω de (*alt.*) *del. Hervagius* 5 abes bds : h- G : abest NRMm 6 rescrips(is)ti Ω : recepisti *Lehmann*

statu, ne quid novi decernatur. hoc tibi ita mando ut dubitem an etiam te rogem ut pugnes ne intercaletur. sed non audeo tibi omnia onera imponere; annum quidem utique 10 teneto.

3 Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi, sed cottidie pluris facio, et mehercule in primis quod te amat nec tui mentionem intermitti sinit.

5, 10

Scr. Athenis IV *Kal. Quint., ut vid., an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

1 Ut Athenas a. d. VII Kal. Quint. veneram, exspectabam ibi iam quartum diem Pomptinum neque de eius adventu certi quicquam habebam. eram autem totus, crede mihi, tecum et, quamquam sine iis per me ipse, tamen acrius vestigiis tuis monitus de te cogitabam. quid quaeris? non mehercule alius 5 ullus sermo nisi de te.

2 Sed tu de ⟨me⟩ ipso aliquid scire fortasse mavis. haec sunt. adhuc sumptus nec in me aut publice aut privatim nec in quemquam comitum. nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite. persuasum est omnibus meis serviendum esse famae meae. belle adhuc. hoc animadversum Graecorum laude et 5 multo sermone celebratur. quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere. sed haec tum laudemus cum erunt perorata.

3 Reliqua sunt eius modi ut meum consilium saepe reprehendam quod non aliqua ratione ex hoc negotio emerserim.

Ep. 5, 10] 1, 1 VII *Corradus* : XVI GNVRλ : XV Δ 4 iis *vulg.* : hiis N : is m : his GVRΔ 2, 1 de me ipso aliquid P : de i- al- GNVR : al- de i- Δ 5 hoc GΔ : omnia N : *om.* VR

o rem minime aptam meis moribus! o illud verum 'ἔρδοι τις...'! dices 'quid adhuc? nondum enim in negotio versaris.' ⟨pla⟩ne scio, et puto molestiora restare. etsi haec ipsa fero equidem, etiam fronte, ut puto et volo, bellis⟨sime⟩, sed angor intimis sensibus; ita multa vel iracunde vel insolenter vel in omni genere stulte, insulse, adroganter et dicuntur et aguntur cottidie; quae non quo te celem non perscribo sed quia δυσεκλάλητα sunt. itaque admirabere meam βαθύτητα cum salvi redierimus; tanta mihi μελέτη huius virtutis datur. 5 10

4 E⟨r⟩go haec quoque hactenus; etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum, quia quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem. nec hercule umquam tam diu ignarus rerum mearum fui, quid de Caesaris, quid de Milonis nominibus actum sit; ac non modo nemo domo, ne Roma quidem quisquam, ut sciremus in re publica quid ageretur. qua re si quid erit quod scias de iis rebus quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit si id curaris ad me perferendum. 5

5 Quid est praeterea? nihil sane nisi illud: valde me Athenae delectarunt, urbe dumtaxat et urbis ornamento et hominum

3, 3 illud *Victorius* : -um Ω 4 τις *Victorius* : HC *vel sim.* Ω dices ς : dicis Ω 5 plane scio *scripsi* : nescio Ω : non nes- *R. Klotz* : sane s- *Kahnt* : ne ego s- *Tyrrell–Purser* et ς : ut Ω etsi *Victorius* : sed si Ω 6 etiam Nbds : etiam in M : leta V : *om.* m : *fort.* et *vel* et id et voltu s bellissime *Ascensius* : bellis Ω (*sed om.* V) : belliss. λ (*cf. Lambini adnotationem: 'ut puto et volo, bellissime) non potui omnium librorum manuscr. consensum negligere, qui sic fere habent, non ut vulgati, ut puto, et vultu bellissimis'*) : belle *Sjögren* 8 stulte VRC : -titi(a)e NΔ insulse Ps : -si Ω arroganter s : -tur Ω 9 aguntur *noluit Ernesti, recepit Watt* : tacentur Ω non (*alt.*) VRc : *om.* Δ 10 δυσεκλάλητα *Victorius* : ΔΥCCEKIΛΛΗΤΑ Ω 4, 1 ergo *Victorius* : ego Ω 5 domo *Kayser* : modo Ω (*om.* Nb) ne GNORΔ : sed ne V 5, 2 (t)urbe Ω : urbs Psλ ornamento V : -tum GNORΔλ

amore in te, in nos quadam benevolentia; sed mu⟨tata mu⟩lta. philosophia sursum deorsum. si quid est, est in Aristo, apud quem eram; nam Xenonem tuum vel nostrum 5
potius Quinto concesseram, et tamen propter vicinitatem totos dies simul eramus. tu velim cum primum poteris tua consilia ad me scribas, ut sciam quid agas, ubi quoque tempore, maxime quando Romae futurus sis.

5, 11

Scr. Athenis prid. Non. Quint. an. 51 (§ 4)

CICERO ATTICO SAL.

1 Hui, totiensne me litteras dedisse Romam, cum ad te nullas darem? at vero posthac frustra potius dabo quam, si recte dari potuerint, committam ut non dem.

Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas, dum ades, quicquid provideri ⟨poterit⟩ provide. non dici potest quam 5
flagrem desiderio urbis, quam vix harum rerum insulsitatem feram.

3 amore C : amores (m- N) Ω te et C (*fort. errore*) quadam GNORΔC : quaedam VF 3–4 mutata multa *scripsi* : mult(a)e a (-ta a N) Ω : -tum ea C : -ta in *Watt* (-ta in ea *iam Reid*) 4 sursum deorsum ΩCZ[b] : ἄνω καὶ κάτω ς : ἄνω κάτω *Bosius* quid est *Victorius* : quidem GORΔ : quid NVC est in Aristo *Manutius* : est in aris tu M : est maristu R : marsicum P : est aristo V : (a)estimaris (ext-) tu GNOδC 7 tu velim *Boot* : iunctim Z[b] : -ti Nm : invecim M : invicem bds : vives tu V : vivas tu R : *om.* G cum GNΔ : quam VR 8 tempore c : *om.* Ω 9 sis] *hic deficit* V

Ep. 5, 11] 1, 1 hui Δ : huic P : hic R : *om.* N dedisse bms : -em Ω 2 at vero ς : advenero Ω 3 committam ς : -to Ωλ 5 poterit *Schiche* : potest ms : *om.* Ω 6 quam vix ORs : quamvis PΔ : quasi N

2 Marcellus foede de Comensi. etsi ille magistratum non gesserit, erat tamen Transpadanus; ita mihi videtur non minus stomachi nostro ⟨quam⟩ Caesari fecisse. sed hoc ipse viderit.

3 Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam certe iturus. id ego minime probabam; qui quidem Theophani facile persuasi nihil esse melius quam illud nusquam discedere. ergo Graecus incumbet; valet autem auctoritas eius apud illum plurimum. 5

4 Ego has prid. Non. Quint. proficiscens Athenis dedi, cum ibi decem ipsos fuissem dies. venerat Pomptinus, una Cn. Volusius. aderat quaestor. tuus unus Tullius aberat. aphracta Rhodiorum et dicrota Mytilenaeorum habebam et aliquid ἐπικ⟨ώπ⟩ων. de Parthis erat silentium. quod superest, di 5 iuvent!

5 Nos adhuc iter per Graeciam summa cum admiratione fecimus, nec mehercule habeo quod adhuc quem accusem meorum. videntur mihi nosse [nos] nostram causam et condicionem profectionis suae; plane serviunt existimationi meae. quod superest, si verum illud est, 'οἵαπερ ἡ δέσποι- 5 να...', certe permanebunt; nihil enim ⟨a⟩ me fieri ita videbunt ut sibi sit delinquendi locus. ⟨s⟩in id parum profuerit, fiet aliquid a nobis se⟨ve⟩rius; nam adhuc lenitate dulces

2, 1 foede in (de *Bosius*) Comensi *Sigonius* : sedendi comes ORΔ : secinid N 3 quam *add. Malaespina* 3, 3 persuasi *Victorius* : -it Ω 4 illud nusquam NOR : illud n- quam illum n- Mbd : illud illum n- m : illum n- s 4, 2 una *Bosius* : nam Ω Cn.] Q. *Corradus* 3 aphracta *Baiter* : practa *vel sim* Ω : ἄφρακτα ς (*item epp.* 5, 12, 1. 5, 13, 1) 4 dicrota Mytilenaeorum *Victorius* : -tum emituleorum Δ : δίκροτα Myt- *Baiter* 5 ἐπικώπων *Gronovius* : ΕΠΙΚΟΝΔΕΙ OMmZ[b] : ἐπιπόνδει λ : ΕΠΙΚΝΑΕΙ R : ἐπικὸν δή c 5, 3 nosse bds : nosse nos Ω 5 οἵαπερ ἡ *'antiquum exemplar' ap. Victorium* : ΟΙΑΤΑΝ *vel sim.* RMm : οἷα τ'ἂν C : οἷα τἂν *Watt* 6 a Pδ : *om.* Ω 7 sin *Victorius* : in Ω profuerit *Manutius* : quod f- Ω 8 severius ς : ser- Ω

sumus, et, ut spero, proficimus aliquantum. sed ego hanc, ut Siculi dicunt, ἀνεξίαν in unum annum meditatus sum; pro- 10 inde pugna ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar.

6 Nunc redeo ad ea quae mihi mandas. in praefectis excusatio ne s⟨it⟩; iis quos voles deferto. non ero tam μετέωρος quam in Appuleio fui. Xenonem tam diligo quam tu, quod ipsum sentire certo scio. apud Patronem et reliquos barones te in maxima gratia posui, et hercule merito tuo feci; nam 5 mihi is [ter] dixit te scripsisse ad se mihi ex illius litteris rem illam curae fuisse, quod ei pergratum erat. sed cum Patron mecum egisset ut peterem a vestro Ariopago ὑπομνηματισμὸν tollerent quem Polycharmo praetore fecerant, commodius visum est et Xenoni me et post ipsi Patroni ad Mem- 10 mium scribere, qui pridie quam ego Athenas veni Mytilenas profectus erat, ut is ad suos scriberet posse id sua voluntate fieri; non enim dubitabat Xeno quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem aedificandi consilium abiecerat, sed erat Patroni iratus. itaque scripsi ad 15 eum accurate; cuius epistulae misi ad te exemplum.

10 Siculi *Gronovius* : singuli Ω ἀνεξίαν O : ANEZIAN RMm : ἀνιξίαν *temptavi, item* ἀπλεονεξίαν : ἀθιξίαν *coni. Watt* : ἀφεξίαν *Barber per litteras* (*sed vide ed. meae Cantab. tom. VII, p. 86*) 6, 1 ea NORs : *om.* Δ mandasti. praefectos *Koch* 1–2 excusatio ne sit *scripsi* : -onis R Ant., *Constans* : -ones O : -o NΔ 2 iis *vel* hiis *vel* his Ω : causa *Constans* μετέωρος ς : meteorus Ω 3 tam bms : quam Md : quem NR 4 sentire bms : -ret Ω patronem O : -num RMm : -nos Nbms 6 is *scripsi* : (h)ister *vel* his ter Ω : iste b : is te (*poster.* te *del.*) *Orelli* : Hister *alii* 7 patron O[2] : -onum Ω : -o ς 8 ariopago OPbds : are(o)p- NRMm (*cf. infra*) 9 praetore *Pius* : pr. M : po. ro. R : pridie Nδ 10 me *post* Patroni *transpos. Pius* 11 qui δ : quid Ω 12 is ad suos *Corradus* : si ad vos Ω 14 Memmio] *nova ep. in* Ω : *superiori coniunxit* ς Memmius *Corradus* : manius ΩC

7 Tu velim Piliam meis verbis consolere. indicabo enim tibi (tu illi nihil dixeris): accepi fasciculum in quo erat epistula Piliae ad ⟨Quintum; abs⟩tuli, aperui, legi; valde scripta est συμπαθῶς. Brundisio quae tibi epistulae redditae sunt sine mea tum videlicet datas cum ego me non belle haberem; 5
nam illam †νομαηαρια me† excusationem ne acceperis. cura ut omnia sciam, sed maxime ut valeas.

5, 12

Scr. Deli med. m. Quint. an. 51

CICERO ATTICO SAL.

1 Negotium magnum est navigare atque id mense Quintili. sexto die Delum Athenis venimus. prid. Non. Quint. a Piraeo ad Zostera vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. a. d. VIII Id. ad Ceo iucunde. inde Gyarum saevo vento, non adverso. hinc Syrum, inde Delum, utroque citius quam vellemus, 5
cursum confecimus. iam nosti aphracta Rhodiorum: nihil quod minus fluctum ferre possit. itaque erat in animo nihil festinare, nec me Delo movere nisi omnia ἄκρα Γυρέων pura vidissem.

7, 1 enim *om.* λ 2 accepi *cod. Bodleianus* : accipe Ω 3 ad Quintum (q.); abstuli *scripsi* : attuli Ω : abst- ς 4 ἐμπαθῶς *Boot* 5 datas Ωλ : date P : datae sunt *Ernesti* 6 aliam *Schiche, Watt* NOMAHAPIA *vel sim.* GRM : *ultimam litt. pro praepositione* a *habuit Watt, ceteras del.* me GNΔ : meam OR

Ep. 5, 12] 1, 4 ad ς : ab Ω iocunde inde OR : vicum deinde NΔ 5 Syrum *Moser* : sc(h)yrum OΔ : sc(h)irum NR 6 nosti Pδ : -tri Ω 8 nec me Delo *Lambinus* : delo nec me Ω : nec Delo me *Sternkopf* ἄκρα Γυρέων *Schneidewin* : AKPATHPEON *vel sim.* ORMm 9 pura *Schneidewin* : iura Ω

2 De Messalla autem statim ut audivi, de Gyaro dedi litteras et ad ipsum †consilium nostrum† etiam ad Hortensium, cui quidem valde συνηγωνίων; sed tuas de eius iudici sermonibus et mehercule omni de rei publicae statu litteras exspecto, πολιτικώτερον quidem scriptas quoniam meos cum †Thal- 5 lumeto† nostro pervolutas libros, eius modi, inquam, litteras ex quibus ego non quid fiat (nam id vel Helonius, vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus) sed quid futurum sit sciam. cum haec leges, habe⟨bi⟩mus consules; omnia perspicere poteris, de Caesare, de Pompeio, de ipsis iudiciis. 10

3 Nostra autem negotia, quoniam Romae commoraris, amabo te, explica. cui rei fugerat me rescribere, de strue laterum, plane rogo, de aqua si quid poterit fieri, eo sis animo quo soles esse [de aqua]; quam ego cum mea sponte tum tuis sermonibus aestimo plurimi. ergo tu id conficies. 5 praeterea si quid Philippus rogav⟨er⟩it, quod in tua re faceres, id velim facias.

Plura scribam ad te cum constitero; nunc eram plane in medio mari.

2, 1 autem *Watt* : ad te Ω : a te *cod. Mus. Brit. Add. 6793* gyaro O[2] : giar(i)o *vel sim.* Ω 2 ad ipsum OR (*de* N *silent auctores*) : id i- Δ : ad i- et erat *Watt* ad i- et (id c- n-) etiam *conieci* 5 Thallumeto *crucibus notavi* (*cf. 4, 12 init.*) 8 gravissimus Cλ : grati- Ω : gnavi- *Stangl* 9 sciam *Manutius* : etiam Ωλ habebimus ς : habemus Ω 3, 2 explica ms : -ari Ω de strue λ : de strues Z[(b)] : dest- Ω 3 laterum *noluit Malaespina* : alt- ΩZ[b] : salt- λ *fort.* rogo et de *vel* rogo et ut de 4 de aqua *del. Manutius* 5 tu id *R. Klotz* : quid Ω : aliq- ς : *del. Watt* 6 rogaverit *Schiche* (-arit *Pius*) : -avit Ω : -abit *Corradus* 8 constitero s : -tituero Ω

5, 13

Scr. Ephesi VII *Kal. Sext. an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

1 Ephesum venimus a. d. XI Kal. Sext., sexagesimo et quingentesimo post pugnam Bovill⟨an⟩am. navigavimus sine timore et sine nausea, sed tardius propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. de concursu legationum, privatorum et de incredibili multitudine quae mihi iam Sami sed mirabi- 5 lem in modum Ephesi praesto fuit aut audisse te puto aut quid ad te attinet? verum tamen decumani ⟨quasi ad se⟩ venissem cum imperio, Graeci quasi Ephesio praetori, se alacres obtulerunt. ex quo te intellegere certo scio multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adduc- 10 tas. sed, ut spero, utemur ea palaestra quam a te didicimus omnibusque satis faciemus, et eo facilius quod in nostra provincia confectae sunt pactiones. sed hactenus, praesertim cum cenanti mihi nuntiarit Cestius se de nocte proficisci.

2 Tua negotiola Ephesi curae mihi fuerunt, Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi, Apollonidensem Xenonem commendavi. omnia se facturum recepit.

Ep. 5, 13] 1, 1 quingentesimo *Bosius* : quinto Ω 2 Bovillanam *Lamb.* (*marg.*) : -lam NORs : ambo villam Δ 5 qu(a)e mihi OR : qui mi *vel sim.* NΔ 6 in modum NORs : *om.* Δ fuit s : fuisse Ω 7 te *Schütz* : me Ω decumani *cod. Bodleianus* : -is Ω quasi ad se *addidi* (quasi *Gronovius*) 8–9 praetori se alacres ς : -ri alacres se N : -ris alacres OR : -ris ea alacres Δ 13 haec hactenus *Ernesti* 14 nuntiarit *Corradus* : -ret Ω 2, 1 negotiola C : -tio M : -tia NRδ cur(a)e Pδ : cura RM : cara N 3 tradidi N : tradi RΔ Apollonidensem *Malaespina* : ap(p)ol(l)inicense Ω 4 xenonem P : se- Ω : ze- bds commendavi OP : -di NRΔ omnia NPb : omnia omnia ORMdm : omnino omnia s(?)ς

ego praeterea rationem Philogeni permutationis eius quam tecum feci edidi. ergo haec quoque hactenus. 5

3 Redeo ad urbana. per fortunas, quoniam Romae manes, primum illud praefulci atque praemuni, quae⟨s⟩o, ⟨ut⟩ simus annui, ne intercaletur quidem. deinde exhauri mea mandata maximeque si quid potest de illo domestico scrupulo quem non ignoras, dein de Caesare; quam in cupiditatem te auctore incubui nec me piget. et si intellegis quam meum sit scire et curare quid in re publica fiat – fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia, sed diligentissime in primisque num quid iudiciorum status aut factorum aut futurorum etiam laboret. de aqua sit curae; et si quid Philippus aget, animadvertes. 5 10

5, 14

Scr. Trallibus, ut vid., VI *Kal. Sext. an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

1 Ante quam aliquo loco consedero, neque longas a me neque semper mea manu litteras exspectabis; cum autem erit spatium utrumque praestabo. nunc iter conficiebamus aestuosa

5 praeterea Δ : -er eam NOR 3, 2 praefulci ς : -ce Ω praemuni ς : -itus Ω qu(a)eso δ : queo *vel sim.* Ω ut *add.* ς 4 maximeque si C : -moque si N : -me (*sed* -ma O) qu(a)eso OPΔ potes N scrupulo *Pius* : -lum Ω 5 quam *scripsi* : cum Ω : cuius *Victorius* 6 te auctore *Victorius* : et au(c)torem Ω 9 nunquid ς : nunc q- Ω (*sed* nunc *om.* Mm) 10 sit curae *scripsi* : si cur(a)e Δ : sciture R : scitur G : si tui N 11 et *scripsi* : est Ω eget c

Ep. 5, 14] **1,** 3 pr(a)estabo O : est (ē) dabo RM Ant. : dabo GNδ : stabo Z[1]

et pulverulenta via. dederam Epheso pridie; has dedi Trallibus. in provincia mea fore me putabam Kal. Sext. ex ea die, 5
si me ⟨am⟩as, παράπηγμα ἐνιαύσιον commoveto. interea tamen haec [quae] mihi quae vellem adferebantur, primum otium Parthicum, dein confectae pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio stipendiumque eis usque ad Id. Quint. persolutum. 10

2 Nos Asia accepit admirabiliter. adventus noster fuit nemini ne minimo quidem sumptui. spero meos omnis servire laudi meae; tamen magno timore sum, sed bene speramus. omnes iam nostri praeter Tullium tuum venerunt. erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestivos mensis reli- 5
quos rei militari dare, hibernos iuris dictioni.

3 Tu velim, si me nihilo minus nosti curiosum in re publica quam te, scribas ad me omnia, quae sint, quae futura sint. nihil mihi gratius facere potes; nisi tamen id erit mihi gratissimum, si quae tibi mandavi confeceris in primisque illud ἐνδόμυχον, quo mihi scis nihil esse carius. 5

Habes epistulam plenam festinationis et pulveris; reliquae subtiliores erunt.

5 ea ΩZ[1] : eo *Boot* 6 me amas *Victorius* : meas ΩZ[1] παράπηγμα *Tunstall* : παράγγελμα Z[1] (*ut vid.*) c : ΠΑΓΓΕΓΜΑ *vel sim.* RMm 6–7 interea tamen NORc : t- i- Δ 7 quae (*pr.*) *del.* ς adferebantur *Victorius* : adi(e)reb- (-rab-) Ω : adgereb- Z[1] 8 parthicum s : p(h)art(h)inum Ω 9 appio ς : op- Ω 2, 1 fuit *hoc loco* NOR : *ante* sumptui Δ 1–2 nemini ne b : nemini ORMds : ne NPm 2 spero meos m : per meos ORM : spero eos Nbds 3 speramus P : par- Ω 6 dictioni NRms : -is GMbd 3, 4 -que *Corradus* : quid Ω 5 ἐνδόμυχον *Victorius* : ΕΝΟΜΥΛΟΝ *vel sim.* Ω : ἐνόμιλον C scis P : scies Ω

5, 15

Scr. Laodiceae III *Non. Sext. an. 51* (§ 3)

CICERO ATTICO SAL.

1 Laodiceam veni prid. Kal. Sext.; ex hoc die clavum anni movebis. nihil exoptatius adventu meo, nihil c⟨l⟩arius; sed est incredibile quam me negoti taedeat, ⟨cum⟩ non habeat satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi et industriae meae, praeclara opera cesset. quippe ius Laodiceae me dicere, cum Romae A. Plotius dicat! et, cum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium! denique haec non desidero: lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. sed feram ut potero, sit modo annuum; si prorogatur, actum est. verum perfacile resisti potest, tu modo Romae sis.

2 Quaeris quid hic agam. ita vivam ut maximos sumptus facio. mirifice delector hoc instituto. admirabilis abstinentia ex praeceptis tuis, ut verear ne illud quod tecum permutavi versura mihi solvendum sit. Appi vulnera non refrico, sed apparent nec occuli possunt.

3 Iter Laodicea faciebam a. d. III Non. Sext., cum has litteras dabam, in castra in Lycaoniam. inde ad Taurum cogitabam, ut cum Moeragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem. 'clitellae bovi sunt impositae; plane non est

Ep. 5, 15] 1, 1–2 anni movebis *Bosius* : animo verbis ΩZ^b 2 optatius c clarius *scripsi* : ca- Ω 3 cum *add. Müller* habet bms 4 cursus bms : -um Ω 5 cesset ΩCZ^1 : -sat N ius ς : tus NOR : et iis Δ : et ius s 10 annum C 2, 3 ut NRs : aut Δ permutavi bs : -multavi (multa vi) Ω 4 versura Δ : -am NOR refrico ς : reficio Ω 3, 2 castra ORs : -ro GNΔ 3 Moeragene *Corradus* : mofr- ΩZ^bλ 4 deciderem *Manutius* : decedere Ω *Ribbeck, II, p. 144* plane *Amm. Marc.* 16, 5, 10 : illa ne(-ane) GNRbdCZ^b : illa Mms

nostrum onus'; sed feremus, modo, si me amas, sit annus, 5
adsis tu ad tempus ut senatum totum excites. mirifice sollicitus sum quod iam diu mihi ignota sunt ista omnia. qua re, ut ad te ante scripsi, cum cetera tum res publica cura ut mihi nota sit.

Plura scribam ⟨alias. has sciebam⟩ tarde tibi redditum iri, 10
sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. tu autem saepe dare tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturae et portus [et] nostrarum dioecesium.

5, 16

Scr. in itinere inter Synnada et Philomelium XVII *Kal. Sept., ut vid., an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi in ipso itinere et via discedebant publicanorum tabellarii et eramus in cursu, tamen surripiendum aliquid putavi spati, ne me immemorem mandati tui putares. itaque subsedi in ipsa via, dum haec, quae longiorem desiderant orationem, summatim tibi perscriberem. 5

2 Maxima exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito prid. Kal. Sext.,

5 sit Ω : sim *Manutius* annus Ω : annuus s, *Manutius* : annuum *Corradus* 6 adsis tu ad ς : at si tu a(d) *vel sim.* Ω 7 mihi ignota sunt GNORc : i- s- m- Δ 10 plura ... sciebam *ita Orelli* : p- scribam ΩZ(b) : p- scribebam bds : epistulam sciebam *Gronovius* redditum iri *anon. ap. Lambinum* : -tu iri Z[lb] : red(d)itu ire G : -ituro NΔ: -turus OR 13 et (*alt.*) *del. Manutius*

Ep. 5, 16] 1, 4 desiderant EOR; se d- m : se deserant NMbd 2, 2 venisse EOPms : inv- NRMbd : iam v- *R. Klotz*

moratos triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade. audivimus nihil aliud nisi imperata ἐπικεφάλια solvere non posse, ὠνὰς omnium venditas, civitatum 5
gemitus, ploratus, monstra quaedam non hominis sed ferae nescio cuius immanis. quid quaeris? taedet omnino eos vi-
3 tae. levantur tamen miserae civitates quod nullus fit sumptus in nos neque in legatos neque in quaestorem neque in quemquam. scito non modo nos faenum aut quod e lege Iulia dari solet non accipere sed ne ligna quidem, nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam accipere quicquam, 5
multis locis ne tectum quidem et in tabernaculo manere plerumque. itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex ⟨oppidis⟩ omnibus; et [omnibus] mehercule etiam adventu nostro reviviscunt, iustitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis ⟨cogn⟩ita, quae opiniones omnium 10
superavit.

4 Appius ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque. ibi forum agit. de Partho silentium est, sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere; id autem facere ob eam 5
causam dicebant, quod tardius vellet decedere. nos in castra properabamus, quae aberant bidui.

3 moratos s : -tus Ω biduum Laodiceae *Wesenberg, fort. recte* apamee m : -mi(a)e Σb : -me Mds 4 ἐπικεφάλια *Victorius* (-λαια ς) : epicephalia Ω 5 *anne* solvi? ὠνὰς *Victorius* : onas Ω 6 hominis EPm : -nes NORΔ : 7 omnino eos *Manutius* : omnium nos Ω **3,** 3 e Σ : ex H : de Δ : *om.* Om 6 ne OR : nec EGNΔ 8 oppidis omnibus *Ernesti* : nominibus Ω : domibus ms et *Kasten*[2], *448* : ex omnibus Ω : et omnes *Watt* 10 tui EObds : tua GNRM : tuai m cognita quae *Watt* : itaque Ω **4,** 4 ne cogitabat s : negotiabat Ω (-tur G) 7 tridui *Schiche, frustra*

5, 17

Scr. in itinere inter Synnada et Philomelium XVI *Kal. Sept., ut vid., an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi Roma sine epistula tua fasciculum litterarum; in quo, si modo valuisti et Romae fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. hanc epistulam dictavi sedens in raeda cum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui. paucis diebus habebam certos homines quibus darem litteras; ita- 5
que eo me servavi.

2 Nos tamen (etsi hoc te ex aliis audire malo) sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus terruncius insumatur in quemquam. id fit etiam et legatorum et tribunorum et praefectorum diligentia; nam omnes mirifice συμφιλοδοξοῦσιν gloriae meae. Lepta noster miri- 5
ficus est. sed nunc propero. perscribam ad te paucis diebus omnia.

3 Cicerones nostros Deiotarus filius, qui rex a senatu appellatus est, secum in regnum. dum in aestivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus.

4 Sestius ad me scripsit quae tecum esset de mea domestica et maxima cura locutus et quid tibi esset visum; amabo te, incumbe in eam rem et ad me scribe quid et possit et tu censeas.

5 Idem scripsit Hortensium de proroganda nostra provincia dixisse nescio quid. mihi in Cumano diligentissime se ut annui essemus defensurum receperat. si quicquam me amas, hunc locum muni. dici non potest quam invitus a vobis

Ep. 5, 17] 1, 1 roma bs : rom(a)e Ω 2, 2 nullus NORms : -lius GMbd 3 teruncius ς : ter(r)entius *vel sim.* Ω 5, 2 dixisse *cod. Bodleianus* : dixit Ω 4 muni CZ[b] : ama Ω

absim; et simul hanc gloriam iustitiae et abstinentiae fore illustriorem spero si cito decesserimus, id quod Scaevolae contigit, qui solos novem mensis Asiae praefuit. 5

6 Appius noster cum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodicea. ibi forum agit, cum ego sim in provincia. quam eius iniuriam non insector; satis enim habeo negoti in sanandis vulneribus quae sunt imposita provinciae, quod do operam ut faciam quam minima cum illius contumelia. sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non belle qui adventu meo quam longissime potuerit discesserit. 5

5, 18

Scr. in castris ad Cybistra XI *Kal. Oct. an. 51*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quam vellem Romae esses, si forte non es! nihil enim certi habebamus nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIIII Kal. Sext. datas, in quibus scriptum esset te in Epirum iturum circiter Kal. Sext. sed sive Romae es sive in Epiro, Parthi Euphraten transierunt duce Pacoro, Orodis regis Parthorum filio, cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria; Cassius in oppido Antiochia est cum omni exercitu, nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra; 5

6 illustriorem *Victorius* : iniust- Ω 6, 2 Laodicea ς : -ce(a)e (-cie) Ω 3 iniuriam OR : -a GNΔ 5 minima cum s : inimicum Ω

Ep. 5, 18] 1, 3 esset] est *noluit Orelli* 5 euphraten, -em, eufr- *codd.* transierunt GNORm : -iverunt Δ 6 fere CZ[b] : referto Ω 7 Antiochia est *C. Heraeus* : -c(h)i(a)e Ω : -chia *Manutius* 8 Cybistra ς : cib(r)ustra *vel sim.* Ω

hostis in Cyrrhestica, quae Syriae pars proxima est provinciae meae. his de rebus scripsi ad senatum; quas litteras, si 10 Romae es, videbis putesne reddendas, et multa, immo omnia, quorum κεφάλαιον ne quid inter caesa et porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur aut temporis. nobis enim hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, praesertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. ea si venerit nec illi ante in meam 15 provinciam transierint, unum vereor ne senatus propter urbanarum rerum metum Pompeium nolit dimittere. quod si alium ad ver mittit, non laboro, nobis modo temporis ne quid prorogetur.

2 Haec igitur si es Romae; sin abes aut etiam si ades, haec negotia sic se habent. stamus animis et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum loco, parvo exercitu sed, ut spero, ad 5 benevolentiam erga nos consentiente; quem nos Deiotari adventu cum suis omnibus copiis duplicaturi eramus. sociis multo fidelioribus utimur quam quisquam usus est; quibus incredibilis videtur nostra et mansuetudo et abstinentia. dilectus habetur civium Romanorum; frumentum ex agris in 10 loca tuta comportatur. si fuerit occasio, manu, si minus, locis nos defendemus.

3 Qua re bono animo es; video enim te et, quasi coram adsis, ita cerno συμπάθειαν amoris tui. sed te rogo, si ullo pacto fieri poterit, si integra in senatu nostra causa ad Kal. Ian. manserit, ut Romae sis mense Ianuario. profecto nihil accipiam iniuriae, si tu aderis. amicos consules habemus, 5

12 porrecta ς : proiecta ΩC 2, 1 es rom(a)e NORMm : rom(a)e es Gbds 4 copioso NRms : quo piso Mbd a NMbd : *om.* ORms 5 mutandum ΩZ[b] : dimica- *Koch* loco Z[b] : locum Ω 8 est *Faërnus* : esset Ω 9 videtur GORms : videretur HNMbd nostra et *Kayser* : et (*om.* N) n- Ω dilectus *Lambinus* : del- Ω 3, 3 senatu GNOR : -um Δ 4 sis *Pius* : essent Ω

nostrum tribunum pl. Furnium. verum tua est opus adsiduitate, prudentia, gratia. tempus est necessarium. sed turpe est me pluribus verbis agere tecum.

4 Cicerones nostri sunt apud Deiotarum, sed, si opus erit, deducentur Rhodum. tu si es Romae, ut soles, diligentissime, si in Epiro, mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium, et ut tu quid nos agamus et nos quid tu agas quidque acturus sis scire possimus. ego tui Bruti rem sic ago ut suam 5 ipse non ageret. sed iam exhibeo pupillum neque defendo; sunt enim negotia et lenta et inania. faciam tamen satis, tibi quidem, cui difficilius est quam ipsi; sed certe satis faciam utrique.

5, 19

Scr. in castris ad Cybistra X *Kal. Oct. an. 51* (*§ 1*)

CICERO ATTICO SAL.

1 Obsignaram iam epistulam eam quam puto te modo perlegisse scriptam mea manu, in qua omnia continentur, cum subito Apellae tabellarius a. d. XI Kal. Oct. septimo quadragesimo die Roma celeriter (hui tam longe!) mihi tuas litteras reddidit. ex quibus non dubito quin et Pompeium exspecta- 5 ris dum Arimino rediret et iam in Epirum profectus sis, magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus quam nos hic sumus.

6 nostrum λ : -ros Ω 4, 4 et ut tu GNOR : et ut Mbd : ut et ms 5 suam NORs : sic iam G : si iam Δ

Ep. 5, 19] **1,** 1 eam P (*sed post* iam) λ : meam Ω 3 Apellae *Moll* : ap(p)elli Ω : apellit C 4 Roma ς : -am Ω hui *Victorius* : ivit *vel sim.* Ω 5 et R : ut GNOΔ : tu *Pius* 6 et iam OPs : etiam GNΔ

De Atiliano nomine scripsi ad Philotimum ne appellaret
2 Messallam. itineris nostri famam ad te pervenisse laetor magisque laetabor si reliqua cognoris. filiolam tuam tibi tam ⟨ca⟩ram ac iucundam esse gaudeo, eamque quam numquam vidi tamen et amo et amabilem esse certo scio. etiam atque etiam vale. 5

3 De Patrone et tuis condiscipulis, quae de parietinis in Melita laboravi ea tibi grata esse gaudeo. quod scribis libente te repulsam tulisse eum qui cum sororis tuae fili patruo certaret, magni amoris signum. itaque me etiam admonuisti ut gauderem; nam mihi in mentem non venerat. 'non credo' 5 inquis. ut libet; sed plane gaudeo, quoniam τὸ νεμεσᾶν interest τοῦ φθονεῖν.

5, 20

Scr. in castris ad Pindenissum XII *Kal. Ian. an. 51* (*§ 5*)

CICERO ATTICO SAL.

1 Saturnalibus mane se mihi Pindenissitae dediderunt, septimo et quinquagesimo die postquam oppugnare eos coepimus. 'quid, malum? isti Pindenissitae qui sunt?' inquies; 'nomen audivi numquam.' quid ego faciam? num potui Ciliciam Aetoliam aut Macedoniam reddere? hoc iam sic habe-

9 atiliano G : at(t)el(l)iano RΔ 2, 2–3 tam caram ac *Koch* : iam rom(a)e Ω : tantopere *Orelli* 5–3, 1 vale. de *Victorius* : valde Ω 3, 1 parietinis *anon. ap. Victorium* : tarent- Ω Melite (*sic*) *Gassendus* : militia Ω 2 libente te *Lipsius* : -nter Ω 3 filii s : -iis Ω certarat *Lamb.* (*marg.*) : -rit *Corradus* 6 interest] διαφέρει *Boot*

Ep. 5, 20] 1, 1 *et* 3 Pindenissitae *Lambinus* : -sae Z^b : pendentiss(a)e (*v.* 1) *et* pendenti (*v.* 3) Ω 2 quadragesimo Z^b 3 quid EOR : qui NΔ 4 num Δ : non EOR : unde N

to, [nec] hoc exercitu hic tanta negotia geri potuisse. quae cognosce ἐν ἐπιτομῇ: sic enim mihi concedis proximis litteris.

Ephesum ut venerim nosti, qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, qua nihil me umquam delectavit magis. inde oppidis iis quae erant mirabiliter accepti Laodiceam prid. Kal. Sext. venimus. ibi morati biduum perillustres fuimus honorificisque verbis omnis iniurias revellimus superiores; quod idem Apameae quinque dies morati et Synnadis triduum, Philomeli quinque dies, Iconi decem, fecimus. nihil ea iuris dictione aequabilius, nihil lenius, nihil gravius.

2 Inde in castra veni a. d. VII Kal. Sept. a. d. III exercitum lustravi apud Iconium. ex his castris, cum graves de Parthis †et ceris† nuntii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociae partem eam quae Ciliciam attingit, eo consilio et ut Armenius Artavasdes et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. cum dies quinque ad Cybistra Cappadociae castra habuissem, certior sum factus Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse, Ciliciae magis imminere; itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas.

3 Tarsum veni a. d. III Non. Oct. inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia in aquarum divortio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. hic a. d. III Id.

6 nec *del. Kasten*[2], *449* : nunc *scripsi olim* nec hic *Wesenberg* 7 cognosce s : -ere Ω mihi concedis Σ : c- m- Δ 9 quin λ 10 celebritatem F$Z^{(b)}$: -tate Ω 11 qu(a)e erant Ω : qua iter erat *Boot* : quae in itinere erant *Baiter* : quae erant in via *Watt* accepti ms : -pi Ω 13 fuimus ς : fuerunt Ω 14 idem NOR : idem dein Δ$Z^{(b)}$ 15 Iconii ς : icon(a)e (yc-) Ω 2, 1 in msλ : *om.* Ω VII Δ : VI N : VIII OR 2 iconium (yc-) NRb : -nicum OPΔ 3 et ceris ENO : ceteris R : *om.* Δ : et litterae et *vel* et crebri *coni. Watt* : et certi *Kasten*[1], *251* 4 et ut NOR : ut et E : ut Δ 6 Cybistra ς : cibus- Ω 7 aditu EPbms : aud- NORMd 3, 2 a cilicia in NΔZ^{b} : ac ciliciam EOR 3 erat OP: erit ENRΔ

Oct. magnum numerum hostium occidimus; castella munitissima nocturno Pomptini adventu, nostro matutino cepimus, incendimus; imperatores appellati sumus. castra paucos dies habuimus ea ipsa quae contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paulo melior quam aut tu aut ego. ibi dies quinque morati direpto et vastato Amano inde discessimus. interim (scis enim dici quaedam πανικά, dici item τὰ κενὰ τοῦ πολέμου) rumore adventus nostri et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit et Parthis timor iniectus est; itaque eos cedentis ab oppido Cassius insecutus rem bene gessit; qua in fuga magna auctoritate Osaces dux Parthorum vulnus accepit eoque interiit paucis post diebus. erat in Syria nostrum nomen in gratia.

4 Venit interim Bibulus. credo, voluit appellatione hac inani nobis esse par: in eodem Amano coepit loreolam in mustaceo quaerere. at ille cohortem primam totam perdidit centurionemque primi pili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem et reliquos cohortis eiusdem et Sex. Lucilium, T. Gavi Caepionis locupletis et splendidi hominis filium, tribunum militum; sane plagam odiosam acceperat cum re tum tempore.

5 Nos ad Pindenissum, quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium memoria in armis fuit; feri homines et acres et omnibus rebus ad defendendum parati. cinximus vallo et fossa; aggere maximo, vineis, turre altissima, magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negotium confecimus. hilara sane Saturnalia militibus quoque, quibus

8 issum b : ipsum Ω haud EOPms : aut RΔ : hanc N 10 interim Σ : *om.* Δ 11 KENA (κενὰ) ORΔC : κοινὰ ς : καινὰ *Bill* 12 accessit Σ : ce- Δ 4, 2 loreolam (laur- EO) in mustaceo ΣC : -la minus t- Δ 5, 1 Pindenissum Z^b : pendeni- *vel sim.* Δ 2 omni *Lambinus* 4 aggere GNΔ : et ag- EOR 7 quibus NOR: eq- M : equis δ

exceptis ⟨captivis⟩ reliquam praedam concessimus. mancipia venibant Saturnalibus tertiis; cum haec scribebam, in tribunali res erat ad HS $\overline{CXX}$. hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam; ipse me Laodiceam recipiebam.

6 Haec adhuc. sed ad praeterita revertamur. quod me maxime hortaris et quod pluris est quam omnia, in quo laboras ut etiam Ligurino Μώμῳ satis faciamus, moriar si quicquam fieri potest elegantius. nec tamen ego hanc continentiam appello, quae virtus voluptati resistere videtur; ego in vita mea nulla umquam voluptate tanta sum adfectus quanta adficior hac integritate, nec me tam fama, quae summa est, quam res ipsa delectat. quid quaeris? fuit tanti. me ipse non noram nec satis sciebam quid in hoc genere facere possem. recte πεφυσίωμαι: nihil est praeclarius. interim haec λαμπρά: Ariobarzanes opera mea vivit, regnat; ἐν παρόδῳ consilio et auctoritate et quod insidiatoribus eius ἀπρόσιτον me, non modo ἀδωροδόκητον, praebui regem regnumque servavi. interea e Cappadocia ne pilum quidem. Brutum abiectum quantum potui excitavi; quem non minus amo quam tu, paene dixi quam te. atque etiam spero toto anno imperi nostri terruncium sumptus in provincia nullum fore.

7 Habes omnia. nunc publice Romam litteras mittere parabam. uberiores erunt quam si ex Amano misissem. at te Romae non fore! sed est totum ⟨in eo positum⟩, quid Kal.

8 captivis *add. Wesenberg* (*ante* exc-), *Boot* : mancipiis *Tyrrell–Purser* (*ante* exc-) 9 venibant ς: venieb- Ω tertiis *Victorius* : tertis *vel* terris Δ : fertis N : certis OR 10 |$\overline{CXX}$| *Watt* : *num* |$\overline{XX}$|? 6, 4 tamen s : tam Ω : iam *Bosius* 10 πεφυσίωμαι *Victorius* : ΠΕΦΕCΙΩΑΙ *vel sim.* Ω : πεφύσημαι *Lamb.* (*marg.*) 11 regnat NP : -na EORΔ 14 pilum ς : pil(l)eum Ω 17 provincia Nb : -am ORΔ 7, 1 habes omnia s : -eo somnia Ω romam litteras NOR : l- r- Δ (rom(a)e bds) 2 quam si NPs : quasi ORM : quas si bdm at Nm : ac ORΔ 3 in eo positum *addidi* (in eo *Boot*)

Mart. futurum sit; vereor enim ne, cum de provincia agetur, si Caesar resistet, nos retineamur. hic, tu si adesses, nihil 5 timerem.

8 Redeo ad urbana, quae ego diu ignorans ex tuis iucundissimis litteris a. d. ⟨X⟩V Kal. Ian. denique cognovi. eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit perlonga et non satis tuta via perferendas. nam quas Laeni pueris scribis datas non acceperam. iucunda de Caesare et quae senatus 5 decrevit et quae tu speras; quibus ille si cedit, salvi sumus. incendio Plaetoriano quod †Leius† adustus est minus moleste fero. Lucceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit et quid actum sit aveo scire.

9 Ego cum Laodiceam venero Quinto sororis tuae filio togam puram iubeor dare; cui moderabor diligentius. Deiotarus, cuius auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. tuas etiam Epiroticas exspecto litteras, ut habeam rationem non modo negoti ve- 5 rum etiam oti tui. Nicanor in officio est et a me liberaliter tractatur; quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam, ut et diligentius perferantur et idem ad me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi totiens salutem adscribit est gratum; sed cur non suis litteris idem facit quod meus ad te 10 Alexis facit? Phemio quaeritur κέρας. sed haec hactenus. cura ut valeas et ut sciam quando cogites Romam. etiam atque etiam vale.

10 Tua tuosque Thermo et praesens Ephesi diligentissime commendaram et nunc per litteras ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. tu velim, quod antea ad te scripsi, de do-

4 sit m : est Ω agetur NP : ageretur OR : ger- Δ 5 hic *scripsi* (*cf.* 5, 21, 3, *v.* 6) : his Ω 8, 1 ex P : et Ω : et e bd : e ms 2 XV *cod. Bodleianus* : V Ω 5 iucunda *Ernesti* : -de Ω 7 leius GPMm: levis HNOR : lenis bds ambustus *Ernesti* 9 aveo δ : habeo Ω 9, 2 Deiotarus Z[lb] : *om.* Ω 4 epiroticas GPδ : -cus ENORM 11 Phemio *Victorius* : phameo ΩC

mo Pammeni des operam ut quod tuo meoque beneficio puer habet cures ne qua ratione convellatur; utrique no- 5 strum honestum existimo, tum mihi erit pergratum.

5, 21

Scr. Laodiceae Id. Febr. an. 50 (§ 9)

CICERO ATTICO SAL.

1 Te in Epirum salvum venisse et, ut scribis, ex sententia navigasse vehementer gaudeo, non esse Romae meo tempore pernecessario submoleste fero. hoc me tamen consolor uno: spero te istic iucunde hiemare et libenter requiescere.

2 Cassius, frater Q. Cassi familiaris tui, pudentiores illas litteras miserat de quibus tu ex me requiris quid sibi voluerit quam eas quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum. recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro εὐημερήματι; hodie 5 vero hiemant in Cyrrhestica, maximumque bellum impendet. nam et Orodi, regis Parthorum, filius in provincia nostra est nec dubitat Deiotarus (cuius filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest) quin cum omnibus copiis ipse prima aestate Euphraten transiturus sit. quo autem die Cassi 10 litterae victrices in senatu recitatae sunt, id est Non. Dec.,

10, 5 ne qua Nδ : neque GORM cum *ante* utrique *add. Lambinus*, id cum *Buecheler, fort. recte* 6 honestum Z^bc : *om.* Ω existimo tum Nbds (existimo *etiam* Z^b) : ex his motum HRMm : motum G

Ep. 5, 21] 1, 3 uno *Madvig* : non Ω 2, 1 C. Cassius *Boot* pudentiores *Victorius* : pru- Ω 2 voluerint m 6 C(h)yrrestica C : -cam Ω 7 (h)orodi P : -de EGORΔ : -dis N 8 Arthavasdis ς : art(h)avadis Ω 10 euphraten *vel* -tem *codd.* 11 id est] datae (*servato* Oct.) *Hofmann* Dec. *Ruete* : oct(obribus) Ω

eodem meae tumultum nuntiantes. Axius noster ait nostras auctoritatis plenas fuisse, illis negat creditum. Bibuli nondum erant adlatae; quas certo scio plenas timoris fore.

3 Ex his rebus hoc vereor, ne, cum Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Caesari nullus honos a senatu habeatur, dum hic nodus expediatur, non putet senatus nos ante quam successum sit oportere decedere nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos prae- 5 esse. hic ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo, atque eo magis quod tu abes, qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. sed dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. cogor; et velim ita sit, sed omnia metuo. etsi bellum ἀκροτελεύτιον habet illa tua 10 epistula quam dedisti nauseans Buthroto, 'tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum erit mora.' mallem 'ut video', nihil opus fuit 'et spero.'

4 Acceperam autem satis celeriter Iconi per publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. in his γλυκύπικρον illud: confirmas moram mihi nullam fore, deinde addis, si quid secus, te ad me esse venturum. angunt me dubitationes tuae; simul et vides quas acceperim litteras. nam quas Her- 5 moni, centurionis Canulei servo, scribis te dedisse non accepi. Laeni pueris te dedisse saepe ad me scripseras. eas Laodiceae denique, cum eo venissem, III Id. Febr. Laenius mihi reddidit datas a. d. X Kal. Oct. Laenio tuas commendationes et statim verbis et reliquo tempore ⟨re⟩ probabo. 10

14 certo GNΔ : -te EOR 3, 3 habeatur ms : -etur Ω expediatur bs : experi- Ω 11 nauseans ERm : -seas R : -sias GNOMbd tibi] *nova ep. in* Ω : *superiori coniunxit* ς 12 erit $Z^{(b)}$λc : *om.* Ω 13 et *scripsi* : ut Ω 4, 2 triumpho s : -os Ω 2–3 -ρον : illud con- *Watt, monente E. Fraenkel* 3 addis si ς : addita Ω 4 esse NORC : fore Δ venturum M(?)bs : -ram NORdm angunt Nm : ung- M : pung- OR : urgent bds 6 Canulei servo *R. Klotz* : -leiser R : -lei sed N : -lcister P : -le ipse Δ : caculae ipse *Iunius* 10 re ms : *om.* Ω

5 Illae litterae cetera vetera habebant, unum hoc novum de Cibyratis pantheris. multum te amo quod respondisti M. Octavio te non putare; sed posthac omnia quae recta non erunt pro certo negato. nos enim et nostra sponte bene firmi et mehercule auctoritate tua inflammati vicimus omnis (hoc 5 tu ita reperies) cum abstinentia tum iustitia, facilitate, clementia. cave putes quicquam homines magis umquam esse miratos quam nullum terruncium me obtinente provinciam sumptus factum esse nec in rem publicam nec in quemquam ⟨m⟩eorum praeter quam in L. Tullium leg⟨atum⟩. is cetero- 10 qui abstinens, sed Iulia lege †transitam† semel tamen in diem, non ut alii solebant omnibus vicis (praeter eum semel, nemo), accepit. hic facit ut mihi excipiendus sit cum terruncium nego sumptus factum; praeter eum accepit nemo. has a nostro Q. Titinio sordis accepimus. 15

6 Ego aestivis confectis Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci. Q. Volusium, tui Tiberi generum, certum hominem et mirifice abstinentem, misi in Cyprum ut ibi pauculos dies ⟨es⟩set, ne cives Romani pauci qui illic negotiantur ius sibi dictum negarent; nam evocari ex insula Cyprios non 5 licet.

7 Ipse in Asiam profectus sum Tarso Non. Ian., non mehercule dici potest qua admiratione Ciliciae civitatum maximeque Tarsensium. postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiae nostrarum dioecesium, quae

5, 1 ille OR : h(a)e Nδ : *om.* M : eae ς   3 recta GNORCZ[1] : certa Δ   8 nullum terruntium m : nullum (-la(m)) inter(n)u- *vel sim.* Ω   9 sumptus sC : -um Ω   10 meorum b : eo- Ω legatum. is ceteroqui *Victorius* : legis ceteros qui Ω   11 sed *del. Baiter* : est sed *Boot*: e *coni. Watt* transitam ORΔ : -tum N : translaticia *coni. Watt*   12–13 praeter ... nemo *delenda censuit Graevius*   13 hic NOR : *om.* Δ : sic *coni. Watt*   6, 1 q(uintum) *vel* que NORb : que per Δ   3 et N : sed Ω   4 esset *Pius* : sed Ω   7, 1 asiam Σs : asia Δ   4 dioecesium c : dioce(n)s(i)um Ω

sex mensibus imperi mei nullas meas acceperat litteras, 5
numquam hospitem viderat. illud autem tempus quotannis
ante me fuerat in hoc quaestu. civitates locupletes ne in
hiberna milites reciperent magnas pecunias dabant, Cy-
pri⟨i⟩ talenta Attica CC; qua ex insula (non ὑπερβολικῶς
sed verissime loquor) nummus nullus me obtinente erogabi- 10
tur. ob haec beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos hono-
res mihi nisi verborum decerni sino; statuas, fana, τέθριππα
prohibeo, nec sum in ulla re alia molestus civitatibus – sed
fortasse tibi qui haec praedicem de me. perfer, si me amas;
tu enim me haec facere voluisti. 15

8 Iter igitur ita per Asiam feci ut etiam fames, qua nihil
miserius est, quae tum erat in hac mea Asia (messis enim
nulla fuerat), mihi optanda fuerit; quacumque iter feci, nulla
vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate et cohortatio-
ne perfeci ut et Graeci et cives Romani qui frumentum com- 5
presserant magnum numerum populis pollicerentur.

9 Id. Febr., quo die has litteras dedi, forum institueram age-
re Laodiceae Cibyraticum et Apamense, ex Id. Mart. ibidem
Synnadense, Pamphylium (tum Phemio dispiciam κέρας),
⟨Lyc⟩aonium, Isauricum; ex Id. Mai. in Ciliciam, ut ibi
Iunius consumatur, velim tranquille a Parthis. Quintilis, si 5
erit ut volumus, in itinere est per provinciam redeuntibus
consumendus; venimus enim in provinciam Laodiceam Sul-
picio et Marcello consulibus prid. Kal. Sext., inde nos opor-
tet decedere a. d. III[I] Kal. Sext. primum contendam a

8 Cyprii ς : -ri Ω 9 qua sc : qu(a)e Ω 10 erogabitur GNORλ : -batur EΔ 12 fana, τέθριππα *Scala* : ea nate ΘP-RM : EANATEΘP- m : ea nate bds 9, 2 apamense δ : -em Ω 3 synadense s : -em Ω tum R : cum NOPΔ Phemio *Victorius* : se- Ω dispiciam Nd (desp- N) : -ceam ORΔ κέρας C : KEPACA ORMm 4 Lycaonium *Mongault* : aon- C : omnium Ω 5 Iunius ς : in ius Ω Quintilis ς : -tius Ω 9 III *Manutius* : IIII Ω primum δ : -mas Ω

Quinto fratre ut se praefici patiatur, quod et illo et me invi- 10
tissimo fiet. sed aliter honeste fieri non potest, praesertim
cum virum optimum Pomptinum ne nunc quidem retinere
possim; rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse
etiam Postumia.

10 Habes consilia nostra; nunc cognosce de Bruto. familiaris
habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminorum ex Cy-
pro, M. Scaptium et P. Matinium, quos mihi maiorem in
modum commendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me
in castra venit. pollicitus ei sum curaturum me Bruti causa 5
ut ei Salamini pecuniam solverent. egit gratias; praefectu-
ram petivit. negavi me cuiquam negotianti dare, quod idem
tibi ostenderam (Cn. Pompeio petenti probaram institutum
meum, quid dicam Torquato de M. Laenio tuo, multis ali-
is?); sin praefectus vellet esse syngraphae causa, me curatu- 10
rum ut exigeret. gratias egit, discessit. Appius noster turmas
aliquot equitum dederat huic Scaptio per quas Salaminos
coerceret, et eundem habuerat praefectum; vexabat Salami-
nos. ego equites ex Cypro decedere iussi. moleste tulit Scap-
tius. 15

11 Quid multa? ut ei fidem meam praestarem, cum ad me
Salamini Tarsum venissent et una Scaptius, imperavi ut pe-
cuniam solverent. multa de syngrapha, de Scapti iniuriis.
negavi me audire; hortatus sum, petivi etiam pro meis in
civitatem beneficiis ut negotium conficerent, dixi denique 5
me coacturum. homines non modo non recusare sed etiam
hoc dicere, se a me solvere; quod enim praetori dare consu-

11 sed c : et ORΔ : *om.* N : at *Ascensius* 13 enim hominem Nδ : h- e- ORM 10, 2 tuus HNPm : tuos GORΔ 3 matinium HORM : vat- GNPδ (*itidem fere infra*) 5 ei NOR : *om.* GΔ causa G : -am ORΔ : casum N 9 quid ς : quod Ω 10 sin P : sim Ω 11, 2 una GNORbds : in iis M : in his m : *om.* H 4 petivi OR : det- Mm : decium Nbd 5 dixi denique GNOR : den- dixi Δ 7 consuessent s : -sem Ω

essent quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare, atque etiam minus esse aliquanto in Scapti nomine quam in vectigali praetorio. collaudavi homines. 'recte' in- 10
quit Scaptius, 'sed subducamus summam.' interim cum ego in edicto translaticio centesimas me observaturum haberem cum anatocismo anniversario, ille ex syngrapha postulabat quaternas. 'quid ais?' inquam, 'possumne contra meum ⟨e⟩dictum?' at ille profert senatus consultum Lentulo Phi- 15
lippoque consulibus, 'ut qui Ciliciam obtineret [et] ius ex illa
12 syngrapha diceret.' cohorrui primo; etenim erat interitus civitatis. reperio duo senatus consulta isdem consulibus de eadem syngrapha. Salamini cum Romae versuram facere vellent, non poterant, quod lex Gabinia vetabat. tum iis Bruti familiares freti gratia Bruti dare volebant quaternis, si 5
sibi senatus consulto caveretur. fit gratia Bruti senatus consultum, 'ut neve Salaminis neve qui eis dedisset fraudi esset.' pecuniam numerarunt. at postea venit in mentem faeneratoribus nihil se iuvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. tum fit senatus consul- 10
tum ut ex ea syngrapha ⟨ius diceretur, hoc est, ut nec deteriore nec meliore iure ea syngrapha⟩ esset quam ceterae sed ut eodem. cum haec disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere, sed illos putare talenta CC se debere; ea se velle accipere; debere autem illos paulo minus. rogat ut eos ad 15

10 collaudavi s : -it Ω 13 anatocismo *Corradus* : antiochi(i)s Ω : anatocis '*codices manuscripti*' *teste Bosio* : ἀνατοκισμῷ *Tyrrell–Purser* 14 quaternas *Victorius* : illo Ω 15 edictum *cod. Bodleianus* : di- Ω 16 coss. ς : consul(e) Ω et *del. Victorius* ius Ps : eius Ω 12, 1 etenim erat R : et (*om.* bs) erat (erat et d) enim NOPΔ 4 iis *Victorius* : is PΔ : hi(i)s NOR 5 volebant ς : so- Ω quaternis *intellexit Victorius* : quat(t)uor Ω 8 at *Ernesti* : et Ω : sed *Wesenberg* 11–12 ius diceretur *add. Malaespina, cetera Sternkopf*

ducenta perducam. 'optime' inquam. voco illos ad me remoto Scaptio. 'quid vos? quantum' inquam 'debetis?' respondent 'CVI.' refero ad Scaptium. homo clamare. 'quid opus est' inquam 'potius quam rationes conferatis?' adsidunt, subducunt; ad nummum convenit. illi se numerare velle, urgere ut 20 acciperet. Scaptius me rursus seducit, rogat ut rem sic relinquam. dedi veniam homini impudenter petenti; Graecis querentibus, ut in fano deponerent postulantibus non concessi. clamare omnes qui aderant nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset, alii nihil 25 stultius. mihi autem impudens magis quam stultus videbatur; nam aut bono nomine centesimis contentus ⟨non⟩ erat aut non bono quaternas centesimas sperabat.

13 Habes meam causam. quae si Bruto non probatur, nescio cur illum amemus; sed avunculo eius certe probabitur, praesertim cum senatus consultum modo factum sit (puto, postquam tu es profectus) in creditorum causa ut centesimae perpetuo faenore ducerentur. hoc quid intersit, si tuos digi- 5 tos novi, certe habes subductum. in quo quidem, ὁδοῦ πάρεργον, ⟨L.⟩ Lucceius M. f. queritur apud me per litteras summum esse periculum ne culpa senatus his decretis res ad tabulas novas perveniat; commemorat quid olim mali C. Iulius fecerit cum dieculam duxerit; numquam rei publicae 10 plus. sed ad rem redeo. meditare adversus Brutum causam

16 voco Ps : volo Ω 17 quid? vos quantum *Mueller* 18 CVI *Victorius* : cui Ω 19 potius NOR : *om.* Δ 20 ad NOR : *om.* Δ 23 et ut *Ascensius* 24 clamare NOPsC : id am- Mbd : id clam- m alii *ante* nihil *add. Sternkopf* 25 alii O : aliis RΔ : *om.* P 28 non *ante* contentus *add. Ernesti, ante* erat *Purser* 13,4 creditorum ς : -tum Ω 7 L. *add. Ellendt* 10 duxerit *Pius* : dix- Ω numquam] *fort.* n- quemquam rei p. *cod. Balliolensis* : res p(ublica) Ω : r. p. δ : *an post* mali *transponendum?*

meam, si haec causa est contra quam nihil honeste dici possit, praesertim cum integram rem et causam reliquerim.

14 Reliqua sunt domestica. de ἐνδομύχῳ probo idem quod tu, Postumiae filio, quoniam Pon⟨t⟩idia nugatur; sed vellem adesses. a Quinto fratre his mensibus nihil exspectaris; nam Taurus propter nivis ante mensem Iunium transiri non potest. ⟨T⟩hermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quicquam Deiotarus rex eumque ait ⟨a⟩ se sustentari. cum scies Romae intercalatum sit necne, velim ad me scribas certum quo die mysteria futura sint. litteras tuas minus paulo exspecto quam si Romae esses, sed tamen exspecto. 5 10

12 possit *Bayet* : posset Ps : posse NRMbd : potest m 14, 1 quod ς : cum Ω 2 filio *Manutius* : -i(a)e Ωλ : -ium *Turnebus* pontidia s : pon(i)dia *vel* pomdia Ω 5 Thermum ς : he- Ω 7 a *add. Hervagius* sustentare ms

LIBER SEXTUS

6, 1

Scr. Laodiceae x Kal. Mart. an. 50 (§ 26)

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi tuas litteras a. d. V Terminalia Laodiceae; quas legi libentissime plenissimas amoris, humanitatis, offici, diligentiae. iis igitur respondebo, * * * (sic enim postulas), nec οἰκονομίαν meam instituam sed ordinem conservabo tuum.
Recentissimas a Cybistris te meas litteras habere ais a. d. 5
X Kal. Oct. datas et scire vis tuas ego quas acceperim: omnis fere quas commemoras, praeter eas quas scribis Lentuli pueris et quas Equo Tutico et Brundisio datas. qua re non οἴχεται tua industria, quod vereris, sed praeclare ponitur, si quidem id egisti, ut ego delectarer; nam nulla re sum delec- 10
tatus magis.

2 Quod meam βαθύτητα in Appio tibi, liberalitatem etiam in Bruto probo, vehementer gaudeo; ac putaram paulo secus. Appius enim ad me ex itinere bis terve ὑπομεμψιμοίρους litteras miserat quod quaedam a se constituta rescinderem. ut si medicus, cum aegrotus alii medico traditus sit, 5
irasci velit ei medico qui sibi successerit si quae ipse in curando constituerit immutet ille, sic Appius, cum ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curarit, sanguinem miserit, quicquid po-

Ep. 6, 1] 1, 1 Terminalia CZ[l(b)] : ter milia Ω 3 *lac. ind. Victorius* : χρύσεα χαλκείων *add. Leopardus* : non χ- χ- *Wesenberg* : sed non χ- χ- *Watt* : κατὰ μίτον *Boot* 5 Cybistris te C : cibi(s) triste(s) *vel sim.* Ω 8 et quas NOR : et Δ : *om.* c 9 quod M : quam NPδ : quam quod OR 2, 1 liberalitatem OPΔλ : libert- NR etiam s : et iam m : et tam Ω 2 paulo NORc : *om.* Δ 3 enim NORΔ : *om.* EG terve Hms : terne Ω 5 medico *del. Boot*

tuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, προσανατρεφομένην eam a me non libenter vidi⟨t⟩. sed modo suscenset, 10
[et] modo gratias agit; nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia; tantum modo dissimilitudo meae rationis offendit hominem. quid enim potest esse tam dissimile quam illo imperante exhaustam esse sumptibus et iacturis provinciam, nobis eam obtinentibus nummum nullum esse erogatum nec 15
privatim nec publice? quid dicam de illius praefectis, comitibus, legatis etiam? de rapinis, de libidinibus, de contumeliis? nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio aut tanta disciplina gubernatur aut tam modesta est quam nostra tota provincia. haec non nulli amici Appi ridicule interpretantur, 20
qui me idcirco putent bene audire velle ut ille male audiat et recte facere non meae laudis sed illius contumeliae causa. sin Appius, ut Bruti litterae quas ad te misit significabant, gratias nobis agit, non moleste fero, sed tamen eo ipso die quo haec ante lucem scribebam cogitabam eius multa inique 25
constituta et acta tollere.

3 Nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio te auctore sum complexus, quem etiam amare coeperam; sed ⟨plane⟩ dico, me revocavi ne te offenderem. noli enim putare me quicquam maluisse quam ut mandatis satis facerem nec ulla de re plus laborasse. mandatorum autem mihi libellum de- 5
dit, isdemque de rebus tu mecum egeras. omnia sum diligentissime persecutus. primum ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta * * * quae mihi pollicebatur illi daret. quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat; post a Pompei procuratoribus sescentis premi coeptus est. Pompeius autem cum ob 10

10 eam a C : et ama Ω vidit *scripsi, pleniore interpunctione* : vidi Ω : videt *Manutius* modo m : et modo Ω 15 er(r)ogatum ERΔ : rog- GNOC 20 haec *Manutius* : hanc Ω 21 putant s 3, 2–3 plane dico *scripsi* : dico Ω : illico s: cito *Orelli* : idcirco *vel* ideo *Kahnt* 3 me revocavi Σc : r- me Δ 4 satis EHOPδ : *om.* GNRM 8 C talenta *Purser* : tal- Attica C *conieci*) 9 post a EORms : -tea a N : -tea M : post Gbd

ceteras causas plus potest unus quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. ei tamen sic nunc solvitur: tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII, et hoc ex tributis; nec id satis efficitur in usuram menstruam. sed Gnaeus noster clementer id fert; sorte caret, 15 usura nec ea solida contentus est. alii neque solvit cuiquam nec potest solvere; nullum enim aerarium, nullum vectigal habet. Appi instituto tributa imperat; ea vix in faenus Pompei quod satis sit efficiunt. amici regis duo tresve perdivites sunt, sed ii suum tam diligenter tenent quam ego aut tu. 20 equidem non desino tamen per litteras rogare, suadere, ac-
4 cusare regem. Deiotarus etiam mihi narravit se ad eum legatos misisse de re Bruti; eos sibi responsum rettulisse illum non habere. et mehercule ego ita iudico, nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. itaque aut tutela cogito me abdicare aut, ut pro Glabrione Scaevola, faenus et impen- 5 dium recusare. ego tamen quas per te Bruto promiseram praefecturas M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli; nec enim in provincia mea negotiabantur. tu autem meministi nos sic agere ut quot vellet praefecturas sumeret, dum ne negotiatori; itaque duas ei praeterea 10 dederam, sed ii quibus petierat de provincia decesserant.
5 Nunc cognosce de Salaminis, quod video tibi etiam novum accidisse, tamquam mihi. numquam enim ex illo audivi illam pecuniam esse suam; quin etiam libellum ipsius habeo in quo est 'Salamini pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis.' eos mihi commendat; adscribit 5 etiam et quasi calcar admovet intercessisse se pro iis magnam pecuniam. confeceram ut solverent centesimis †sexen-

14 id] ita *Orelli* : inde *Otto* efficit *Ernesti* 15 sorte *Hervagius* : fo- Ω 20 ii (hi(i)EGR) su(u)m (*om.* G) EGOR : usum NΔ 4, 10 pr(a)eterea NMC : pr(a)efecturas EORδ 5, 3 illam NOR : ul- Δ 7 biennii *Sternkopf, sed spatium maius, ut* trienni (III enni), *fuisse potuit*

ni† ductis cum renovatione singulorum annorum. at Scaptius quaternas postulabat. metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres; nam ab edicto meo recessissem et civitatem in Catonis et in ipsius Bruti fide locatam meisque beneficiis ornatam funditus perdidissem. 10

6 Atque hoc tempore ipso impingit mihi epistulam Scaptius ⟨a⟩ Bruto rem illam suo periculo esse, quod nec mihi umquam Brutus dixerat nec tibi, etiam ut praefecturam Scaptio deferrem. id vero per te exceperamus, ⟨ne⟩ negotiatori; quod si cuiquam, huic tamen non. fuerat enim praefectus Appio, et quidem habuerat turmas equitum, quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur. itaque ego, quo die tetigi provinciam, cum mihi Cyprii legati Ephesum obviam venissent, litteras misi ut equites ex insula statim decederent. his de causis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum scripsisse. sed tamen hoc sum animo: si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, cum tota provincia singulas observarem itaque edixissem idque etiam acerbissimis faeneratoribus probaretur, si praefecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Laenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi et iis probavi, si equites deductos moleste feret, accipiam equidem dolorem mihi illum irasci sed multo maiorem non esse eum talem qualem putassem. 5 10 15 20

7 Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. addo etiam illud, quod vereor tibi ipsi ut probem: consistere

6, 2 a Bruto *Watt* : bruto Ω : -ti ς 4 ne *add. Manutius* 6 Appii *Corradus* 13 cum GNb : quin ORMd : qui Ems 14 itaque NORΔ : idque E edixissem Eδ : dix- NORM 18 feret Ems : ferret GNORMbd

usura debuit, quae erat in edicto meo; deponere volebant:
impetravi a Salaminis ut silerent. veniam illi quidem mihi 5
dederunt, sed quid iis fiet si huc Paulus venerit? sed totum
hoc Bruto dedi; qui de me ad te humanissimas litteras scripsit, ad me autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter,
adroganter, ἀκοινονοήτως solet scribere. tu autem velim ad
eum scribas de his rebus, ut sciam quo modo haec accipiat; 10
facies enim me certiorem.

Atque haec superioribus litteris diligenter ad te perscripseram, sed plane te intellegere volui mihi non excidisse illud
quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses, si nihil aliud de
hac provincia nisi illius benevolentiam deportassem, mihi id 15
satis esse. sit sane, quoniam ita tu vis, sed tamen cum eo,
credo, quod sine peccato meo fiat. igitur meo decreto soluta
res Scaptio statim. quam id rectum sit tu iudicabis; ne ad
8 Catonem quidem provocabo. sed noli me putare ἐγκελεύσματα illa tua abiecisse, quae mihi in visceribus haerent. flens
mihi meam famam commendasti; quae epistula tua est in
qua mentionem ⟨non⟩ facias? itaque irascatur qui volet,
patiar; 'τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ', praesertim cum sex libris 5
tamquam praedibus me ipse obstrinxerim, quos tibi tam
valde probari gaudeo. e quibus unum ἱστορικὸν requiris de
Cn. Flavio, Anni filio. ille vero ante decemviros non fuit,
quippe qui aedilis curulis fuerit, qui magistratus multis annis
post decemviros institutus est. quid ergo profecit, quod pro- 10
tulit fastos? occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis; nec vero pauci sunt

7, 4 quae Ω : idque *vel* itaque *Sternkopf* : quod *Watt* : *fort.* ea etiam quae 5 a Salaminis *num delendum?* 12 diligenter ad te Σ : ad te d- Δ 15 mihi id NOPΔ : id m- R : m- EG 18 esset *post* res *add. Purser* (*cf. Jebb ad Soph. Ai. 1126*) id rectum *Manutius* : decretum ΩZ[l] 8, 4 non *add.* ς : non (ς) eius (*ante* mentionem) *Koch* 6 ipse *Manutius* : ipsum Ω 7 probari] *hic desinit* G 10 profecit *Pius* : -ficit Ω

auctores Cn. Flavium scribam fastos protulisse actionesque composuisse, ne me hoc vel potius Africanum (is enim loquitur) commentum putes. οὐκ ἔλαθέ σ⟨ε⟩ illud de gestu histrionis? tu sceleste suspicaris, ego ἀφελῶς scripsi. 15

9 De me imperatore scribis te ex Philotimi litteris cognosse; sed credo te, iam in Epiro cum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras Laodicea, utrasque tuis pueris datas. quibus de rebus propter casum navigandi per binos tabellarios misi Romam publice litteras. 5

10 De Tullia mea tibi adsentior scripsique ad eam et ad Terentiam mihi placere; tu enim ad me iam ante scripseras 'ac vellem te in tuum veterem gregem rettulisses.' correcta vero epistula Memmiana nihil negoti fuit; multo enim malo hunc a Pontidia quam illum a Servilia. qua re adiunges ⟨S⟩auf⟨e⟩ium nostrum, hominem semper amantem me⟨i⟩, nunc credo eo magis quod debet etiam fratris Appi amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse, qui declaravit quanti me faceret cum saepe tum in Bursa. ne tu me sollicitudine magna liberaris. 5 10

11 Furni exceptio mihi non placet; nec enim ego ullum aliud tempus timeo nisi quod ille solum excipit. sed scriberem ad te de hoc plura si Romae esses. in Pompeio te spem omnem oti ponere non miror; ita res est, removendumque censeo illud 'dissimulantem.' sed [enim] οἰκονομία si perturbatior est, tibi adsignato; te enim sequor σχεδιάζοντα. 5

13 actionesque N : auct- ORΔ : autoresque E 14 exposuisse *Schilling* 15 ἔλαθέ σε *Malaespina* : -θες ORΔ *interrog. agnovit Shuckburgh* histrionis] *cf. Gell. 1, 5, 2* 9, 3 laodicea NOR : a l- Δ 4 casus *Wesenberg* 5 publice litteras NORc : l- p- Δ 10, 5 Saufeium *Buecheler* : aufium Ω 6 mei *Pius* : me Ω 11, 1 enim ego NΔc : ego enim HOR 3 pompeium bdsZ[b] 4 otii ponere Nδ : p- o- HOR : p- M 5 illud ς : -um Ω enim *del. Wesenberg* : ἤ *Watt* -μία mea *Wesenberg*

12 Cicerones pueri amant inter se, discunt, exercentur; sed alter, ut Isocrates dixit in Ephoro et Theopompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare; mandavit enim pater. ea sic observabo quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in ⟨a⟩moribus 5 est. pueri autem aiunt eum furenter irasci; sed homo nec doctior nec sanctior fieri potest nec tui meique amantior.

13 Thermum, Silium vere audis laudari; valde se honeste gerunt. adde M. Nonium, Bibulum, me si voles. iam Scrofa vellem haberet ubi posset; est enim lautum negotium. ceteri firmant πολίτευμα Catonis. Hortensio quod causam meam commendas valde gratum. de Amiano, spei nihil putat esse 5 Dionysius. Terenti nullum vestigium agnovi. Moeragenes certe periit; feci iter per eius possessionem, in qua animal reliquum nullum est. haec non noram tum cum ⟨de ea re cum⟩ Democrito tuo locutus sum. Rhosica vasa mandavi. sed heus tu, quid cogitas? in felicatis lancibus et splendidissi- 10 mis canistris holusculis nos soles pascere: quid te in vasis fictilibus appositurum putem? κέρας Phemio mandatum est. reperietur; modo aliquid illo dignum canat.

14 Parthicum bellum inpendet. Cassius ineptas litteras misit, necdum Bibuli erant adlatae; quibus recitatis puto fore ut aliquando commoveatur senatus. equidem sum in magna animi perturbatione. si, ut opto, non prorogatur nostrum negotium, habeo Iunium et Quintilem in metu. esto; duo 5 quidem mensis sustinebit Bibulus. quid illo fiet quem reli-

12, 2 ut(i) isocrates (uti soc-) dixit HNORc : uti dixit (i)soc- Δ· 5 amoribus *Hervagius* : mor- Δ 13, 1 laudari ς : -re Ω se NOR : *om.* Δ 2 iam] *fort.* nam 3–4 ceteri firmant *scripsi* : ceter inf- N : ceteri inf- OR : ceterum f- Δ 5 *anne* Amianto (*cf.* 5, 15, 3, *v.* 3)? 8 de ea re (*vel* de eo) *add. Lehmann*, cum *Bosius* 9 democrito Nδ : demo erit ORM Rhosica (*vel* -iaca) vasa Z[lb] : rhosi(i) (trahosi N) causa(m) Ω 10 in filicatis (*sic*) *Iunius* : infelicitatis Ω 14, 3 in ΣC : *om.* Δ 5 duo HNORλ : duos EΔ

quero, praesertim si fratrem? quid me autem, si non tam cito decedo? magna turba est. mihi tamen cum Deiotaro convenit ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus; habet autem cohortis quadringenarias nostra armatura XXX, 10
equitum CIↃ CIↃ. erit ad sustentandum quoad Pompeius veniat, qui litteris quas ad me mittit significat suum negotium illud fore. hiemant in nostra provincia Parthi; exspectatur ipse Orodes. quid quaeris? aliquantum est negoti.

15 De Bibuli edicto, nihil novi praeter illam exceptionem de qua tu ad me scripseras 'nimis gravi praeiudicio in ordinem nostrum.' ego tamen habeo ἰσοδυναμοῦσαν sed tectiorem ex Q. Muci P. f. edicto Asiatico, 'extra quam si ita negotium gestum est ut eo stari non oporteat ex fide bona'; multaque 5
sum secutus Scaevolae, in iis illud in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci inter se disceptent suis legibus. breve autem edictum est propter hanc meam διαίρεσιν, quod duobus generibus edicendum putavi; quorum unum est provinciale, in quo inest de rationibus civitatum, de aere 10
alieno, de usura, de syngraphis, in eodem omnia de publicanis; alterum quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciendis, ⟨bonis⟩ vendendis, quae ex edicto et postulari et fieri solent. tertium de reliquo iure dicundo 15
ἄγραφον reliqui. dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum, itaque curo, et satis facio adhuc omnibus. Graeci vero exsultant quod peregrinis iudicibus utuntur. 'nugatoribus quidem' inquies. quid refert? ii se αὐτονομίαν adeptos putant. nostri enim, credo, gravis habent, 20
Turpionem sutorium et Vettium mancipem.

7 quid M *corr.* : qui Ω 12 litteris Eδ : -ras HNORM 15, 3 tectiorem M : cert- Rδ : rect- N 4 Mucii *Hervagius* : municipi(i) Ω 6 in iis *Manutius* : misi ORΔ : nisi NP 10 inest] est Mm 14 bonis *add. Watt* 19 (h)ii se N: ipse R: tu se Δ : tamen se *Brunus* 20 nostri s^2 : ves- ΩC 21 Vettium *Malaespina* : ve(c)t- OΔ : vecium N : tuct- R

16 De publicanis quid agam videris quaerere. habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno: efficio ne cui molesti sint. τὸ παραδοξότατον: usuras eorum quas pactionibus adscripserant servavit etiam Servilius; ego sic: diem statuo satis laxam, quam ante si solverint, dico me centesimas ductu- 5 rum, si non solverint, ex pactione. itaque et Graeci solvunt tolerabili faenore et publicanis res est gratissima, si illa iam habent pleno modio, verborum honorem, invitationem crebram. quid plura? sunt omnes ita mihi familiares ut se quisque maxime putet; sed tamen μηδὲν αὐτοῖς – scis reliqua. 10

17 De statua Africani (ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων! sed me id ipsum delectavit in tuis litteris), ain tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse? atqui nihil habuit aliud inscriptum nisi 'cos.' ea statua quae ab Opis parte postica in excelso est. in illa autem quae est ad Πολυ- 5 κλέους Herculem inscriptum est 'cos. ⟨cens.⟩'; quam esse eiusdem status, amictus, anulus, imago ipsa declarat. at mehercule ego, cum in turma inauratarum equestrium quas hic Metellus in Capitolio posuit animadvertissem in Sarapionis subscriptione Africani imaginem, erratum fabrile putavi, 10

18 nunc video Metelli. o ἀνιστορησίαν turpem! nam illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est; et tu belle ἠπόρησας et nos publicam prope opinionem secuti sumus, ut multa apud Graecos. quis enim non dixit Εὔπολιν τὸν τῆς ἀρχαίας ab Alcibiade navigante in Siciliam deiectum 5 esse in mare? redarguit Eratosthenes; adfert enim quas ille post id tempus fabulas docuerit. num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens, quod cum multis erravit, irride-

16, 3 adscripserant M *corr.* : -at Ω 4 Servilius ς : -vicius (-vit-) Ω 7 illa ORm : -am HNΔ 17, 2 id NR : *om.* HOΔ 4 cos. (consul) ea *Malaespina* : censorea *vel sim.* Ω 5 postica *Urlichs* : posita Ω Πολυκλέους *Mommsen* : ΠΟΔΛΥ- *vel sim.* RΔ 6 cos. cens. *Purser* : consul Ω 7 ipsa] *accedit* W 9 sarapionis MmW : ser- NORbds 18, 1 o *Bosius:* ω (ῶ, ὦ) RΔWC 7 post OΔ : potest NRW 8 *anne* ἐν ἱστορίᾳ?

tur? quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? num
igitur iacet Theophrastus si id a Timaeo, tuo familiari, re- 10
prehensum est? sed nescire proavum suum censorem non
fuisse turpe est, praesertim cum post eum consulem nemo
Cornelius illo vivo censor fuerit.

19 Quod de Philotimo et de solutione HS $\overline{XX}$DC scribis,
Philotimum circiter Kal. Ian. in Chersonesum audio venisse;
at mi ab eo nihil adhuc. reliqua mea Camillus scribit se
accepisse. ea quae sint nescio et aveo scire. [sed] verum haec
posterius et coram fortasse commodius. 5

20 Illud me, mi Attice, in extrema fere parte epistulae com-
movit; scribis enim sic, 'τί λοιπόν;', deinde me obsecras
amantissime ne obliviscar vigilare et ut animadvertam quae
fiant. num quid de quo inaudisti? etsi nihil eius modi est;
πολλοῦ γε καὶ δεῖ. nec enim me fefellisset nec fallet. sed ista 5
admonitio tua tam accurata nescio quid mihi significare visa
est.

21 De M. Octavio, iterum iam tibi rescribo te illi probe re-
spondisse; paulo vellem fidentius. nam Caelius libertum ad
me misit et litteras accurate scriptas et de pantheris et * * * a
civitatibus. rescripsi ⟨ad⟩ alterum me moleste ferre, si ego in
tenebris laterem nec audiretur Romae nullum in mea pro- 5
vincia nummum nisi in aes alienum erogari, docuique nec
mihi conciliare pecuniam licere nec illi capere, monuique
eum, quem plane diligo, ut cum alios accusasset cautius
viveret; illud autem alterum alienum esse existimatione mea,
Cibyratas imperio meo publice venari. 10

22 Lepta tua epistula gaudio exsultat; etenim scripta belle est
meque apud eum magna in gratia posuit. filiola tua gratum

19, 3 at ς : ac ΩW   3 mi ΔW : me N : mihi OR   Camillus ς : -ilis ΩW   4 aveo ms : haveo W : habeo N : ab eo ORΔ   sed *del. Pius*   20, 4 inaudisti NRΔ : aud- OW   21, 3 pantheris (pande- W) et NW : -ris sed *vel sim.* HORΔZ^b *lac. agnovit Sjögren* (*vide comm. meum*)   4 ad *addidi*   22, 1 lepta W : lecta Ω : *anne* Lepta lecta?

mihi fecit quod tibi diligenter mandavit ut mihi salutem adscriberes, gratum etiam Pilia, sed illa officiosius quod me, quem iam pridem ⟨amat⟩, numquam vidit; igitur tu quoque 5 salutem utrique adscribito. litterarum datarum dies prid. Kal. Ian. suavem habuit recordationem clarissimi iuris iurandi quod ego non eram oblitus; Magnus enim praetextatus illo die fui. habes ad omnia; non, ut postulasti, 'χρύσεα χαλκείων' sed paria paribus respondimus. 10

23 Ecce autem alia pusilla epistula, quam non relinquam ἀναντιφώνητον. bene mehercule ⟨pro⟩posuit Lucceius Tusculanum, nisi forte (solet enim) cum suo tibicine; et velim scire qui sit eius status. Lentulum quidem nostrum praeter Tusculanum * * * proscripisse audio. cupio hos expeditos 5 videre, cupio etiam Sestium, adde sis Caelium; in quibus omnibus est 'αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.' de Memmio restituendo ut Curio cogitet te audisse puto. de Egnati Sidicini nomine nec nulla nec magna spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime 10 Deiotarus curat graviter aegrum. respondi etiam minori.

24 Tu velim dum ero Laodiceae, id est ad Id. Mai., quam saepissime mecum per litteras colloquare et cum Athenas veneris (iam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quae omnia in mensem Martium sunt collata) utique ad me

25 tabellarios mittas. et heus tu, †genua† vos a Caesare per 5

4 me *scripsi* : mihi Ω 5 amat *hoc loco Watt, ante* iam *add. Koch* vidit Pms : videt ΩW 6 litterarum datarum ς : -am daturum ΩW dies *om.* Δ 23, 2 proposuit *Bentivoglio* : poruit W(?) : potuit Ω 4 qui ORW : quis NΔ eius status NORW : s- e- Δ omnia *ante* praeter *add. Lambinus,* Pompeianum *vel sim. post* Tusculanum *Watt* 6 adde sis W : -e(s) iis (his) Δ : -es hic N : adsis R in ORW : *om.* NΔ 9 nomine NOPs : -inet RW : -ine et Δ 11 curat PΔ : cura NORW 24,5–25,1 tabellarios ... Caesare *erasa in* W 25, 1 et Ω : sed Z^b genuarios ΩC : iamne vos Z^b (*sed vide meum comm.*) : quem ad modum vos *coni. Watt* : γενναίως *Badian* : hocine verum est? vos *temptavi*

Herodem talenta Attica L extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompei suscepistis; putat enim suos nummos vos comedisse, Caesarem in Nemore aedificando diligentiorem fore. haec ego ex P. Vedio, magno nebulone sed Pompei tamen familiari, audivi. hic Vedius mihi obviam venit cum duobus essedis et raeda equis iuncta et lectica et familia magna, pro qua, si Curio legem pertulerit, HS centenos pendat necesse est; erat praeterea cynocephalus in essedo nec deerant onagri. numquam vidi hominem nequiorem. sed extremum audi. deversatus est Laodiceae apud Pompeium Vindillum; ibi sua deposuit cum ad me profectus est. moritur interim Vindillus. quod res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur, C. Vennonius domum Vindilli venit. cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. in his inventae sunt quinque imagunculae matronarum, in quibus una sororis amici tui, hominis bruti qui hoc utatur, et ⟨uxoris⟩ illius lepidi qui haec tam neglegenter ferat. haec te volui παριστορῆσαι; sumus enim ambo belle curiosi.

26 Unum etiam velim cogites. audio Appium πρόπυλον Eleusine facere; num inepti fuerimus si nos quoque Academiae fecerimus? 'puto' inquies. ergo id ipsum scribes ad me. equidem valde ipsas Athenas amo; volo esse aliquod monumentum, odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. sed

4 Nemore aedificando *Turnebus* : mentor ed- EM : merito reed- Nδ : mente reed- H : ventorem ed- R Ant. 6 mihi obviam venit ΣW : v- m- o- Δ 8 centenos ORW : -nas HNΔ : -na m 12 Vindillum *Sjögren* : vidi illum ΩW : Vindullum *Victorius* 13 vindillus HORW : -diliis N : -dilus P : -dullus M : -dulus δ; *itidem fere infra* quod W : qu(a)e Ω 16 imagunculae *Victorius* : iam gun- W : langun- Ωλ 17 uxoris *add. Schütz* 18 te] tibi R **26,** 2 inepti C : in epi W : in epiro (epyro) Ω academiae ms : acam- RMW : acan(n)e HNP 4 monumentum meum *Boot* : mei mon- *Kayser*

ut tibi placebit, faciesque me in quem diem Romana incidant mysteria certiorem et quo modo hiemaris. cura ut valeas. post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

6, 2

Scr. Laodiceae ex. m. Apr., ut. vid., an. 50

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad me salutandi causa venisset et se statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi, quibus ad eas rescripsi quas acceperam a Bruti tabellario. et respondebo primum postremae tuae paginae, qua mihi magnae molestiae fuit quod ad te scriptum 5 est a Cincio de Stati sermone; in quo hoc molestissimum est, Statium dicere a me quoque id consilium probari. ⟨ego⟩ autem de isto hactenus dixerim, me vel plurima vincla tecum summae coniunctionis optare, etsi sunt amoris artissima; tantum abest ut ego ex eo quo astricti sumus laxari aliquid 10
2 velim. illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum; id scire te arbitror. in hac autem peregrinatione militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. quid ad Statium scripserit nescio; quicquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen 5 ad libertum non fuit. mihi autem erit maximae curae ne quid fiat secus quam volumus quamque oportet. nec satis est in

7 leu(c)tricam ms : lect- HOΔW : lett- N

Ep. 6, 2] 1, 2 venisset] *hic desinit W* 5 qua *scripsi* : qu(a)e Ω 7 ego *add. Watt* 8 de isto autem *cod. Balliolensis* 9 etsi *Pius* : et Ω sunt ς : sint Ω amoris O : -ri HNΔ 10 abest bs : adest Ω 2, 2 *anne* leniri? 4 scripserit Ns : ads- HOΔ

eius modi re se quemque praestare, ac maximae partes istius
offici sunt ⟨p⟩ueri Ciceronis sive iam adulescentis; quod
quidem illum soleo hortari. ac mihi videtur valde matrem, ut 10
debet, amare teque mirifice; sed est magnum illud quidem
verum tamen multiplex pueri ingenium; quod ego regendo
habeo negoti satis.

3 Quoniam respondi postremae tuae paginae prima mea,
nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates om-
nis maritimas esse hominis non nequam sed etiam tuo iudi-
cio probati, Dicaearchi, tabulis credidi. is multis nominibus
in Trophoniana Chaeronis narratione Graecos in eo repre- 5
hendit quod maritima secuti sint, nec ullum in Peloponneso
locum excipit. cum mihi auctor placeret (⟨et⟩enim erat
ἱστορικώτατος et vixerat in Peloponneso), admirabar ta-
men et vix accredens communicavi cum Dionysio. atque is
primo est commotus, deinde, quod de deo [cum] isto Dicae- 10
arch⟨e⟩o non minus bene existimabat quam tu de C. Vesto-
rio, ego de M. Cluvio, non dubitabat quin ei crederemus.
Arcadiae censebat esse Lepreon quoddam maritimum; Te-
nea autem et Aliphera et Tritia νεόκτιστα ei videbantur,
idque τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio non 15
fit istorum. itaque istum ego locum totidem verbis a Dicae-
archo transtuli. 'Phliasios' autem dici sciebam et ita fac ut

9 pueri *Brunus* : veri Ω 10 valde matrem ut HNO : m- ut valde Δ 11 debet ς : debeat Ω 12 quod Ω : quo ς : in quo *Lamb.* (*marg.*) 3, 6 maritima *scripsi* : mare tam OΔ : maretani N sint O : sunt NΔ 7 cum ς : quin OΔ : qui N : quum c etenim erat ς : enim erat Ω : erat enim s 9 accredens *Bosius* : adgredens M : -diens NOδ : *fort.* credens 10 de deo isto *scripsi*: de deo cum isto M : cum de isto δ : cum isto N : de isto *Orelli*: de *Gurlitt*: de Chaerone isto *Purser* Dicaearcheo *Purser* : -cho Ω 12 M. Cluvio *Manutius* : incluino *vel sim.* Ω 13 tenea NOλc : tene Δ

habeas; nos quidem sic habemus. sed primo me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς, Ὀπούς, Σιπούς, quod Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι; sed hoc continuo correximus. 20

4 Laetari te nostra moderatione et continentia video. tum id magis faceres, si adesses. atque hoc foro quod egi ex Id. Febr. Laodiceae ad Kal. Mai. omnium dioecesium praeter Ciliciae mirabilia quaedam effecimus; ita multae civitates omni aere alieno liberatae, multae valde levatae sunt, omnes 5 suis legibus et iudiciis usae αὐτονομίαν adeptae revixerunt. his ego duobus generibus facultatem ad se aere alieno liberandas aut levandas dedi: uno quod omnino nullus in imperio meo sumptus factus est; nullum cum dico non loquor ὑπερβολικῶς: nullus inquam, ne terruncius quidem. hac au- 10

5 tem re incredibile est quantum civitates emerserint. accessit altera: mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum quae magistratus ⟨s⟩ui fecerant. quaesivi ipse de iis qui annis decem proximis magistratum gesserant; aperte fatebantur. itaque sine ulla ignominia suis umeris pecunias populis 5 rettulerunt. populi autem nullo gemitu publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt; itaque publicanis in oculis sumus. 'gratis' inquis 'viris.' sensimus. iam cetera iuris dictio nec imperita et clemens cum admirabili facilitate. aditus autem ad me minime pro- 10 vinciales. nihil per cubicularium; ante lucem inambulabam domi ut olim candidatus. grata haec et magna mihique nondum laboriosa ex illa vetere militia.

6 Non. Mai. in Ciliciam cogitabam; ibi cum Iunium mensem consumpsissem (atque utinam in pace! magnum enim bellum impendet a Parthis), Quintilem in reditu ponere. annuae enim mihi operae a. d. III Kal. Sext. emerentur. magna autem in spe sum mihi nihil temporis prorogatum iri. habe- 5

4, 4 effecimus bms : effic- Ω 6 usae C : su(a)e Ω 7 ad ms : a(b) Ω 10 inquam ς : unq- (umq-) Ω 5, 3 sui *Manutius* : vi HOΔ : vim N 7 reliqua *post* lustri *add.* *Wesenberg*

bam acta urbana usque ad Non. Mart.; e quibus intellegebam Curionis nostri constantia omnia potius actum iri quam de provinciis. ergo, ut spero, prope diem te videbo.

7 Venio ad Brutum tuum, immo nostrum (sic enim mavis). equidem omnia feci quae potui aut in mea provincia perficere ⟨aut⟩ in regno experiri. omni igitur modo egi cum rege et ago cottidie, per litteras scilicet; ipsum enim triduum quadriduumve mecum habui turbulentis in rebus quibus eum 5 liberavi. sed et tum praesens et postea creberrimis ⟨litteris⟩ non destiti rogare et petere mea causa, suadere et hortari sua. multum profeci, sed quantum, non plane, quia longe absum, scio.

Salaminos autem (hos enim poteram coercere) adduxi ut 10 totum nomen Scaptio vellent solvere, sed centesimis ductis a proxima quidem syngrapha nec perpetuis sed renovatis quotannis. numerabantur nummi: noluit Scaptius. ⟨quid⟩ tu, qui ais Brutum cupere aliquid perdere? 'quaternas habebat in syngrapha.' fieri non poterat nec, si posset, ego pati pos- 15 sem. audio omnino Scaptium paenitere. nam quod senatus consultum esse dicebat ut ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est quod pecuniam Salamini contra legem Gabiniam sumpserant. vetabat autem ⟨e⟩a lex ius dici de ita sumpta pecunia; decrevit igitur senatus ut ius diceretur ⟨ex⟩ 20 ista syngrapha. nunc ista habet iuris idem quod ceterae, nihil

8 praecipui. haec a me ordine facta puto me Bruto probaturum, tibi nescio, Catoni certe probabo.

6, 8 ergo Mm : ego HNObds 7, 2 aut *cod. Bodleianus* : autem Ω 3 aut *cod. Bodleianus* : *om.* Ω experiri omni Nms : -re omnia HΔ 4 triduum HNOC : *om.* Δ 5 -ve C : nec Ω 6 litteris F : *om.* Ω 7 mea HOms : in ea NMbd 9 scio ς : sciam Ω 13 quid *add. Schütz* : *alii aliter* 14 qui OΔ : quid N 19 ea lex ius *Hervagius* : alexius Ω 20 ex *add. Hervagius* 8, 1 hec s : hoc N : hac ORΔ 2 tibine *Orelli, fort. recte*

Sed iam ad te ipsum revertor. ain tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae nostrae? 'ausus es hoc ex ore tuo' (inquit Ennius), ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam 5
darem me rogare? an tu si mecum esses, qui scribis morderi te interdum quod non simul sis, paterere me id facere si vellem? 'non amplius' inquis 'quinquaginta.' cum Spartaco minus multi primo fuerunt. quid tandem isti mali in tam tenera insula non fecissent? ⟨non fecissent⟩ autem? immo 10
quid ante adventum meum non fecerunt? inclusum in curia senatum habuerunt Salaminum ita multos dies ut interierint non nulli fame; erat enim praefectus Appi Scaptius et habebat turmas ab Appio. id me igitur tu, cuius mehercule os mihi ante oculos solet versari cum de aliquo officio ac laude 15
cogito, tu me, inquam, rogas praefectus ut Scaptius sit? at hoc statueramus, ut negotiatorem neminem, idque Bruto probamus. habeat is turmas? cur potius quam cohortis?
9 sumptu iam nepos evadit Scaptius. 'volunt' inquit 'principes.' scio; nam ad me Ephesum usque venerunt flentesque equitum scelera et miserias suas detulerunt. itaque statim dedi litteras ut ex Cypro equites ante certam diem decederent, ob eamque causam tum ob ceteras Salamini nos in 5
caelum decretis suis sustulerunt. sed iam quid opus equitatu? solvunt enim Salamini; nisi forte id volumus armis efficere, ut faenus quaternis centesimis ducant. et ego audebo legere umquam aut attingere eos libros quos tu dilaudas,

4 *Enn. Ann.* 577 *V* 5 ut inquit *Wesenberg* 6 rogare an tu si Rms : -rent tu(i) *vel. sim.* HNMbd 10 non fecissent *add.* M *corr.* 12 interirent E 16 at Hbds : ad NOR : alias Mm : *anne* at iam? 18 probaramus *Wesenberg* (-averamus *Victorius*) 19 sumptu NOMmC : -um Rbds : -ui H nepos evadit C : ne (non Nbds) posse vadit Ω 9, 5 tum s : cum Ω 6 equitatu P : -tatus Ω 9 tu dilaudas OPMm : tu lau- NRbds : studiose laudas H : tu s- l- E

si tale quid fecero? nimis, nimis inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice, nos vereor ne parum. atque haec scripsi ego ad Brutum scripsisse te ad me. 10

10 Cognosce nunc cetera. pro Appio nos hic omnia facimus, honeste tamen sed plane libenter; nec enim ipsum odimus et Brutum amamus et Pompeius mirifice a me contendit, quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Coelium huc quaestorem venire audisti? nescio quid sit hominis. [sed] 5 Pammenia illa mihi non placent. ego me spero Athenis fore mense Septembri. tuorum itinerum tempora scire sane velim. εὐ⟨ή⟩θειαν Semproni Rufi cognovi ex epistula tua Corcyraea; quid quaeris? invideo potentiae Vestori.

Cupiebam etiam nunc plura garrire, sed lucet; urget turba, festinat Philogenes. valebis igitur et valere Piliam et Caeciliam nostram iubebis litteris et salvebis a meo Cicerone. 10

6, 3

Scr. Tarsum iter faciens m. Mai. vel in. Iun. an. 50

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi nihil sane habebam novi quod post accidisset quam dedissem ad te Philogeni liberto tuo litteras, tamen cum Philotimum Romam remitterem, scribendum aliquid ad te fuit. ac primum illud quod me maxime angebat (non quo me aliquid iuvare posses; quippe; res enim est in manibus, tu 5

10 nimis nimis Z^b : nimis Ω 10, 1, facimus ERbds : -iamus HNOM : -iemus Pm 4–5 C. Coelium ... audisti *interrog. feci* 4 Coelium ς : c(a)el- Ω, *et sic alibi* 4–5 huc quaestorem HNOR : q- huc Δ 5 hominis c : *om.* Ω sed *seclusi* : sed ... (*cum aposiopesi*) *Wesenberg* 7 tempora Ps : -re HNORbdm : tp̄r M 8 εὐήθειαν ς : ΕΥΘ- RMmsC tua HNRZ(b) : *om.* OΔ 12 salvebis a meo Cicerone] *vide AJPh 106* (*1985*), 114

autem abes longe gentium,

'πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ
νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείας ἁλός'):

obrepit dies, ut vides (mihi enim a. d. III Kal. Sext. de provincia decedendum est), nec succeditur. quem relinquam qui 10
provinciae praesit? ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem, primum quod videtur esse honos, nemo igitur potior; deinde quod solum habeo praetorium. Pomptinus enim ex pacto et convento (nam ea lege exierat) iam a me discesserat. quaestorem nemo dignum putat; etenim est le- 15
2 vis, libidinosus, tagax. de fratre autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror; odit enim provinciam, et hercule nihil odiosius, nihil molestius. deinde, ut mihi nolit negare, quidnam mei sit offici? cum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hanc provinciam eruptu- 5
rum, hic praesidi nihil sit, sumptus annuus decretus sit, videaturne aut pietatis esse meae fratrem relinquere aut diligentiae nugarum aliquid relinquere? magna igitur, ut vides, sollicitudine adficior, magna inopia consili. quid quaeris? toto negotio nobis opus non fuit. quanto tua provincia me- 10
lior! decedes cum voles, nisi forte iam decessisti; quem videbitur praeficies Thesprotiae et Chaoniae. necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam si id placeret scirem possetne ab eo impetrari; nec tamen, si posset, quid vellem habebam.
3 hoc est igitur eius modi.

Reliqua plena adhuc et laudis et gratiae, digna iis libris quos dilaudas: conservatae civitates, cumulate publicanis satis factum; offensus contumelia nemo, decreto iusto et

Ep. 6, 3] 1, 8 εὐρείας *Diggle ap. Goodyear*[3], *371* : -ίης Ω 9 obrepit *Ernesti* : -psit Ω 10 deced- OPm : disced- HNbds : descend- RM 14 convento *Manutius* : -tu ΩZ[(b)] 16 tagax M, *Cuiacius ex* Z (*teste Bosio*) : taga N : sagax HORδ 2, 7 relinquere Ωλ : *del. Manutius* 13 scirem HNPs : -re ORΔ 3, 3 dilaudas *Victorius* : dii(s) l- EM : tu l- NORδ : tu dil- *Schütz*

severo perpauci, nec tamen quisquam ut queri audeat; res 5
gestae dignae triumpho, de quo ipso nihil cupide agemus,
sine tuo quidem consilio certe nihil. clausula est difficilis in
tradenda provincia; sed haec deus aliquis gubernabit.

4 De urbanis rebus scilicet plura tu scis, saepius et certiora
audis; equidem doleo non me tuis litteris certiorem fieri. huc
enim odiosa adferebantur de Curione, de Paulo; non quo
ullum periculum videam stante Pompeio vel etiam sedente,
valeat modo; sed mehercule Curionis et Pauli, meorum fa- 5
miliarium, vicem doleo. formam igitur mihi totius rei publi-
cae, si iam es Romae aut cum eris, velim mittas quae mihi
obviam veniat, ex qua me fingere possim et praemeditari
quo animo accedam ad urbem; est enim quiddam advenien-
tem non esse peregrinum atque hospitem. 10

5 Et quod paene praeterii, Bruti tui causa, ut saepe ad te
scripsi, feci omnia. Cyprii numerabant; sed Scaptius centesi-
mis renovato in singulos annos faenore contentus non fuit.
Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum quam
per me in Brutum. quem tamen ego praestare non poteram; 5
erat enim rex perpauper aberamque ab eo ita longe ut nihil
possem nisi litteris, quibus pugnare non destiti. summa haec
est: pro ratione pecuniae liber⟨al⟩ius est Brutus tractatus
quam Pompeius. Bruto curata hoc anno talenta circiter C,
Pompeio in sex mensibus promissa CC. iam in Appi negotio 10
quantum tribuerim Bruto dici vix potest. quid est igitur
quod laborem? amicos habet meras nugas, Ma⟨ti⟩nium,
Scaptium; qui quia non habuit ⟨a⟩ me turmas equitum qui-
bus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse suscenset,

4, 2 doleo] *accedit* W 8 pr(a)emeditari HNPδW : predi- EORM 5, 7 nisi Pbds : ni MmW : in R 8 pecuni(a)e Ps : -ia ΩW liberalius *Victorius* : -erius Ω : -eius W 9 talenta s : tanti ΩW 12 Matinium *Corradus* : manium (in a- R) ORMdW : matrium N : M. bms 13 a me Pδ : me Ω : *om.* W 14 vexaret NPδ : ex- ORMW ut Nδ : quod P : *om.* ORMW

aut quia praefectus non est, quod ego nemini tribui negotia- 15
tori (non C. Vennonio, meo familiari, non tuo, M. Laenio),
et quod tibi Romae ostenderam me servaturum; in quo per-
severavi. sed quid poterit queri is qui auferre pecuniam cum
posset noluit? †aut Scaptius† qui in Cappadocia fuit puto
esse satis factum. is a me tribunatum cum accepisset, quem 20
ego ex Bruti litteris ei detulissem, postea scripsit ad me se uti
nolle eo tribunatu.

6 Ga⟨v⟩ius est quidam, cui cum praefecturam detulissem
Bruti rogatu multa et dixit et fecit cum quadam mea con-
tumelia, P. Clodi canis. is me nec proficiscentem Apamea
prosecutus est nec, cum postea in castra venisset atque inde
discederet, num quid vellem rogavit et fuit aperte mihi ne- 5
scio qua re non amicus. hunc ego si in praefectis habuissem,
quem tu me hominem putares? qui, ut scis, potentissimorum
hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem huius ad-
seculae? etsi hoc plus est quam ferre, tribuere etiam aliquid
benefici et honoris. is igitur Ga⟨v⟩ius, cum Apameae me 10
nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit ⟨ut⟩
Culleolum vix auderem: 'unde' inquit 'me iubes petere ci-
baria praefecti?' respondi lenius quam putabant oportuisse
qui aderant, me non instituisse iis dare cibaria quorum ope-
7 ra non essem usus. abiit iratus. huius nebulonis oratione si 15
Brutus moveri potest, licebit eum solus ames, me aemulum
non habebis. sed illum eum futurum esse puto qui esse de-
bet; tibi tamen causam notam esse volui et ad ipsum haec
perscripsi diligentissime. omnino (soli enim sumus) nullas 5

17 et ΩW : id *Corradus* 19 aut scaptius NW : an s- OR : s- Δ : Scaptio *Manutius* : *alii aliter* : *num* alteri Scaptio (*vide comm. meum*)? 20 esse ei *Purser* 6, 1 Gavius Z^{b} : gaius Ω : ca- Hδ (*similis varietas infra*) 3 apamea HN : -me M : -meam EORδ 9–10 aliquid beneficii NW : b- a- HORΔ : b- E 11 ut *add. Schütz* culleonum Wλ : *num* calonem? 13 praefecti WZ^{lb} : profecto Ω 7, 1 nebulonis *om.* W oratione *Corradus* : opera- ΩW 2 solus ΣW : -um Δ

umquam ad me litteras misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset adrogans et ἀκοινονόητον aliquid. tibi autem valde solet in ore esse.

'Granius autem
non contemnere se et reges odisse superbos.' 10

in quo tamen ille mihi risum magis quam stomachum movere solet; sed plane parum cogitat quid scribat aut ad quem.

8 Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistulam inscriptam patri suo; solet enim aperire, idque de meo consilio, si quid forte sit quod opus sit sciri. in ea autem epistula erat idem illud de sorore quod ad me. mirifice conturbatum vidi puerum; lacrimans mecum est questus. quid quaeris? miram 5 in eo pietatem, suavitatem humanitatemque perspexi; quo maiorem spem habeo nihil fore aliter ac deceat. id te igitur scire volui.

9 Ne illud quidem praetermittam. Hortensius filius fuit Laodiceae gladiatoribus, flagitiose et turpiter. hunc ego patris causa vocavi ad cenam quo die venit, et eiusdem patris causa nihil amplius. is mihi dixit se Athenis me exspectaturum ut mecum decederet. 'recte' inquam; quid enim dice- 5 rem? omnino puto nihil esse quod dixit; nolo quidem, ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo. sin fuerit meus comes, moderabor ita ne quid eum offendam quem minime volo.

10 Haec sunt. etiam illud: orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. litteras mitte quam primum; si nihil ⟨erit, id ipsum scribes, nihil⟩ fieri, vel per tuum tabellarium. Piliae et filiae salutem. cura ut valeas.

7 esset W et ΣW : *om.* Δ 8 solet valde W 9–10 *Lucil. 1181 M* 9 granius W : gravius Ω 8, 2 solet ms : -es R : -eo HNOPM(?)bdW 4 idem illud HNORW : il- idem Δ 9, 8 quid HNRW : quidem OΔ 10, 1 orationem PbmsW : -ne HNORMd 3 erit ... nihil *addidi* : nihil *add. Bosius,* fit nihil *Watt*

6, 4

Scr. in itinere med., ut vid., m. Iun. an. 50

CICERO ATTICO SAL.

1 Tarsum veni Non. Iun. ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum, magna in Cilicia latrocinia, mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris, illud autem difficillimum, relinquendus erat ex senatus consulto qui praeesset. nihil minus probari poterat 5 quam quaestor Mescinius. nam de Coelio nihil audiebamus. rectissimum videbatur Quintum fratrem cum imperio relinquere; in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sescenta praeterea. o rem totam odiosam! sed haec fortuna viderit, quoniam consilio non 10 multum uti licet.

2 Tu quando Romam salvus (ut spero) venisti, videbis, ut soles, omnia quae intelleges nostra interesse, in primis de Tullia mea, cuius de condicione quid mihi placeret scripsi ad Terentiam cum tu in Graecia esses; deinde de honore nostro. quod enim tu afuisti, vereor ut satis diligenter actum in 5 senatu sit de litteris meis.

3 Illud praeterea μυστικώτερον ad te scribam, tu sagacius odorabere. τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος (οἶσθα ὅν λέγω) ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων ⟨τῶν⟩ τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. δέδοικα 5

Ep. 6, 4] 1, 1 veni HNORW : -imus Δ 3 reliquos P : al- Ω 4 ex] *hic desinit* W 2, 3 de ς : cum Ω 3, 4 πεφυρακέναι *Victorius* : πεφωρ- M *corr.* : ΠΕΦΡΑΚΑΙΝΕ *vel sim.* RPM : διεφθαρκέναι δ τῶν *add. Wesenberg*

δὴ μή τι – νοήσεις δήπου. τοῦτο δὴ περισκεψάμενος τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι. non qu⟨e⟩o tantum quantum vereor scribere; tu autem fac ut mihi tuae litterae volent obviae.

Haec festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliae et puellae Caeciliae bellissimae salutem dices. 10

6, 5

Scr. in castris ad Pyramum VI *vel* V *Kal. Quint. an. 50 (§ 3)*

CICERO ATTICO SAL.

1 Nunc quidem profecto Romae es, quo te, si ita est, salvum venisse gaudeo; unde quidem quam diu afuisti, magis a me abesse videbare quam si domi esses. minus enim mihi meae notae res erant, minus etiam publicae. qua re velim, etsi (ut spero) te haec legente aliquantum iam viae processero, tamen obvias mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas, in primis de quo scripsi ad te antea. τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὐξελεύθερος ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων ⟨καὶ⟩ ἀλύων ἐν τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν τοῖς 10
2 τοῦ Κροτωνιάτου. hoc tu indaga, ut soles, at hoc magis. ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου στείχων παρέδωκεν μνῶν †καμν†

6 νοήσεις *Watt* : NONCHC EIC *vel sim.* RPM : νοήσης (-ῃς) ἓν (ἒν) δ (νοήσῃ λ; εἷς C, *ut vid.*) περισκεψάμενος δ : -ΨΗΜΕ-NOC *vel sim.* RPM 7 queo s : quo Ω

Ep. 6, 5] 1, 2 a(b)fuisti *Manutius* : abisti Ω 5 aliquantum Ps : alio q- Ω iam *Ernesti* : tam R : tamen HOPbdm : tum NE : *om.* s 6 obviam H 9 καὶ (*pr.*) *add.* ς ἐν OR : *om.* PΔ 11 at m : ast Ω : et *Reid* : sed *Wesenberg* 2, 2 ἑπταλόφου c : ΥΠΓΑ- *vel sim.* PMm : ΥΝΤΑ- R μνῶν *Bosius* : HΩMN RMm : ομὴ O : ἡμῶν c KAMN RMmc : κάμη O : κδ', μη' *Bosius*

ὀφείλημα τῷ Καμίλλῳ, ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδ′ ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν Χερρονησιτικῶν μη′ καὶ μνᾶς κληρονομῆσαι χμ′ [κμ]. τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διευλυτῆσθαι, πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς τῇ νουμηνίᾳ. τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρί, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. ταῦτα οὖν πρῶτον μὲν ἵνα πάντα σῴζηται, δεύτερον δὲ ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προεκκειμένης ἡμέρας. ὅσας * * * αὐτοῦ ἠνέγκαμεν σφόδρα δέδοικα· καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος καί τι σχεδὸν ἐλπίσας· ἀπογνοὺς δ' ἀλόγως ἀπ⟨ῆλθ⟩εν ἐπειπών 'εἴκω· "αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν..."', meque obiurgavit vetere 3 proverbio 'τὰ μὲν διδόμενα...'. reliqua vide et quantum fieri potest perspice.

Nos etsi annuum tempus [est] prope iam emeritum habebamus (dies enim XXXIII erant reliqui), sollicitudine provinciae tamen vel maxime urgebamur. cum enim arderet Syria bello et Bibulus in tanto maerore suo maximam curam belli sustineret ad meque legati eius et quaestor et amici eius litteras mitterent ut subsidio venirem, etsi exercitum infirmum habebam, auxilia sane bona sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum (haec enim sunt nostra robora), tamen esse officium meum putavi exercitum habere quam proxime hostem quoad mihi praeesse provinciae per senatus consultum liceret. sed quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat, de omnibus rebus scribebat ad me potius.

3 ὀφείλημα τῷ *Lambinus* : -ΜΑΤΩΝ *vel sim.* Ωc κδ′ *Victorius* : ΗΔ (Ηδ) Mc : ΗΑ OR : ΥΑ P 4 μη′ O : ΜΝ (μν) Mc : ΜΙ P : Μ R 5 μνᾶς *Bosius* : ΤΙΝΑC RΔ κληρονομῆσαι *Lambinus* : -CAC Ω χμ′ *scripsi* : ΧΜΚΜ RM : χμ′ χμ′ *nescioquis* : χμ′ ψμ′ *Haywood* 11 *lac. ind. Watt* δὲ κλοπὰς *vel sim. excidisse ratus* αὐτοῦ *Sjögren* : ΑΥΤΟ RM : αὐτὸν Oδ 13 ἀπῆλθεν *scripsi* : ΑΠΕΝ P : ΑΠΕΗ RM : ἀπέστη δ : ἀπῄει *Watt* εἴκω O : ΙΚΩ RM 3, 2–3 perspice. nos C : -ciamus Ω 3 est *del. Victorius* iam *Manutius* : tamen ΩC emeritum *Victorius* : me- ΩC 7 eius (*alt.*) *om.* E

et mihi decessionis dies λεληθότως obrepebat. qui cum ad- 15
venerit, ἄλλο πρόβλημα, quem praeficiam, nisi Caldus
quaestor venerit; de quo adhuc nihil certi habebamus.

4 Cupiebam mehercule longiorem epistulam facere, sed nec erat res de qua scriberem nec iocari prae cura poteram. valebis igitur et puellae salutem Atticulae tuae dices nostraeque Piliae.

6, 6

Scr. Sidae c. III Non. Sext. an. 50

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego dum in provincia omnibus rebus Appium orno, subito sum factus accusatoris eius socer. 'id quidem' inquis 'di approbent!'. ita velim, teque ita cupere certo scio. sed crede mihi, nihil minus putaram ego, qui de Ti. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram; qui Ro- 5
mam venerunt factis sponsalibus. sed hoc spero melius. mulieres quidem valde intellego delectari obsequio et comitate adulescentis. cetera noli ἐξακανθίζειν.

2 Sed heus tu, πυροὺς εἰς δῆμον Athenis? placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certe libri; non enim ista largitio fuit in civis sed in hospites liberalitas. me tamen de Academiae προπύλῳ iubes cogitare, cum iam Appius de Eleusine non cogitet? 5

De Hortensio te certo scio dolere. equidem excrucior; decreram enim valde cum eo familiariter vivere.

16 praeficiam nisi ς : presi nisi Δ : pre feci si N : pretermisi R : prefinxi P caldus ΔZ[(b)] : cal(l)idus NOR 4, 3 Atticulae (*Malaespina*) tuae *Dahlman* : -colate Z[1] : articulate Ω : Ἀττικωτάτη *Madvig*

Ep. 6, 6] 1, 4 quin de *Madvig* 2, 3 de] non de c 4 cum iam *Manutius* : quoniam Ω 7 valde cum eo HOR : cum eo v- NΔ

3 Nos provinciae praefecimus Coelium. 'puerum' inquies 'et fortasse fatuum et non gravem et non continentem.' adsentior; fieri non potuit aliter. nam quas multo ante tuas acceperam litteras in quibus ἐπέχειν te scripseras quid esset mihi faciendum de relinquendo, eae me pungebant. videbam 5 enim quae tibi essent ἐποχῆς causae, et erant eaedem mihi. puero traderem? ⟨id rei publicae non utile⟩. fratri autem? illud non utile nobis. nam praeter fratrem nemo erat quem sine contumelia quaestori, nobili praesertim, anteferrem. tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem 10 relinquere, aut etiam rei publicae causa contra senatus consultum ipse remanere; qui postea quam incredibili felicitate discesserunt, sublata dubitatio est. videbam sermones: 'hui, fratrem reliquit! num est hoc non plus annum obtinere provinciam? quid quod senatus eos voluit praeesse provinciis 15 qui non praefuissent? at hic triennium.'

4 Ergo haec ad populum: quid quae tecum? numquam essem sine cura, si quid iracundius aut contumeliosius aut neglegentius, quae fert vita hominum. quid si quid filius, puer et puer bene sibi fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat teque id censere moleste ferebat. at nunc 5 Coelius non dico equidem 'quod egerit', sed tamen multo minus laboro. adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium: ego sorte datum offenderem, ut etiam inquireret in eum quem

3, 3 sed *ante* fieri *add. Watt* 4 ἐπέχειν te scripseras *Manutius* : ΕΠΕΧΕ inters- ORMdm : inters- HNbs 5 e(a)e me Δ : eam N : esse me HR : me P pungebant C : pugnab- Ω 6 e(a)edem P : eadem Ω 7 traderem Z[b] : -re Ω id ... utile *addidi* illud non rei publicae, hoc non utile nobis *Madvig* 14 num ds : non Ωλ : nunc b 4, 1 qu(a)e ORbd : quod Mms : me N 3 fert vita (fertu-) NMmλ : fortu- ORbds 7 illud Δ : illa NOR 9 mandatum C in eum Nλ : meum ORΔ

reliquissem? hoc melius, et huius rei plura exempla, senectu- 10
ti quidem nostrae profecto aptius. at te apud eum, di boni,
quanta in gratia posui! eique legi litteras non tuas sed librari
tui.

Amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis,
ut ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν nostram non 15
neglegendam. qua re tu quoque, mi Attice, incipe id cupere,
quo nos minus inepti videamur.

6, 7

Scr. Tarsi, ut vid., m. Quint. an. 50

CICERO ⟨ATTICO SAL.⟩

1 Quintus filius pie sane (me quidem certe multum hortante,
sed currentem) animum patris sui sorori tuae reconciliavit.
eum valde etiam tuae litterae excitarunt. quid quaeris? confido rem ut volumus esse.

Bis ad te antea scripsi de re mea familiari, si modo tibi 5
redditae litterae sunt, Graece ἐν αἰνιγμοῖς. scilicet nihil est
movendum; sed tamen ἀφελῶς percontando ⟨de⟩ nominibus Milonis et ut expediat ut mihi receperit hortando aliquid aut proficies ⟨aut certe perspicies⟩.

11 at te *Victorius* : apte Ω : ac te s

Ep. 6, 7] attico s(alutem) bd : *om.* ΩC **1, 3** etiam RZ[(b)] : me Hbds : *om.* NOMm litterae me R 7 de ς : *om.* Ω 8 ita ut mihi *Mueller* receperit NOPΔ : -pit R 8–9 aliquid aut] aliquantum *Manutius* : aliquid tu *Sturmius* : al- certe *Castiglioni* : al- utique *coni. Watt* 9 aut ... perspicies *addidi*

2 Ego Laodiceae quaestorem Mescinium exspectare iussi, ut confectas rationes lege Iulia apud duas civitates possim relinquere. Rhodum volo puerorum causa, inde quam primum Athenas, etsi etesiae valde reflant; sed * * * plane volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplicatione sum expertus. tu tamen mitte, quaeso, mihi obviam litteras num quid putes rei publicae nomine tardandum esse nobis. 5

Tiro ad te dedisset litteras, nisi eum graviter aegrum Issi reliquissem; sed nuntiant melius esse. ego tamen angor; nihil enim illo adulescente castius, nihil diligentius. 10

6, 8

Scr. Ephesi Kal. Oct. an. 50 (§ 4)

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum instituissem ad te scribere calamumque sumpsissem, Batonius e navi recta ad me venit domum Ephesi et epistulam tuam reddidit II Kal. Oct. laetatus sum felicitate navigationis tuae, opportunitate Piliae, etiam hercule sermone 2 eiusdem de coniugio Tulliae meae. Batonius autem meros terrores ad me attulit Caesarianos, cum Lepta etiam plura locutus est, spero falsa sed certe horribilia: exercitum nullo modo dimissurum, cum illo praetores designatos ⟨tris⟩, 5

2, 1 exspectare iussi *cod. Bodleianus* : -are (*ut vid.*) missi Z[1] : -arem is si NO : -arem ipse R : -are misi Δ ut Δ : venerit ut NOR 2 possim OΔ : -sem N : -sum R 4 reflant N : -avi ORΔ *post* sed *vel* plane *excidisse videtur* Romam (*Purser*) *vel sim.* (*fort.* istuc) plane NOR : *om.* Δ 6 quaeso mihi HNOR : m- q- Δ 8 Issi *Manutius* : esse Ω

Ep. 6, 8] 1, 2 Battonius λ (*et sic infra*) 3 II Z[1b] : prid(ie) Ω 2, 1 meros *Muretus* : miros Ω 3 Caesarem exercitum c 4 tris *addidi*

Cassium tribunum pl., Lentulum consulem facere, Pompeio 5
3 in animo esse urbem relinquere. sed heus tu, num quid moleste fers de illo qui se solet anteferre patruo sororis tuae fili? at a quibus victus!

4 Sed ad rem. nos etesiae vehementissimi tardarunt; detraxit XX ipsos dies etiam aphractus Rhodi. Kal. Oct. Epheso conscendentes hanc epistulam dedimus L. Tarquitio simul e portu egredienti sed expeditius naviganti. nos Rhodiorum aphractis ceterisque longis navibus tranquillitates aucupatu- 5 ri eramus; ita tamen properabamus ut non posset magis.

5 De rauduscul Puteolano gratum. nunc velim dispicias res Romanas, videas quid nobis de triumpho cogitandum putes, ad quem amici me vocant. ego, nisi Bibulus, qui dum unus hostis in Syria fuit pedem porta non plus extulit quam ⟨consul⟩ domo sua, adniteretur de triumpho, aequo essem ani- 5 mo; nunc vero 'αἰσχρὸν σιωπᾶν.' sed explora rem totam, ut quo die congressi erimus consilium capere possimus.

⟨S⟩at multa, qui et properarem et ei litteras darem qui aut mecum aut paulo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit, tu dices utriusque nostrum verbis et Piliae tuae et filiae.

5 cassium P : -us Ω : *anne* Q. Cassium? tr(i). ORb : pr. (p. r.) EHNΔ 3, 1 numquid HNMms : inquis id E : inquis OR : num inquit bd 2 filii *Pius* : -io Ω 4, 1 vehementissimi *Gronovius* : -ime Ω 2 rhodi ms : prodi OΔ : prodii(t) NR : Rhodiorum ς 3 Tarquitio Ant. Z(b) : -in(i)o Ω 5, 1 dispicias ENc : desp- HORΔ 4 hostis *Victorius* : hospis Z[l]λ : -pes Ω consul (*vel* olim) *add. Schütz* 5 adniteretur *Pius* : admir- Ω essem animo Σ : a- e- Δ 8 sat *Schütz* : at Ω

6, 9

Scr. Athenis Id. Oct. an. 50 (§ 5)

CICERO ATTICO SAL.

1 In Piraeea cum exissem prid. Id. Oct., accepi ab Acasto servo meo statim tuas litteras. quas quidem cum exspectassem iam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistulam, brevitatem eius, ut aperui, rursus σύγχυσιν litterularum, quae solent tuae compositissimae et clarissimae esse, ac, ne 5 multa, cognovi ex eo quod ita scripseras te Romam venisse a. d. XII Kal. Oct. cum febri. percussus vehementer, nec magis quam debui, statim quaero ex Acasto. ille et tibi et sibi visum et ita se domi ex tuis audisse ut nihil esset incommodi; id videbatur approbare quod erat in extremo, febricu- 10 lam tum te habentem scripsisse. sed te amavi tamen admiratusque sum quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses. qua re de hoc satis; spero enim, quae tua prudentia et temperantia est, ⟨et⟩ hercule, ut me iubet Acastus, confido te iam ut volumus valere. 15

2 A Turranio te accepisse meas litteras gaudeo. παραφύλαξον, si me amas, τὴν τοῦ φυρατοῦ φιλοτιμίαν· αὐτίκα γὰρ hanc, quae mehercule mihi magno dolori est (dilexi enim hominem), procura, quantulacumque est, Precianam hereditatem; prorsus ille ne attingat. dices nummos mihi opus esse 5 ad apparatum triumphi; in quo, ut praecipis, nec me κενὸν in expetendo cognosces nec ἄτυφον in abiciendo.

Ep. 6, 9] 1, 9 ita *cod. Bodleianus* : ista Ω incommodi *Vollgraff* : -de Ω 11 amavi HORλ : clam- NΔ : te am- *Wesenberg* 14 et c : *om.* Ω iubet s : lu- NΔ : libet OR 2, 1 Turranio *Manutius* : turannio *vel sim.* Ω, *et sic alibi* 2 αὐτίκα γὰρ *coni. Watt* : AITOTA R : αὐτότατα Δ : -ατος *anon. ap. Iunium* 5 ille R : illa HΔ : -am N attingat P : -gas Ω

3 Intellexi ex tuis litteris te ex Turranio audisse a me provinciam fratri traditam. adeon ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? ἐπ⟨έχ⟩ειν te scribebas: quid erat dubitatione dignum, si esset quicquam cur placeret fratrem et talem fratrem relinqui? ἀθέτησις ista mihi tua, non 5 ἐποχὴ videbatur. monebas de Q. Cicerone puero ut eum quidem neutiquam relinquerem: 'τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί.' eadem omnia quasi collocuti essemus vidimus. non fuit faciendum aliter, meque ἐπιχρονία ἐποχὴ tua dubitatione liberavit. sed puto te accepisse de hac re epistulam scriptam 10 accuratius.

4 Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus; quos puto ante venturos quam nostrum Saufeium, sed eum sine

5 meis litteris ad te venire vix rectum erat. tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id est de Dolabella, perscribes, de re publica, quam provideo in summis periculis, de censoribus, maximeque de signis, tabulis quid fiat, referaturne. Id. Oct. has dedi litteras, quo die, ut scribis, Caesar Placentiam legio- 5 nes IIII. quaeso, quid nobis futurum est? in arce Athenis statio mea nunc placet.

3, 3 ἐπέχειν *Victorius* : ΕΠΕΙΝ RPMm 5 relinqui HNPs : -iqui OR 6 ἐποχὴ ς : ΑΠ- RPΔ ut s[2] : et Ωλ 9 ἐπιχρονία ς : ΕΠΕΧ- RPM : ἐπ(ι)εγχ- δ 5, 3 provideo OR : pr(a)ev- HNΔ 4 referaturne *Pius* : -antur ne Ω

LIBER SEPTIMUS

7, 1

Scr. Athenis XVII *Kal. Nov. an.* 50

CICERO ATTICO SAL.

1 Dederam equidem L. Saufeio litteras et dederam ad te unum, quod, cum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam; sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. sin iam illas accepisti, scis me 5 Athenas venisse prid. Id. Oct., e navi egressum in Piraeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse, conturbatum quod cum febre Romam venisses bono tamen animo esse coepisse quod Acastus ea quae vellem de adlevato corpore tuo nuntiaret, cohorruisse autem in e⟨o⟩ quod tuae litterae de legio- 10 nibus Caesaris adferrent; et egi[sse] tecum ut videres ne quid φιλοτιμία eius quem nosti nobis noceret; et, de quo iam pridem ad te scripseram, Turranius autem secus tibi Brundisi dixerat (quod ex iis litteris cognovi quas a Xenone, optimo viro, accepi), cur fratrem provinciae non praefecissem 15 exposui breviter. haec fere sunt in illa epistula.

2 Nunc audi reliqua. per fortunas, omnem tuum amorem quo me es amplexus omnemque tuam prudentiam, quam mehercule ego in omni genere iudico singularem, confer iam ad eam curam, ut de omni statu meo cogites. videre enim mihi videor tantam dimicationem, nisi idem deus qui nos 5

Ep. 7, 1] 1, 8 febri *Boot* 10 cohorruisse Pmλ : cor- Rs : cum horruisset HNOMbd in eo *Mueller* : me Ωλ : eo *Schütz* : me eo *Tyrrell–Purser* 11 egi *scripsi* : egisse Ω 13 Turranius λ : turan(i)us Ω 2, 3 ego Σ : *om.* Δ confer iam *Lambinus* : -r eam ER : -ram HZ[(b)] : confeceram N : confer PΔ (te *add.* ms)

melius quam optare auderemus Parthico bello liberavit respexerit rem publicam – sed tantam quanta numquam fuit. age, hoc malum mihi commune est cum omnibus; nihil tibi mando ut de eo cogites, illud meum proprium πρόβλημα, quaeso, suscipe. videsne ut te auctore sim utrumque comple- 10
xus [Pompeium et Caesarem]? ac vellem a principio te audisse amicissime monentem,

'ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες.'
[πατρίδος]

sed aliquando tamen persuasisti ut alterum complecterer 15
quia de me erat optime meritus, alterum quia tantum valebat. feci igitur, itaque effeci omni obsequio ut neutri illorum
3 quisquam esset me carior. haec enim cogitabamus, nec mihi coniuncto cum Pompeio fore necesse peccare in re publica aliquando nec cum Pompeio sentienti pugnandum esse cum Caesare; tanta erat illorum coniunctio. nunc impendet, ut et tu ostendis et ego video, summa inter eos contentio. me 5
autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter. nam Pompeius non dubitat; vere enim iudicat ea quae de re publica nunc sentiat mihi valde probari. utriusque autem accepi eius modi litteras eodem tempore quo tuas ut neuter quemquam omnium pluris facere quam me videretur. 10

4 Verum quid agam? non quaero illa ultima (si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse quam cum altero vincere), sed illa quae tum agentur cum venero, ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. 'dic, M. Tulli.' quid dicam? 'exspecta, amabo te, dum Atticum conve- 5
niam'? non est locus ad tergiversandum. contra Caesarem? 'ubi illae sunt densae dexterae?'; nam ut illi hoc liceret adiu-

11 Pompeium et Caesarem *del. Victorius* audissem *Lambinus* 14 πατρίδος *del. Schütz* 17 effeci Σ : feci et Δ 3, 3–4 cum Caesare sentienti ... cum Pompeio *Malaespina, vulg. olim* 4, 1 illa ultima C : illa ultum ER : *om.* HNO 7 ubi ... dexterae *ex poeta, ut vid.* tense E ut illis ς : utile Ω adiuvi *Pius* : adivi (adini N) Σms : adiu Mbd

⟨v⟩i, rogatus ab ipso Ravennae de Caelio tribuno pl. ab ipso
autem? etiam a Gnaeo nostro in illo divino tertio consulatu.
aliter sensero? 'αἰδέομαι' non Pompeium modo sed 'Τρῶας 10
καὶ Τρῳάδας.' 'Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην κα-
ταθήσει'; quis? tu ipse scilicet, laudator et factorum et scrip-
torum meorum.

5 Hanc ergo plagam effugi per duos superiores Marcello-
rum consulatus cum est actum de provincia Caesaris; nunc
incido in discrimen ipsum. itaque 'ut stultus primus suam
sententiam dicat', mihi valde placet de triumpho nos moliri
aliquid, extra urbem esse cum iustissima causa. tamen da- 5
bunt operam ut eliciant sententiam meam. ridebis hoc loco
fortasse: quam vellem etiam nunc in provincia morari! plane
opus fuit, si hoc impendebat. etsi nil miserius; nam ὁδοῦ
πάρεργον volo te hoc scire: omnia illa prima quae etiam
6 ⟨tu⟩ tuis litteris in caelum ferebas ἐπίτηκτα fuerunt. quam 10
non est facilis virtus! quam vero difficilis eius diuturna simu-
latio! cum enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo
sumptu qui mihi decretus esset me C. Coelio quaestori relin-
quere annuum, referre in aerarium ad HS $\overline{\mathrm{M}}$, ingemuit no- 5
stra cohors, omne illud putans distribui sibi oportere, ut ego
amicior invenirer Phrygum et Cilicum aerariis quam nostro.
sed me non moverunt; nam et mea laus apud me plurimum
valuit nec tamen quicquam honorifice in quemquam fieri
potuit quod praetermiserim. sed haec fuerit, ut ait Thucydi- 10
des, ἐκβολὴ λόγου non inutilis.

7 Tu autem de nostro statu cogitabis: primum quo artificio
tueamur benevolentiam Caesaris, deinde de ipso triumpho;
quem video, nisi rei publicae tempora impedient, εὐπόρι-
στον. iudico autem cum ex litteris amicorum tum ex suppli-

11 ἀναθήσει *Hom. Il. 22, 100; cf.* 2, 5, 1 5, 1 ergo ORMm : ego EHNbds 3–4 'ut ... dicat] *vide comm. meum* 10 tu tuis *Bentivoglio* : tuis Ω : tu *Manutius* 6, 5 M. HNOΔ : or. R : $\overline{\text{CIↃ}}$ *Tyrrell–Purser* : X (*i.e.* $|\overline{\mathrm{X}}|$) *Graevius*

catione; quam qui non decrevit, ⟨plus decrevit⟩ quam si omnis decresset triumphos. ei porro adsensus est unus familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo adfuit et ad me de sententia sua iucundissimas litteras misit. sed tamen gratulans mihi Caesar de supplicatione triumphat de sententia Catonis, nec scribit quid ille sententiae dixerit sed tantum supplicationem eum mihi non decrevisse. 5 10

8 Redeo ad Hirrum. coeperas eum mihi placare: perfice. habes Scrofam, habes Silium. ad eos ego etiam antea scripsi et iam ad ipsum Hirrum. locutus enim erat cum iis commode, se potuisse impedire sed noluisse; adsensum tantum esse Catoni, amicissimo meo, cum is honorificentissimam in me sententiam dixisset; nec me ad se ullas litteras misisse, cum ad omnis mitterem. verum dicebat; ad eum enim solum et ad Crassipedem non scripseram. 5

9 Atque haec de rebus forensibus: redeamus domum. diiungere me ab illo volo; merus est φυρατής, germanus Lartidius. 'ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ.' reliqua expediamus, hoc primum, quae accessit cura dolori meo – sed tamen hoc, quicquid est, Precianum cum iis rationibus quas ille meas tractat admisceri nolo. scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me quicquid posset nummorum ad apparatum sperati triumphi ad te redacturum. ita puto ἄμεμπτα fore; verum ut libebit. hanc quoque suscipe curam, quem ad modum expediamur; id tu et ostendisti quibusdam litteris ex Epiro ⟨an⟩ Athenis datis et in eo ego te adiuvabo. 5 10

7, 5 plus decrevit *add. Brunus* 10 ille OR : illi NPΔ 8, 3 et iam NO : etiam R : *om.* Δ 4 tantum *scripsi* : tamen Ω 8 Crassipedem *Brunus* : cassi(i) fidem Ω 9, 2 merus *Manutius* : mirus Ω 4 quae *scripsi* : quod Ω : quo *Pius* : in quo *Lambinus* curae *anon. ap. Graevium* 5 tamen hoc HNORs : hoc t- Δ 9 lubebit ς : iube- NΔC : vide- HOR 10 expediamur *Tyrrell–Purser* : experi- Ω tu et NORδ : et tu H : et M 11 an *add. Lambinus* : aut *Wesenberg*

7, 2

Scr. Brundisii fort. VI *Kal. Dec. an. 50* (*§ 1*)

CICERO ATTICO SAL.

1 Brundisium venimus VII Kal. Dec. usi tua felicitate navigandi; ita belle nobis 'flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites' (hunc σπονδειάζοντα si cui voles τῶν νεωτέρων pro tuo vendito).

2 Valetudo tua me valde conturbat; significant enim tuae litterae te prorsus laborare. ego autem, cum sciam quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor quod te cogat cedere et prope modum infringat. etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse et alteram leviorem 5 accedere. Terentia vero, quae quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit quo ego in portum mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat etiam eam decessisse; quod si ita est, quod maxime mehercule opto, ⟨gaudeo⟩, idque spero tua prudentia et tempe- 10 rantia te consecutum.

3 Venio ad epistulas tuas; quas ego sescentas uno tempore accepi, aliam alia iucundiorem, quae quidem erant tua manu; nam Alexidis manum amabam quod tam prope accedebat ad similitudinem tuae, [litterae manum] non amabam quod indicabat te non valere. cuius quoniam mentio facta 5 est, Tironem Patris aegrum reliqui, adulescentem ⟨doctum et diligentem⟩, ut nosti, et adde, si quid vis, probum; nihil

Ep. 7, 2] 1, 1 usi Nδ : ut si HORM 2 Onchesmites *Latinius* : anchesmitis ΩZ[1] 4 vendita *Gronovius* 2, 1 valetudo RCλ : inv- HNOPΔ 7–8 obvia in Nbds : -am H : -am in ORMm 9 eam *Pius* : iam Ωλ : eam iam *Lambinus* est, est *Bosius* 10 gaudeo *add. nescioquis* 3, 3 manum b : animum ΩZ[l]λ 4 litterae manum ΩZ[l]λ : *del. Watt* : manum *del. Manutius* 6–7 doctum et diligentem *addidi* (doctum *Wesenberg*, diligentem ς)

vidi melius. itaque careo aegre et, quamquam videbatur se non graviter habere, tamen sum sollicitus maximamque spem habeo in M'. Curi diligentia, de qua ad me scripsit 10
Tiro et multi nuntiarunt. Curius autem ipse sensit quam tu velles se a me diligi, et eo sum admodum delectatus. et mehercule est quem facile diligas; αὐτόχθων in homine urbanitas est. eius testamentum deporto trium Ciceronum signis obsignatum cohortisque praetoriae; fecit palam te ex libella, 15
me ex terruncio. in Actio Corcyrae Alexio me opipare muneratus est. Q. Ciceroni obsisti non potuit quo minus Thyamim videret.

4 Filiola tua te delectari laetor et probari tibi φυσικὴν esse τὴν ⟨στοργὴν τὴν⟩ πρὸς τὰ τέκνα. etenim si hoc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturae adiunctio; qua sublata vitae societas tollitur. 'bene eveniat!' inquit Carneades, spurce, sed tamen prudentius quam Lucius noster et 5
Patron, qui, cum omnia ad se referant ⟨nec⟩ quicquam alterius causa fieri putent et cum ea re bonum virum esse oportere dicant ne malum habeat, non quo⟨d⟩ id natura rectum sit, non intellegunt se de callido homine loqui, non de bono viro. sed haec, opinor, sunt in iis libris quos tu 10
laudando animos mihi addidisti.

8 et NOR : *om.* Δ 10 M'. *Manutius* : M. Ω 12 se ORc : si N : *om.* Δ 13 quem NPbs : quam ORMdm 14 est *om. cod. Bodleianus* deporto (*Manutius*) trium *Iunius* : detortorium CZ[lb] : -io Ω 15 libella (*i.e.* lib.?) ς : libertum NORZ[lb] : -tu Δ 16 me ΔZ[l] : *om.* NORZ[b] teruncio c (-cia *iam* ς) : taruacus ΩZ[lb] alexio me OR : -iom (-ion) me Δ : -ium N 17 thyamim M : *varie corrumpunt cett.* 4, 2 στοργὴν τὴν *add. Wesenberg* h(a)ec Rm 4 eveniat EORΔZ[(b)] : ve- NPC 5 pudentius *Hervagius* 6 patron Δ : -ono ENR : -o PF nec s : *om.* Ω : numquam *Orelli* 7–8 esse oportere Σ : o- e- Δ 8 quod *scripsi* : quo Ω 9 intellegunt ER : -gant NOΔZ[(b)] se EP : sed NORΔ

5 Redeo ad rem. quo modo exspectabam epistulam quam Philoxeno dedisses! scripseras enim in ea esse de sermone Pompei Neapolitano. eam mihi Patron Brundisi reddidit; Corcyrae, ut opinor, acceperat. nihil potuit esse iucundius; erat enim de re publica, de opinione quam is vir haberet 5 integritatis meae, de benevolentia quam ostendit eo sermone quem habuit de triumpho. sed tamen hoc iucundissimum, quod intellexi te ad eum venisse ut eius animum erga me perspiceres; hoc mihi, inquam, accidit iucundissimum.

6 De triumpho autem nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli impudentissimas litteras quas amplissima supplicatio consecuta est. a quo si ea gesta essent quae scripsit, gauderem et honori faverem; nunc illum, qui pedem porta quoad hostis cis Euphratem fuit non extulerit, honore augeri, me, in cuius exercitu spem illius exercitus habuit, idem 5 non adsequi dedecus est nostrum – nostrum, inquam, te coniungens. itaque omnia experiar et, ut spero, adsequar. quod si tu valeres, iam mihi quaedam explorata essent; sed, ut spero, valebis. 10

7 De rauduscolo Numeriano multum te amo. Hortensius quid egerit aveo scire, Cato quid agat; qui quidem in me turpiter fuit malevolus. dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium, quod non quaerebam; quod postulabam negavit. [id] itaque Caesar iis litteris quibus mi- 5 hi gratulatur et omnia pollicetur quo modo exsultat Catonis in me ingratissimi iniuria! at hic idem Bibulo dierum XX. ignosce mihi: non possum haec ferre nec feram.

5, 3 patro P   9 accidit HRΔ : accedit ENOP   6, 2 amplissima *Pius* : -me Ω   3 essent *Corradus* : sunt Ω   5 extulit Ant.   8 coniungens P : -es Ω   7, 2 aveo ms : habeo Ω   qui quidem P : quid eq- Mbd : quidum (qui dum) q- EHNms   5 itaque E : id itaque NORΔ (id *ante* negavit *transponere noluit Graevius*)   c(a)esar iis (his E) Eδ : -ris NORM   7 dierum ς : D (d.) Ωλ : dies *R. Klotz*   XX] X *T. Frank*

8 Cupio ad omnis tuas epistulas, sed nihil necesse est; iam enim te videbo. illud tamen de Chrysippo (nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine; sed tamen ne illo quidem quicquam improbius) – Chrysippum vero, quem ego propter litterularum nescio quid libenter vidi, in honore 5 habui, discedere a puero insciente me! mitto alia quae audio multa, mitto furta; fugam non fero, qua mihi nihil visum est sceleratius. itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, praetoris in eo qui eadem liber non iuraret, me istos lib⟨e⟩ros non addixisse, praesertim cum adesset nemo a quo recte 10 vindicarentur. id tu, ut videbitur, ita accipies; ego tibi adsentiar.

Uni tuae disertissimae epistulae non rescripsi, in qua est de periculis rei publicae. quid rescriberem? valde eram perturbatus. sed ut nihil magno opere metuam Parthi faciunt, 15 qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

7, 3

Scr. in Trebulano Ponti v Id. Dec. an. 50 (§ 12)

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VIII Id. Dec. Aeculanum veni et ibi tuas litteras legi quas Philotimus mihi reddidit; e quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptae, deinde earum accuratissima diligentia sum mirum in modum delectatus. ac primum illud in quo te Dicaearcho adsentiri negas: etsi 5 cupidissime expetitum a me est et te approbante ne diutius

8, 1 est iam *Hervagius* : sestiam Ω   5 lit(t)erularum ORMm : -rarum HNbds   9 liberos ς : libros Ω

Ep. 7, 3]   1, 5 te *cod. Bodleianus* : de Ω   6 est *Wesenberg* : sit Ω   et *om.* H   te approbante HC : ap- NORM : ap- te δ

anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum. sic enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de ullo nostrum qui provincias obtinuimus quo in iis diutius quam ex senatus consulto maneremus, ut iam ne 10
istius quidem rei culpam sustineam, quod minus diu fuerim
2 in provincia quam fortasse fuerit utile. sed 'quid si hoc melius?' saepe opportune dici videtur, ut in hoc ipso. sive enim ad concordiam res adduci potest sive ad bonorum victoriam, utriusvis rei me aut adiutorem velim esse aut certe non expertem; sin vincuntur boni, ubicumque essem, una cum iis 5
victus essem. qua re celeritas nostri reditus ἀμεταμέλητος debet esse. quod si ista nobis cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu quoque approbas, ne tu haud multum requireres illum virum qui in sexto libro informatus est. quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti? quin nunc 10
ipsum non dubitabo rem tantam abicere, si id erit rectius. utrumque vero simul agi non potest, et de triumpho ambitiose et de re publica libere. sed ne dubitaris quin, quod honestius, id mihi futurum sit antiquius.

3 Nam quod putas utilius esse, vel mihi quod tutius sit vel etiam ut rei publicae prodesse possim, me esse cum imperio, id coram considerabimus quale sit; habet enim res deliberationem, etsi ex parte magna tibi adsentio⟨r⟩. de animo autem meo erga rem publicam bene facis quod non dubitas, et 5
illud probe iudicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione illum in me liberalem fuisse, eiusque rei causam vere explicas; †et eis† quae de Fabio Caninioque acta scribis valde consentiunt. quae si secus essent totumque se ille in me profudisset, tamen illa quam scribis custos urbis 10
me praeclarae inscriptionis memorem esse cogeret nec mihi

11 fuerim *HΔ* : -ram NOR   2, 2 saepe Z^b : *om.* Ω   ut *del.* *Popma* : vel *Mueller*   4 utriusvis P : utrumvis Ω   12 agi Eδ : ac NORM   3, 1 quod (*alt.*) Ebd : quo NORMms   4 adsentior M *corr.* : -io ΩC   8 causas *Bayet*   haec eis *Watt* : *fort.* et ea

concederet ut imitarer Volcacium aut Servium, quibus tu es contentus, sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere; quod quidem agerem, si liceret, alio modo ac nunc agendum est. 15

4 De sua potentia dimicant homines hoc tempore periculo civitatis. nam si res publica defenditur, cur ea consule isto ipso defensa non est? cur ego, in cuius causa rei publicae salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi aut cur illo modo prorogatum est? cur tanto 5 opere pugnatum ut de eius absentis ratione habenda decem tribuni pl. ferrent? his ille rebus ita convaluit ut nunc in uno civi spes ad resistendum sit; qui mallem tantas ei viris non

5 dedisset quam nunc tam valenti resisteret. sed quoniam res eo deducta est, non quaeram, ut scribis, 'ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν;': mihi σκάφος unum erit quod a Pompeio gubernabitur. illud ipsum quod ais, 'quid fiet cum erit dictum "dic, M. Tulli?"': σύντομα, 'Cn. Pompeio adsentior.' 5 ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor; sic enim sentio, maximo in periculo rem esse. vos scilicet plura, qui in urbe estis; verum tamen haec video, cum homine audacissimo paratissimoque negotium esse, omnis damnatos, omnis ignominia adfectos, omnis damnatione igno- 10 miniaque dignos illac facere, omnem fere iuventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentis addito Q. Cassio, omnis qui aere alieno premantur, quos pluris esse intellego quam putaram (causam solum illa causa non habet, ceteris rebus abundat); hic omnia facere omnis 15 ne armis decernatur, quorum exitus semper incerti, nunc vero etiam in alteram partem magis timendi.

12 volcacium ENm : -atium ORΔ 4, 2 isto] illo O 6 ut Σ : est ut Δ 8 civi ORΔZ[1(b)] : cive ENP spes *Lambinus* : res ΩZ[1] : vires E, *R. Klotz* sit ΩZ[1] : sint *R. Klotz* 5, 2 ut tu c 4 cum Eδ : dum NORM 7 rem p(ublicam) *Moricca* 8 h(a)ec ΩC : hoc δ 13 Q. *Corradus* : C. Ω : *del. Manutius* quos Eδ : quod NOM : quo(m) RP 17 vero etiam ORbd : e- v- ENMm : v- s

Bibulus de provincia decessit, Veientonem praefecit; in decedendo erit, ut audio, tardior. quem cum ornavit Cato declaravit iis se solis [non] invidere quibus nihil aut non multum ad dignitatem posset accedere.

6 Nunc venio ad privata; fere enim respondi tuis litteris de re publica et iis quas in suburbano et iis quas postea scripsi⟨sti⟩. ad privata venio. unum etiam, de Caelio: tantum abest ut meam ille sententiam moveat ut valde ego ipsi quod de sua sententia decesserit paenitendum putem. sed quid est quod ei vici Luccei sint addicti? hoc te praetermisisse miror.

7 De Philotimo, faciam equidem ut mones. sed ego †mihi† ab illo hoc tempore non rationes exspectabam quas tibi edidit, verum id reliquum quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit quodque idem in Asia mihi sua manu scriptum dedit. id si praestaret, quantum mihi aeris alieni esse tibi edidit, tantum et plus etiam mihi ipse deberet. sed in hoc genere, si modo per rem publicam licebit, non accusabimur posthac; neque hercule antea neglegentes fuimus sed et amicorum ⟨et publicorum negotiorum⟩ multitudine occupati. ergo utemur, ut polliceris, et opera et consilio tuo, nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti.

8 De serpirastris cohortis meae, nihil ⟨est⟩ quod doleas; ipsi enim se collegerunt admiratione [in te] integritatis meae. sed

18 Veientonem *Victorius* : vele- Ω 20 non (*pr.*) *del. Manutius* : *anne* nunc? 6, 1 venio ad privata *del. Madvig* 2 scripsisti P : -psi Ω : *fort.* -psti 3 ad privata venio *ante* de (7, *v.* 1) *transp. Purser*: *delere mallet Watt* igitur *post* privata *add. Lehmann* 6 ei vici ORZ^{1}λ : ei nici N : evuci (enuci) Δ Lucceii Z^{1}λ : lucci N : lu(c)ceis ORΔ 7, 1 mihi *fort. delendum vel* egomet *scribendum* 2 hoc tempore Z^{b}c (*sed ante* ab illo c) : *om.* Ω tibi OR : ibi NΔ 5 *anne* edidit (*cf. Verr. 2, 4, 35* ede mihi scriptum quid argenti ... pararis)? 6 mihi ipse NOR : i- m- Δ 8 posthac Rbms : post hanc HNOMd 9 et ... negotiorum *addidi* (*olim* in re p. et *post* sed et) 8, 1 est *add.* M *corr.* 2 in te OΔ : vit(a)e Rb : *om.* N

me moverat nemo magis quam is quem tu minime putas. idem et initio fuerat et nunc est egregius; sed in ipsa decessione significavit sperasse se aliquid et id quod animum in- 5
duxerat paulisper non tenuit, sed cito ad se rediit meisque honorificentissimis erga se officiis victus pluris ea duxit quam omnem pecuniam.

9 Ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensi legata cognovi; nunc aveo scire quid †hominis† sit et quarum rerum auctionem instituat; nescio enim cur, cum portam Flumentanam Caelius occuparit, ego Puteolos non meos faciam. 5

10 Venio ad 'Piraeea', in quo magis reprehendendus sum quod homo Romanus 'Piraeea' scripserim, non 'Piraeum' (sic enim omnes nostri locuti sunt), quam quod addiderim ⟨'in'⟩; non enim hoc ut oppido praeposui sed ut loco; et tamen Dionysius noster et qui est nobiscum Nicias Cous 5
non rebatur oppidum esse Piraeea. sed de re videro. nostrum quidem si est peccatum, in eo est quod non ut de oppido locutus sum sed ut de loco, secutusque sum non dico Caecilium, 'mane ut ex portu in Piraeum' (malus enim auctor Latinitatis est), sed Terentium (cuius fabellae propter ele- 10
gantiam sermonis putabantur a C. Laelio scribi), 'heri aliquot adulescentuli coiimus in Piraeum'; et idem, 'mercator hoc addebat, captam e Sunio'; quod si δήμους oppida volumus esse, tam est oppidum Sunium quam Piraeus.

3 minime *Watt* (*sed vide comm. meum*) : nemo Ω : neminem ς : non *Faërnus* : nullus *ego olim* 6 meisque *Brunus* : in iis qu(a)e Ω 9, 2 aveo s : habeo Ω hominis] *fort.* heredis : in animo hominis (*melius* homini) *Watt* 3 auctionem *Brunus* : act- ΩC 10, 1 Piraeea ς : pirea *vel sim.* Ω (*itidem fere vv.* 2 *et* 6) 3 quam Pms : cum Ω 4 in N : *om.* ORΔ 4–5 et tamen]. etiam *Vahlen* 5 et NOR : *om.* Δ 6 non b : noen Δ : noenu OR : non enim N re δ : reo Ω 9 *Ribbeck II, p.88* 11–12 *Ter. Eun.* 539, *ubi* Piraeo 12 coiimus *Ter., Wesenberg* : coimus Pδ : cum imus *vel sim.* ΩC 12–13 *cf. Ter. Eun. 114* 13 sunio δ, *Ter.* : *varie corruptum in* Ω 14 sunium δ : sum(i)um Ω

Sed quoniam grammaticus es, si hoc mihi ζήτημα persol- 15
11 veris, magna me molestia liberaris. ille mihi litteras blandas mittit; facit idem pro eo Balbus. mihi certum est ab honestissima sententia digitum nusquam; sed scis illi reliquum quantum sit. putasne igitur verendum esse ne aut obiciat id nobis aliquis, si languidius, aut repetat, si fortius? quid ad haec 5 reperis? 'solvamus' inquis. age, a Caelio mutuabimur. hoc tu tamen consideres velim. puto enim, in senatu si quando praeclare pro re publica dixero, Tartessium istum tuum mihi exeunti, 'iube sodes nummos curare.'

12 Quid superest? etiam. gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae; quantumvis vel ingeni vel humanitatis †satis†; reliqua, quae nosti, ferenda. scis enim quos †aperierimus†; qui omnes, praeter eum de quo per te egimus, reum me facerent. ipsis enim expensum nemo ferret. sed haec coram; nam mul- 5 ti sermonis sunt.

Tironis reficiendi spes est in M'. Curio, cui ego scripsi tibi eum gratissimum facturum.

Data V Id. Dec. a Pontio ex Trebulano.

7, 4

Scr. in Cumano, ut vid., c. Id. Dec. an. 50

CICERO ATTICO SAL.

1 Dionysium flagrantem desiderio tui misi ad te, nec mehercule aequo animo, sed fuit concedendum. quem quidem co-

15 ζήτημα ς : zetema Ω   11, 9 curari *Corradus*   12, 1 quid *Manutius* : qui Ω   gener R : -re NOΔ   2 satis *del. Pius* : -is est *Mommsen* : -is sit *Tyrrell—Purser* : vel salis *coni. Watt*   3 aperierimus ORΔλ : apperuie- N : aperue- *cod. Balliolensis* : abiecerimus *Boot* : reiec- *Goodyear*[3], *371 : anne* praeterierimus?   4 facerent NOR : -re rentur Δ   5 ferret OPF Ant. : feret RN : offer(r)et Δ   7 M'. *Manutius* : M. Ω   Curio ς : curione(m) Ω

gnovi cum doctum, quod mihi iam ante erat notum, tum sanctum, plenum offici, studiosum etiam meae laudis, frugi hominem, ac, ne libertinum laudare videar, plane virum 5 bonum.

2 Pompeium vidi IIII Id. Dec.; fuimus una horas duas fortasse. magna laetitia mihi visus est adfici meo adventu; de triumpho hortari, suscipere partis suas, monere ne ante in senatum accederem quam rem confecissem, ne dicendis sententiis aliquem tribunum alienarem. quid quaeris? in hoc 5 officio sermone eius nihil potuit esse prolixius. de re publica autem ita mecum locutus est quasi non dubium bellum haberemus: nihil ad spem concordiae; plane illum a se alienatum cum ante intellegeret, tum vero proxime iudicasse; venisse Hirtium a Caesare, qui esset illi familiarissimus, ad se 10 non accessisse et, cum ille a. d. VIII Id. Dec. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. VII ad Scipionem ante lucem venire, multa de nocte eum profectum esse ad Caesarem. hoc illi τεκμηριῶδες videbatur esse alienationis. quid 3 multa? nihil me aliud consolatur nisi quod illum, cui etiam 15 inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederit, non arbitror fore tam amentem ut haec in discrimen adducat. quod si ruere coeperit, ne ego multa timeo quae non audeo scribere. sed ut nunc est, a. d. III Non. Ian. ad 5 urbem cogito.

Ep. 7, 4] 1, 5 ne ut *Bouhier* 2, 5–6 hoc iudicio (inditio) et officio R Ant. 6 sermone eius *Jörgensen* : -onis Ω 11 venisset et *Madvig* 3, 3 dederit *Pius* : -rat Ω

7, 5

Scr. in Formiano med. m. Dec. an. 50

CICERO ATTICO SAL.

1 Multas uno tempore accepi tuas, quae mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis qui ad me veniebant, tamen erant iucundae; studium enim et benevolentiam declarabant. valetudine tua moveor et Piliam in idem genus morbi delapsam curam tibi adferre maiorem sentio. date igitur operam ut 5 valeatis.

2 De Tirone video tibi curae esse; quem quidem ego, etsi mirabilis utilitates mihi praebet, cum valet, in omni genere vel negotiorum vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem et modestiam malo salvum quam propter usum meum. 5

3 Philogenes mecum nihil umquam de †lusgenio† locutus est; de ceteris rebus habes Dionysium. sororem tuam non venisse in Arcanum miror. de Chrysippo, meum consilium probari tibi non moleste fero. ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore (devium est τοῖς ἀπαντῶσιν et habet alia 5 δύσχρηστα), sed de Formiano Tarracinam prid. Kal. Ian., inde Pomptinum †summam†, inde Albanum Pompei; ita ad urbem III Non., natali meo.

4 De re publica cottidie magis timeo. non enim boni, ut putant⟨ur⟩, consentiunt. quos ego equites Romanos, quos senatores vidi, qui acerrime cum cetera tum hoc iter Pompei vituperarent! pace opus est. ex victoria cum multa mala tum certe tyrannus exsistet. sed haec prope diem coram. 5

Ep. 7, 5] 1, 1 accepi HN : litteras a- OR : a- epistolas Δ 3 valetudine (valit-) NRC : inval- HOΔ 3, 1 Luscenio c, *Pius* : Tuscenio *Manutius* : *fort.* HS C̄ (centū) *vel* HS CCIƆƆ IƆƆ 7 summam NRMZ[1] : -ma H : sumam EOms : invisam *Corradus* Pomptini in Setinum *Purser* 4, 2 putantur *Mueller* : putant Ω 5 tyrannus ΩC : -nis ς

Iam plane mihi deest quid ad te scribam; nec enim de re publica, quod uterque nostrum scit eadem, et domestica no-
5 ta sunt ambobus. reliquum est iocari, si hic sinat; nam ego is sum qui illi concedi putem utilius esse quod postulat quam signa conferri; sero enim resistimus ei quem per annos decem aluimus contra nos. 'quid senti⟨e⟩s igitur?' inquis. nihil scilicet nisi de sententia tua, nec prius quidem quam no- 5
strum negotium aut confecerimus aut deposuerimus. cura igitur ut valeas; aliquando ἀπότριψαι quartanam istam diligentia quae in te summa est.

7, 6

Scr. in Formiano c. XIII *Kal. Ian. an.* 50

CICERO ATTICO SAL.

1 Plane deest quid ad te scribam. nota omnia tibi sunt, nec ipse habeo a te quod exspectem. tantum igitur nostrum illud sollemne servemus, ut ne quem istuc euntem sine litteris dimittamus.

2 De re publica valde timeo, nec adhuc fere inveni qui non concedendum putaret Caesari quod postularet potius quam depugnandum. est illa quidem impudens postulatio, opinione †valentior†. cur autem nunc primum ei resistamus? 'οὐ γὰρ δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακὸν' quam cum quinquennium 5

6 mihi deest quid HNORΔ : nihil est quod Em 5, 4 senties *Wesenberg* : -is Ω

Ep. 7, 6] 1, 1 nihil est quod E 2 quod *Lambinus* : quid Ω 2, 3 sed is qui postulat *post* postulatio *add. Lehmann* 4 valentior] *fort.* tamen lenior resistamus P : -am Ω 5 δὴ *Schütz* : ΛΗ M : ΑΗ R : ἂν δ ἔπι O : ΕΠΕΙ (ἔπει) RMδ : ἔπει *Victorius*

prorogabamus, aut cum ut absentis ratio haberetur fereba-
mus, nisi forte haec illi tum arma dedimus ut nunc cum bene
parato pugnaremus. dices 'quid tu igitur sensurus es?' non
idem quod dicturus. sentiam enim omnia facienda ne armis
decertetur, dicam idem quod Pompeius, neque id faciam 10
humili animo. sed rursus hoc permagnum rei publicae ma-
lum, esse quodam modo mihi praeter ceteros non rectum me
in tantis rebus a Pompeio dissidere.

7, 7

Scr. in Formiano XII, *ut vid., Kal. Ian. an.* 50

CICERO ATTICO SAL.

1 'Dionysius, vir optimus, ut mihi quoque est perspectus, et
doctissimus tuique amantissimus, Romam venit XV Kal.
Ian. et litteras a te mihi reddidit.' tot enim verba sunt de
Dionysio in epistula tua; illud, putato, non adscribis, 'et tibi
gratias egit.' atqui certe ille agere debuit et, si esset factum, 5
quae tua est humanitas, adscripsisses. mihi autem nulla de
eo παλινῳδία datur propter superioris epistulae testimo-
nium. sit igitur sane bonus vir; hoc enim ipsum bene fecit,
quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem
dedit. 10

2 Philogenes recte ad te scripsit; curavit enim quod debuit.
eum ego uti ea pecunia volui quoad liceret; itaque usus est
menses XIIII.

3 Pomptinum cupio valere et, quod scribis in urbem intro-
isse, vereor quid sit; nam id nisi gravi de causa non fecisset.

12 esse *scripsi* : est et HNORΔ : est E me *secl. Boot*

Ep. 7, 7] 1, 3 te mihi ς : me tibi Ω 4 putato ΩZ^b : puta tu *Bosius* 6 tua est ς : tu si Ω

ego, quoniam IIII Non. Ian. Compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, ne molestus sim familiae; veniam III Non. Ian. igitur, inde ad urbem prid. Non. tua λῆψις quem 5 in diem incurrat nescio, sed prorsus te commoveri incommodo valetudinis tuae nolo.

4 De honore nostro, nisi quid occulte Caesar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla; tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc aequi boni facit, et eo magis quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio in Siciliam me mittere quod imperium 5 habeam. id est Ἀβδηριτικόν; nec enim senatus decrevit nec populus iussit me imperium in Sicilia habere; sin hoc res publica ad Pompeium refert, qui me magis quam privatum aliquem mittit? itaque si hoc imperium mihi molestum erit, utar ea porta quam primam videro. 10

5 Nam quod scribis mirificam exspectationem esse mei neque tamen quemquam bonorum aut satis bonorum dubitare quid facturus sim, ego quos tu bonos esse dicas non intellego. ipse nullos novi, sed ita, si ordines bonorum quaerimus. nam singulares sunt boni viri; verum in dissensionibus ordi- 5 nes bonorum et genera quaerenda sunt. senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciae sunt (numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset; quam sententiam senatus sequi noluit, ex quo factum est ut Caesari non succederetur), an publicanos, qui numquam firmi sed 10 nunc Caesari sunt amicissimi, an faeneratores, an agricolas, quibus optatissimum est otium? nisi eos timere putas ne sub regno sint qui id numquam, dum modo otiosi essent, recusarunt.

3, 3–4 eo die in A- v- mol- fam-. veniam III *Kasten*², *448* 4 ne Z^b : *om.* Ω sim Z^b : *om.* Ω veniam *delendum coni. Orelli* 4, 1 quid Eδ : quod HNORM 9 mittit Z^{lb} c : -tat Ω 10 utar ea *Victorius* : utar e *vel sim.* RNΔ : utar E primam *Popma* : -mum Ω 5, 3 facturus CZ^{lb} : sensu- Ω 8 esset EPb : est HNORΔ 13 qui id HNORC : quid id M : quod Eδ

6 Quid ergo? exercitum retinentis cum legis dies transierit rationem haberi placet? mihi vero ne absentis quidem; sed cum id datum est, illud una datum est. annorum autem decem imperium et ita latum ⟨placet⟩? placet igitur etiam me expulsum et agrum Campanum perisse et adoptatum 5 patricium a plebeio, Gaditanum a Mytilenaeo, et Labieni divitiae et Mamurrae placent et Balbi horti et Tusculanum. sed horum omnium fons unus est. imbecillo resistendum fuit, et id erat facile; nunc legiones XI, equitatus tantus quantum volet, Transpadani, plebes urbana, tot tribuni pl., 10 tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. cum hoc aut depugnandum est aut habenda e lege ratio.

7 'depugna' inquis 'potius quam servias.' ut quid? si victus eris, proscribare, si viceris, tamen servias? 'quid ergo' inquis 'acturus es?' idem quod pecudes, quae dispulsae sui generis sequuntur greges; ut bos armenta, sic ego bonos viros aut eos quicumque dicentur boni sequar, etiam si ruent. quid sit 5 optimum male contractis rebus plane video; nemini est enim exploratum cum ad arma ventum sit quid futurum sit, at illud omnibus, si boni victi sint, nec in caede principum clementiorem hunc fore quam Cinna fuerit nec moderatiorem quam Sulla in pecuniis locupletum. ἐμπολιτεύομαί σοι 10 iam dudum, et facerem diutius nisi me lucerna desereret. ad summam, 'dic M. Tulli.' 'adsentior Cn. Pompeio', id est T. Pomponio.

Alexim, humanissimum puerum (nisi forte, dum ego absum, adulescens factus est; id enim agere videbatur), salvere 15 iubeas velim.

6, 1 dies Σλ : diem Δ 3 autem *scripsi* : enim Ω 4 placet *add.* ς 7, 6 non video *Sedgwick, fort. recte* 7 sit (*pr.*) *Mueller* : est Ω 8 sint ς : sunt Ω 10 sulla ENORbms : -am HMdλ locupletum HNRΔ : -tium EO *hic fort. excidit aliquid; cf. comm.* 12 tito P : p. Ω

7, 8

Scr. in Formiano VI *aut* V *Kal. Ian. an. 50*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quid opus est de Dionysio tam valde adfirmare? an mihi nutus tuus non faceret fidem? suspicionem autem eo mihi maiorem tua taciturnitas attulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. sed prorsus ita esse ut scribis mihi persuades; itaque ego is in illum sum quem tu me esse vis.

2 Diem tuum ego quoque ex epistula tua quadam quam incipiente febricula scripseras mihi notaveram et animadverteram posse pro re nata te non incommode ad me in Albanum venire III Non. Ian. sed, amabo te, nihil incommodo valetudinis feceris. quid enim est tantum in uno aut altero die?

3 Dolabellam video Liviae testamento cum duobus coheredibus esse in triente sed iuberi mutare nomen. est πολιτικὸν σκέμμα rectumne sit nobili adulescenti nomen mutare mulieris testamento. sed id φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν cum sciemus quantum quasi sit in trientis triente.

4 Quod putasti fore ut ante quam istuc venirem Pompeium viderem, factum est ita; nam VI Kal. ad Lavernium ⟨me⟩ consecutus est. una Formias venimus et ab hora octava ad vesperum secreto collocuti sumus. quod quaeris ecquae spes pacificationis sit, quantum ex Pompei multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. sic enim existimat, si ille vel dimisso exercitu consul factus sit, σύγχυσιν τῆς πολιτείας fore, atque etiam putat eum, cum audierit contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum ac

Ep. 7, 8] 1, 2 nutus Mm : notus Z[1] : nuntius HNORbms 2, 1 tua quadam HNOR : q- t- Δ 3, 2 nomen mutare HNOR : m- n- Δ 4, 2 me *add.* ς 4 quod Δ : quid Σ ecquae ς: et q- Ω

potius exercitum provinciamque retenturum; sin autem ille 10
fureret, vehementer hominem contemnebat et suis et rei publicae copiis confidebat. quid quaeris? etsi mihi crebro 'ξυνὸς Ἐνυάλιος' occurrebat, tamen levabar cura virum fortem et peritum et plurimum auctoritate valentem audiens
5 πολιτικῶς de pacis simulatae periculis disserentem. habebamus autem in manibus Antoni contionem habitam X Kal. 15
Ian., in qua erat accusatio Pompei usque a toga pura, querela de damnatis, terror armorum. in quibus ille 'quid censes' aiebat 'facturum esse ipsum, si in possessionem rei publicae 5
venerit, cum haec quaestor eius infirmus et inops audeat dicere?' quid multa? non modo non expetere pacem istam sed etiam timere visus est. ex illa autem sententia relinquendae urbis †movet† hominem, ut puto. mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt nummi Caesari et in- 10
strumentum triumphi eo conferendum; est enim ἄμορφον ἀντιπολιτευομένου χρεωφειλέτην esse. sed haec et multa alia coram.

7,9

Scr. in Formiano IV *Kal. Ian. an. 50*

CICERO ATTICO SAL.

1 'Cottidiene' inquis 'a te accipiendae litterae sunt?' si habebo cui dem, cottidie. 'at iam ipse ades.' tum igitur cum venero desinam. unas video mihi a te non esse redditas, quas L. Quinctius, familiaris meus, cum ferret ad bustum Basili vul-

5, 8 relinquend(a)e NOR : ĩrel- M : infra (*vel* ita) rel- δ 9 *an* moveo *vel* movi? 9–10 molestissimum est Δ : est m- OR : m- NP

Ep. 7, 9] *novam ep. Corradus : superiori coniungunt codd.*
1, 2 ades O : -st HNRΔ

2 neratus et despoliatus est. videbis igitur num quid fuerit in iis quod me scire opus sit. et simul hoc διευκρινήσεις πρόβλημα sane πολιτικόν: –

Cum sit necesse aut haberi Caesaris rationem illo exercitum vel per senatum vel per tribunos pl. obtinente, aut persuaderi Caesari ut tradat provinciam atque exercitum et ita consul fiat, aut, si id ei non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione illo patiente atque obtinente provinciam, aut, si per tribunos pl. non patiatur ⟨et⟩ tamen quiescat, rem adduci ad interegnum, aut, si ob eam causam quod ratio eius non habeatur exercitum adducat, armis cum eo contendere, illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis aut tum cum comitiis amicis eius postulantibus ut e lege ratio habeatur impetratum non sit, ire autem ad arma aut hanc unam ob causam quod ratio non habeatur aut addita causa si forte tribunus pl. senatum impediens aut populum incitans notatus aut senatus consulto circumscriptus aut sublatus aut expulsus [sit] dicensve se expulsum ad illum confugerit, suscepto autem bello aut tenenda sit urbs aut ea relicta ille commeatu et reliquis copiis intercludendus – quod horum malorum, quorum aliquod certe subeundum est, minimum putes.

3 Dices profecto persuaderi illi ut tradat exercitum et ita consul fiat. est omnino id eius modi ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit, idque eum, si non obtinet ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror; nobis autem, ut quidam putant, nihil est timendum magis quam ille consul. 'at sic malo' inquies 'quam cum exercitu.' certe; sed istuc ipsum 'sic' [o] magnum malum putat aliquis, neque ei

2, 2 simul C : si multo Ω : simul tu *Victorius* 9 et *add. Lambinus* 14 impetratum EPδ : imper- NORM 18 sit *seclusi* 3, 5 putat *Tunstall* 7 sic *Manutius* : sic, dico *Tunstall* : dico *Ernesti* : sic malo *Koch* : sic, scio *Sternkopf*

remedium est ullum; cedendum est, si id volet. 'vide consulem illum iterum quem vidisti consulatu priore.' 'at tum imbecillus plus' inquit 'valuit quam tota res publica. quid 10
nunc putas?' et eo consule Pompeio certum est esse in Hispania. o rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est quod recusari non potest, et quod ille si faciat, iam a bonis omnibus summam ineat gratiam.

4 Tollamus igitur hoc quo illum posse adduci negant; de reliquis quid est deterrimum? concedere illi quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. nam quid impudentius? tenuisti provinciam per annos decem non tibi a senatu sed a te ipso per vim et per factionem datos; praeteriit tempus non 5
legis sed libidinis tuae, fac tamen legis; ut succedatur decernitur; impedis et ais 'habe meam rationem.' habe tu nostram. exercitum tu habeas diutius quam populus iussit, invito senatu? 'depugnes oportet, nisi concedis.' cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi vel in libertate morien- 10
di. iam si pugnandum est, quo tempore, in casu, quo consilio, in temporibus situm est. itaque te in ea quaestione non exerceo. ad ea quae dixi adfer si quid habes. equidem dies noctesque torqueor.

9 at Ebs : ac NORMdm 10 inquis δ 13 iam a *Sturmius* : iam iam Ω : iamiam a *Manutius* 4, 2 quod *post* dicit *libenter transposuerim* 4 annos decem (X) Σ : d- (X) a- Δ 6 legis C : -it EORM : legas N : legitimum δ sed ... legis C : *om.* Ω 7 habe tu c : -et tu N : -et ORM : -e Eδ nostram *Graevii operae* (*in Var. Lect.*) : -rum Ω

7, 10

Scr. ad urbem XIII *Kal. Febr. an. 49*

CICERO ATTICO SAL.

Subito consilium cepi ut ante quam luceret exirem, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. de reliquo neque hercule quid agam neque quid acturus sim scio; ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consili. tibi vero quid suadeam, cuius ipse consilium exspecto? 5 Gnaeus noster quid consili ceperit capiatve nescio adhuc, in oppidis coartatus et stupens. omnes, si in Italia consistet, erimus una; sin cedet, consili res est. adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. tu, quaeso, crebro ad me scribe vel quod in buccam venerit. 10

7, 11

Scr., ut vid., in Formiano X *Kal. Febr. an. 49*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeso, quid est hoc? aut quid agitur? mihi enim tenebrae sunt. 'Cingulum' inquit 'nos tenemus, Anconem amisimus; Labienus discessit a Caesare.' utrum de imperatore populi Romani an de Hannibale loquimur? o hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem umquam τοῦ καλοῦ vide- 5 rit! atque haec ait omnia facere se dignitatis causa. ubi est

Ep. 7, 10] 3 neque (*alt.*) O : ne RMdm : nec Hbs 4 amentissimi M *corr.* : aman- HRδ : *om.* O 6 nescio adhuc,] *sic distinxi* 7 et M *corr.* : sed Ω omnes] omnino *Watt* consistet *Pius* : -tat Ω 8 certe *Victorius* : -ta M : incerta O : -ti Rδ

Ep. 7, 11] 1, 1 est hoc Σ : hoc est Δ 2 cingulum OPδ : si- EHRM inquis PF anconam s

autem dignitas nisi ubi honestas? honestum igitur habere exercitum nullo publico consilio, occupare urbis civium quo facilior sit aditus ad patriam, χρεῶν ἀποκοπάς, φυγάδων 10 καθόδους, sescenta alia scelera moliri, 'τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα'? sibi habeat suam fortunam! unam mehercule tecum apricationem in illo lucrativo tuo sole malim quam omnia istius modi regna, vel potius mori miliens
2 quam semel illius modi quicquam cogitare. 'quid si tu velis?' 15 inquis. age, quis est cui velle non liceat? sed ego hoc ipsum velle miserius esse duco quam in crucem tolli. una res est ea miserior, adipisci quod ita volueris. sed haec hactenus; libenter enim in his molestiis ἐνσχολάζω σοι. 5

3 Redeamus ad nostrum. per fortunas, quale tibi consilium Pompei videtur? hoc quaero, quid urbem reliquerit; ego enim ἀπορῶ. tum nihil absurdius. urbem tu relinquas? ergo idem, si Galli venirent? 'non est' inquit 'in parietibus res publica.' at in aris et focis. 'fecit Themistocles.' fluctum 5 enim totius barbariae ferre urbs una non poterat. at idem Pericles non fecit anno fere post quinquagesimo, cum praeter moenia nihil teneret. nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen retinuerunt. 'οὕτως που τῶν πρόσθεν ἐπευθό-
4 μεθα κλέα ἀνδρῶν.' rursus autem ex dolore municipali ser- 10 monibusque eorum quos convenio videtur hoc consilium exitum habiturum. mira hominum querela est (nescio istic, sed facies ut sciam) sine magistratibus urbem esse, sine senatu. fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. 5 quid quaeris? alia causa facta est. nihil iam concedendum putant Caesari. haec tu mihi explica qualia sint.

8 honestum Σ : nisi h- M : num h- δ igitur EΔ : est i- OR 14 illius EORΔC : istius Hc 2, 5 σοι *Victorius* : COCON RPMm 3, 1 redeamus s : debe- Ω 2 quid *scripsi* : quod Ω reliquit *Watt* 3 tum] tamen ς 7 anno EOR : annum HΔ quinquagesimo E : -mum HORΔ 8 et nostri *Buecheler* 4, 3 nescio ς : -is Ω an istic *Ernesti* : isticine *Wesenberg* 6 facta est *Victorius* : -a si H : -as EORM : -a δ

5 Ego negotio praesum non turbulento; vult enim me Pompeius esse quem tota haec Campania et maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem dilectus et negoti summa referatur; itaque vagus esse cogitabam. te puto iam videre quae sit ὁρμὴ Caesaris, qui populus, qui totius negoti status. ea vel- 5 im scribas ad me, et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam saepissime; acquiesco enim et scribens ad te et legens tua.

7, 12

Scr. in Formiano IX *Kal. Febr. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Unam adhuc a te epistulam acceperam datam XII Kal. [Iun.], in qua significabatur aliam te ante dedisse, quam non acceperam. sed quaeso ut scribas quam saepissime, non modo si quid scies aut audieris sed etiam si quid suspicabere, maximeque quid nobis faciendum aut non faciendum putes. 5
Nam quod rogas curem ut scias quid Pompeius agat, ne
2 ipsum quidem scire puto; nostrum quidem nemo. vidi Lentulum consulem Formiis X Kal., vidi Libonem; plena timoris et erroris omnia. ille iter Larinum; ibi enim cohortes et Luceriae et Teani reliquaque in Apulia. inde utrum consistere uspiam velit an mare transire nescitur. si manet, vereor ne 5 exercitum firmum habere non possit; sin discedit, quo aut qua, aut quid nobis agendum sit nescio. nam istum quidem

5, 2 campania et Hδλ : -na et EORM : et Campana *Sternkopf* habeat ms : -ent HRMbd : -eant E 4 quae] *anne* qua? 5 ὁρμὴ *Victorius* : hora me EORM : hora mei H : (h)ora vi(a)e δ

Ep. 7, 12] 1, 1 kl'. (*sequ. spat.*) E : Kal. iun. *vel sim.* HORΔ : Kal. Feb. *Corradus* 5 putes *Lambinus* : putas Ω **2,** 7 sit ς : est Ω

cuius Φαλαρισμὸν times omnia taeterrime facturum puto; nec eum rerum prolatio nec senatus magistratuumque dis-
3 cessus nec aerarium clausum tardabit. sed haec, ut scribis, 10
cito sciemus.

Interim velim mihi ignoscas quod ad te scribo tam multa totiens; acquiesco enim et tuas volo elicere litteras maximeque consilium quid agam aut quo me pacto geram. demit- 5
tamne me penitus in causam? non deterreor periculo sed dirumpor dolore: tamne nullo consilio aut tam contra meum consilium gesta esse omnia! an cuncter et tergiverser et iis me dem qui tenent, qui potiuntur? 'αἰδέομαι Τρῶας', nec solum civis sed etiam amici officio revocor, etsi 10
frangor saepe misericordia puerorum.

4 Ut igitur ita perturbato, etsi te eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius Italia cedit, quid nobis agendum putes. M'. quidem Lepidus (nam fuimus una) eum finem statuit, L. Torquatus eundem. me cum multa tum etiam lictores impediunt. nihil vidi umquam quod minus 5
explicari posset. itaque a te nihildum certi exquiro sed quid videatur, denique ipsam ἀπορίαν tuam cupio cognoscere.

5 Labienum ab illo discessisse prope modum constat. si ita factum esset ut ille Romam veniens magistratus et senatum Romae offenderet, magno usui causae nostrae fuisset. damnasse enim sceleris hominem amicum rei publicae causa videretur, quod nunc quoque videtur, sed minus prodest; non 5
enim habet cui prosit, eumque arbitror paenitere, nisi forte id ipsum est falsum, discessisse illum. nos quidem pro certo habebamus.

9 senatus Pδ : senectus Ω 3, 5 demittamne *Pius* : dim- Ω 7 tamne HRMZ[l] : tam EOPδ 4, 3 M'. *Aldus nepos* : m. Ω 5, 2 magistratus *Wesenberg* : -um Ω 3 Romae *del. Manutius* : ibi *coni. Watt*

6 Et velim, quamquam, ut scribis, domesticis te finibus tenes, formam mihi urbis exponas, ecquod Pompei desiderium, ecquae Caesaris invidia appareat, etiam quid censeas de Terentia et Tullia, Romae eas esse an mecum an aliquo tuto loco. haec et si quid aliud ad me scribas velim vel potius scriptites. 5

7, 13

Scr. Minturnis VIII *Kal. Febr. an. 49*

CICERO ATTICO SAL.

1 De Vennonianis rebus tibi adsentior. Labienum ἥρωα iudico. facinus iam diu nullum civile praeclarius, qui, ut aliud nihil, hoc tamen profecit, dedit illi dolorem; sed etiam ad summam profectum aliquid puto. amo etiam Pisonem, cuius iudicium de genero suspicor visum iri grave. quamquam 5 genus belli quod sit vides: ita civile est ut non ex civium dissensione sed ex unius perditi civis audacia natum sit. is autem valet exercitu, tenet multos spe et promissis, omnia omnium concupivit. huic tradita urbs est nuda praesidio, referta copiis. quid est quod ab eo non metuas qui illa tem- 10 pla et tecta non patriam sed praedam putet? quid autem sit acturus aut quo modo nescio, sine senatu, sine magistrati-

6, 1 ut HΔ : ut tu EOR 2 ecquod *et* ecquae (*v.* 3) *Victorius* : et q- *more suo* Ω 3 invidia *Victorius* : invia HRM : iniuria EPδ 5 tuto EH : tuo ORΔ h(a)ec EORM : et h- Hδ

Ep. 7, 13] 1, 1 ἥρωα *Hervagius* : ΠΡΩΑ ORPMm 6 genus Ω : totius Z[1], *sed superscr.* genus : genus totius *Lambinus* 8 exercitu Z[(b)] : -um Ω multos Z[(b)]λ : -ta Ω 12 sine senatu ERδ : ne senatus (-tu N) HNOM magistratibus *Wesenberg* : -tu Ω

bus; ne simulare quidem poterit quicquam πολιτικῶς. nos autem ubi exsurgere poterimus aut quando? quorum dux quam ἀστρατήγητος tu quoque animadvertis, cui ne Picena 15 quidem nota fuerint; quam autem sine consilio res testis. ut enim alia omittam decem annorum peccata, quae condicio

2 non huic fugae praestitit? nec vero nunc quid cogitet scio; ac non desino per litteras sciscitari. nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. itaque nec praesidium, cuius parandi causa ad urbem retentus est, nec locum ac sedem praesidi ullam video. spes omnis in duabus invidiose retentis paene alienis 5 leg⟨ion⟩ibus. nam dilectus adhuc quidem invitorum est et a pugnando abhorrentium; condicionum autem amissum tempus est. quid futurum sit non video; commissum quidem a nobis certe est sive a nostro duce ut e portu sine gubernaculis egressi tempestati nos traderemus. 10

3 Itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam; nam mihi interdum amandandi videntur in Graeciam. de Tullia autem et Terentia, cum mihi barbarorum adventus ad urbem proponitur, omnia timeo, cum autem Dolabellae venit in mentem, paulum respiro. sed velim consideres quid faciendum putes, primum πρὸς τὸ ἀσφαλές (aliter enim mihi de 5 illis ac de me ipso consulendum est), deinde ad opiniones, ne reprehendamur quod eas Romae velimus esse in communi bonorum fuga. quin etiam tibi et Peducaeo (scripsit enim ad me) quid faciatis videndum est; is enim splendor est vestrum 10 ut eadem postulentur a vobis quae ab amplissimis civibus. sed de hoc tu videbis, quippe cum de me ipso ac de meis te considerare velim.

16 testis Z^{lb} : stet Ω : est testis *Mueller* 2, 5 insidiose ς 6 legionibus Pδ : legibus Ω dilectus Em : del- Pbds : dilectis HNOM 3, 2 amandandi (amen-) EHOR : eman- (emen-) PΔ : commen- N 9 scripsit *Victorius* : -sti Mm : -sisti Σbds 10 vester *Reid* 12 me Z^{lb} : *om.* Ω meis te Z^{b} : me iste Z^{l} : me ista (isti OR) Ω

4 Reliquum est ut et quid agatur quoad poteris explores scribasque ad me et quid ipse coniectura adsequare; quod etiam a te magis exspecto. nam acta omnibus nuntiantibus a te exspecto futura; 'μάντις δ' ἄριστος...'. loquacitati ignosces, quae et me levat ad te quidem scribentem et elicit tuas litteras. 5

5 Aenigma succonum ex Velia plane non intellexi; est enim numero Platonis obscurius.

7, 13a

Scr. Minturnis VII *Kal. Febr. an.* 49

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Iam intellexi tuum aenigma; Oppios enim de Velia succones dices. in eo aestuavi diu. quo aperto reliqua patebant et cum Terentiae summa congruebant.

2 L. Caesarem vidi Minturnis a. d. VIII Kal. Febr. mane cum absurdissimis mandatis, non hominem sed scopas solutas, ut id ipsum mihi ille videatur irridendi causa fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit; nisi forte non dedit et hic sermone aliquo adrepto pro mandatis abusus est. 5

3 Labienus, vir mea sententia magnus, Teanum venit a. d. VIIII Kal. ibi Pompeium consulesque convenit. qui sermo fuerit et quid actum sit scribam ad te cum certum sciam. Pompeius a Teano Larinum versus profectus est a. d. VIII

4, 3 etiam a te Σbds : a te e- Mm 5, 1 *novam ep. Manutius* succonum *scripsi, ducibus Watt* (sacconum (*vide infra*)) *et Bosio* : oppiorum Ω : tuum *Schütz* (ex Velia *del.*)

Ep. 7, 13a] *novam ep. Corradus* : *superiori coniungunt codd.* 1, 1 succones *Bosius* : sac- ΩZ[b] 2 dices ΩC : dicis Z[b] aestuavi *Lambinus* : estu aut Ω

Kal.; eo die mansit Venafri. aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus. sed ego nondum habeo quid ad te ex his locis scribam; ista magis exspecto, quid illinc adferatur, quo pacto de Labieno ferat, quid agat Domitius in Marsis, Iguvi Thermus, P. Attius Cinguli, quae sit populi urbani voluntas, quae tua coniectura de rebus futuris. haec velim crebro et quid tibi de mulieribus nostris placeat et quid acturus ipse sis scribas.

Si scriberem ipse, longior epistula fuisset, sed dictavi propter lippitudinem.

7, 14

Scr. Calibus VI *Kal. Febr. an. 49 (§ 1)*

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VI Kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, cum leviter lippirem, has litteras dedi.

L. Caesar mandata Caesaris detulit ad Pompeium a. d. VIII Kal., cum is esset cum consulibus Teani. probata condicio est, sed ita ut ille de iis oppidis quae extra suam provinciam occupavisset praesidia deduceret; id si fecisset, responsum est ad urbem nos redituros esse et rem per senatum confecturos. spero posse in praesentia pacem nos habere; nam et illum furoris et hunc nostrum copiarum suppaenitet.

2 Me Pompeius Capuam venire voluit et adiuvare dilectum; in quo parum prolixe respondent Campani coloni. gladiatores Caesaris qui Capuae sunt, de quibus ante ad te falsum ex Torquati litteris scripseram, sane commode Pompeius distri-

3, 6 quod *Ernesti* 7 illim M(?)λ 8 marsis s^2 : maresis ΩZ^1 Iguvii *Malaespina* : i(n)gui ΩZ^1

Ep. 7, 14] 1, 2 dedi] *num* dictavi? 8 posse *Moser* : esse Ω (*om.* O) $Z^{(b)}$ 2, 4 A. Torquati c

buit binos singulis patribus familiarum. scutorum in ludo CIↃ fuerunt; eruptionem facturi fuisse dicebantur. sane multum in eo rei publicae provisum est. 5

3 De mulieribus nostris, in quibus est tua soror, quaeso videas ut satis honestum nobis sit eas Romae esse cum ceterae illa dignitate discesserint. hoc scripsi ad eas et ad te ipsum antea. velim eas cohortere ut exeant, praesertim cum ea praedia in ora maritima habeamus cui ego praesum ut in 5 iis pro re nata non incommode possint esse. nam si quid offendimus in genero nostro, quod quidem ego praestare non debeo – sed id fit maius quod mulieres nostrae praeter ceteras Romae remanserunt. tu ipse cum Sexto scire velim quid cogites de exeundo de totaque re quid existimes. equi- 10 dem ad pacem hortari non desino; quae vel iniusta utilior est quam iustissimum bellum cum civibus. sed haec ut fors tulerit.

7, 15

Scr. Capuae v *Kal. Febr. an.* 49 (§ 2)

CICERO ATTICO SAL.

1 Ut ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem quin aliquid ad te litterarum darem, non quo haberem magno opere quid scriberem sed ut loquerer tecum absens; quo mihi, cum coram id non licet, nihil est iucundius.

5 scutatorum *Goodyear*[3], *371* 6 CIↃ Z^b IↃↃ OMm : bis bds : IↃ *Schütz* 7 provisum NORms : prof(l)ixum Mbd 3, 2 ceter(a)e s : -ri Ω 3 illa P : illi Ω : ulla δ 5 praedia λ : pr(a)esidia Ω cui] quo λ 7 quod] quem *Watt* 10–11 equidem ad pacem C : quidem (eq- O) pacem Ω : p- q- δ 12 cum c : in Ω

Ep. 7, 15] 1, 3 quid] quod *Ernesti* 4 licet Σ : liceret Δ

2 Capuam cum venissem a. d. VI Kal., pridie quam has litteras dedi, consules conveni multosque nostri ordinis. omnes cupiebant Caesarem abductis praesidiis stare condicionibus iis quas tulisset; uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat, sed is ⟨non⟩ auditus in consilio. Cato enim 5 ipse iam servire quam pugnare mavult; sed tamen ait in senatu se adesse velle cum de condicionibus agatur, si Caesar adductus sit ut praesidia deducat. ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat; quod metuo ne obsit, in senatu esse vult. Postum⟨i⟩us autem, de quo nominatim 10 senatus decrevit ut statim in Siciliam iret Fu⟨r⟩fanoque succederet, negat se sine Catone iturum et suam in senatu operam auctoritatemque quam magni aestimat. ita res ad Fannium pervenit. is cum imperio in Siciliam praemittitur.

3 In disputationibus nostris summa varietas est. plerique negant Caesarem in condicione mansurum, postulataque haec ab eo interposita esse quo minus quod opus esset ad bellum a nobis pararetur. ego autem eum puto facturum ut praesidia deducat; vicerit enim si consul factus erit, et mino- 5 re scelere vicerit quam quo ingressus est. sed accipienda plaga est; sumus enim flagitiose imparati cum a militibus tum a pecunia, quam quidem omnem non modo privatam quae in urbe est sed etiam publicam quae in aerario est illi reliquimus. Pompeius ad legiones Appianas est profectus; 10 Labienum secum habet. ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

2, 5 is] vix *Malaespina* non *add. Fr. Schmidt* : vix *Lambinus* : haud *Bosius* : non est (*post* auditus) ς 9 metuo C : metu Ω 10 Postumius *Ascensius* : -mus Ω 11 Furfano *veterum nescioquis* : fufano *vel sim.* Ω : Furfanio *Ursinus* (*vide Nomenclature, p. 40*) 13 quam NΔ : *om.* EOR 3, 1 varietas EOR : veritas HNRΔ 2 condicionibus N 6 quo Ωλ : quod *Reid* 7 imparati OΔ : impati ENR : imperati HP 10 Appianas *Lipsius* : ac(c)i- *vel* at(t)i- *vel* acti- Ω 11 secum R : cum se EHNOΔ

7, 16

Scr. Calibus III *Kal. Febr. an. 49* (§ 2)

CICERO ATTICO SAL.

1 Omnis arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas praepostere, reliquas ordine quo sunt missae per Terentiam. de mandatis Caesaris adventuque Labieni et responsis consulum ac Pompei scripsi ad te litteris iis quas a. d. V Kal. Capua dedi, pluraque praeterea in eandem epistulam conieci. 5

2 Nunc has exspectationes habemus duas, unam quid Caesar acturus sit cum acceperit ea quae referenda ad illum data sunt L. Caesari, alteram quid Pompeius agat; qui quidem ad me scribit paucis diebus se firmum exercitum habiturum spemque adfert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet non dubitantem de imbecillitate Caesaris copiarum; cuius adventu Gnaeus noster multo animi plus habet. 5

Nos a consulibus Capuam venire iussi sumus ad Non. Febr. Capua profectus sum Formias a. d. III Kal.; eodem die cum Calibus tuas litteras hora fere nona accepissem, has 10
3 statim dedi. de Terentia et Tullia tibi adsentior; ad quas scripseram ad te ut referrent. si nondum profectae sunt, nihil est quod se moveant quoad perspiciamus quo loci sit res.

Ep. 7, 16] 1, 4 ac Pompei *Manutius* : ad pompeium Ω 5 Capua *anon. ap. Pium* : -u(a)e Ω 2, 10 eodem C : eo Ω

7, 17

Scr. in Formiano IV *Non. Febr. an. 49* (*§ 5*)

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Tuae litterae mihi gratae iucundaeque sunt. de pueris in Graeciam transportandis tum cogitabam cum fuga ex Italia quaeri videbatur; nos enim Hispaniam peteremus, illis hoc aeque commodum non erat. tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romae recte esse posse. etenim minime amici 5 Pompeio nostro esse debetis; nemo enim umquam tantum de urbanis praediis detraxit. videsne me etiam iocari?

2 Scire iam te oportet L. Caesar quae responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras; scriptae enim et datae ita sunt ut proponerentur in publico. in quo accusavi mecum ipse Pompeium qui, cum scriptor luculentus esset, tantas res atque eas quae in omnium manus ven- 5 turae essent Sestio nostro scribendas dederit; itaque nihil umquam legi scriptum Σηστιωδέστερον. perspici tamen ex litteris Pompei potest nihil Caesari negari omniaque et cumulate quae postulet dari. quae ille amentissimus fuerit nisi acceperit, praesertim cum impudentissime postulaverit. quis 10 enim tu es qui dicas 'si in Hispaniam profectus erit', 'si praesidia dimiserit'? tamen conceditur, minus honeste nunc quidem violata iam ab illo re publica illatoque bello quam si olim de ratione habenda impetrasset. et tamen vereor ut his ipsis contentus sit. nam cum ista mandata dedisset L. Caesa- 15 ri, debuit esse paulo quietior dum responsa referrentur; dicitur autem nunc esse acerrimus.

3 Trebatius quidem scribit se ab illo VIIII Kal. Febr. rogatum esse ut scriberet ad me ut essem ad urbem; nihil ei me

Ep. 7, 17] *novam ep. Pius* : *superiori coniungunt codd.* 1, 4 etiam *deletum vellem* 7 praediis λ : praesid- Ω 2, 8 et NOΔ : *om.* ER : ei *Koch* 3, 1 VIIII Σ : VIII Δ

gratius facere posse. haec verbis plurimis. intellexi ex dierum ratione, ut primum de discessu nostro Caesar audisset, laborare eum coepisse ne omnes abessemus. itaque non dubito quin ad Pisonem, quin ad Servium scripserit. illud admiror, non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Caelium egisse; quamquam non aspernor Trebati litteras, a quo me unice diligi scio. rescripsi ad Trebatium (nam ad ipsum Caesarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui) quam illud hoc tempore esset difficile; me tamen in praediis meis esse neque dilectum ullum neque negotium suscepisse. in quo quidem manebo dum spes pacis erit; sin bellum geretur non deero officio nec dignitati meae, pueros ὑπεκθέμενος in Graeciam. totam enim Italiam flagraturam bello intellego; tantum mali ⟨est⟩ excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. sed haec paucis diebus ex illius ad nostra responsa responsis intellegentur quorsum evasura sint. tum ad te scribam plura, si erit bellum; sin autem ⟨otium aut⟩ etiam indutiae, te ipsum, ut spero, videbo.

4 (margin line numbers: 5, 5, 10)

5 Ego IIII Non. Febr., quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres exspectabam; quibus quidem scripseram tuis litteris admonitus ut Romae manerent. sed audio maiorem quendam in urbe timorem esse. Capuae Non. Febr. esse volebam, quia consules iusserant. quicquid huc erit a Pompeio adlatum, statim ad te scribam, tuasque de istis rebus litteras exspectabo.

4, 6 ὑπεκθέμενος ς : ΕΠ- Ω   8 mali ΣC : malum Δ   est *add. Lambinus post* excitatum, *hoc loco R. Klotz*   9 invidis] improviscribere nolui   11 autem] aut O   otium aut *addidi* (*pro* autem *Tyrrell*), *alii alia*

7, 18

Scr. in Formiano III *Non. Febr. an. 49* (*§ 1*)

CICERO ATTICO SAL.

1 IIII Non. Febr. mulieres nostrae Formias venerunt tuaque erga se officia plena tui suavissimi studi ad me pertulerunt. eas ego, quoad sciremus utrum turpi pace nobis an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui et una Cicerones. ipse cum fratre Capuam ad consules (Nonis enim adesse 5 iussi sumus) III Non. profectus sum, cum has litteras dedi.

Responsa Pompei grata populo et probata contioni esse dicuntur; ita putaram. quae quidem ille ⟨si⟩ repudiarit, iacebit; si acceperit, ⟨vicerit⟩. 'utrum igitur' inquies 'mavis?' responderem si quem ad modum parati essemus scirem. 10

2 Cassium erat hic auditum expulsum Ancona eamque urbem a nobis teneri. si bellum futurum est, negotium utile. Caesarem quidem L. Caesare cum mandatis de pace misso tamen aiunt acerrime dilectum habere, loca occupare, vincire praesidiis. o perditum latronem! ⟨o⟩ vix ullo otio compensan- 5 dam hanc rei publicae turpitudinem! sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus. haec optima in malis, quoniam illius alterum consulatum a re publica ne data quidem occasione reppulimus. sed haec hactenus. 10

3 De Dionysio fugit me ad te antea scribere; sed ita constitui, exspectare responsa Caesaris, ut, si ad urbem rediremus, ibi nos exspectaret, sin tardius id fieret, tum eum arcessere-

Ep. 7, 18] *nova ep. in* HNOR : *cum superiore in* Δ *cohaeret* 1, 2 ad me pertulerunt C : attulerunt Ω 8 si PF : *om.* Ω iacebit R : ta- NOΔ 9 vicerit *addidi* (*subaudierat Corradus*) igitur inquies Δ : in- ig- N : in- OR 2, 1 ancone Rm 4 vincire P : -ri (-ceri N) Ωλ : devincire *Mueller* : munire *Gronovius* 5 o ς : *om.* Ω 8 optima *Lipsius* : opto Ω

mus. omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum fuerit, cum praesertim 5 rogatus esset, scio, sed haec non nimis exquiro a Graecis. tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus invito.

4 Quintus frater laborat ut tibi quod debet ab Egnatio solvat; nec Egnatio voluntas deest nec parum locuples est, sed cum tale tempus sit ut Q. Titinius (multum enim est nobiscum) viaticum se neget habere idemque debitoribus suis denuntiarit ut eodem faenore uterentur, atque hoc idem etiam 5 L. Ligus fecisse dicatur, nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat aut exi⟨ge⟩re ab Egnatio aut versuram usquam facere possit, miratur te non habuisse rationem huius publicae difficultatis. ego autem etsi illud ψευδησιόδειον (ita enim putatur) observo, 'μηδὲ δίκην...', praesertim in te, 10 a quo nihil umquam vidi temere fieri, tamen illius querela movebar. hoc, quicquid est, te scire volui.

7, 19

Scr. in Formiano III Non. Febr. an. 49

CICERO ATTICO SAL.

Nihil habeo quod ad te scribam, qui etiam eam epistulam quam eram elucubratus ad te non dederim; erat enim plena spei bonae, quod et contionis voluntatem audieram et illum

3, 4 quid δ : quod Ω 5 amico Pbs : -cum Ω 6 esset P : -em ΩC scio NORCZ[1] : *om.* Δ nimis OP : minus NRΔ 7 si] *fort.* nisi 7–8 molesti simus *Victorius* : -issimus Ω 4, 1 frater ς : -tre Ω 7 exigere ς : exire Ω 8 te ς : *om.* Ω 11 illius *Victorius* : nul- Ω

Ep. 7, 19] 1, 1 quod Nbms : quid HORMd qui *cod. Balliolensis* : quin Ω 2 dedi δ

condicionibus usurum putabam, praesertim suis. ecce tibi III Non. Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furni, Cu- 5 rionis ad Furnium, quibus irridet L. Caesaris legationem. plane oppressi videmur nec quid consili capiam scio. nec mehercule de me laboro; de pueris quid agam non habeo. Capuam tamen proficiscebar haec scribens, quo facilius de Pompei rebus cognoscerem. 10

7, 20

Scr. Capuae Non. Febr. an. 49 (§ 1)

CICERO ATTICO SAL.

1 Breviloquentem iam me tempus ipsum facit. pacem enim desperavi, bellum nostri nullum administrant; cave enim putes quicquam esse minoris his consulibus, quorum ego * * * spe audiendi aliquid et cognoscendi nostri apparatus maximo imbri Capuam veni prid. Non., ut eram iussus. illi autem 5 adhuc, id est Nonis, nondum venerant, sed erant venturi inanes, imparati. Gnaeus autem Luceriae dicebatur esse et adire cohortis legionum Appianarum non firmissimarum. at illum ruere nuntiant et iam iamque adesse, non ut manum conserat (quicum enim?) sed ut fugam intercludat. 10

2 Ego autem in Italia 'καὶ συναποθανεῖν', nec te id consulo; sin extra, quid ago? ad manendum hiems, lictores, improvidi et neglegentes duces, ad fugam hortatur amicitia Gnaei, causa bonorum, turpitudo coniungendi cum tyranno; qui quidem incertum est Phalarimne an Pisistratum sit 5

Ep. 7, 20] 1, 3 *post* ego *excidisse aliquid videtur velut* ad congressum 6 adhuc id est Nonis C : *om.* Ω 8 Appianarum *Lipsius* : atin- E : itin- ORMm : itinerum (-ris b) Nbds : actinarum λ : Attian- *Bosius*

imitaturus. haec velim explices et me iuves consilio, etsi te ipsum istic iam calere puto; sed tamen quantum poteris. ego si quid hic hodie novi cognoro, scies; iam enim aderunt consules ad suas Nonas. tuas cottidie litteras exspectabo; ad has autem cum poteris rescribes. mulieres et Cicerones in 10 Formiano reliqui.

7, 21

Scr. Calibus VI *Id. Febr. an. 49 (§ 1)*

CICERO ATTICO SAL.

1 De malis nostris tu prius audis quam ego; istinc enim emanant. boni autem hinc quod exspectes nihil est. veni Capuam ad Non. Febr., ita ut iusserant consules. eo die Lentulus venit sero. alter consul omnino non venerat VII Id.; eo enim die ego Capua discessi et mansi Calibus. inde has litteras 5 postridie ante lucem dedi. haec Capuae dum fui cognovi: nihil in consulibus, nullum usquam dilectum; nec enim conquisitores φαινοπροσωπεῖν audent, cum ille adsit, contraque noster dux nusquam sit, nihil agat, nec nomina dant; deficit enim non voluntas sed spes. Gnaeus autem noster (o 10 rem miseram et incredibilem!) ut totus iacet! non animus est, non consilium, non copiae, non diligentia. mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis contiones, ignorationem non solum adversari sed etiam suarum **2** copiarum: hoc cuius modi est? VII Id. Febr. Capuam C. 15 Cassius tribunus pl. venit, attulit mandata ad consules ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore aerario auferrent,

Ep. 7, 21] 1, 1 istinc EORδ : -im N : -i H : istum M 4 consul] *num omittendum?* 7 conquisitores] *hic desinit* N 8 adsit s : ad se Ω contraque *Boot* : -a quem Ω 2, 3 auferrent Pms : aff- Ω

statim exirent. urbe relicta redeant; quo praesidio? deinde exeant; quis sinat? consul ei rescripsit ut prius ipse in Picenum. at illud totum erat amissum; sciebat nemo praeter me ex litteris Dolabellae. mihi dubium non erat quin ille iam iamque foret in Apulia, Gnaeus noster in navi. 5

3 Ego quid agam σκέμμα magnum, neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime neque ego ullius consili particeps – sed tamen, quid me deceat. ipse me Caesar ad pacem hortatur, sed antiquiores litterae quam ruere coepit. Dolabella, Caelius me illi valde satis facere. mira me ἀπορία torquet. iuva me consilio si potes, et tamen ista quantum potes provide. nihil habeo tanta rerum perturbatione quod scribam; tuas litteras exspecto. 5

7, 22

Scr. in Formiano V *Id. Febr. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Pedem in Italia video esse nullum qui non in istius potestate sit. de Pompeio scio nihil, eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. o celeritatem incredibilem! huius autem nostri – sed non possum sine dolore accusare eum de quo angor et crucior. tu caedem non sine causa times, non quo minus quicquam Caesari expediat ad diuturnitatem victoriae et dominationis sed video quorum arbitrio sit acturus. recte †sit† censeo cedendum. 5

5 consul ei rescripsit P : -lere scripsit Ω 3, 3 quid *scripsi* : quod Ω 6 tamen] *fort.* tantum

Ep. 7, 22] 1, 1 esse nullum HOR : n- e- Δ 2 navem λ 7 vides *coni. Watt* 8 recte sit. sed censeo *Tyrrell–Purser*

2 De Oppiis egeo consili. quod optimum factu videbitur facies. cum Philotimo loquere, atque adeo Terentiam habebis Idibus.

Ego quid agam? qua aut terra aut mari persequar eum qui ubi sit nescio? etsi terra quidem qui possum? mari quo? 5 tradam igitur isti me? fac posse tuto (multi enim hortantur), num etiam honeste? nullo modo quidem. a te petam consilium, ut soleo? explicari res non potest. sed tamen si quid in mentem venit velim scribas, et ipse quid sis acturus.

7, 23

Scr. in Formiano IV *Id. Febr. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

1 V Id. Febr. vesperi a Philotimo litteras accepi Domitium exercitum firmum habere, cohortis ex Piceno Lentulo et Thermo ducentibus cum Domiti exercitu coniunctas esse, Caesarem intercludi posse eumque id timere, bonorum animos recreatos Romae, improbos quasi perculsos. haec me- 5 tuo equidem ne sint somnia, sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum pl. (hi enim sunt nobiscum, id est in Formiano) Philotimi litterae ad vitam revocaverunt. ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnis plane iam captos esse, Pompeium Italia cedere; quem qui- 10 dem (o rem acerbam!) persequi Caesar dicitur. persequi Caesar Pompeium? quid? ut interficiat? o me miserum! et

2, 1 Oppiis *Boot* : oppidis HOR : -dis iis Δ consilii HOΔ : -io R Ant. 7 etiam msZ^b : et tam Ω quidem] quid Z^b 9 venerit *Wesenberg* acturus] *hic desinit* H

Ep. 7, 23] 1, 1 vesperi a c : -ri e EORδ (-ris e m) : -ris M 6 M'. *Aldus nepos* : m. Ω 10 plane *Wesenberg* : p(a)ene Ω

non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque ingemiscis. sed quid faciamus? victi, oppressi, capti plane sumus. 15

2 Ego tamen Philotimi litteris lectis mutavi consilium de mulieribus. quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam; sed mihi venit in mentem multum fore sermonem: me iudicium iam de causa publica fecisse, qua desperata quasi hunc gradum mei reditus esse quod mulieres revertissent. de me 5 autem ipso tibi adsentior, ne me dem incertae et periculosae fugae, cum rei publicae nihil prosim, nihil Pompeio; pro quo emori cum pie possum tum libenter. manebo igitur, etsi vivere...

3 Quod quaeris hic quid agatur, tota Capua et omnis hic dilectus iacet; desperata res est, in fuga omnes sunt, nisi quid eius modi fuerit ut Pompeius istas Domiti copias cum suis coniungat. sed videbamur omnia biduo triduove scituri.

[L.] Caesaris litterarum exemplum tibi misi; rogaras 5 enim. cui nos valde satis facere multi ad me scripserunt; quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

7, 24

Scr. in Formiano III *Id. Febr. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

Philotimi litterae me quidem non nimis sed eos qui in his locis erant admodum delectarunt. ecce postridie Cassio litterae Capua a Lucretio, familiari eius, Nigidium a Domitio

2, 4 hunc quasi *Boot* 6 ipso *Manutius* : ipse Ω **3, 2–3** quid eius modi fuerit ER : q- eius f- OΔ : q- f- eius modi λ : quis (qui *Tyrrell*) deus iuverit (fecerit *Boot*) *anon. ap. Pium* 5 L. *del. Victorius*

Ep. 7, 24] 2 Cassio Z^b^λ : -si(i) Ω : ad Cassium *Victorius*

Capuam venisse; eum dicere Vibullium cum paucis militibus
e Piceno currere ad Gnaeum, confestim insequi Caesarem, 5
Domitium non habere militum VI milia. idem scripsit Capua
consules discessisse. non dubito quin Gnaeus in fuga sit;
modo effugiat. ego a consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

7, 25

Scr. in Formiano III *aut prid. Id. Febr. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

Cum dedissem ad te litteras tristis et metuo ne veras de
Lucreti ad Cassium litteris Capua missis, Cephalio venit a
vobis; attulit etiam a te litteras hilariores nec tamen firmas,
ut soles. omnia facilius credere possum quam quod scribitis,
Pompeium exercitum ⟨firmum⟩ habere. nemo huc ita adfert 5
omniaque quae nolim. o rem miseram! malas causas semper
obtinuit, in optima concidit. quid dicam nisi illud eum scisse
(neque enim erat difficile), hoc nescisse? erat enim ars diffi-
cilis recte rem publicam regere. sed iam iamque omnia scie-
mus et scribemus ad te statim. 10

6 VI milia *Wesenberg* : vim Δ : III ORλ (*addito* 'id est tria millia') : *anne* V milia? 8 ego a *R. Klotz* : ego C : e OM : o R : a δ

Ep. 7, 25] 2 capua OPc : -am RΔ 5 firmum m (*sed exp.*) : *om.* Ω 6 o ORZ[(b)] : *om.* Δ

7, 26

Scr. in Formiano Id. Febr., ut vid., an. 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Non venit idem usu mihi quod tu tibi scribis, 'quotiens exorior'; ego enim nunc ⟨primum⟩ paulum exorior, et maxime quidem iis litteris quae Roma adferuntur de Domitio, de Picentium cohortibus. omnia erant facta hoc biduo laetiora. itaque fuga quae parabatur repressa est. Caesaris interdicta, 5 'si te secundo lumine hic offendero...', respuuntur; bona de Domitio, praeclara de Afranio fama est.

2 Quod me amicissime admones ut me integrum quoad possim servem, gratum est; quod addis, ne propensior ad turpem causam videar, certe videri possum. ego me ducem in civili bello quoad de pace ageretur n⟨eg⟩avi esse, non quin rectum esset sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi frau- 5 dem tulit. plane eum cui noster alterum consulatum deferret et triumphum (a⟨t⟩ quibus verbis! 'pro tuis rebus gestis amplissimis') inimicum habere nolueram. ego scio et quem metuam et quam ob rem. sin erit bellum, ut video fore, partes meae non desiderabuntur. 10

Ep. 7, 26] *nova ep. in* EOR : *cum superiore in* Δ *cohaeret* 1, 2 primum *add. Tyrrell–Purser* 6 *ex Ennii Medea,* (*Ribbeck I, p. 53*) 2, 3 videri ς : -re Ω non possum ς certen videri possum? *conieceram* in OΔ : *om.* ER 4 negavi *Victorius* : navi Δ : nam R 6 cui C : quin OΔ : cum R deferret *Victorius* : de ea ref- Ω 7 at ς : a Ω pro tuis rebus *Lambinus* : ut prorsus Ω : pro rebus *Corradus*

3 De HS $\overline{XX}$ Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse; tibi autem crebro ad me scribenti de eius officio nihil rescripsi quod diem ex die exspectabam ut statuerem quid esset faciendum. nunc, ut video, pueri certe in Formiano videntur hiematuri. 5 et ego? nescio. si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. quod habebo certi, faciam ut scias. ego bellum foedissimum futurum puto, nisi qui, ut tu sc⟨rib⟩is, Parthicus casus exstiterit.

3, 3 scribenti Ps : scienti Ω 6 egone, nescio *Wesenberg* : *fort.* an (num ς) et ego, nescio 7 quod ς : quid Ω : si quid ς faciam ut scias s : sciam ut sciebam Ω : sciam bd 8 scribis *Orelli* : scis Ω

LIBER OCTAVUS

8, 1

Scr. in Formiano XV *vel* XIV *Kal. Mart. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum ad te litteras dedissem, redditae mihi litterae sunt a Pompeio: cetera de rebus in Piceno gestis quas ad se Vibullius scripsisset, de dilectu Domiti, quae sunt vobis nota, nec tam laeta erant in iis litteris quam ad me Philotimus ⟨scrip-s⟩erat. ipsam tibi epistulam misissem, sed iam subito fratris 5 puer proficiscebatur; cras igitur mittam. sed in ea Pompei epistula erat in extremo ipsius manu 'tu censeo Luceriam venias; nusquam eris tutius.' id ego in eam partem accepi, haec oppida atque oram maritimam illum pro relicto habere, nec sum miratus eum qui caput ipsum reliquisset reliquis 10
2 membris non parcere. ei statim rescripsi, hominemque certum misi de comitibus meis, ⟨me⟩ non quaerere ubi tutissimo essem; si me vellet sua aut rei publicae causa Luceriam venire, statim esse venturum; hortatusque sum ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis 5 suppeditari vellet. hoc me frustra scribere videbam; sed uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non reliquenda

Ep. 8, 1] 1, 2 quas *scripsi* : qu(a)e Ω 4 tam M *corr.* : tamen Ω : tamen tam *Bosius* quam Ω : quas Ps : quam quae *Orelli* scripserat s : erat Ω : mise- P 5 sed Ps : miser Ω 9 relicto OMZ[b] : der- ERδ 2, 2 me *add.* ς tutissimo C, *Charisius (GLK, I, 192, 23 et 217, 13)* : turpis- Z[1] : tu pes- M : tutissime Σδ 3 essent *Charisius*

testificabar sententiam meam. sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiae contrahantur et ne is quidem locus
3 ⟨sit⟩ stabilis sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga; quo 10
minus mirere si invitus in eam causam descendo in qua neque pacis neque victoriae ratio quaesita sit umquam sed semper flagitiosae et calamitosae fugae. eundum, ut quemcumque fors tulerit casum subeam potius cum iis qui dicun- 5
tur esse boni quam videar a bonis dissentire. etsi prope diem video bonorum, id est lautorum et locupletum, urbem refertam fore, municipiis vero his relictis refertissimam; quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem, nec me M'. Lepidi, L. Volcaci, Ser. Sulpici comitum paenite- 10
ret, quorum nemo nec stultior est quam L. Domitius nec
4 inconstantior quam Ap. Claudius. unus Pompeius me movet, beneficio non auctoritate; quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa? qui, cum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat, postquam ipse metuere coepit, putat omnis hostis illi esse oportere. ibimus tamen Luceriam, 5
nec eum fortasse delectabit noster adventus; dissimulare enim non potero mihi quae adhuc acta sint displicere.

Ego si somnum capere possem, tam longis te epistulis non obtunderem. tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim. 10

10 sit *add. Mueller* (*post* stabilis *Ernesti*) 3, 2 mirere Eδ : -eris OR : -e res M si Σ : et M : si et δ 4 *fort.* sed eundum *vel* eundum tamen 6 a bonis EOP : ab omnibus RΔ 7 locupletium E 10 me M'. *Aldus nepos* : me an ER : mea u M : me auli (A.) δ L. b : luce M : luc(c)ei(i) ERdms 11 domitius Obms : do. ERMd 4, 2 habet *Kayser* 5 esse oportere EOR : o- e- Δ luceriam Oδ : nuc- ERM 7 sunt Em

8, 2

Scr. in Formiano XIII *Kal. Mart. an.* 49 (*§* 4)

CICERO ATTICO SAL.

1 Mihi vero omnia grata, et quod scripsisti ad me quae audieras et quod non credi⟨di⟩sti quae digna diligentia mea non erant et quod monuisti quod sentiebas. ego ad Caesarem unas Capua litteras dedi, quibus ad ea rescripsi quae mecum ille de gladiatoribus suis egerat, brevis sed benevolentiam 5 significantis, non modo sine contumelia sed etiam cum maxima laude Pompei; id enim illa sententia postulabat qua illum ad concordiam hortabar. eas si quo ille misit, in publico proponat velim. alteras eodem die dedi quo has ad te; non potui non dare, cum et ipse ad me scripsisset et Balbus. 10
2 earum exemplum ad te misi. nihil arbitror fore quod reprehendas; si qua erunt, doce me quo modo μέμψιν effugere possim. 'nihil' inquies 'omnino scripseris.' qui magis effugiam eos qui volent fingere? verum tamen ita faciam, quoad fieri poterit. 5

Nam quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum, facis amice tu quidem mihique gratissimum, sed mihi videris aliud tu honestum meque dignum in hac causa iudicare atque ego existimem. mihi enim nihil ulla in gente umquam ab ullo auctore rei publicae 10 ac duce turpius factum esse videtur quam a nostro amico factum est, cuius ego vicem doleo; qui urbem reliquit, id est
3 patriam, pro qua et in qua mori praeclarum fuit. ignorare

Ep. 8, 2] 1, 2 credidisti s[2] : credis te Ω : -is ea P digna Ps : -na a Ω 4 unas δ : unus Ω 6 cum ς : huius Ω 7 id enim *Manutius* : idem in RM : idem enim δ 2, 2 μέμψιν *Gronovius* : esse RMZ[b] : enim ms : ego bd : *om.* P 3 possim d Ant. : -sum Ω qui C : quo RΔ effugiam *scripsi* : -as Ω 9 existimo *Wesenberg*

mihi videris haec quanta sit clades; es enim etiam nunc domi tuae, sed invitis perditissimis hominibus esse diutius non potes. hoc miserius, hoc turpius quicquam? vagamur egentes cum coniugibus et liberis; in unius hominis quotannis 5 periculose aegrotantis anima positas omnis nostras spes habemus, ⟨non⟩ expulsi sed evocati ex patria; quam non servandam ad reditum nostrum sed diripiendam et inflammandam reliquimus. ita multi nobiscum sunt? non in suburbanis, non in hortis, non in ipsa ⟨urbe⟩? et, si non sunt, non 10 erunt? nos interea ne Capuae quidem sed Luceriae, et oram quidem maritimam iam relinquemus, Afranium exspectabimus ⟨et⟩ Petreium; nam in Labieno parum est dignitatis. hic tu in me * * * illud desideras? nihil de me dico, alii viderint; hic quidem quae est * * * ? domi vestrae estis et eritis omnes 15 boni. quis istic se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc

4 bello (sic enim iam appellandum est)? Vibulli res gestae sunt adhuc maximae. id ex Pompei litteris cognosces, in quibus animadvertito illum locum ubi erit διπλῆ: videbis de Gnaeo nostro ipse Vibullius quid existimet. quo igitur haec spectat oratio? ego pro Pompeio libenter emori possum, facio pluris 5 omnium hominum neminem; sed non ita uno in eo iudico spem de salute rei publicae. significas enim aliquanto secus quam solebas, ut etiam Italia, si ille cedat, putes cedendum; quod ego nec rei publicae puto esse utile nec liberis meis, praeterea neque rectum neque honestum. †sed cur† 'poteris- 10

3, 7 non *add.* M *corr.* 9 *ante* ita *fort.* at *vel* et *addendum* 10 urbe *add.* ς 11 sed Rs : sed in OΔ 13 et *add.* ς 14 *post* me *spat. rel.* OMm, *nullum* RbdsZ[1] 14–15 *Graeca quaedam, velut* φρόνημα ἀριστοκρατικὸν *et* ἀριστοκρατία *excidisse veri simile est* 16 istic λ : tu Ω : tamen P : tum *cod. Bodleianus* 4, 3 διπλῆ *Victorius* : diple Ω 6 ita OΔ : tamen ita P : t- etiam R : ut tu *Wesenberg* : positam *Kasten*[2] *449* uno *Bosius* : non OΔ : *om.* R, *Kasten* in eo iudico *Corradus* : meo iudicio Ω 10 sed cur *del. Watt* : *fort.* sequitur

ne igitur videre tyrannum?' quasi intersit audiam an videam, aut locupletior mihi sit quaerendus auctor quam Socrates, qui, cum XXX tyranni essent, pedem porta non extulit. est mihi praeterea praecipua causa manendi; de qua utinam aliquando tecum loquar! 15

Ego XIII Kal., cum eadem lucerna hanc epistulam scripsissem qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace ageretur, profect⟨ur⟩us; si de bello, quid ero?

8, 3

Scr. in Caleno noctu XII–XI *Kal. Mart. an. 49*

CICERO ATTICO SAL.

1 Maximis et miserrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. deliberatio autem omnis haec est, si Pompeius Italia excedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes. et quo facilius consilium dare possis, quid in 5 utramque partem mihi in mentem veniat explicabo brevi.

2 Cum merita Pompei summa erga salutem meam familiaritasque quae mihi cum eo est, tum ipsa rei publicae causa me adducit ut mihi vel consilium meum cum illius consilio vel fortuna ⟨cum fortuna⟩ coniungenda esse videatur. accedit

17 qua inflammaram ς : qua in (quam OR) flammarum Ω *post* Pompeium *fort.* profectus sum *addendum* 18 agetur *Victorius* profecturus ς : -tus Ω : praefectus λ quid ero OΔλ: quid erit R : videro ς, *fort. recte*

Ep. 8, 3] 1, 1 cum *Victorius* : sum Ω 2 esset M : est sed Eδ : esset sed OR 3 italia EPδ : -am ORM 4 excedat ERδ : acce- OM : ce- *Victorius* 2, 4 cum fortuna *add. Malaespina* : mea cum illius f- *R. Klotz*

illud: si maneo et illum comitatum optimorum et clarissi- 5
morum civium desero, cadendum est in unius potestatem;
qui etsi multis rebus significat se nobis esse amicum (et ut
esset a me est, tute scis, propter suspicionem huius impen-
dentis tempestatis multo ante provisum), tamen utrumque
considerandum est, et quanta fides ei sit habenda et, si maxi- 10
me exploratum sit eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et
boni civis esse in ea urbe in qua cum summis honoribus
imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit am-
plissimo praeditus, non futurus ⟨sit qui fuerit⟩, subeundum-
que periculum sit cum aliquo †fore† dedecore, si quando 15
3 Pompeius rem publicam recuperarit. in hac parte haec sunt.

Vide nunc quae sint in altera. nihil actum est a Pompeio
nostro sapienter, nihil fortiter, addo etiam nihil nisi contra
consilium auctoritatemque meam. omitto illa vetera, quod
istum in rem publicam ille aluit, auxit, armavit, ille legibus 5
per vim et contra auspicia ferendis auctor, ille Galliae ulte-
rioris adiunctor, ille gener, ille in ⟨ad⟩optando P. Clodio
augur, ille restituendi mei quam retinendi studiosior, ille
provinciae propagator, ille absentis in omnibus adiutor,
idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor rei pu- 10
blicae coepit, contendit ut decem tribuni pl. ferrent ut absen-
tis ratio haberetur, quod idem ipse sanxit lege quadam sua,
Marcoque Marcello consuli finienti provincias Gallias Kal.
Mart. die restitit – sed ut haec omittam, quid foedius, quid

8 tute] ut *Lamb.* (*marg.*) : ut tute *Wesenberg* 10 fides ei sit EΔ : sit ei f- O : ei f- sit R 14 sit qui fuerit *add. Lehmann* 15 forte s: *an* si forte? dedecore s : dec- b : docere ERMdm : dolore P 3, 3 nisi P : ni EOMdm : in R : non s : tum b 6 per vim et M *corr.* : servi(i) mei OΔC : *om.* ER 7 adoptando ς : op- Ω 9 prorogator b omnibus rebus *Wesenberg* 10 idem P : fi- Ω 13 Gallicas c

perturbatius hoc ab urbe discessu sive potius turpissima in 15
qua sum⟨us⟩ fuga? quae condicio non accipienda fuit potius
quam relinquenda patria? malae condiciones erant, fateor,
sed num quid hoc peius?

4 At recuperabit rem publicam. quando? aut quid ad eam
spem est parati? non ager Picenus amissus? non patefactum
iter ad urbem? non pecunia omnis et publica et privata adversario tradita? denique nulla causa, nullae vires, nulla sedes quo concurrant qui rem publicam defensam velint. Apu- 5
lia delecta est, inanissima pars Italiae et ab impetu huius
belli remotissima; fuga et maritima opportunitas visa quaeri
desperatione. †invite cepit† Capuam, non quo munus illud
defugerem, sed sine * * * causa in qua nullus esset ordinum,
nullus apertus privatorum dolor, bonorum autem esset ali- 10
quis sed hebes, ut solet, et, ut ipse sensissem, multitudo et
infimus quisque propensus in alteram partem, multi muta-
5 tionis rerum cupidi. dixi ipsi me nihil suscepturum sine praesidio et sine pecunia. itaque habui nihil omnino negoti,
quod ab initio vidi nihil quaeri praeter fugam. eam si nunc
sequor, quanam? cum illo non; ad quem cum essem profec-
tus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam 5
venire non possem. infero mari nobis incerto cursu hieme
maxima navigandum est. age iam, cum fratre an sine eo cum

15–16 turpissima in qua sumus *scripsi* : -mam que sum M : -ma Σδ 4, 1 reciperabit Pδ : -avit ORM : recubit E 4 null(a)e vires Pδ : -la viris ERM 8 -one invite EPδ : -onem in te ORM : -one. non *Hofmann* : -one. hinc *Sternkopf. vide Linderski, Gnomon 52 (1980), 784* cepi δ : recepi *Hofmann* : reieci *Sternkopf* 9 *lac. indicavi sic fere supplendam:* copiis dux esse nolui in ea sine causa] in ea c- *Lambinus* : diffidens causae *Mueller* 11 sensi *Lambinus* : sensi, esset *Bentivoglio* 5, 2 habui C : -it Ω negotii P : -io Ω 3 eam EF Ant. ms : meam ORλ : mea M : in eum bd 4 quanam *Frederking* : quon(i)am Ω 7 eo *Scheller* : et Ω

filio an quo modo? in utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. qui autem illius impetus erit in nos absentis fortunasque nostras! acrior quam in ceterorum, 10 quod putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere populare. age iam, has compedes, fascis, inquam, hos laureatos efferre ex Italia quam molestum est! qui autem locus erit nobis tutus, ut iam placatis utamur fluctibus, ante quam ad illum venerimus? qua autem aut quo nihil scimus. 15

6 At si restitero et fuerit nobis in hac parte locus, idem fecero quod in Cinnae dominatione ⟨L.⟩ Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit; qui tamen ita dicere solebat, se id fore videre quod factum est sed malle quam armatum ad patriae moenia accedere. 5 aliter Thrasybulus, et fortasse melius; sed est certa quaedam illa Muci ratio atque sententia, est illa etiam Philippi, et, cum sit necesse, servire tempori et non amittere tempus cum sit datum. sed in hoc ipso habent tamen idem fasces molestiam. sit enim nobis amicus, quod incertum est, 10 sed sit; deferet triumphum. non accipere ne periculosum sit, ⟨accipere⟩ invidiosum ad bonos. 'o rem' inquis 'difficilem et inexplicabilem!' atqui explicanda est; quid enim fieri potest? ac ne me existimaris ad manendum esse propensiorem quod plura in eam partem verba fecerim, potest fieri, quod fit in 15 multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. quam ob rem, ut maxima de re aequo animo deliberanti, ita mihi des consilium velim. navis et in Caieta est parata nobis et Brundisi.

8 an] aut R 9 illius impetus EOR : im- il- Δ 11 putabit P : -avit Ω 13 efferre *Hervagius* : h(a)ec f- Ω : ecf- *Victorius* 15 scimus ς : sciemus Ω 6, 2 L. *add. Lambinus* 5 sed hoc malle ς 6 certa ς : -te ΩC 11 vereor *post* accipere *add. R. Klotz*, vide *Mueller* 12 accipere *add. Orelli* (an acc- P) 13 quid P : qui Ω 15 in eam partem EORs : in ea (mea in M) parte Δ

7 Sed ecce nuntii scribente me haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfini cum firmo exercitu et pugnare cupiente. non puto etiam hoc Gnaeum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat; etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat, legionem Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a consule duci scripserat ad consules. sed turpe Domitium deserere erit implorantem eius auxilium. est quaedam spes, mihi quidem non magna sed in his locis firma, Afranium in Pyrenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum * cohortibus; summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare. id si est, in Italia fortasse manebitur. ego autem, cum esset incertum iter Caesaris quod vel ad Capuam vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam misi ad Pompeium ⟨et⟩ litteras; ipse, ne quo inciderem, reverti Formias.

Haec te scire volui scripsique sedatiore animo quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens sed exquirens tuum.

7, 6 a Fausto *Manutius* 7 consule *Manutius* : -libus Ω 8 est *Manutius* : et Ω : et est *Lehmann* 10 trebonium *cod. Bodleianus* : petro- ΩC 11 *ante vel post* cohortibus *numerum excidisse puto* summa EORm : suum Δ 15 misi ad pompeium EORλ : ad p- m- Δ et litteras ς : l- Ω : cum litteris s

8, 4

Scr. in Formiano VIII *Kal. Mart. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Dionysius quidem tuus potius quam noster, cuius ego cum satis cognossem mores tuo tamen potius stabam iudicio quam meo, ne tui quidem testimoni, quod ei saepe apud me dederas, veritus superbum se praebuit in fortuna quam putavit nostram fore; cuius fortunae nos, quantum humano 5 consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. cui qui noster honos, quod obsequium, quae etiam ad ceteros contempti cuiusdam hominis commendatio defuit? ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre vulgoque ab omnibus mallem quam illum non efferrem laudibus, Cicero- 10 nesque nostros meo potius labore subdoceri quam me alium magistrum quaerere; ad quem ego quas litteras, di immortales, miseram, quantum honoris significantis, quantum amoris! Dicaearchum mehercule aut Aristoxenum diceres arcessi, non unum hominem omnium loquacissimum et minime 15
2 aptum ad docendum. sed sit memoria bona: me dicet esse meliore. quibus litteris ita respondit ut ego nemini cuius causam non reciperem. semper enim 'si potero', 'si ante suscepta causa non impediar'; numquam reo cuiquam tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno tam praecise ne- 5 gavi quam hic mihi plane ⟨sine⟩ ulla exceptione praecidit. nihil cognovi ingratius; in quo vitio nihil mali non inest. sed de hoc nimis multa.

Ep. 8, 4] 1, 3 testimonii EOΔλ : -ium R 10 efferre ς : -re me *Wesenberg* 11 alium EORδ : -m vis M : -m iis M *corr.* 14 non unum hominem *Purser* : novi u- h- s : non u- EOR : hominem Md : -num bm 2, 1 sed sit *scripsi* : sed est Ω : scilicet (*vel* si) est *Mueller* 6 sine s : *om.* Ω nulla Pm

3 Ego navem paravi. tuas litteras tamen exspecto, ut sciam quid respondeant consultationi meae.
Sulmone C. Atium Paelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde fugisse scis, Gnaeum ire Brundisium, ⟨Domitium⟩ desertum. confecta 5 res est.

8, 5

Scr. in Formiano VIII *Kal. Mart. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Cum ante lucem VIII Kal. litteras ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor; quid enim putem aliud? etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, paenitere. numquam autem cer⟨ri⟩tior fuit quam in hoc negotio. nam quod ad te 5 non scripseram, postea audivi a tertio miliario tum eum isse ‘πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα’, multa, inquam, mala cum dixisset: suo capiti, ut aiunt. sed ⟨vid⟩e meam mansuetudinem: conieceram in fasciculum una cum tua vehementem ad illum epistulam; hanc ad me referri vo- 10

3, 1 navem ς : autem Ω tuas ς : duas Ω 3 Atium *Malaespina* : att- (act-) Ω 4 fugisse ORMC : eff- Eδ scito *Schmidt* 5 Domitium *Lipsius* : *om.* ΩC *post* desertum *interrog. notam posuit Wesenberg*

Ep. 8, 5] 1, 1 litteras ad te ORmZ[b] : lit- ad te lit- M : ad te l- bds de Dionysio Z[b] : di- OR : *om.* Δ 5 cerritior *Bosius* : cert- Ω 6 isse] ipse Z[b] 8 capiti ς : -te Ω sed vide *Mueller* : sede OR : sed PΔ : sed o Z[b] 9 meam RsZ[b] : in eam OΔ 10 vehementem *Ernesti* : venien- Ω : vemen- *cod. Bodleianus*

lo, nec ullam ob aliam causam Pollicem servum a pedibus meis Romam misi. eo autem ad te scripsi ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam, ne in illius manus perveniret.

2 Novi si quid esset scripsissem. pendeo animi exspectatione Corfiniensi, [in] qua de salute rei publicae decernitur.

Tu fasciculum qui est 'M'. Curio' inscriptus velim cures ad eum perferendum Tironemque Curio commendes et ut det ei si quid opus erit in sumptum roges. 5

8, 6

Scr. in Formiano X *Kal. Mart. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Obsignata iam ista epistula quam de nocte daturus eram, sicut dedi (nam eam vesperi scripseram), C. Sosius praetor in Formianum venit ad M'. Lepidum, vicinum nostrum, cuius quaestor fuit. Pompei litterarum ad consules exemplum attulit: 5

2 Litterae mihi a L. Domitio a. d. XIII Kal. Mart. adlatae sunt; earum exemplum infra scripsi. nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intellegere scio quanti rei publicae in⟨tersit⟩ omnis copias in unum

2, 2 in *seclusi* decernitur R : -netur Pδ : -neret M 3 tu ς : ut Ω est C : est de ΩZ[b] M'. *Manutius* : m(arco) ΩCZ[b] Curio inscriptus C : -oni scriptus RΔ : -one scriptus Ps 4 et *Victorius* : ut M : *om.* ORδ 5 det ei *Boot* : peti Ω

Ep. 8, 6] 1, 2 praetor *cod. Bodleianus* : pr. (p.r.) Ω : praet. c 3 M'. *Aldus nepos* : m. Ω 2, 1 XIII *Corradus* : VIII Ω 2 scribam *Sturmius* : sciebam Ω tua C : sua Ω te C : *om.* Ω intersit *Victorius* : in Ω : sit m

locum primo quoque tempore convenire. tu, si tibi videbitur, dabis operam ut quam primum ad nos venias, praesidi Capuae quantum constitueris satis esse relinquas. 5

3 Deinde supposuit exemplum epistulae Domiti quod ego ad te pridie miseram. di immortales, qui me horror perfudit! quam sum sollicitus quidnam futurum sit! hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit nisi timiditas et neglegentia, hoc quod cum fortiter et diligenter tum etiam mehercule * * *. 5

4 * * * modo enim audivi quartanam a te discessisse; moriar si magis gauderem si id mihi accidisset. Piliae dic non esse aequum eam diutius habere nec id esse vestrae concordiae.

5 Tironem nostrum ab altera relictum audio. sed eum video in sumptum ab aliis mutuatum; ego autem Curium nostrum si quid opus esset rogaram. malo Tironis verecundiam in culpa esse quam illiberalitatem Curi.

5 ut ORc : *om.* Δ 6 constitueris bds : -ritis Ωλ 3 *nova ep. in* Ω, *non in* ms 5 nisi *Boot* : nihil ΩZ[1] 6 timiditas et *Madvig* : imitasset Z[1] : immut- P : mut- Ω neglegentia *Pius* : nec teg- ΩZ[1] cum *om.* Z[1] : nunc fit *Boot* 6–7 diligenter gestum iri. etiam me hercule gaudeo *Boot* 7 hercule Z[1] 7–4, 1 mehercule bonis (*melius* firmis) copiis suscipiatur (*melius* suscipi vide(a)tur), bene eventurum. de te quoque mehercule; modo *Madvig* 1 a OP : nam R : in Δ decessisse *Baiter* 5, 3 verecundiam OPms : -ia RMbd culpa Pms : -am Ω

8, 7

Scr. in Formiano IX *Kal. Mart. an. 49*

CICERO ATTICO SAL.

1 Unum etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. 'at nemo dubitat quin subsidio venturus sit.' ego non puto. 'deseret igitur talem civem et eos ⟨quos⟩ una sci⟨t e⟩sse, cum habeat praesertim XX ipse cohortis, XXX Domitius?' nisi me omnia fallunt, deseret. 5 incredibiliter pertimuit, nihil spectat nisi fugam; cui tu (vi-
2 deo enim quid sentias) me comitem putas debere esse. ego vero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo. quod enim tu meum laudas et memorandum dicis, malle quod dixerim me cum Pompeio vinci quam cum istis vincere, ego vero malo, sed cum illo Pompeio qui tum erat aut qui mihi 5 esse videbatur; cum hoc vero qui ante fugit quam scit aut quem fugiat aut quo, qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui, contigit: victus sum. quod superest, nec ista videre possum, quae numquam timui ne viderem, nec mehercule istum, propter quem mihi non mo- 10 do meis sed memet ipso carendum est.

3 Ad Philotimum scripsi de viatico sive a Moneta (nemo enim solvit) sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. cetera apposita tibi mandabo.

Ep. 8, 7] 1, 4 quos *add. Victorius* (*post* una ς) scit esse cum *scripsi* : scisse secum Ω : scis secum C : scis esse cum *Victorius* habere C XX *Sjögren* : ex Ω 5 fallunt ς : -lant Ω deseret M *corr.* : deser M : de se ERδ 2, 11 memet δ : meomet Ω 3, 2 apposita Δ : po- Σ

8, 8

Scr. in Formiano VII *Kal. Mart. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

1 O rem turpem et ea re miseram! sic enim sentio, id demum aut potius id solum esse miserum quod turpe sit. aluerat Caesarem, eundem repente timere coeperat, condicionem pacis nullam probarat, nihil ad bellum pararat, urbem reliquerat, Picenum ⟨a⟩miserat culpa, in Apuliam se compege- 5 rat, ibat in Graeciam, omnis nos ἀπροσφωνήτους, expertis
2 sui tanti, tam inusitati consili relinquebat. ecce subito litterae Domiti ad illum, ipsius ad consules! fulsisse mihi videbatur τὸ καλὸν ad oculos eius, et exclamasse ille vir qui esse debuit

'πρὸς ταῦθ' ὅ τι χρὴ καὶ παλαμάσθων 5
καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθων·
τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.'

at ille tibi πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens pergit Brundisium. Domitium autem aiunt re audita et eos qui una essent se tradidisse. o rem lugubrem! itaque intercludor dolore quo 10 minus ad te plura scribam; tuas litteras exspecto.

Ep. 8, 8] **1, 4** pararat Rs : parat OΔ 5 amiserat Pδ : m- Ω 6 ἀπροσφωνήτους C : -τος Ω : -τως P **2, 3** ad] ob ς 6 ἐπ' ς : EH *cod.* M : ἐν ORδ 11 minus Z[(b)]λ : *om.* Ω

8, 9

Scr. Formiis Arpinum iter faciens IV *aut* III *Kal. Apr. an. 49*

CICERO ATTICO SAL.

1 Epistulam meam quod pervulgatam scribis esse non fero moleste, quin etiam ipse multis dedi describendam; ea enim et acciderunt iam et impendent ut testatum esse velim de pace quid senserim. cum autem ad eam hortarer eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus 5 quam si id quod eum hortarer convenire eius sapientiae dicerem. eam si admirabilem dixi cum eum ad salutem patriae hortabar, non sum veritus ne viderer adsentari, cui tali in re libenter me ad pedes abiecissem. qua autem est 'aliquid impertias temporis', non est de pace sed de me ipso et de meo 10 officio ut aliquid cogitet. nam quod testificor me expertem belli fuisse, etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi quo in suadendo plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet quod causam eius probo.

2 Sed quid haec nunc? utinam aliquid profectum esset! ne ego istas litteras in contione recitari velim, si quidem ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistulam illam in qua est 'pro tuis rebus gestis amplissimis' (amplioribusne quam suis, quam Africani? ita tempus ferebat), si quidem 5 etiam vos duo tales ad quintum miliarium, quo nunc ipsum unde se recipienti, quid agenti, quid acturo? quanto autem

Ep. 8, 9] 1, 4 cum *Manutius* : quo EORδ : quem (*om.* eum) M : quoniam *Baiter* 8 cui] qui M 12 etsi (et si) EOR : si Δ **2,** 1 ne EORλ : nec Δ 4 -ne EM : -ve Rδ 6 quo *Lambinus* : quod Cλ : quod ad Ω : quid *Victorius, Boot* 7 unde] de *Boot*

ferocius ille causae suae confidet, cum vos, cum vestri similis non modo frequentis sed laeto vultu gratulantis viderit! 'num igitur peccamus?' minime vos quidem; sed tamen si- 10
gna conturbantur quibus voluntas a simulatione distingui posset. quae vero senatus consulta video? sed apertius quam proposueram.

3 Ego Arpini volo esse prid. Kal., deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. 15

8, 9a

Scr. in Formiano v Kal. Mart. an. 49 (§ 2)

⟨CICERO ATTICO SAL.⟩

1 Εὐγενῆ tua consilia et tamen pro temporibus non incauta mihi valde probantur. Lepido quidem (nam fere συνδιημερεύομεν, quod gratissimum illi est) numquam placuit ex Italia exire, Tullo multo minus; crebro enim illius litterae ab aliis ad nos commeant. sed me illorum sententiae minus 5
movebant; minus multa dederant illi rei publicae pignora. tua mehercule auctoritas vehementer movet; adfert enim et reliqui temporis recuperandi rationem et praesentis tuendi. sed obsecro te, quid hoc miserius quam alterum plausus in foedissima causa quaerere, alterum offensiones in optima? 10
alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? et mehercule quamvis amemus Gnaeum nostrum, ut et facimus et debemus, tamen hoc, quod

9 laeto] toto $Z^b\lambda$ 12 posset Ω : potest bs : possit *Mueller* 3, 1 kal. (k.) ER : *om.* OΔ

Ep. 8, 9a] *novam ep. Rubenius ap. Graevium* : *superiori coniungunt codd.* 1, 4 minus EORC : minus movebant minus Δ 5 me illorum ς : melio- Ω : illo-P

talibus viris non subvenit, laudare non possum. nam sive timuit, quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem su- 15 am causam illorum caede fore putavit, quid iniustius? sed haec omittamus; augemus enim dolorem retractando.

2 VI Kal. vesperi Balbus minor ad me venit occulta via currens ad Lentulum consulem missu Caesaris cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciae, Romam ut redeat; cui persuaderi posse non arbitror, [ni]si erit conventus. idem aiebat nihil malle Caesarem quam ut Pompeium adsequere- 5 tur (id credo) et rediret in gratiam (id non credo, et metuo ne omnis haec clementia ad unam illam crudelitatem colligatur). Balbus quidem maior ad me scribit nihil malle Caesarem quam principe Pompeio sine metu vivere. tu, puto, hoc credis. sed cum haec scribebam V Kal., Pompeius iam Brun- 10 disium venisse poterat; expeditus enim antecesserat legiones XI ⟨Kal.⟩ Luceria. sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. plane quid futurum sit nescio.

8, 10

Scr. in Formiano VI *Kal. Mart. an. 49*

CICERO ATTICO SAL.

Dionysius cum ad me praeter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime; tempora exposui, rogavi ut diceret quid haberet in animo; me nihil ab eo ipso invito

2, 1 occulta via *Manutius* : -tavit Ω currens *Victorius* : occ- Ω : acc- *anon. ap. Iunium* 4 cui ER : quoi s : qui OΔ si *Nipperdey* (*sed del.* non) : nisi Ω 5 malle δ : male EOR : mali M 7 crudelitatem EOR : credul- Δ 8 malle δ : male Ω 9 hoc ς : h(a)ec EORδ : et M 12 Kal. *add. Orelli* 13 plane *Victorius* : plena Ω : -num δ

Ep. 8, 10] 3 ab eo OR : ab Δ

contendere. respondit se quod in nummis haberet nescire
quo loci esset; alios non solvere, aliorum diem nondum esse. 5
dixit etiam alia quaedam de servulis suis qua re nobiscum
esse non posset. morem gessi. dimisi a me, ut magistrum
Ciceronum non libenter, ut hominem ingratum non invitus.
volui te scire, et quid ego de eius facto iudicarem.

8, 11

Scr. in Formiano III *Kal. Mart. an. 49*

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod me magno animi motu perturbatum putas, sum equidem, sed non tam magno quam tibi fortasse videor; levatur
enim omnis cura cum aut constitit consilium aut cogitando
nihil explicatur. lamentari autem licet illud quidem totos
dies; sed vereor ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sim 5
studiis ac litteris nostris. consumo igitur omne tempus considerans quanta vis sit illius viri quem nostris ⟨libris⟩ satis
diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. tenesne igitur moderatorem illum rei publicae quo referre velimus omnia? nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: 'ut 10
enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori
victoria, sic huic moderatori rei publicae beata civium vita

4 quod OR : quot Δ 5 solvere P : -ret Ω 9 volui te s : solvite Ω : volui id te *Purser* et *del.* ς

Ep. 8, 11] 1, 3 constitit EPΔλ : -stent ORC : -stant *Corradus* consilium EPδ : -ia ORMC 4 tamen lari M quidem *Boot* : tamen Ω 5 dedecori sim m : -ris in ORM : ri sim in Ebds 7 libris δ : .s. (i.e. scilicet) l- R : *om.* EOPM 9 velimus M (*sed* -i- *ex corr.*) : volumus ERms : volemus bd

proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit; huius enim operis maximi inter homines
2 atque optimi illum esse perfectorem volo.' hoc Gnaeus no- 15
ster cum antea numquam tum in hac causa minime cogitavit. dominatio quaesita ab utroque est, non id actum, beata et honesta civitas ut esset. nec vero ille urbem reliquit quod eam tueri non posset nec Italiam quod ea pelleretur, sed hoc 5
a primo cogitavit, omnis terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentis feras in Italiam armatas adducere, exercitus conficere maximos. genus illud Sullani regni iam pridem appetitur, multis qui una sunt cupientibus. an censes nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? 10
hodie potest. sed neutri σκοπὸς est ille, ut nos beati simus; uterque regnare vult.

3 Haec a te invitatus breviter exposui; voluisti enim me quid de his malis sentirem ostendere. προθεσπίζω igitur, noster Attice, non hariolans, ut illa cui nemo credidit, sed coniectura prospiciens: 'iamque mari magno...'; non multo, inquam, secus possum vaticinari; tanta malorum impendet 5
Ἰλιάς. atque hoc nostra gravior est causa qui domi sumus quam illorum qui una transierunt, quod illi [qui] alterum
4 metuunt, nos utrumque. cur igitur, inquis, remansimus? vel tibi paruimus vel non occurrimus vel hoc fuit rectius. conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate ⟨aut alterius⟩ aut utriusque [in] mancipiis ex omni genere

2, 7 in Italiam armatas EOR : ar- in it- Δ 9 an EΔ : an tu OR 11 beati simus ms : -issimus Ω 3, 3 ariolans OPδ : -las ERM ut illa *Pius* : utilia Ω 4 *ex Ennii Alexandro* (*Ribbeck, I, p. 24*) mari *Hervagius* : -ia Ω 7 qui (*alt.*) *del. Buecheler* : quidem ς 8 metuunt *cod. Bodleianus* : manu- Ω nos utrumque ς : nostr- ORΔ : vestr- E 4, 4 aut alterius *add. Madvig* in *del.* ς

collectis, nec tam ⟨singulorum proscr⟩iptio pertimescenda, 5
quae Luceriae multis sermonibus denuntiata esse dicitur,
quam universae interitus; tantas in confligendo utriusque
viris video futuras. habes coniecturam meam. tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti. nihil invenio; nihil
fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius. 10

5 Quod quaeris quid Caesar ad me scrips⟨er⟩it, quod saepe, gratissimum sibi esse quod quierim, oratque in eo ut
perseverem. Balbus minor haec eadem mandata. iter autem
erat eius ad Lentulum consulem cum litteris Caesaris praemiorumque promissis si Romam revertisset. verum cum ha- 5
beo rationem dierum, ante puto tramissurum quam potuerit
conveniri.

6 Epistularum Pompei duarum quas ad me misit neglegentiam meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam
esse. earum exempla ad te misi.

7 Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat exspecto. utinam aliquid simile Parthicis rebus! simul
aliquid audiero, scribam ad te. tu ad me velim bonorum
sermones; Romae frequentes esse dicuntur. scio equidem te
in publicum non prodire, sed tamen audire te multa necesse 5
est.

Memini librum tibi adferri a Demetrio Magnete ad te
missum περὶ ὁμονοίας. eum mihi velim mittas. vides quam
causam mediter.

5 singulorum *add. Boot* : singulis est *Buecheler* proscriptio *Victorius* : iptio EOΔ : ipse R : emptio Z[b] : direptio *Muretus* pertimescenda ς : -endam EOΔ : -ebam R 6 esse dicitur *Gronovius* : est igitur Ω 7 universae ς : -am Ω : -sae rei p. *Buecheler* : -sae Italiae *Wesenberg* : *alii aliter* confligendo *Victorius* : oblig- Ω 8 habes EORm : -e Δ 5, 1 scripserit ς : -psit Ω : scripserit, scripsit *Allen* idem (id *Baiter*) quod *Wesenberg* 4 erat eius EOR : eius erat Δ 5 habeo Eδ : ab eo ORM 7, 7 magnete s : -nite (-ni te) Ω 8 mis(s)um EOR : -um scio Δ eum ERm : enim Δ velim Pms : vellem Ω

8, 11A

Scr. Luceriae IV *Id. Febr. an. 49*

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

Q. Fabius ad me venit a. d. IIII Id. Febr. is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI⟨I⟩ et cum cohortibus XIIII quas Vibullius adduxit ad me iter habere; habuisse in animo proficisci Corfinio a. d. V Id. Febr.; C. Hirrum cum V cohortibus subsequi. censeo ad nos Luceriam venias; nam te hic tutissime puto fore. 5

8, 11B

Scr. in Formiano XV *vel* XIV *Kal. Mart. an. 49*

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1 A. d. XV Kal. Mart. Formiis accepi tuas litteras; ex quibus ea quae in agro Piceno gesta erant cognovi commodiora esse multo quam ut erat nobis nuntiatum, Vibullique virtutem industriamque libenter agnovi.

Nos adhuc in ea ora ubi praepositi sumus ita fuimus ut navem paratam haberemus. ea enim audiebamus et ea verebamur ut, quodcumque tu consilium cepisses, id nobis persequendum putaremus. nunc quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus, si teneri posse putas Tarracinam ⟨et⟩ oram maritimam, in ea manebo, etsi praesidia in 5 10

Ep. 8, 11A] MAGNUS Z[(b)]λ : POM(PEIUS) Ω 2 XII *Boot* : XI Ω

Ep. 8, 11B] 1, 7 cepisses *Baiter* : perc- Ω 9 posse putas Eδ : pu- po- ORM 10 et ς : *om.* Ω

oppidis nulla sunt. nemo enim nostri ordinis in his locis est praeter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium. nam L. Torquatum, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus; ad te profectum arbitramur. 15

2 Ego omnino, ut tibi proxime placuerat, Capuam veni eo ipso die quo tu Teano Sidicino es profectus; volueras enim me cum M. Considio pro praetore illa negotia tueri. cum eo venissem, vidi T. Ampium dilectum habere diligentissime, ab eọ accipere ⟨L.⟩ Libonem, summa item diligentia et in 5 illa colonia auctoritate. fui Capuae quoad consules. iterum, ut erat ⟨e⟩dictum a consulibus, veni Capuam ad Non. Febr.; cum fuissem triduum, recepi me Formias.

3 Nunc quod tuum consilium aut quae ratio belli sit ignoro. si tenendam hanc oram putas, quae et opportunitatem et dignitatem habet et civis egregios et, ut arbitror, teneri potest, opus est esse qui praesit; ⟨s⟩in omnia unum in locum contrahenda sunt, non dubito quin ad te statim veniam, quo 5 mihi nihil optatius est, idque tecum quo die ab urbe discessimus locutus sum. ego si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro, et tamen si, ut video, bellum gerendum est, confido me omnibus facile satis facturum.

4 M. Tullium, meum necessarium, ad te misi cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

12 eppium M(?) : opp- EORδ 2, 1 tibi proxime EOR : p- t- Δ 4 vidi T. Ampium *Victorius* : vidi (-it M) amplum Ω 5 L. *addidi* 7 edictum *Lambinus* : d- Ω 3, 3 cives egregios EOR : e- c- Δ 4 praesit δ : praeest Ω sin P : in M : *om.* ERδ unum in ER : in unum Oδ : unum M 6 quo die δ : quod te Ω 8 videar ER : -eor OΔ

8, 11C

Scr. Canusi x *Kal. Mart. an. 49*

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

S.v.b. Tuas litteras libenter legi; recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. consules ad eum exercitum quem in Apulia habui venerunt. magno opere te hortor pro tuo singulari perpetuoque studio in rem publicam ut te ad nos conferas, ut communi consilio rei publicae 5 adflictae opem atque auxilium feramus. censeo via Appia iter facias et celeriter Brundisium venias.

8, 11D

Scr. in Formiano III *Kal. Mart. an. 49* (§ 4)

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1 Cum ad te litteras misissem quae tibi Canusi redditae sunt, suspicionem nullam habebam te rei publicae causa mare transiturum, eramque in spe magna fore ut in Italia possemus aut concordiam constituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut rem publicam summa cum dignitate defendere. 5 interim nondum meis litteris ad te perlatis ex iis mandatis quae D. Laelio ad consules dederas certior tui consili factus non exspectavi dum mihi a te litterae redderentur, confestimque cum Quinto fratre et cum liberis nostris iter ad te

Ep. 8, 11C] 1 s.v.b. *nescioquis* : S.V.B.E. Z[(b)] : sub OM : *om.* Rδ

Ep. 8, 11D] 1, 3 italia Eδ : -am ORM 7 D. Laelio *Corradus* : dialio *vel sim.* Ω 8 confestimque ERms : -im OMbd 9 q (que) fratre Δ : f- EOR

2 in Apuliam facere coepi. cum Teanum Sidicinum venissem, 10
C. Messius, familiaris tuus, mihi dixit aliique complures
Caesarem iter habere Capuam et eo ipso die mansurum esse
Aeserniae. sane sum commotus, quod, si ita esset, non modo
iter meum interclusum sed me ipsum plane exceptum puta- 5
bam. itaque tum Cales processi, ut ibi potissimum consiste-
rem, dum certum nobis ab Aesernia de eo quod audieram
referretur.

3 At mihi, cum Calibus essem, adfertur litterarum tuarum
exemplum quas tu ad Lentulum consulem misisses. hae
scriptae sic erant, litteras tibi a L. Domitio a. d. XIII Kal.
Mart. adlatas esse, earumque exemplum subscripseras; ma-
gnique interesse rei publicae scripseras omnis copias primo 5
quoque tempore in unum locum convenire, et ut praesidio
quod satis esset Capuae relinqueret. his ego litteris lectis in
eadem opinione fui qua reliqui omnes, te cum omnibus copi-
is ad Corfinium esse venturum; quo mihi, cum Caesar ad
oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar. 10

Cum res in summa exspectatione esset, utrumque simul
audivimus, et quae Corfini acta essent et te iter Brundisium
facere coepisse; cumque nec mihi nec fratri meo dubium
esset quin Brundisium contenderemus, a multis qui e Sam-
nio Apuliaque veniebant admoniti sumus ut caveremus ne 15
exciperemur a Caesare, quod is in eadem loca quae nos
petebamus profectus celerius etiam quam nos possemus eo
quo intenderet venturus esset. quod cum ita esset, nec mihi
nec fratri meo nec cuiquam amicorum placuit committere ut
temeritas nostra non solum nobis sed etiam rei publicae 20
noceret, cum praesertim non dubitaremus quin, si etiam tu-
tum nobis iter fuisset, te tamen iam consequi non possemus.

2, 2 Messius *Manutius* : miss- Ω dixit C : *om.* Ω 4 si est non *Nonius 455 L.* 5 putabat *Nonius* 3, 1 at δ : ac Ω 6 praesidio ΩC : -dium b : -dii P 7 quod Pδ : quo Ω 12 audivimus EOR : audimus Δ 18 intenderet ς : -rat Ω

4 Interim accepimus tuas litteras Canusio a. d. X Kal. Mart. datas, quibus nos hortaris ut celerius Brundisium veniamus. quas cum accepissemus a. d. III Kal. Mart., non dubitabamus quin tu iam Brundisium pervenisses, nobisque iter illud omnino interclusum videbamus neque minus nos esse captos 5 quam qui Corfini fuissent; neque enim eos solos arbitrabamur capi qui in armatorum manus incidissent sed eos nihilo minus qui regionibus exclusi intra praesidia atque intra arma aliena venissent.

5 Quod cum ita sit, maxime vellem primum semper tecum fuissem, quod quidem tibi ostenderam cum a me Capuam reiciebam; quod feci non vitandi oneris causa sed quod videbam teneri illam urbem sine exercitu non posse, accidere autem mihi nolebam quod doleo viris fortissimis accidisse. 5 quoniam autem tecum ut essem non contigit, utinam tui consili certior factus essem! nam suspicione adsequi non potui, quod omnia prius arbitratus sum fore quam ut haec rei publicae causa in Italia non posset duce te consistere. neque vero nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam 10 rei publicae lugeo; nec, si ego quid tu secutus sis non perspicio, idcirco minus existimo te nihil nisi summa ratione fecisse.

6 Mea quae semper fuerit sententia primum de pace vel iniqua condicione retinenda, deinde de urbe (nam de Italia quidem nihil mihi umquam ostenderas), meminisse te arbitror. sed mihi non sumo ut meum consilium valere debuerit; secutus sum tuum, neque id rei publicae causa, de qua de- 5

4, 1 interim C : inde prim E : inde (inte R) primas (*sed* c(o)epimus) ORP : inde primo Δ 5 videbamus Eδ : -atur OR : -atur in iis M 6 fuissent C : venis- Ω 5, 2 fuissem OMλ : -sse ERδ 11 secutus sis EOR : sis se- Δ 12 ratione EΔ : cum r- OR 6, 1 qu(a)e OP : -que ERΔ fuerit OΔ : -rat ER

speravi, quae et nunc adflicta est nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest, sed te quaerebam, tecum esse cupiebam, neque eius rei facultatem, si qua erit, praetermittam.

7 Ego me in hac omni causa facile intellegebam pugnandi cupidis hominibus non satis facere. primum enim prae me tuli me nihil malle quam pacem, non quin eadem timerem quae illi sed ea bello civili leviora ducebam. deinde suscepto bello, cum pacis condiciones ad te adferri a teque ad ea⟨s⟩ 5 honorifice et large responderi viderem, duxi meam rationem; quam tibi facile me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar. memineram me esse unum qui pro meis maximis in rem publicam meritis supplicia miserrima et crudelissima pertulissem, me esse unum qui, si offendissem eius 10 animum cui tum cum iam in armis essemus consulatus tamen alter et triumphus amplissimus deferebatur, subicerer isdem proeliis, ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare. atque haec non ego prius sum suspicatus quam mihi palam denuntiata 15 sunt, neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam declinanda putavi, si honeste vitare possem.

8 Quam ob rem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides, reliqui facultatem res ademit. iis autem quibus non satis facio facile respondeo; neque enim ego amicior C. Caesari umquam fui quam illi neque illi amiciores rei publicae quam ego. hoc inter me et illos interest, 5

6 civili *om.* b, *glossema esse suspicati sunt Tyrrell–Purser*, *secl. Watt* 6–7 c- bello perniciosissimo *Purser* 8 qu(a)e Mλ 7, 4 deinde C : inde Ω 5 eas *Corradus* : ea Ω 6 large M *corr.* : ta- EM(?) : tarde ORδ 11 tum ERms : tu Obd 12 subicerer λ : -re Ω : -rem Ps 13 procellis *anon. ap. Corradum* : periculis ς ut] cum *Reid* 14 atque] neque *Mueller* 8, 1 quam ob rem *scripsi* : quam brevem ΩZ[b] : brevem *Madvig*

quod, cum et illi cives optimi sint et ego ab ista laude non absim, ego condicionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt; quae quoniam ratio vicit, perficiam profecto ut neque res publica civis a me animum neque tu amici desideres. 10

8, 12

Scr. in Formiano prid. Kal. Mart. an. 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Mihi molestior ⟨lippitudo⟩ erat etiam quam ante fuerat; dictare tamen hanc epistulam malui quam Gallo Fabio amantissimo utriusque nostrum nihil ad te litterarum dare. nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram ipse eas litteras quarum vaticinationem falsam esse cupio. 5 huius autem epistulae non solum ea causa est, ut ne quis a me dies intermittatur quin dem ad te litteras, sed etiam haec iustior, ut a te impetrarem ut sumeres aliquid temporis †quo tibi quia perexiguo tempore† opus est. explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus intellegam. 10

2 Omnia sunt integra nobis; nihil praetermissum est quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem. nam certe neque tum peccavi cum imperatam iam Capuam non solum ignaviae dedecus sed etiam perfidiae suspicionem fugiens accipere nolui, neque cum post condiciones 5

8 vicit *Brunus* : misit Ωλ

Ep. 8, 12] **1,** 1 lippitudo *add.* ς : λήμη *Orelli* 8 quo ERδ : quod M 9 tibi quia R : tibi et q- M : q- t- Eδ tempore *om.* s *locus desperandus* **2,** 3 imperatam (impa- ER) ΩCZ[lb] : impar- δ iam *del. Manutius* 4 dedecus *Orelli* : deiectus Ω : dele- ms : delictum M *corr.*

pacis per L. Caesarem et Fabatum adlatas cavi ne animum eius offenderem cui Pompeius iam armatus armato consula-
3 tum triumphumque deferret. nec vero haec extrema quisquam potest iure reprehendere, quod mare non transierim. id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui; neque enim suspicari debui, cum praesertim ex ipsius Pompei litteris, idem quod te video existimasse, non dubitarim quin 5
is Domitio subventurus esset, et plane quid rectum et quid faciendum mihi esset diutius cogitare malui.

4 Primum igitur haec qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas velim, deinde aliquid etiam in posterum prospicias fingasque quem me esse deceat et ubi me plurimum prodesse rei publicae sentias, ecquae pacifica persona desideretur an in bellatore sint 5
omnia.

5 Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia, quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subissem. memini quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culleonem, idque saepe ingemiscens sum recordatus. qua re nunc saltem ad illos calculos revertamur quos 5
tum abiecimus, ut non solum gloriosis consiliis utamur sed etiam paulo salubri⟨ori⟩bus. sed nihil praescribo; accurate
6 velim perscribas tuam ad me sententiam. volo etiam exquiras quam diligentissime poteris (habebis autem per quos possis) quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quem ad modum nunc se gerant, num quem accusent, num cui suscenseant – quid dico num cui? num Pom- 5

6 fabatum MZ[l]λ : fabium EORδ : L. Fabatum *Wesenberg* 3, 4 cum praesertim EORc : p- c- Δ 5 id quod *nescioquis* : quod idem *Faërnus* te video EOR : v- te Δ 4, 4 prodesse posse *Wesenberg* 5, 7 salubrioribus *cod. Balliolensis* : -bribus ΩZ[l] pr(a)escribo Ps : pers- Ω 6, 5 quid P : quod Ω

peio. omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert, quod ipsius litteris cognosci potest quarum exemplum ad te misi. haec igitur videbis et, quod ante ad te scripsi, Demetri Magnetis librum quem ad te misit de concordia velim mihi mittas. 10

8, 12A

Scr. Luceriae XII *Kal. Mart., ut vid., an. 49*

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. C. MARCELLO L. LENTULO COSS.

1 Ego quod existimabam dispersos nos neque rei publicae utilis neque nobis praesidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum ut ipse cum omni copia ad nos veniret; si de se dubitaret, ut cohortis XVIIII quae ex Piceno ad me iter habebant ad nos mitteret. quod veritus sum factum est, 5 ut Domitius implicaretur, ut neque ipse satis firmus esset ad castra facienda, quod meas XVIIII et suas XII cohortis in tribus oppidis distributas haberet (nam partim Albae, partim Sulmone collocavit), neque ⟨se⟩, si vellet, expedire posset. 10

2 Nunc scitote me esse in summa sollicitudine. nam et tot et talis viros periculo obsidionis liberare cupio neque subsidio ire possum, quod his duabus legionibus non puto esse committendum ut illuc ducantur; ex quibus tamen non amplius

8 ante ad te EOR : ad te ante Δ

Ep. 8, 12A] C. *Manutius* : m. Ω **1, 6** ut neque OM : neque Rδ : et n- *Madvig* 7–8 in tribus EOR : t- in Δ 9 se *add. Lambinus*

XIIII cohortis contrahere potui, quod Brundisium praesi- 5
dium misi neque Canusium sine praesidio, dum abessem,
putavi esse dimittendum.

3 D. Laelio mandaram, quod maiores copias sperabam nos
habituros, ut, si vobis videretur, alter uter vestrum ad me
veniret, alter in Siciliam cum ea copia quam Capuae et cir-
cum Capuam comparastis et cum iis militibus quos Faustus
legit proficisceretur, Domitius cum XII suis cohortibus eo- 5
dem adiungeretur, reliquae copiae omnes Brundisium coge-
rentur et inde navibus Dyrrachium transportarentur. nunc
cum hoc tempore nihilo magis ego quam vos subsidio Do-
mitio ire possim * * * se per montis explicare, non est nobis
committendum ut ad has XIIII cohortis quas dubio animo 10
habeo hostis accedere aut in itinere me consequi possit.

4 Quam ob rem placitum est mihi (†altia† video censeri M.
Marcello et ceteris nostri ordinis qui hic sunt) ut Brundisium
ducerem hanc copiam quam mecum habeo. vos hortor ut
quodcumque militum contrahere poteritis contrahatis et eo-
dem Brundisium veniatis quam primum. arma quae ad me 5
missuri eratis, iis censeo armetis milites quos vobiscum ha-
betis. quae arma superabunt, ea si Brundisium iumentis de-
portaritis vehementer rei publicae profueritis. de hac re vel-
im nostros certiores faciatis. ego ad P. Lupum et C. Copo-
nium praetores misi ut se vobis coniungerent et militum 10
quod haberent ad vos deducerent.

2, 5 quod ERΔ : quod his duabus O : quas $Z^{(b)}$λ (*sed vide meum comm.*) : quod duas *Mueller, duce Buecheler* praesidium $Z^{(b)}$λ : *om.* Ω 3, 1 D. Laelio *Corradus* : de (a)elio EOR : del(l)io Δ 9 ipse autem fortasse possit *add. Wesenberg* : possit ipse *Castiglioni* : *minus apta alii* se per EZ^{1} (*ut vid.*) $Z^{(b)}$: semper RΔ 4, 1 altia $ΩZ^{b}$: alcia Z^{1} : aliter O^{2} : nec al- ς : atque (*sed is* ac) ita *Manutius* : talia *Tyrrell* censeri Z^{b} : -sori $EORδZ^{1}$: -sorî (= -sori M.?) M 1–2 M. M(?)ms Z^{1b} : *om.* EORbd : a *Lambinus* 7 deportaritis ς : -aretis Ω 8 velim EP : vellim R : vellem OΔ 11 *post* deducerent *habent* valde Ω, valete bds

8, 12B

Scr. Luceriae III *Id. Febr. an. 49*

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Valde miror te ad me nihil scribere et potius ab aliis quam a te de re publica me certiorem fieri. nos disiecta manu pares adversariis esse non possumus; contractis nostris copiis spero nos et rei publicae et communi saluti prodesse posse. quam ob rem cum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat, 5 a. d. V Id. Febr. Corfinio proficisci cum exercitu et ad me venire, miror quid causae fuerit qua re consilium mutaris. nam illa causa quam mihi Vibullius scribit levis est, te propterea moratum esse quod audieris Caesarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse; quanto enim magis 10 appropinquare adversarius coepit, eo tibi celerius agendum erat ut te mecum coniungeres prius quam Caesar aut tuum iter impedire aut me abs te excludere posset.

2 Quam ob rem etiam ⟨atque etiam⟩ te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam ad ⟨me⟩ venires, ante quam copiae quas instituit Caesar contrahere in unum locum coactae vos a nobis distrahant. sed si erunt qui te impediant ut ⟨v⟩illas 5 suas servent, aequum est me a te impetrare ut cohortis quae ex Piceno et Camerino venerunt, quae fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.

Ep. 8, 12B] **1,** 1 valde *huc transp. R. Klotz* 9 progressum EOZ[1] : -su RΔ **2,** 1 etiam atque etiam *Lamb.* (*marg.*) : etiam Ω 3 ad me venires *Otto* : adven- Ω : ven- R copiae s[2] : -as Ω 4 vos *Hervagius* : nos Ω 5 villas *Graevius* : il- Ω 8 missas O

8, 12C

Scr. Luceriae XIV *Kal. Mart. an.* 49

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Litteras abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIIII Kal. Mart.; in quibus litteris scribis tibi in animo esse observare Caesarem et, si secundum mare ad me ire coepisset, confestim in Samnium ad me venturum, sin autem ille circum istaec loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resi- 5 stere velle.

Te animo magno et forti istam rem agere existimo, sed diligentius nobis est videndum ne distracti pares esse adversario non possimus, cum ille magnas copias habeat et maiores brevi habiturus sit. non enim pro tua providentia debes 10 illud solum animadvertere, quot in praesentia cohortis contra te habeat Caesar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit. cui rei testimonio sunt litterae quas Bussenius ad me misit, in quibus scribit, id quod ab aliis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem quae in Um- 15 bria et Tuscis erant contrahere et ad Caesarem iter facere. quae si copiae in unum locum fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat, ut non pugnet sed locis suis repugnet, haerebis, neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris ut frumentatum eas. 20

2 Quam ob rem te magno opere hortor ut quam primum cum omnibus copiis hoc venias; consules constituerunt idem facere. ego M. Tuscilio ad te mandata dedi providendum

Ep. 8, 12C] 1, 1 calenius EOR : call- Δ 5 ist(a)ec bms : istic EOMd : ista R 10 providentia C : prudentia Ω 14 bussenius OMm : buse- ER : bisse- bds 15 aliis ς : illis Ω 20 ut s : et Ω 2, 2 hoc Mm: huc EORbds 3 M. Tuscilio *Corradus* : metus- EORC : metu stileo Δ

esse ne duae legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Caesaris committerentur. quam ob rem nolito commoveri si audieris me regredi, si forte Caesar ad me veniet; cavendum enim puto esse ne implicatus haeream. nam neque castra propter anni tempus et militum animos facere possum neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit, ne receptum amittam; itaque non amplius XIIII cohortis Luceriam coegi.

3 Consules praesidia omnia deducturi sunt aut in Siciliam ituri; nam aut exercitum firmum habere oportet quo confidamus perrumpere nos posse aut regiones eius modi obtinere e quibus repugnemus, id quod neutrum nobis hoc tempore contigit, quod et magnam partem Italiae Caesar occupavit et nos non habemus exercitum tam amicum neque tam magnum quam ille. itaque nobis providendum est ut summae rei publicae rationem habeamus. etiam atque etiam te hortor ut cum omni copia quam primum ad me venias. possumus etiam nunc rem publicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus; si distrahemur, infirmi erimus. mihi hoc constitutum est.

4 His litteris scriptis †sic adpoete† mihi litteras et mandata attulit. quod me hortare ut istuc veniam, id me facere non arbitror posse, quod non magno opere his legionibus confido.

4 ne hae duae *Lehmann* 6 veniat R : venit O 3, 6 amicum *scripsi* (*cf. Caes. B. G. 1, 42, 5* ut praesidium quam amicissimum ... haberet *et ep.* 5, 18, 2 benevolentiam erga nos; *quod ad corruptionem attinet,* 16, 2, 5 *fin.*) 7 summae *Lambinus* : -am Ω 4, 1 sic adpoete (ad p-) RΔ : ad poete E : Sicca (*Hofmann*) abs te *Boot* (a te ς) 1–2 et mandata attulit EOR : a- et m- Δ

8, 12D

Scr. Luceriae XIII *Kal. Mart. an. 49*

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII Kal. Mart., in quibus scribis Caesarem apud Corfinium castra posuisse. quod putavi et praemonui fit, ut nec in praesentia committere tecum proelium velit et omnibus copiis conductis [per] te implicet, ne ad me iter tibi expeditum sit atque istas copias 5 coniungere optimorum civium possis cum his legionibus de quarum voluntate dubitamus. quo etiam magis tuis litteris sum commotus; neque enim eorum militum quos mecum habeo voluntate satis confido ut de omnibus fortunis rei publicae dimicem neque etiam qui ex dilectibus conscripti 10 sunt consulibus convenerunt.

2 Qua re da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, hoc quam primum venias, ante quam omnes copiae adversarium conveniant. neque enim celeriter ex dilectibus hoc homines convenire possunt et, si convenirent, quantum iis committendum sit qui inter se ne noti 5 ⟨quidem⟩ sunt contra veteranas legiones non te praeterit.

Ep. 8, 12D] 1, 4 per EΔ : pr(a)eter OR : *del.* ς per te penitus *conieci* 11 a consulibus ς 2, 2 hoc *nescioquis* : huc Ω : et huc ς 3 -sariorum ς : -sari in unum *Orelli* 4 hoc ORM : huc Eδ 5 qui *Manutius* : quod Ω 5–6 ne noti quidem ς : nec q- n- P (q- n- Ant. F) : ne noti Eδ : noti ORM

8, 13

Scr. in Formiano Kal. Mart. an. 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Lippitudinis meae signum tibi sit librari manus et eadem causa brevitatis; etsi nunc quidem quod scriberem nihil erat. omnis exspectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis; si nactus hic esset Gnaeum nostrum, spes dubia pacis, sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus. 5

Sed videsne in quem hominem inciderit res publica, quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? si mehercule neminem occiderit neque cuiquam quicquam ademerit, ab iis **2** qui eum maxime timuerant maxime diligetur. multum mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani; nihil prorsus aliud curant nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. et vide quam conversa res sit: illum quo antea confidebant metuunt, hunc amant quem timebant. id quan- 5 tis nostris peccatis vitiisque ⟨e⟩venerit non possum sine molestia cogitare. quae autem impendere putarem scripseram ad te, et iam tuas litteras exspectabam.

Ep. 8, 13] 1, 3 si P : i E : nisi ORM : *om.* δ 8 neque EORc : ne M : nec δ 2, 4 sit *Lambinus* : est Ω 6 evenerit *cod. Bodleianus* : ven- Ω

8, 14

Scr. in Formiano VI *Non. Mart. an.* 49

CICERO ATTICO SAL.

1 Non dubito quin tibi odiosae sint epistulae cottidianae, cum praesertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam neque novam denique iam reperiam scribendi ullam sententiam. sed si dedita opera, cum causa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistulis mitterem, facerem inepte; euntibus vero, domesticis praesertim, ut nihil ad te dem litterarum facere non possum, et simul, crede mihi, requiesco paulum in his miseriis cum quasi tecum loquor, cum vero tuas epistulas lego, multo etiam magis. omnino intellego nullum fuisse tempus post has fugas et formidines quod magis debuerit mutum esse a litteris, propterea quod neque Romae quicquam auditur novi nec in his locis, quae a Brundisio absunt propius quam tu bidui aut tridui. Brundisi autem omne certamen vertitur huius pr⟨ox⟩imi temporis; qua quidem exspectatione torqueor. sed omnia ante Nonas sciemus. eodem enim die video Caesarem a Corfinio post meridiem profectum esse, id est Feralibus, quo Canusio mane Pompeium; eo modo autem ambulat Caesar et iis diariis militum celeritatem incitat ut timeam ne citius ad Brundisium quam
2 opus sit accesserit. dices 'quid igitur proficis, qui anticipes eius rei molestiam quam triduo sciturus sis?' nihil equidem; sed, ut supra dixi, tecum perlibenter loquor, et simul scito labare meum consilium illud quod satis iam fixum videbatur. non mihi satis idonei sunt auctores ii qui a te probantur.

Ep. 8, 14] 1, 7 paulum EOMdm : -lulum Rbs 10 formidines nostras c 10–11 debuerit mutum *Brunus* : defu- (desu-) multum Ω 13 bidui aut tridui *Lambinus* : biduum aut triduum Ω 14 proximi *scripsi* : primi Ω 15 Nonas *Boot* : nos Ω 18 diari(i)s Ω : dictis δ : congiariis *Victorius*

quod enim umquam eorum in re publica forte factum exsti-
tit? aut quis ab iis ullam rem laude dignam desiderat? nec
mehercule laudandos existimo qui trans mare belli parandi
causa profecti sunt, quamquam haec ferenda non erant; vi-
deo enim quantum id bellum et quam pestiferum futurum 10
sit. sed me movet unus vir, cuius fugientis comes, rem publi-
cam recuperantis socius videor esse debere. 'totiensne igitur
sententiam mutas?' ego tecum tamquam mecum loquor.
quis autem est tanta quidem de re quin varie secum ipse
disputet? simul et elicere cupio sententiam tuam, si manet, 15
3 ut firmior sim, si mutata est, ut tibi adsentiar. omnino ad id
de quo dubito pertinet me scire quid Domitius acturus sit,
quid noster Lentulus. de Domitio varia audimus: * * * mo-
do esse in Tiburti aut †lepidi quo cum lepidus accessisset† ad
urbem, quod item falsum video esse; ait enim Lepidus eum 5
nescio quo penetrasse itineribus ⟨occultis⟩, occultandi sui
causa an maris a⟨di⟩piscendi – ne id quidem scit; ignorat
etiam de filio. addit illud sane molestum, pecuniam Domitio
satis grandem quam is Corfini habuerit non esse redditam.
de Lentulo autem nihil audimus. haec velim exquiras ad 10
meque perscribas.

2, 6–7 extitit s : existit Ebdm : ex istis M : ex illis R 15 elicere Ps : eligere Ω 3, 3 audimus Eδ : -iemus ORM : -ivimus ς *supplendum aliquid, velut* modo ad Pompeium festinare, quod falsum est (*Purser*) 3–5 modo ... accessisse(t) ad urbem *sic etiam* Z[1], quo cum *etiam* C Tiburti aut] Tiburtino *Corradus* accessisset PsZ[1] 5 ait s : in te RΔ : sed Em 6 occultis *vel* deviis *add. Lambinus* 7 adipiscendi Pδ : ap- Ω *an* nam ne ? id] is *Madvig* 8 etiam *Madvig* : enim Ω 9 corfini *Brunus* : coreni Ω 10 audivimus O

8, 15

Scr. in Formiano v Non. Mart. an. 49

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. V Non. Mart. epistulas mihi tuas Aegypta reddidit,
unam veterem, IIII Kal. quam te scribis dedisse Pinario,
quem non vidimus; in qua ⟨ex⟩spectas quidnam praemissus
agat Vibullius, qui omnino non est visus a Caesare (id altera
epistula video te scire ita esse), et quem ad modum redeun- 5
tem excipiam Caesarem, quem omnino vitare cogito, et †aut
hemonis† fugam intendis commutationemque vitae tuae,
quod tibi puto esse faciendum, et ignoras Domitius cum
fascibusne sit; quod cum scies, facies ut sciamus. habes ad
primam epistulam. 10

2 Secutae sunt duae prid. Kal. ambae datae, quae me con-
vellerunt de pristino statu, iam tamen, ut ante ad te scripsi,
labantem. nec me movet quod scribis 'Iovi ipsi iniquum';
nam periculum in utriusque iracundia positum est, victoria
autem ita incerta ut deterior causa paratior mihi esse videa- 5
tur. nec me consules movent, qui ipsi pluma aut folio facilius
moventur. offici me deliberatio cruciat cruciavitque adhuc.
cautior certe est mansio, honestior existimatur traiectio;
malo interdum multi me non caute quam pauci non honeste
fecisse existiment. de Lepido et Tullo quod quaeris, illi vero 10
non dubitant quin Caesari praesto futuri in senatumque
venturi sint.

Ep. 8, 15] 1, 3 vidimus Pδ : videmus Ω qua s : que RMm : quem Pbd exspectas ς : sp- Ω 6–7 aut hemonis Δ : haud ahem- P : haud hac m- R : αὐθήμερον *Winstedt* : ad Thyamin *Lehmann* : αὐθαίρετον *Watt* 7 fugam intendis *Malaespina* : fuga int- OR : fugam t- Δ -que ς : qui Ω 2, 3 scribis Ω : scripsi C : -psti *R. Klotz* 7 cruciavit cruciatque *Watt* 10 tullo d : tulio E : tullio ORΔ

3 Recentissima tua est epistula Kalendis data, in qua optas congressum pacemque non desperas; sed ego cum haec scribebam nec illos congressuros nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam condicionem accessurum putabam. quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere 5 oporteat, certe transeunt vel, quo modo nunc est, transierunt. sed memento praeter Appium neminem esse fere qui non ius habeat transeundi; nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Sufenas, Fannius, Voconius, Sestius, ipsi consules, quibus more maiorum concessum est vel om- 10 nis adire provincias, aut legati sunt eorum. sed nihil differo; quid placeat tibi et quid prope modum rectum sit intellego.

Plura scriberem, si ipse possem; sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Corneli litterarum exemplum quas eodem die accepi quo tuas misi ad te, ut meam vicem doleres, cum 15 me deri⟨deri⟩ videres.

8, 15A

Scr. Romae c. Kal. Mart. an. 49

BALBUS CICERONI IMP. SAL.

1 Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem dignissimam tuae virtutis, ut Caesarem et Pompeium perfidia hominum distractos rursus in pristinam concordiam reducas. crede mihi Caesarem non solum fore in tua potestate sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse iudicaturum, si 5

3, 9 Sufenas *Ursinus* : setenas Δ   Voconius] Copo- *Manutius*   11 differo *scripsi* : desero Ωλ : distero '*antiquus liber*' *teste Manutio* : decerno *Pius*   13 possem EOR : -sim Δ   16 me derideri *Burnus* : me deri (med-) Ω

huc te reicis. velim idem Pompeius faciat; qui ut adduci tali
tempore ad ullam condicionem possit magis opto quam spe-
ro. sed cum constiterit et timere desierit, tum incipiam non
desperare et tuam auctoritatem plurimum apud eum vali-
turam. 10

2 Quod Lentulum consulem meum voluisti hic remanere,
Caesari gratum, mihi vero gratissimum me dius fidius feci-
sti; nam illum tanti facio ⟨ut⟩qui non Caesarem magis dili-
gam. qui si passus esset nos secum, ut consueveramus, loqui
et non se totum etiam et etiam ab sermone nostro avertisset, 5
minus miser quam sum essem. nam cave putes hoc tempore
plus me quemquam cruciari, quod eum, quem ante me dili-
go, video in consulatu quidvis potius esse quam consulem.
quod si voluerit tibi obtemperare et nobis de Caesare crede-
re et consulatum reliquum Romae peragere, incipiam spera- 10
re etiam consilio senatus auctore te, illo relatore Pompeium
et Caesarem coniungi posse; quod si factum erit, satis me
vixisse putabo.

3 Factum Caesaris de Corfinio totum te probaturum scio;
et, quo modo in eius modi re, commodius cadere non potuit
quam ut res sine sanguine confieret.

Ep. 8, 15A] 1, 6 hoc M, *fort. recte* 9 et *om.* M 2, 1 *nova ep. in* Ω, *uno tenore codd. Bodleianus et Balliolensis* consulem *del. Weiske* mecum s 3 utqui *Munro ad Lucr. I. 755* : qui Ω : ut *Lambinus* 4 cons(u)everamus OΔ : consuer- ER 5 etiam et ERbdm : et tam OM : etiam atque s 8 consulem s : -ul Ω 12 satis me EOR : me s- Δ 3, 1 te ς : me Ω 1–2 scio et *Corradus* : sciet EΔ : sciet et R

Balbi mei tuique adventu ⟨te⟩ delectatum valde gaudeo. is quaecumque tibi de Caesare dixit quaeque Caesar scripsit, 5 sci⟨o⟩, re tibi probabit, quaecumque fortuna eius fuerit, verissime scripsisse.

8, 16

Scr. in Formiano IV *Non. Mart. an. 49* (§ 2)

CICERO ATTICO SAL.

1 Omnia mihi provisa sunt praeter occultum et tutum iter ad mare superum; hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. illuc autem quo spectat animus et quo res vocat qua veniam? cedendum enim est celeriter, ne forte qua re impediar atque adliger. nec vero ille me ducit qui videtur; quem 5 ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium iam ante cognoram, nunc vero etiam ἀστρατηγητότατον. non me igitur is ducit sed sermo hominum qui ad me ⟨a⟩ Philotimo scribitur; is enim me ab optimatibus ait conscindi. quibus optimatibus, di boni? qui nunc quo modo occurrunt, quo modo 10 etiam se venditant Caesari! municipia vero deum, nec simu- **2** lant, ut cum de illo aegroto vota faciebant. sed plane quic-

4 *nova ep. in* ORδ, *uno tenore* EM mei tuique *Brunus* : me illud que *vel sim.* Ω te *hic add. Watt, ante* valde *Brunus* 6 scio re *Victorius* : scire ORΔ : si ire E : si re C 7 verissime *Manutius* : velis- E : bel(l)is- OR : velis summe ΔC : *fort.* verissime se

Ep. 8, 16] 1, 1 et tutum *Manutius* : et tum MZ[1] : metum EORδ 8 a P : *om.* Ω 11 etiam *scripsi* : autem Ω venditant *Budaeus*(?) : -icant Ω deum M (*cf. etiam Soph. El.* 150 ἰὼ παντλάμων Νιόβα, σὲ δ' ἔγωγε νέμω θεόν) : ad eum EORms : ad deum d : *fort.* ad caelum

quid mali hic Pisistratus non fec[er]it tam gratum est quam si alium facere prohibuerit. ⟨hunc⟩ propitium sperant, illum iratum putant. quas fieri censes ἀπαντήσεις ex oppidis, quos honores? 'metuunt' inquies. credo, sed mehercule illum 5 magis; huius insidiosa clementia delectantur, illius iracundiam formidant. iudices de CCCL⟨X⟩, qui praecipue Gnaeo nostro delectabantur, ex quibus cottidie aliquem video, nescio quas eius minas horrent. itaque quaero qui sint isti optimates qui me exturbent cum ipsi domi maneant. sed tamen, 10 quicumque sunt, 'αἰδέομαι Τρῶας.' etsi qua spe proficiscar video coniungoque me cum homine magis ad vastandam Italiam quam ad vincendum parato dominumque exspecto. et quidem cum haec scribebam IIII Non. iam exspectabam aliquid a Brundisio. quid autem 'aliquid'? quam inde turpi- 15 ter fugisset, et victor hic qua se referret et quo; quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

2, 2 mali hic Δ : hic m- EOR fecit *Sedgwick* : fecerit Ω est] erit *Wesenberg* 3 hunc s : *om.* Ω : *ante* sperant *Wesenberg* 4 quas ς : cum Ω 6 illius ς : huius Ω 7 de *del. Wesenberg* CCCLX *Iunius* : CCCL Ω 9 minas C : lucerias Ω : Lucerinas minas *Baiter* 10 cum ipsi s : cum (h)is (cumis) si Ω 13 dominumque P : domum (donum) quem ΩC 14 et quidem OΔ : eq- ER IIII s : illi Ω 15 inde] ille *Sedgwick* 16 quo] *num* quando? quod ubi EORs : qua (d)ubi bd : modo dubii Mm